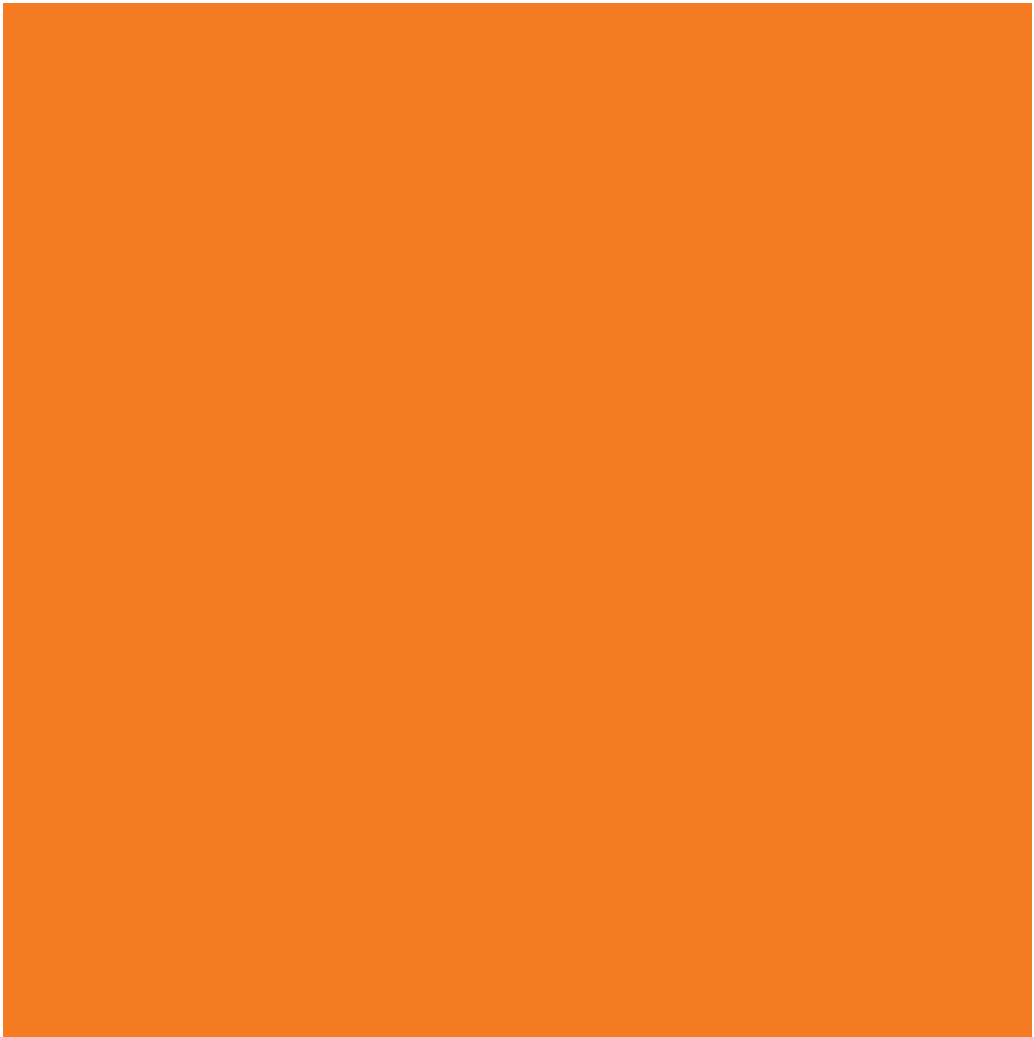

Kopista ulos - tutkijat käytänteoreettisen tajun jäljillä

Keijo Räsänen, Eeva-Lotta Apajalahti, Eeva Houtbeckers, Galina Kallio ja Anu Penttilä (toim.)

Kopista ulos -

tutkijat käytäntöteoreettisen tajun jäljillä

**Keijo Räsänen, Eeva-Lotta Apajalahti, Eeva
Houtbeckers, Galina Kallio ja Anu Penttilä (toim.)**

Aalto-yliopiston julkaisusarja
KAUPPA + TALOUS 5/2015

© Tekijät

ISBN 978-952-60-6266-2 (painettu)

ISBN 978-952-60-6265-5 (pdf)

ISSN-L 1799-4799

ISSN 1799-4799 (painettu)

ISSN 1799-4802 (pdf)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-6265-5>

Unigrafia Oy
Helsinki 2015

Kopista ulos - tutkijat käytäntöteoreettisen tajun jäljillä

Esipuhe: Ota koppi!	iii
Töölön state of the art – tekstejä käytäntöteorioista ja akateemisesta käytännöstä <i>Keijo Räsänen</i>	1
I Kollegojen kohtaaminen	
Käytäntöteoreettista tutkimusperformanssia opettelemassa <i>Anu Penttilä</i>	48
Omiminen, tuputtelu ja piilottelu - tutkijaksi tulemisen sietämättömästä keveydestä <i>Galina Kallio ja Toni Ruuska</i>	83
Huojuen tutkimuksen terällä <i>Eeva-Lotta Apajalahti</i>	108
II Käytäntöteoreetikkojen kohtaaminen	
Käytäntö – mitä se oikein tarkoittaa? <i>Saija Katila</i>	130
Ohutihoisuus ja työelämän käytänteet <i>Tanja Ketola</i>	160
Käytäntöteoreettista työkalupakkia kokoamassa <i>Tytti Nahi</i>	175
Academic portfolio as a self-technique <i>Mikko Jalas</i>	191

III Käytännönharjoittajien kohtaaminen

Kentälle jääminen liikuttaa <i>Eeva Houtbeckers</i>	204
Siirtyä yhteistoiminnallisesta yksinäiseen tutkimuskäytäntöön - ajatuksia käytäntötutkimuksen harjoittamisesta <i>Meri Jalonen</i>	224
Näyttämön rajoille - matkakertomus käytäntöteoreettiselta tutkimuspolulta <i>Tea Lempiälä</i>	248

Esipuhe: Ota koppi!

Käsissäsi on Käytäntöteorian opintopiirin (KOP) tuottama kokoelmateos. Kirjamme kokoaa yhteen tekstejä, jotka syntyivät perehtyessämme käytäntöteoreettisiin tutkimussuuntauksiin. Meitä opintopiiriläisiä yhdistivät kiinnostus käytäntöteorioita kohtaan ja halu ymmärtää paremmin omaa tutkimuskäytäntöämme. Osallistujien lähtökohtien erilaisuudesta huolimatta olemme jakaneet oppimisen ilon, jonka toivomme välittyneen myös tähän kirjaan.

Opintopiiriin osallistuneet tutkijat pyrkivät ulos ”kopista”. Koppi on tässä metafora sekä älyllisille että tunnepohjaisille, kehollisille ja sosiaalisille rajoille, joita tutkimustyössä käytännöllisenä toimintana aina on. Perehtyminen käytäntöteoreettisten perinteiden kirjoon oli tunteiden vuoristorataa. Iloitsimme yhdessä oppimisesta ja nautimme siitä, että rikas kirjallisuus auttoi sanoittamaan tekemisiämme ja avasi uusia mahdollisuuksia. Tulimme tietoisemmiksi nykyisten toiminta- ja ajattelutapojemme rajoista ja samalla löysimme keinoja ylittää niitä. Tulemme kopista, omasta piiristämme ulos myös siinä mielessä, että julkaisemme nämä keskeneräisistä oppimisprosesseista kertovat kirjoitelmat.

KOP:sta muodostui osallistujille yksi tärkeä lähiyhteisö. Pyrimme toimimaan kollegiaalisessa hengessä, kunkin osaamista ja

näkemyistä kunnioittaen. Kiitämme kaikkia opintopiiriin osallistuneita keskusteluista ja tuesta.

Töölössä, Helsingissä 8.6.2015

Eeva-Lotta Apajalahti

Eeva Houtbeckers

Galina Kallio

Anu Penttilä

Keijo Räsänen

Töölön state of the art – tekstejä käytänteorioista ja akateemisesta käytännöstä

Keijo Räsänen

Johdannon johdanto

Ilmaisut käytänteoria (theory of practice) ja käytänteoperustainen tutkimus (practice-based research) esiintyvät näinä aikoina yhä useammin joidenkin alojen kirjallisuudessa. Näin on ainakin työntutkimuksessa, organisaatiotutkimuksessa ja liikkeenjohtotutkimuksessa. Ilmaisuja käytetään tavallisimmin kolmessa erilaisessa yhteydessä ja merkityksessä: (a) Tutkija sanoo tutkivansa – vaikkapa ammatillista – ”käytäntöä”, tavalla tai toisella. (b) Tutkija käyttää käytänteoteoreettisten tutkimusperinteiden filosofisia ratkaisuja ja käsitteistöä tutkimuskohteensa ja tavoittelemansa tiedon luonteen määrittämisessä – tai on ainakin kiinnostunut näistä suuntauksista ja niiden tuottamista ideoista. (c) Tutkija pyrkii tuottamaan tietoa nojaten jonkun käytännön (alan) perinpohjaiseen tuntemiseen ja harjoittamiseen, yhteistyössä muiden alan harrastajien kanssa ja käyttäen tähän tehtävään sopivaa käytännön käsitettä ja tutkimusotetta. Nämä kolme eivät ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja, mutta ne valitettavan usein sekoitetaan toisiinsa ilman harkintaa.

Tässä teoksessa on kyse lähinnä perehtymisestä käytäntöteorian perinteisiin ja tämän lähestymisyhteyden synnyttämistä pulmista ja mahdollisuuksista. Teoksen tekstit antavat kokonaisuutena yhden kuvan siitä, millaista on perehtyä näihin perinteisiin ja altistua niille. Lukija voi päätellä millaisia jälkiä näistä perinteistä tulevat vaikutteet jättävät tutkimus- ja muuhun käytäntöön ja varsinkin tutkijan kirjoittamiin teksteihin – sekä tutkijaan itseensä. Nämä jäljet eivät synny mekaanisesti vaan tutkijan kiinnostumisen, perehtymisen, torjunnan, epäilyjen ja kokeilujen kautta, muiden kanssa keskustellen, neuvoja kuulleen ja ohittaen. Tutkija vastaa käytäntöteoreettisen ajattelun kutsuun oppimansa tutkimuskäytännön ja työorientaation pohjalta. Tekstit kertovat kokemuksista ja aikaansaannoksista tällaisen oppimisprosessin porteilla ja välivaiheissa – siis vaiheissa, joita ei ole tapana raportoida tutkimusjulkaisuissa.

Käytäntöteoreettisten vaikutteiden voidaan olettaa näkyvän tutkijan teksteissä ainakin siinä tapauksessa, että hän haluaa ottaa vastaan näitä vaikutteita. Tämä halun horjuvuus nousi kuitenkin yhdeksi pääteemaksi niissä keskusteluissa, joiden yhteydessä nämä tekstit kirjoitettiin. Tämä kirja ei siis ole käytäntöteorioitten opas- tai ylistyskirja, vaan raportti siltä rajalta, jossa tutkijat kohtaavat nämä perinteet.

Teoksen kirjoittajat ovat osallistuneet Käytäntöteorian opintopiiriin Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa. Opintopiirin osallistujista pääosa työskentelee aineen Organisaatiot ja johtaminen piirissä, mutta mukana on ollut tutkijoita myös Aallon muista aineyksiköistä. Opintopiiri käynnistettiin tohtori-

opintojen opintojaksoneen syksyllä 2013 ja ryhdyimme kirjoittamaan tämän kokoelman tekstejä syksyllä 2014. Kerron alla tarkemmin siitä, miltä pohjalta käynnistimme tämän kokoomateoksen tekemisen. Paikallisen kirjoittamisen kontekstin tunteminen auttaneekin lukijaa tulkitsemaan, mistä kussakin teoksen tekstissä on kyse.

Olemme käsittääkseni kirjanneet mikä on ”the state of the art” yhdessä tutkijaverkostossa, joka tapailee Helsingin Töölössä. Tämä kirja on syntynyt kollegiaalisen keskustelun ilosta ja sen haluamme jakaa muiden aihepiiristä kiinnostuneiden kanssa. Emme tavoittele dominoivaa markkina-asemaa tähtien välisessä avaruudessa, Telluksella, Euroopassa, Suomessa, Helsingissä tai Töölössä.

Kirjoittajien tausta-aloilla työntutkimuksessa, organisaatiotutkimuksessa ja liikkeenjohtotutkimuksessa käytäntöteoriat ovat olleet viime vuosikymmeninä kasvavan mielenkiinnon kohteena, kuten monilla muillakin aloilla. Mielenkiinto on kasvanut niin suureksi, että jotkut ovat väittäneet niiden edustavan jo valtavirtaa. Minä en ole tästä samaa mieltä. Vaikka sana käytäntö esiintyy yhä useammin tutkijoiden kirjoitelmissa, tutkimuskäytännöissä ei kuitenkaan voida havaita vastaavaa muutosta. On eri asia ottaa käyttöön uusi, muodikas termi kuin muuttaa omaa tutkimuskäytäntöä ja samalla omaa identiteettiä tutkijana (vrt. Eikeland & Nicolini 2011). Kun perehtyy tarkemmin käytäntöteorian vanhempiin perinteisiin tai nykysuuntauksiin, huomaa pian niiden asettavan tutkijalle huomattavia ja erityisiä vaatimuksia. Kuka voi sanoa tutkivansa samalla tavoin

kuin Pierre Bourdieu, Harold Garfinkel, Bruno Latour tai Yrjö Engeström? Tai kuten Aristoteles, John Dewey, Karl Marx? Martin Heidegger, Ludvig Wittgenstein, Charles Taylor, Alasdair MacIntyre? Sherry B. Ortner, Jean Lave tai Dorothy Holland? Kuka voi sanoa harjoittavansa omaperäistä tutkimuskäytäntöä, joka on vertailukelpoinen edellisten kanssa?

Olemme opintopiirissä huomanneet, että kääntyily käytännön suuntaan voikin olla aikamoista vääntelyä ja tutkija joutuu vaikeitten valintojen eteen: Onko tämä minulle edes mahdollista, pystynkö siihen, haluanko sitä, ja kannattaako siihen edes ryhtyä? Työskentelymme yhteydessä on tullut esiin se, että tällaiset "teoriat" saattavat jopa pelottaa tutkijaa. Niihin kytkeytyy odotus laajasta lukeneisuudesta ja huolellisesta perehtymisestä tiettyjen ajattelijoiden töihin ja tutkimusotteisiin. Voi tuntua vaikealta luopua jo opitusta tutkimuskäytännöstä ja heittäytyä opettelemaan jotakin erilaista. Se voi merkitä irtaantumista entisistä yhteistyösuhteista. Moni myös alkaa ihmetellä sitä, kuinka ihmeessä on mahdollista tutkia ihmisten käytännöllistä toimintaa? Aiemmin opitut ja käytetyt menetelmät voivat tuntua riittämättömiltä.

Varsinkin nuoria tutkijoita saatetaan opastaa pysyttelemään tutussa ja turvallisessa, jos ei muista, niin ainakin tehokkuusyistä: tohtoriksi kannatta valmistua vikkellästi! Ei ole sattumaa, että useissa tutkimuskäytännöissä pysytellään kaukana käytännöllisestä toiminnasta ja sen harjoittajista. Jos niitä lähestyy, kokee tietävänsä kovin vähän ja voivansa perehtyä sängen pieniin asioihin verrattuna suuren tieteen kohteisiin. Abstraktiot

osoittautuvat helposti noloiksi ja naiiveiksi. Yksi ajankohtainen lisäpulma on se, että muualla tutkijoiden keskustelut ovat muuntuneet käytäntökäänneinnostuksen ajoista ja tänään olisi pystyttävä sanomaan millaista erityistä käytäntöteoriaa käyttää ja jalostaa. Tätä korosti myös opintopiirissä vierailut Silvia Gherardi, joka on seurannut läheltä ja toteuttanut ”käytäntökäännettä” organisaatiotutkimuksessa.

Erityistä tässä kokoelmassa on se, että tämä sisältää erilaisia tekstien lajityyppejä (genre). Poissaolollaan loistavat artikkelimaiset tekstit, joita luemme tieteellisistä aikakauskirjoista. Niissä kerrotaan tutkimuksen tuloksista ja niiden (julkaisufoorumien) mukaan määritetään arvomme tutkijana ainakin yliopistohallinnossa. Kokoelmamme kertoo sen sijaan siitä, kuinka tutkija opettelee uutta tapaa tutkia, työstää identiteettiään ja esittää työnsä ja itsensä muille. Ideamme oli tuottaa tekstejä tutkijan arjen keskeltä ja sellaisia tekstejä, joiden kirjoittaminen on funktionaalista kirjoittajalle itselleen arkisen työskentelyn edistämiseksi tai omien tunteiden ja yhteistyösuhteiden käsitteilyssä, oppimisessa. Tällaisia kokoelmia on vähemmän tarjolla, mutta idea ei ole aivan ainutlaatuinen. Yritän tässä johdannossa kertoa myös siitä, miten tällaisen työskentelytavan ja julkaisun tärkeyttä voidaan perustella ja on jo perusteltu. Samalla esitän myös perustelut sille, että kokoelmassa käytetään kahta kieltä: suomea ja englantia.

Opintopiiri ja sen tausta

Opintopiirimme syntyi tarpeesta keskustella säännöllisesti kolle-

gojen kanssa monia kiinnostavasta aiheesta. Mukaan tuli aluksi noin 25 ihmistä, mikä kertoo sekä kollegiaalisen ja ystävällisen vuorovaikutuksen tarpeesta että aiheen ajankohtaisuudesta. Aineyksikössä Organisaatiot ja johtaminen oli kyllä puhuttu käytäntöteorioista jo aiemminkin. Niihin oli jo perehdytty ainakin kolmen tutkimusalueen yhteydessä, osin jo ennen kuin kirjallisuudessa alettiin puhua käytäntökänteestä (Schatzki, Knorr Cetina & von Savigny 2001).

Paikallisen kiinnostuksen yksi juuri on liikkeenjohdon käytännöllisen toiminnan logiikoita koskeneissa tutkimuksissa (Eriksson & Räsänen 1998; Räsänen, Meriläinen & Lovio 1995). Tämän pohjalta kehitettiin myöhemmin lähestymistapa kehittämistyön tutkimiseen (Räsänen 2007), sekä varsinkin akateemisen työn ja opiskelun tutkimiseen ”käytännöllisenä toimintana” (Korpiaho, Päiviö & Räsänen 2007; Räsänen 2010, 2014). Viime vaiheessa tätä osallistuvaksi tutkimukseksi muuntunutta tutkimuskäytäntöä ja siinä kehitettyä käsitteellistä kehystä on yritetty yleistää käyttökelpoiseksi tutkittaessa mitä tahansa työn muotoa (Räsänen & Trux 2012). Toinen juuri on ihmisten arjen ja varsinkin sen materiaalisuuden tutkimisessa (Shove, Pantzar & Watson 2012; Jalas & Rinkinen 2013). Käytäntöteorioistahan on keskusteltu muuallakin runsaasti juuri kulutustutkimuksen yhteydessä. Kolmas juuri löytyy tieteen- ja teknologiantutkimuksesta, joka on yksikössä kiinnostanut monia ja jonka puitteissa toimi oma lukupiirinsä (Heiskanen 2002; Hänninen & Laurila 2008). Tällä tutkimuskentällä ei (maailmalla) ole ainoastaan omaksuttu ideoita käytäntöteoreettisista perinteistä vaan myös kehitetty yksi sen näkyvimmistä

nykysuuntauksista, toimijaverkkoteoria, joka sekin korostaa artefaktien, ei-inhimillisen ja ei-sosiaalisen merkitystä.

Käytännöistä on yksikön piirissä puhuttu paljon myös sukupuolitutkimuksen yhteydessä, mutta pikemmin feministisen tutkimuksen kuin käytäntöteorian kategoriana (Katila & Meriläinen 1999; ks. kuitenkin West & Zimmerman 1987). Myös aineyksikön lähipiirissä työskennelleet filosofit ovat osaltaan tukeneet muiden pyrkimyksiä käytännön käsittämisen parissa (Kakkuri-Knuuttila 2005; Rolin 1999).

Puhe käytännöistä tavallistui organisaatiotutkijoiden piireissä 2000-luvulla, kun sen suuntaisia ajatuksia tuli tarjolle (ainakin) kolmea kautta. Amerikkalaisen uusinstitutionaalisen teorian edustajien verkostoissa heräsi mielenkiinto koulukunnan eurooppalaisiin, käytäntöteoreettisiin juuriin (Lawrence & Suddaby 2006; vrt. Dimaggio 1979). Varsinaisen buustin puheelle käytännöistä antoi strategisen johtamisen tutkimuksen eturintamaan pyrkinyt suuntaus, joka otti tunnukseensa ilmaisun *strategy-as-practice* (Whittington 1996). Diskursseja tutkineille oli luontevaa olla mukana tässä kehityskulussa (Vaara & Tienari 2002; Vaara & Whittington 2012). Olihan ruumiillisen ja materiaalisen käytännön käsite keskeinen Foucault'n ajattelussa (Alhanen 2007), vaikka diskurssien tutkijat sen välillä unohtivat keskittyessään pelkästään tekstien analysointiin. Kolmas käytäntöteoreettisen ajattelun ymmärrettävyyttä, tunnettuutta ja houkuttelevuutta lisäävä seikka oli käytäntöyhteisön (*community of practice*) käsite ja sen leviäminen monille tutkimusalueille (Lave & Wenger 1991; Gherardi 2009). Se iski

jopa opiskelijoiden tajuntaan tarjotessaan uudenlaisen tavan ymmärtää toimintaa työpaikoilla. Organisaatiotutkimuksen piirissä alettiin puhua tietämisestä ja oppimisesta käytännössä sekä käytäntölähtöisestä tutkimuksesta (Nicolini, Gherardi & Yanow 2002). Vaikka nämä kansainväliset vaikutteet ovat tehneet sanan käytäntö käytöstä yleisempää ja samalla hieman harkitumpaa, on vaikea havaita vastaavaa muutosta tavoissa tutkia ja ymmärtää tutkimuksen ja sen tutkimuksen käytännön suhde.

Paikallista vuorovaikutustamme on leimannut lievä ja luova jännite, joka vallitsee toisaalta materiaalisuutta ja toisaalta inhimillistä toimintaa korostavien tutkijoiden välillä. Näyttää siltä, että käytäntöteoreettisen kirjallisuuden sisältä voimme nyt löytää samat jaot ja positiot, jotka määrittävät yhteiskuntatieteitten ja humanistisen tutkimuksen kenttää yleisemminkin. Kaikille löytyy jotakin, joka tukee jo aiemmin muodostunutta moraalispoliittista visiota, joskin oman linjan tunnistaminen ja sen ilmaiseminen uudella kielellä voi vaatia hidasta ja työlästä opettelua.

Kuten aina erilaisten "käänteitten" yhteydessä, oman jännitteensä synnyttivät erot odotuksissa sen suhteen, kuinka huolella tutkijan olisi perehdyttävä - tässä tapauksessa käytäntöteorian - perinteisiin ja nykysuuntauksiin. Opintopiiriin osallistuneet halusivat ainakin tietää niistä enemmän. Mutta pian piirissä nousi esiin kysymys "mikä on riittävän hyvää perehtymistä". Perehtymisen kohde osoittautui mittavaksi tai jopa hirviömäiseksi.

Kyse on parista vuosituhannesta länsimaisen sivistyksen historiaa ja sen lukuisista haaroista, monilla aloilla. Kun kerroin koonneeni noin 1500-sivuisen lähdeluettelon, tämä ei ainakaan lisännyt uskoa kunnollisen perehtymisen mahdollisuuteen. Tilanne on muuttunut huomattavasti viime vuosikymmeninä juuri sikäli, että tietoisuus perinteitten moninaisuudesta on nostanut vaatimustasoa. Jotkut meistä 1980-luvulla tutkimustyön aloittaneista ja sosiologiasta kiinnostuneista oppivat huomaamattaan jonkinlaisen käytäntöontologian, perehtymällä Giddensin tai Bourdieun ajatteluun (esim. Giddens 1979, Bourdieu 1977). Saatoimme myös seurata läheltä sitä, kuinka "suomalaisesta" kulttuurihistoriallisesta toiminnan teoriasta muodostui kansainvälisesti tunnettu suuntaus, myös organisaatiotutkimuksen alalla (Engeström 2015; Miettinen 1999). Olimme kuitenkin 80-luvulla täysin tietämättömiä jostakin yleisemmästä tendenssistä tai käännteestä, vaikka jossain muualla sitä alettiin jo uumoilla (Ortner 1984).

Paikallisista juurista huolimatta opintopiiriin osallistujilla ei aluksi ollut kovinkaan paljon yhteistä perustaa. Mukaan tuli joitakin niistä, jotka olivat olleet mukana jossain edellä mainituista tutkimuslinjoista, sekä monia tohtoriopintovaiheen tutkijoita, joista osalle käytäntöteoreettinen kirjallisuus oli suhteellisen uutta. Pääosa opintopiirin jäsenistä oli kuitenkin osallistunut tohtoriopintojen kurssille "Ammattitaidon kehittäminen yliopistotyössä" ja siinä yhteydessä tehnyt tuttavuutta muutaman käytäntöteoreetikon kanssa (de Certeau, Bourdieu, MacIntyre) sekä tekstitaitoja koskevan tutkimusperinteen kanssa (New Literacy Studies; Street 2003). Kurssin konsepti perustuu

MERI-ryhmän kehittämään käytännöllisen toiminnan kehykseen, mutta se toimi vain työskentelyn apuvälineenä eikä opetteluun kohteena (Räsänen & Korpiaho 2011). Opintopiirissä päädyimme yhteisvoimin perehtymään siihen, mitä muualla oli jo tehty ja saatu aikaan. Siinä riittikin tekemistä.

Opintopiirin ohjelma laadittiin askel kerrallaan ja jälkikäteen voimme jäsentää sen kolmeen vaiheeseen. Aloitimme syksyllä 2013 muutamasta peruskysymyksestä: Mikä on teorian ja arkitiedon suhde? Kuinka hyvin meidän olisi tunnettava oppihistoriaa? Millaisia käytäntöteorioita on olemassa ja mikä niissä on erityistä? Toisessa vaiheessa, kevätkaudella 2014 tutustuimme nykysuuntauksiin seuraavassa järjestyksessä: etnometodologia, toimijaverkkoteoria, sosiokulttuurinen ja kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria, prakseologia (Bourdieu), moraali-filosofian käytäntöteoreetikot, ja sukupuolen tekemisen tutkimus. Tämä osoittautui hyväksi etenemisjärjestykseksi ainakin neljän ensimmäisen osalta, koska etnometodologian idea on puhdistautua käsitteellisistä sidoksista ja suuntaus suuntaukselta ne vahvistuivat. Monia suuntauksia jäi tässä vaiheessa väistämättä myös huomiotta, ja niistä tämän teoksen yhteydessä tärkein on tekstitaitojen tutkimus.

Kolmannessa vaiheessa katsoimme viisaaksi ryhtyä pelkän lukemisen ja tutustumisen sijasta tuottamaan itse tekstejä, jotka koskevat käytäntöteorioita. Tämä osoittautui haastavaksi varsinkin niille, jotka eivät vielä ratkaisseet ollako vai eikö olla mukana näissä perinteissä. Joidenkin kohdalla opintopiiri rohkaisi siirtymään näiden perinteiden suuntaan. Joku vertasi tätä kokemusta

”kaapista ulos tulemiseen”. Joku toinen saattoi päätyä siihen, että nämä perinteet on parasta jättää laatikkoon ”nice to know”. Opintopiiri näytti minusta toimivan kahdella ristiriitaisella tavalla: toisaalta se auttoi löytämään resursseja ja rohkaisi käyttämään niitä, mutta toisaalta perehtyminen kirjallisuuteen paljasti kunkin oman tietämyksen vähäisyyden. Se ainakin alkoi valjeta, että tästä ei selvitä nappaamalla käyttöön uusia sanoja tai ”vaihtamalla silmälaseja”. Tämän teoksen tekstit kertovat siitä, kuinka kukin kirjoittaja on kohdannut tällaisen tilanteen.

Kirjan kaikki tekstit eivät koske suoraan tutkimuskäytäntöä vaan akateemista käytäntöä laajemmin ymmärrettyinä. On silti tarpeen hahmottaa mistä tutkimuskäytännössä on kyse, jos sen muutos ei ole pelkästään sanojen korvaamista toisilla.

Tutkimuskäytäntö ja teorit

Tutkimuskäytäntöä voidaan ymmärtää toteutettuina ratkaisuin seuraaviin tutkijan kohtaamiin, käytännöllisiin pulmiin (engl. issue; ks. esim. Räsänen & Trux 2012; Räsänen tulossa):

- Miten tutkin?
- Mitä tutkin (ja mitä yritän tutkimuskohteelleni tehdä)?
- Miksi tutkin tätä ja näin?
- Kuka olen tutkijana (ja keneksi tämä tutkimus minut tekee)?

Tässä ei ole kyse pelkästään älyllisistä, tietoisista valinnoista tai periaatteellisista vastauksista edellä esitettyihin kysymyksiin.

Esimerkiksi "menetelmäkysymys" on samankaltainen issue kuin "ympäristökysymys". Sitä ei voi ratkaista kertaheitolla eikä yksin. Kulloinkin nähtävissä tai opittavissa on rajoitettu määrä ratkaisuvaihtoehtoja ja kysymyksen ratkaisemiseen osallistuu monia osapuolia, omine intresseineen ja arvostuksineen. Lisäksi neljä pulmaa ja niiden ratkaisut kietoutuvat toisiinsa monin, usein vaikeasti hahmottuvin tavoin. Kun esimerkiksi yrittää ratkaista taktista kysymystä "miten tutkia" tietyllä tavalla, voikin päätyä ratkaisemattomiin vaikeuksiin muiden kysymysten kanssa. Relevantit muut voivat pitää tätä menetelmä-ratkaisua poliittisesti arveluttava, koska se ei tuota sitä, mitä he haluavat: "tuohan vie tuhottomasti aikaa ja ajaa toisen koulukunnan etua – tee nyt vaan se väikkäri valmiiksi". Heillä voi olla moraalisia epäilyjä menetelmän suhteen: "miksi tutkisit noin, eihän täällä nyt olla maailmaa parantamassa". Tai he uskovat menetelmä-ratkaisun olevan haitaksi tutkijan ammatillisen identiteetin (tai imagon) kannalta: "kuka nyt tuollaista tekisi, ei tuollaiselle tutkijalle ole urapolkua tässä yliopistossa tai tällä alalla muutenkaan". Tai tutkija alkaa itsekin epäillä "pystynköhän minä sittenkään tutkimaan tällä otteella".

Palaan kohta terminologisen sekaannuksen mahdollisuuksiin, mutta yksi seikka on sanottava termistä tutkimuskäytäntö jo tässä. Sanalla käytäntö viitataan tässä tutkimustoiminnan erityisen, enemmän tai vähemmän vakiintuneeseen muotoon kokonaisuutena, erotuksena sen yksittäisistä käytänteistä (kuten haastattelu). Kyse on pikemminkin perinteestä tai elämän-, olemisen ja tekemisen tavasta kuin siitä, kuinka jokin yksittäinen tutkimustyön osatehtävä suoritetaan. Kyse on tutkijan habituk-

sesta eikä hänen yksittäisestä taipumuksestaan (eli dispositiostaan) tai hänelle tyypillisestä rutiinista tai keinosta.

Tutkimaan opitaan jossakin erityisessä paikassa ja seurassa, tyypillisimmin tietyllä oppialalla ja tietyssä yksikössä sekä sen järjestämässä tohtoriohjelmassa. Aloitteleva tutkija oppii tekemällä eli osallistumalla paikallisiin käytänteisiin – siihen mitä muutkin tutkijat tekevät: kursseilla, lukemalla vaadittuja/tarjottuja ja itse löydettyjä tekstejä, kirjoittamalla erilaisia papereita (esseitä, tutkimussuunnitelmia, konferenssiabstrakteja ja -papereita, artikkeleita, rahoitushakemuksia, väitöskirjaa sekä monia muita tekstejä), tekemällä kenttätöitä, pitämällä erilaisia esityksiä sekä saamalla näissä yhteyksissä muilta kommentteja ja neuvoja. Paikalliset versiot akateemisen työn käytänteistä sisältävät jo valmiita ratkaisuja työn peruskysymyksiin. Näin uusi tutkija tulee – osin huomaamattaan – liittyneeksi johonkin tutkimusperinteeseen ja oppineeksi tietynlaisen tutkimuskäytännön. Toki se riippuu paikallisesta kontekstista, kuinka suuren kirjon erilaisia tutkimuskäytäntöjä hän kohtaa älyllisen ja moraalisen uransa alkuvaiheessa, kollegojen harjoittamina ja kursseilla esiteltyinä.

Tutkija ei voi ratkaista peruskysymyksiä yksin ja mielivaltaisesti. Ratkaisut syntyvät osin huomaamatta ja osin neuvottelun tuloksina. Väitöskirjahankkeen aikakehys pakottaa ratkaisuihin ja on helpompaa toimia samoin kuin jotkut muutkin ovat toimineet. Toisten antamat vinkit, vaikkapa ohjaajan näkemykset johdattavat tiettyyn suuntaan – ja niistä poikkeaminen vaatii paljon lisätöitä oman ratkaisun perustelemiseksi. Projektien

suunnittelijat eli lähirahoittajat ovat saattaneet määrittää hankkeille tiettyjä reunaehtoja ja tavoitteita. Väitöskirjan ratkaisuihin on neuvoteltava ohjaajan ja arvioijien kanssa. Julkaiseminen pakottaa ottamaan huomioon alan tiettyjen tutkijoiden kantoja siihen, mitkä ratkaisut ovat kelpoisia tai jopa hyviä. Muut nuoret tutkijat esittävät näkemyksiä siitä, mikä on hyvää tutkimusta ja mikä ei. Ei-ohjaajat voivat myös arvostella sekä väitöskirjan tekijän että hänen ohjaajansa edustamia näkemyksiä. Nuori tutkija joutuu vähitellen valitsemaan kenen puolella on ja kenen ei.

Käytäntöteorioihin tutustuminen voi näin ollen johtaa tilanteeseen, jossa tutkija on vaikean valinnan edessä. Nämä ajattelutavat ja ne tutkimuskäytännöt, joissa näitä ajattelutapoja ylläpidetään ja kehitellään, voivat vetää puoleensa, mutta jo opittu, oma tutkimuskäytäntö on erilaista. Käytäntöteoreettisen ajattelun käyttöönotto merkitsisi uudenlaisen tutkimuskäytännön opettelu - ja se vie aikaa ja siihen sisältyy riskejä. Tilannetta hankaloittavat tässä (opintopiirimme) tapauksessa vielä muutamit seikat: käytäntöteoreettisesti orientoituneiden tutkimussuuntausten käytännöt ovat keskenään erilaisia, mikä vaatii valintoja; nämä käytännöt ovat myös sangen vaativia ja työläitä verrattuna jo opittuihin, paikallisiin tapoihin tehdä tutkimusta.

Tutkimustyössä joudutaan tekemisiin erilaisten "teorioitten" kanssa. Niitä opetetaan kursseilla ja niistä luetaan omatoimisesti. Kussakin tutkimuskäytännössä on oma erityinen käsityksensä siitä, mitä teorioilla ja teorioille on tarkoitus tehdä (ks. esim. Abend 2008, seitsemästä erilaisesta tavasta käyttää sanaa teoria

sosiologiassa). Teorioita käytetään johonkin ja ne tekevät jotakin (työtä). Kallebergin (1995) erilaisia tutkimustehtäviä koskevan jäsenyyksen avulla voidaan nimetä muutamia, tavallisimpia käyttötarkoituksia (ks. myös Räsänen & Mäntylä 2001). Teoria voi tehdä kohteelleen ainakin seuraavaa: nimetä ja määrittää, kuvata, selittää, kritisoida tai muuttaa. Käytäntöteoriatkin voivat tehdä näitä kaikkia, riippuen tutkimuskäytännöstä. Eri tutkimuskäytännöt painottavat näitä tavoitteita kukin omalla tavallaan ja ymmärtävät kunkin tehtävän erityisellä tavalla. Voi tuntua ensin helpolta ottaa käyttöön sana käytäntö ja väittää kuvaavansa sellaisia. Sitten huomaa, että kunkin suuntauksen mukana tulee erityisiä vaateita, jotka koskevat suhtautumista käytännön kritiikkiin/oikeuttamiseen ja ylläpitoon/uudistamiseen. Kuvauskehitykset eivät ole neutraaleja, vaan olettavat tietynlaista suhdetta ja suhtautumistapaa tutkittavaan käytäntöön. Olisikin opittava suhtautumaan uudella tavalla käytännönharjoittajiin ja samalla muihin tutkijoihinkin.

Opintopiirissä on käynyt selväksi, että on vaikea ratkaista edes tuota määrittämiskysymystä "mitä käytäntö on". Itse olen sillä kannalla, että tutkimuskohteeksi kannattaisi ymmärtää ihmisten käytännöllinen toiminta - olipa kyse sen artikuloinnista (sisältäpäin), kuvaamisesta (ulkopäin), selittämisestä, kritiikistä tai kehittämisestä. Tämä on kyllä sikäli hankala ratkaisu, että emme ole tottuneet tutkimaan ihmisten toimintaa ja tutkimusotteemme sopivat karkeampaan, vähemmällä, abstraktimmalla tiedolla tehtävään analyysiin. Käytäntöteoreettisesta kirjallisuudesta löytyy kyllä muitakin, helpompia tapoja konstruoida tutkimuskohde: voidaan tutkia tekstejä, artefakteja, verkostoja/kyt-

kentöjä tai käytänteitä esineellistettyinä entiteetteinä, elementteineen ja dimensioineen. Helpompaa on tutkia vaikka kenttiä ja habituksia kuin konkreettisten ihmisten toimintaa (ks. Bourdieu 1988, erottelusta empiirinen ja episteeminen yksilö; Lawrence & Suddaby 2006, erosta käytäntöteorian ja prosessiteorian välillä; Holland & Lave 2009, yksilöstä historiassa ja historiasta yksilössä).

Käytäntöteoreettisia perinteitä yhdistää se, että ne ottavat vakavasti ”arkiajattelun”, eivätkä oleta sen olevan vain teorioitten soveltamista ja siten jotenkin alempiarvoista. Pontevimmin tämän on ilmaissut Bourdieu, joka on monin tavoin ja monissa yhteyksissä korostanut skolastisen, teoreettisen ajattelun ja käytännöllisen toiminnan logiikan, ”käytännön tajun ja tuntu-man” erilaisuutta. Nämä perinteet eivät kuitenkaan suhtaudu keskenään samoilla tavoin arkiajatteluun (Gardiner 2006). Esimerkiksi etnometodologiassa pyritään mahdollisimman neutraaliin, teoreettisista oletuksista puhdistettuun kuvaamiseen, eikä oikeastaan olla kiinnostuneita ihmisten ajatuksista ja aikeista. Toisessa ääripäässä pyritään kyseenalaistamaan ja alistamaan kritiikille myös arkiajattelu eikä vain opillinen doksa, kuten esimerkiksi Bourdieu ja MacIntyre sekä vaativat että tekevät. Jotkut korostavat jopa sitä, että arki ja arkinen järkeily voivat olla uusien ideoiden ja toimintamahdollisuuksien lähde, piiloinen potentiaali (Lefebvre 2008), tai sitä, että arkiajattelukin voi olla jo sinänsä kriittistä eikä kyky kritiikkiin ole vain tutkijoiden erityisominaisuus (Thévenot 2011). Näissä eroissa suuntausten välillä ei ole kyse vain ajatusten erilaisuudesta, vaan

siitä, että tutkijan oletettu ja toivottu suhde tutkittavan maailman ihmisiin ja heidän tekemisiinsä on erilainen.

Kunkin teorian takaa ja sen ainoana mahdollisena filosofisena perustana löytyy tietty moraalis-poliittinen visio (Bernstein 1982). Nämä visiot koskevat sitä, millainen on hyvä yhteiskunta (ja luonto) ja millaista on hyvä elämä sekä miten tutkimus voi edesauttaa näiden toteutumista. Nämä visiot, tutkijan opitut ja osin perityt perusorientaatiot ja -asenteet maailmaa kohtaan määrittävät sen, mikä on hänelle todellista, totta ja arvokasta (ks. van Manen 1977). Perehtyminen itselle uusiin tutkimusperinteisiin voi siten johtaa tilanteeseen, jossa tutkija joutuu punnitsemaan ja tarkistamaan omia moraalisia motiiveitaan ja poliittisia kantojaan. Ainakin hän tulee valintojen edessä niistä tietoisemmaksi. Ei ole ihme, jos tämä saa tutkijan epäilemään sitä, ovatko käytäntöteoreettiset tutkimuskäytännöt sittenkään häntä varten ja hänelle sopivia. Se, mikä voi olla poliittisesti mahdollista tai moraalisesti oikeutettua jossakin muualla, saattaa olla paikallisissa puitteissa erittäin hankalaa jollei mahdotonta. Riippuu myös tutkijan omasta paikallisesta asemasta, millaisten visioitten mukainen tutkimuskäytäntö on hänelle mahdollista. Tarkempi tutustuminen käytäntöteoreettikkoina tunnettujen nimekkäiden tutkijoiden elämään, työhön ja kohtaloihin parantaa myös tietoisuutta siitä, millaisten kamppailujen ja uhrausten kautta he ovat lunastaneet paikkansa ja mitkä ennakkoehdot ovat mahdollistaneet heidän toimintansa ja heidän visionsa kestävyuden. Sanoja ja ideoita on helpompi poimia sieltä täältä kuin sitoutua kiistanalaisiin ja itselle uusiin lähtökohtiin.

Tutkimuskäytännön uudistaminen on siis moninaisesti haastavaa – ja siksi kiihottavaa: se voi taktisesti vaatia uusien käytänteiden, taitojen ja työrytmien opettelua, poliittisesti kamppailua tiettyjen tutkimusintressien puolesta, moraalisesti omien motiivien kultivointia ja oikeuttamistyötä sekä oman ammatillisen identiteetin työstämistä. Se voi merkitä myös muutoksia siinä, missä ja milloin tutkimusta tehdään: tutkimustyön sekä sosiaaliset että materiaaliset suhteet – eli tekemisen paikka - on järjestettävä uudella tavalla, ja työn aikakehyksiä on rukattava. Tätä tarkoitin edellä, kun kysyin kuka tutkii kuin Pierre Bourdieu, Charles Taylor tai Dorothy Holland. Bourdieu rakensi systemaattisesti, päivittäisillä ”treeneillä” johtamastaan yksiköstä kollektiivista intellektuellia (Lenoir 2006). Taylorin tutkimuksissa aikajänne on tuhansia vuosia ja tutkimuslähteenä filosofinen kirjallisuus antiikin Kreikasta nykypäivään – eli hän on joutunut käyttämään lukemiseen aikaa verrattain paljon (esim. Taylor 1989). Dorothy Holland ja muut etnografit käyttävät paljon aikaa kentällä sekä kirjoittamistyön parissa. Pätkätöissä työskentelevälle projektitutkijalle, jonka haastatteluihin perustuvan väitöskirjan piti jo olla valmis, tuollaiset tutkimuskäytännöt saattavat näyttää etäisiltä haaveilta - tai itselle muuten sopimattomilta.

Sanoja, sekaannuksia, käänköspulmia

Käytäntöteorioihin perehtyjä kohtaa nopsasti käsitteellisen ja terminologisen sekamelskan, mihin jo edellä viittasin. Perinteitä ja suuntauksia on monia ja sinänsä tutulta kuulostavia sanoja

käytetään kussakin niistä erityisellä tavalla. Tähän liemeen tuo oman mausteensa – tai parhaimmillaan kirkasteensa – kääntäminen kielten välillä. Suomalainen tutkija käyttää ainakin kahta kieltä, englantia ja suomea. Käännösyhtymykset tuovat esiin sen, mitä ei ymmärrä tai osaa ilmaista täsmällisesti. Ne voivat myös auttaa ratkaisemaan termipulmia ja samalla valitsemaan millaista käytäntöteoreettisesti informoitunutta lähestymistapaa tutkija haluaa opetella ja kehittää. Minusta näyttää siltä, että suomi on oikeastaan sängen hyvä kieli käytäntöteoreettisen, konkreettisuutta hakevan ajattelun ilmaisuun – ainakin parempi kuin Englanti. Silti on niin, että kirjallisuuteen tutustujat pian löytävät ne samat englanninkieliset – Schatzkin, Reckwitzin ja Gherardin kirjoittamat – lähteet, joihin kaikki muutkin viittaavat, ja poimivat niistä sanoja ja ilmaisutapoja. Vaikka ei ihan tietäisikään mistä puhuu, on turvallista viitata auktoriteetteihin. Vastuu ilmaisun ja ajattelun hämäryydestä siirtyy heille.

Nostan esiin joitakin keskeisiä terminologisia pulmia. Oma asenteeni näihin on se, että tutkijan on otettava vastuu sanoistaan ja tarvittaessa haastettava sekä tutkimusdiskurssit että arkiset puhettavat. Käytäntöteoreetikoista Pierre Bourdieu on erityisesti vaatinut tällaista asennetta (ks. esim. Bourdieu 1988). Hän koki taistelevansa sekä skolastista harhaa että arkikieltä vastaan. Ymmärrän tämän tiukan asenteen tarpeelliseksi, koska myös käytäntöteoreettinen ajattelu hukkaa särmänsä harkitsemattomissa ja tavallisia uskomuksia myötäilevissä ilmaisutavoissa. Doksen kielellä ei voi ilmaista heterodoksisia (Bourdieuin) ajatuksia eikä nykyisin vallitsevan moraalisäilytyksen tyypillisillä termeillä ja ilmaisuilla sen kyseen-

alastavia (MacIntyren) ajatuksia. Tarvitaan sellaisia hankalia sanoja kuin habitus ja hyvä (good), vaikka ne eivät oikein sovi arkiseen, suomenkieliseen puheeseen.

Olen itse joutunut ratkomaan näitä terminologisia pulmia ja torjumaan ajatuksen hämäryyttä yrittäessäni kehitellä eräiden kollegojen kanssa edellä mainitsemani käytäntöteoreettista lähestymistapaa. Oppihistoriallisesti ajattelumme kytkeytyy pikemminkin praksis-käsitteen mutkikkaaseen ja monipolvisen perinteeseen kuin johonkin käytäntöteorian nykysuuntauksista. Olemme yrittäneet rakentaa kehystä, jonka avulla voidaan artikuloida (sisältöpäin) ja kuvata (ulkopuolisena, ei käytännöllisesti pätevänä) tutkijana tiettyjä työn muotoja, erityisesti kehittämistyötä ja akateemista työtä, sekä opiskelua, joka ei ole työtä. Kehyksemme avulla on mahdollista puhua monista inhimillisen toiminnan muodoista: puolitetoinen ja tavanomainen taktikointi, tietoisesti tavoitteellinen poliittinen toiminta, moraalisesti motivoitu toiminta ja subjektin identiteettiä ilmaiseva toiminta. Tätä kieltä olemme käyttäneet koulutuksen, kehittämistyön ja tutkimuksen apuvälineenä. Käytäntömme on ollut luonteeltaan osallistuvaa ja ajattelempaa, että dialogisuus on välttämätöntä – oman ja muiden - käytännön sanoittamisessa ja ymmärtämisessä.

En tarjoa omia ilmaisullisia ratkaisujamme malliksi muille, vaikka annankin niistä esimerkkejä. Keskityn niihin kohtaamiini terminologisiin pulmiin, jotka näyttävät vaivaavan myös muita. Paikalliset ratkaisut jäävät joka tapauksessa muualla määrittä-

vän kielenkäytön jalkoihin, monista syistä, joita en tässä ryhdy
avaamaan.

Terminologisten ongelmien paternalistinen jollei jopa imperia-
listinen lähde on englannin kielen sana practice. Useimmiten sen
eteen laitetaan vielä jokin määre: social/cultural/material/
embodied/work/feminist... practice. Lisäksi se esiintyy sekä
yksikkömuodossa että monikossa, practices. Oxford Advanced
Learner's Dictionary of Current English (1974) paljastaa miksi
sekaannukset ja käännösvaikeudet ovat väistämättömiä. Sana-
kirja mainitsee viisi erilaista merkitystä (käännökset/kr):

1. Suorittaminen, tekeminen, toteuttaminen (per-
formance) teorian tai suunnitelman vastakohtana.
2. jonkin tekeminen toistuvasti (regularly) vakiin-
tuneella (habitual) tavalla; (esim. kirkollisen) sere-
monian suorittaminen virallisia sääntöjä tai (hyviä)
tapoja kunnioittavalla tavalla; ottaa jokin tavaksi
(kuten varastaminen tai aamulenkkipakkara, make a
practice of something)
3. harjoitus, harjoittelu; usein tapahtuva tai syste-
maattinen harjoituksen (exercise) toistaminen amma-
tissa, urheilussa tai taiteessa.
4. tietty työ, kuten lääkärin tai juristin ammatin har-
joittaminen, myös kollektiivisena toimintana asiak-
kaineen (vrt. "lääkärin praktiikka" toimipaikkana ja
usean ammattilaisen yhteistyönä)
5. ei kovin rehellinen ja laillinen tapa harjoittaa
liiketoimintaa; laittomat tai moraalittomat juonit-
telut.

Olen oppinut, että on ratkaisevan tärkeää erottaa toisistaan sanan practice kaksi eri merkitystä, jotka tulevat esille jo sanakirjan tarjoamissa merkityksissä. Tässäkin tulee vastaan se toistuva pulma, millaisen hierarkiaan sanat asetamme niiden viittamaan kohteen suuruuden tai sisäkkäisyyden suhteen: mikä sisältyy mihinkin. Sana käytäntö (practice) viittaa ensinnäkin toistuviin tekemisiin eli kehollisiin liikkeisiin ja puheisiin, suoritukseen, ”puuhiin” (sayings and doings; ks. Kemmis 2009). Esimerkiksi puheissa ”työkäytännöistä” on kyse tästä merkityksestä. Tutkimustyössä työkäytäntö tässä mielessä on esimerkiksi haastattelu (monine versioineen), ja opetustyössä luento. Sanakirjan erotteluissa kohdat 1-3 kertovat tästä merkityksestä. Sanakirjan kohta 4 koskee kuitenkin aivan toisenlaista sanan käytäntö merkitystä ja käyttöä.

Esimerkiksi lääkärin praktiikkaa ei voi pelkistää yhdeksi työkäytännöksi tai edes niiden kimpuksi. Lääkärin ja potilaan keskustelu on varmaankin keskeinen käytäntö, mutta praktiikka on muutakin. Siinä on kyse käytännöllisen toiminnan vakiintuneesta muodosta, jolla on oma historiansa eli se on perinne. Tässä kokonaisuudessa kukin työkäytäntö - ja puuha - saa merkityksensä perinteen omista, erityisistä normeista ja niiden kyseenlaistamisesta, eli tietyistä moraalista sekä tietyistä tavasta tulkita käytännön eri osapuolien (poliittisia) intressejä. Toimintaan osallistujien kannalta kyse on elämäntavasta, eikä vain siitä, miten jokin yksittäinen tehtävä on suoritettava. Pienen yksityispraktiikan pyörittäminen maaseudulla on erilainen elämäntapa kuin yliopistosairaalassa työskentely, vaikka jotkut lääkärit

pystyvät jotenkin yhdistämään nämä ansaintatavat. Tutkimustyön maailmassa haastattelu käytäntönä saa erilaisen muodon ja merkityksen etnografian elämäntavassa kuin survey-tutkijan elämäntavassa. Heidän ammatilliset identiteettinsä – ja habituksensa – ovat erilaisia, mikä saattaa myös tulla esiin vaikkapa haastattelutilanteessa.

Olisi siis hyvä, jos voisimme erottaa toisistaan nämä kaksi sanan *practice* merkitystä, mikä onkin ainakin osin mahdollista suomen kielessä. Muuten tuotamme sinänsä loogisia mutta kummallisia ilmauksia kuten ”tämän käytännön tämä käytäntö”. Ensimmäinen merkityksistä voidaan ilmaista käyttämällä termiä käytänne. Voimme puhua vaikka työkäytänteistä. Toiselle merkityksistä en ole löytänyt näin sopivaa ja näppärää vastinetta kielestämme. Termit toiminnan muoto tai toiminnan perinne näyttävät toimivan paremmin niille, jotka ovat lukeneet antropologisen kirjallisuuden ”kulttuurisista muodoista” (*cultural form*), macintyreläistä moraalifilosofiaa käytännön määritelmiseen, harrastaneet heideggerilaista ja gadameriläistä hermeneutiikkaa, tai wittgensteinilaista kielifilosofiaa, tai tuntevat praksis-käsitteen oppihistoriaa. Voisimme kyllä puhua ”praktiikasta”, mutta se ei kelpaisi epävirallisille kielilautakunnille eikä se minustakaan ole hyvää suomea.

Ehdottamani ratkaisu ”käytänne ja toiminnan muoto” ei näytä kelpaavan kovinkaan monelle. Jotkut haluavat pitää kiinni arkikielestä tutusta ja luontevasta sanasta ”käytäntö”, vaikka se tarkoittaakin arkikielessä ja tutkimuskielissä lukuisia asioita. Ne, jotka eivät tunnista ollenkaan termin *practice* toista merkitystä,

luulevat, että ehdotan sanaa käytänne kaiken kattavaksi termiksi ja saavat näin toisenkin syyn hylätä se – vaikka minähän puhun pääasiassa ”käytännöllisestä toiminnasta”. Ehkä he hahmottavat maailman joukkona käytänteitä, ilman toiminnan muotoja ja perinteitä. Tuo toinen merkitys ei ilmeisesti ole tärkeä niille, jotka ovat taipuvaisia ymmärtämään käytännön ulkopuolisen katsojan asemasta tai kokevat luontevammaksi ymmärtää käytäntö entiteeteiksi elementteineen ja dimensioineen. Ehkä tässä on kyse myös edellä mainitsemastani jännitteestä materiaalisuutta ja inhimillistä toimintaa painottavien välillä. Puhuminen toiminnan muodoista ja perinteistä saattaa olla luontevampaa niille, joita kiinnostaa ihmisten toiminta, kaikessa kaotisuudessaan ja monitulkintaisuudessaan.

Toinen hankala sana on aktiviteetti (activity, usein myös monikossa: activities). Sillä voidaan viitata ihmisten puuhasteluun, tekemisiin ja sanomisiin (sayings and doings). Tällöin käytetään tavallisesti monikkumuotoa ja jätetään täsmentämättä ja tutkimatta, mitä tai millaisia nuo puuhastelut täsmälleen ottaen ovat. Kyse ei ole edes käytänteistä edellä mainitussa mielessä vaan jostakin epämääräisemmästä ja vähäpätöisemmästä. Sosio-kulttuurisessa ja varsinkin kulttuurihistoriallisessa toiminnan teoriassa tämä termi saa toisen, täsmällisemmän merkityksen: puhutaan toimintajärjestelmästä (activity system; Engeström 2015). Kyse on organisoituneesta ja historiallisesta toiminnasta, jolla on oma kohde, subjekti eli tekijä, työvälineistö, säännöstö, työnjako ja yhteisö. Tämä aktiviteetin käsite on rinnakkainen toiminnan muotoon tai perinteeseen viittaaville tavoille käyttää termiä practice. Kyse on samasta ”suuruusluokasta” analyy-

siyksikköjen hierarkiassa. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian kehittelijät onnistuvat jopa pärjäämään ilman termiä practice, vaikka se esiintyykin välillä heidän teksteissään.

Mikä harvinaista, näissä perinteissä käytetään suhteellisen johdonmukaisesti kolmea termiä: operaatio (operation; vrt. toimenpide), teko (act) ja toiminta (activity). Tämän toiminnan hierarkkisten tasojen erottelun teki aikoinaan Leontev (1977). Olen itse yrittänyt valita ja käyttää sanastoa siten, että se ei olisi pahasti ristiriidassa tämän johdonmukaisen ratkaisun kanssa. Puhun operaatioista/tekemisistä, teoista, käytänteistä, toiminoista ja käytän yleistermiä käytännöllinen toiminta kattamaan tämän kaiken, kaikissa muodoissaan. Kun tämän yleisilmaisun kääntää englanniksi, alkavat ongelmat. Practice-sana on liian epämääräinen ja olisi jotenkin korostettava toiminnan toisteisuutta eikä yksittäisiä tekoja, kun kyse on työn tutkimisesta. Näin olen päätenyt käännökseen practical activity, jossa sanaa activity esiintyy epämääräisemmässä muodossa kuin kulttuurihistoriallisessa tutkimusperinteessä. Epämääräisyys ei kuitenkaan merkitse ristiriitaa.

Kolmas, paljon kertova pulma koskee sanaa hyvä (good). Moni viittaa Alasdair MacIntyren uusaristoteeliseen moraaliajatteluun, mutta jostain syystä hänelle keskeinen hyvän (asian) käsite kääntyy termiksi hyve. MERI-ryhmän piirissä tästä käytiin monta keskustelua, koska eräiden ryhmän jäsenten teksteissä puhuttiin hyveistä ja paheista, mutta ei koskaan hyvistä. Nyt tämä sama keskustelu jatkuu eräiden muiden kanssa. Akateemisen työn kurssin keskusteluissa ja esseissä vuosi vuoden

jälkeen hyvä katoaa ja jäljelle jää vain hyve – vaikka painottaisin termien eroja ponnekkaasti. Tässä ei ole minusta kyse vain sujuvasta kielenkäytöstä.

MacIntyren (1984) käyttämässä mielessä käsite hyvä sisältää radikaalin poikkeaman vallitsevasta moraalikäsitteestä, jonka mukaan yksilöllä on kullakin omat arvonsa ja he tykkäävät mistä tykkäävät. MacIntyre korostaa niitä hyvä asioita (goods), joita tietty käytännöllisen toiminnan muoto ja perinne toteuttaa ja saa aikaiseksi. Yksilö oppii ja kasvaa tällaisen käytännön harjoittajaksi, mikä merkitsee tavallaan altistumista ja alistumista perinteelle: vähitellen kertyvää tajua sille ominaisista sisäisistä hyvistä sekä harjaantumista hyveisiin, joita näiden hyvien aikaansaaminen vaatii. Jos totuus on hyvä asia, niin totuuden tavoittelijalta vaaditaan ainakin rehellisyyttä ja rohkeutta. Tällainen suhde käytännöllisen toiminnan muotoihin ei sovi ilman muuta monen arkiseen käsitykseen moraalista. Ei sittenkään, vaikka MacIntyre korostaa elävien perinteitten sisäistä kritiikkiä – siis sitä, että perinteen sisällä käydään jatkuvaa keskustelua ja neuvottelua siitä, mitä hyvää tavoitellaan, miten hyviä priorisoidaan ja millaista luonnetta perinteen harjoittajalta vaaditaan. Käytäntö tulee silti ennen sen harjoittajaa, mikä on individualistisen ja emotivistisen maailmankuvan omaksuneille outo ajatus ja asenne. Ehkä perinteestä puhuminenkin tuntuu monista näinä aikoina oudolta, vaikka jotkut muutkin oppineet ovat uskottavasti todistelleet meidän aina toimivan ja tulkitsevan jonkin perinteen pohjalta ja piirissä (Gadamer 1982).

MacIntyre'en saatetaan viitata ottamatta selvää, mitä hän todella väittää, ja huomaamatta, että hän ei jaa viittaajan kanssa samanlaista, huomaamatta omaksuttua käsitystä moraalista. Toinen syy "hyvän" korvautumiseen "hyveellä" juontuneen arkikielestämme. Suomeksi ei pahemmin puhuta hyvästä (tai pahasta). Sanaa hyvä esiintyy arkikielessä sujuvasti adjektiivina ja voimme puhua vaikkapa hyvästä autosta tai tutkijasta. Substantiivina hyvä (asia) on vierasta kielenkäyttöä. Kun kirjoittaja haluaa luoda yleistajuista ja hienostelematonta tekstiä, hän puhuu vain hyveistä. Sana hyve kuuluu sentään ainakin korkeakoulutettujen tuntemaan sanastoon, vaikka tätä sanaa kuulee käytettävän sangen harvoin. Moraalista kyllä puhutaan muutenkin aika harvoin - verrattuna vaikkapa poliittiseen puheeseen, joten moraalisanasto voi kaiken kaikkiaan tuntua vieraalta.

Samanlaisia havaintoja voisin esittää myös Bourdieun käyttämästä termistä habitus. Sekin vaatii perehtymistä yhteen tutkimussuuntaukseen, kyseenalaistaa yksilön itseriittoisuuden - eikä se ole edes kunnan suomea (tai ranskaa). Sinänsä Bourdieun orientaatio ja sanasto ovat lähes puhtaasti poliittisia, joten sen ei pitäisi sikäli olla vierasta yliopistoissa työskenteleville. Hänen tapansa viljellä latinasta tai kreikasta tulevia termejä, ranskalainen tyylinä kirjoittaa, kykynsä hallita monimutkaisia ajattelurakenteita sekä joustava, työkalumainen tapansa käyttää käsitteitä eivät kyllä houkuttele perehtymään tarkemmin siihen, miten ja mihin hän eri termejä käyttää. Maailmalla toki moni tutkija on hankkinut elantonsa ja maineensa selittelemällä mitä Bourdieu sanoi.

Yksi ratkaisu edellä mainitsemiini pulmiin on se, että tutkija ottaa lähtökohdakseen jonkin nykysuuntaukseen ja opettelee käyttämään sen terminologiaa. Jostain syystä tämän valinnan tekeminen on useimmille vaikeaa. Ehkä siksi, että se vaatii useamman suuntauksen hyvää tuntemista. Osasyynä valinnan vaikeuteen voi löytyä siitä, että ”käytäntökäänteeseen” aallokko on tuottanut lukuisia yleiskatsauksia, jotka tuovat esiin myös kunkin suuntauksen puutteet ja rajoitteet. Aidalla istuskelu tuntuu turvallisemmalta kuin sitoutuminen tiettyihin lähtökohtiin. Valitsipa minkä suuntauksen tahansa, altistuu toisten suuntausten edustajien kritiikille. Ja ehkäpä kyse on siitä, että yhden suuntauksen valinta tekee käytäntökäänteestä aivan liian vakavan asian: olisi tosiaankin perehdyttävä tähän perinteeseen ja opeteltava sille ominaista tutkimuskäytäntöä. Olisi valittava puolensa ja samalla sitouduttava tiettyyn moraalisiin poliittiseen visioon – tai rakennettava oma sellainen. Harva on tähän valmis. Niinpä useimmat kokevat viisaaksi jatkaa työskentelyä Kauppakorkeakoulun tai vastaavan piirissä oppimansa, implisiittisen vision pohjalta. Yhteistyö on vaivattomampaa, kun muut tuntuvat ymmärtävän samalla tavoin mikä on todellista, totta ja arvokasta.

Sanat leimaavat. Suuret sanat leimaavat varmasti. Yritin pitkään välttää termiä praksis, koska se tuntui suuhuni liian suurelta ja arvelin sen myötä sitoutuvani johonkin jota en tunne. Eräät muut näyttivät käyttävän tätä sanaa tavalla, joka tuntui minusta rajoittuneelta, jollei jopa luotaantyöntävältä. Eräiden julkaisujeni toimittajat oikeastaan pakottivat minut sanomaan suoraan, että

lähestymistapamme tärkein käsite on praksis. Sittemmin olen perehtynyt paremmin oppihistoriaan ja menneiden vuosikymmenten poliittiseen historiaan. Tämä klassinen, aristoteelinen käsite on ilmeisesti pilattu monissa kamppailuissa, joissa sillä on isketty vastustajia. Se on omittu oman moraalispoliittisen vision nimikkeeksi ja annettu ymmärtää, että muista ei ole praksiksen harjoittajiksi. Ja nämä vastustajat ovat sitten alkaneet nähdä sanassa jotakin pahaa ja väärää. Mutta minkäs teet. Lähestymistapamme tarvitsee tämän käsitteen, joka viittaa toiminnan ideaaliseen tilaan – potentiaaliin, joka ei välttämättä koskaan realisoidu.

Toiminta on todella käytännöllistä silloin, kun sen harjoittajat ovat onnistuneesti ratkaisseet neljä peruspulmaansa: miksi, mitä ja miten teen sekä kuka olen. Toiminta on tällöin moraalisesti motivoitua, poliittisesti tietoisena tavoitteellista, taktisesti taitavaa ja toimijan identiteettiä ilmaisevaa. Praksis voi saada monta muotoa. En tule toimeen ilman tätä käsitettä, mutta samalla ilmoittaudun käytäntöteorian keskeisten nykysuuntausten ulkopuolelle. Ei ole sattumaa, että niissä ei käytetä sanaa praksis – vaikka ajatuksellista yhteyttä vanhempiin perinteisiin ei aina kielletäkään esimerkiksi Bourdieu'n tai kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian teksteissä. Jopa Habermas (1972) keksi praksiksen sekä teknisen ja teoreettisen tieto/toimintasuhteen rinnalle neljännen vaihtoehdon: kriittis-empansipatorinen. Minusta se on vain yksi praksiksen muoto, mutta varmaan hänellä oli hyvät syynsä päätyä tällaiseen ratkaisuun.

Edellä käyttämäni OALDCE- sanakirja ei tunne sanaa praxis. Stanford Encyclopedia of Philosophy tarjoaa aiheesta luettavaksi 62 tekstiä, jotka koskevat ajattelua muinaisessa Kreikassa sekä sen jälkeen idässä, lännessä ja etelässä. Että silleen. Oppi-historiaan perehtymiseen ei riitä yksi elämä.

Akateeminen luku- ja kirjoitustaito: käytäntö ja habitus teksteissä

Käytäntöteorioitten yksi tärkeä sanoma on se, että ei kannata tutkia vain tekstejä ja diskursseja. Käännämme tässä kirjassa kupin nurin ja tarkastelemme omaa käytäntöämme tekstien ja niiden tuottamisen kautta. Yksi ilmeinen peruste tähän on se, että akateemisessa työssä tekstityö on hyvin keskeistä. Olemme virkkeen värkkääjiä. Tämä puuha yhdisti myös opintopiirin jäseniä.

Akateemisessa työssä luetaan ja kirjoitetaan tekstejä jatkuvasti ja monessa yhteydessä – tutkijana, opettajana, asiantuntijana, yhteiskunnallisena keskustelijana sekä varsinkin hallintoalalaisena ja joskus hallinnoijana tai akateemisten käytännön kehittäjänä. Työmme on tekstivälitteistä (Russell 1997; Stooke 2010). On siis syytä välittää siitä, millaisia nämä tekstit ovat.

Emme pelkästään ilmaise identiteettiämme esiintymällä tekstissä tietynlaisina kirjoittajina, vaan rakennamme identiteettiämme kirjoittamalla näitä tekstejä ja varsinkin silloin, kun kirjoitamme itsellemme muodoltaan tai tyyliltään uudenlaista tekstiä. Käänteisesti voimme kuvitella, että mikäli tutkijan

identiteetti ja tutkimuskäytäntö ovat muuttumassa, se näkyy hänen kaikissa teksteissään eikä vain tutkimusjulkaisuissa. Toki voi olla myös niin, että tutkijat pitävät eri toiminnot toisistaan irrallaan ja ovat vaikkapa opettajina ihan jotain muuta kuin tutkijoina. Puhdasoppinen opettaja saattaa ajatella toisin tutkimustekstiä värkätessään tai ainakin tutkimuspäiväkirjassaan ja viesteissään jollekin kollegalle. Käytänteiden sitovuus tai pakottavuus vaihtelee. Laajalti tunnettuahan on se, että jotkut tutkijat tekevät erikseen tiettyihin lehtiin kelpaavia tekstejä ja erikseen itselleen sisällöllisesti ja ilmaisutavaltaan mielenkiintoisia tekstejä. Tällaista kaksinaismoraalia ja tekopyhyyttä voi ilmetä muussakin kirjoittamisessa. Jotkut jopa suosittelevat sitä malliksi muille.

Huomio kiinnittyy helposti vain tutkimusjulkaisuihin, koska niitä pidetään arvokkaampina kuin muita kirjoitelmia. Lea ja Stierer ovat tutkineet yliopisto-opettajien muuta, ”arkista” kirjoittamista. Heidän mukaansa kirjoittamalla saadaan työssä aikaan erinäisiä asioita. Tekstien tutkimisen kautta voidaan siksi tehdä näkyväksi muuten piiloon – ainakin vaille virallista jyvitystä - jääviä työtehtäviä ja työkäytänteitä. Yhdessä hankkeessa he pyysivät haastateltavia antamaan näytteeksi jonkin tuottamansa tekstin. Näin syntyi 42 tekstinimikkeen lista (Lea & Stierer 2009, taulukko 1). Näiden tekstien joukosta löytyi muiden muassa sähköpostiviesti kollegalle, kurssikuvaus, konferenssin PP-esitys, selvitys rahoittajalle, yksikön sisäinen muistio sekä lyhyt biografia. Tämän kirjan idea on saman sukuinen: tilasimme toisiltamme genreltään erilaisia tekstejä.

Lean ja Stiererin tutkimukset edustavat tutkimussuuntausta, jonka nimi on englanniksi New Literacy Studies. Tämän kääntäminen suomeksi on – jälleen – hankalaa, mutta sanotaan vaikkapa tekstitaitojen uustutkimus, sillä uusista taidoista tässä ei välttämättä ole kyse vaan tekstitaitojen tutkimisesta uudella tavalla. Tässä suuntauksessa lukemista ja kirjoittamista tutkitaan sosiaalisena käytäntönä ja tyypillisesti etnografisella otteella (Street 2003; ks. myös Ivanic 2004; Kress, Bezemer & Bezemer 2009). Tässä suuntauksessa on tutkittu runsaasti myös akateemisia tekstitaitoja (Bazerman 2000, Lillis 2008, Solomon 2000).

Bazerman (2009) on tämän teoksen kannalta mielenkiintoisella tavalla kehitellyt vygotskilaista ajatusta siitä, että opimme uusia kognitiivisia operaatioita opettelemalla tuottamaan itsellemme uudenlaisia tekstejä. Tässä oppimisessa tekstilajit (genre) toimivat kuin rakennustelineinä. Vakiintuneeseen tekstilajiin sisältyy jo ratkaisuja seuraaviin kysymyksiin: miten tunnistetaan ja esitetään relevantti tutkimusmateriaali, miten kirjataan kokemukset ja aineistot, miten päätellään, miten muotoillaan kysymykset, miten otetaan kantaa ja asemoidutaan sekä miten oma teksti suhteutetaan muihin teksteihin. Tähän Bazermanin listaan voidaan lisätä vielä se, että genre neuvoa miten kirjoittajan tulisi määrittää ja esittää itsensä tekstissä.

Tässä kirjassa ei ole kyse niinkään siitä, että yrittäisimme opetella vakiintuneita genrejä tai luoda uusia, vaan pikemminkin siitä, että opettelemme tuntemaan käytäntöteoreettisia perinteitä kirjoittamalla jotakin niitä koskevaa ja samalla refleктоimalla omaa suhdettamme niihin. Otimme vapauksia olla välittämättä

tekstilajien rajoista ja kirjoitimme - ja nyt julkaisemme - tekstejä, joita ei ole tapana julkaista. Osa teksteistä on sellaisia, että kirjoittajat olisivat tehneet ne joka tapauksessa, muihin tarkoituksiin (kuten konferenssipaperin abstrakti ja portfolio). Osa on kirjoitettu juuri tätä teosta varten, mutta asiasta, johon kirjoittaja olisi muutenkin halunnut paneutua. Tämä kirja vain tarjosi mahdollisuuden kehittää omaa suhdetta käytänteorioiden ja ilman tavallisemman julkaisutoiminnan asettamia vaateita tekstin muodolle ja kirjoittamisen konventioille. Genre-kohtaiset rakennustelineet olivat siis välillä ahkerassa käytössä, ja välillä ne jäivät taustalle ja kirjoittaja alkoikin puuhata jotakin niiden sivussa ja niistä välittämättä.

Opimme sitten ajattelemaan uusilla, kenties käytänteoreettisemmilla tavoilla? Vaikea sanoa, mutta tämä harjoitus toi esiin ainakin sen mitä hankaluuksia tällä taipaleella kohdattiin. Lukija voi arvioida, kuinka pitkälle ja mihin suuntaan kukin kirjoittaja on omista lähtökohdistaan edennyt. Vaikka taivalta taitettiin yhdessä, kukin kulkija teki omia havaintojaan. Harjoituksemme voi myös antaa ideoita niille, jotka yksin tai yhdessä lähestyvät käytäntöä ja sitä koskevaa tutkimusta.

Kymmenen tekstiä, yksitoista kirjoittajaa

Toimituskunta on ryhmitellyt tämän kirjan tekstit kolmeen lukuun ensisijaisesti sen mukaan, millaisesta kohtaamisesta kussakin on kyse. Ensimmäisessä luvussa korostuu toisten, tuttujen tutkijoiden kohtaaminen. Toisessa luvussa kohdataan käytänteoreetikoksi tiedettyjä, lähinnä heidän tekstiensä

kautta. Kolmannessa luvussa kohdataan tutkimuksen kohteeksi valitun käytännön harjoittajia.

Anu Penttilä kertoo konferenssiabstraktin kirjoittamisesta. Hän analysoi kahta versiota abstraktista ja paikantaa kohtia, joissa muiden kommentit ensimmäiseen versioon muuttivat lopullista abstraktia. Pääasia on tulkita sitä, mistä tässä abstraktin kirjoittamisessa oli hänen kohdallaan kyse. Se oli paitsi yhden tutkijalle välttämättömän performanssin, eli suorituksen ja esityksen, opettelua, myös tutkijaidentiteetin rakentamista, kaikkine epävarmuuksineen. Identiteettikysymys on akuutti tutkijalle, joka kohtaa kentällä tutkimansa työn ammattilaisia ja samalla opettelee tutkimaan ”käytännöllistä toimintaa”. Abstrakti piti kirjoittaa englanniksi, mutta reflektiot Anu kirjoitti suomeksi. Tekstilajeista tässä yhdistyvät abstrakti ja henkilökohtainen, itse-reflektiivinen essee.

Galina Kallio ja *Toni Ruuska* tutkailevat sitä vaikutteiden ja vaikutusyritysten kenttää, jossa tohtoriopiskelija tekee ratkaisujaan. He sanoittavat pimeitä puolia niissä käytänteissä, joiden puitteissa ratkaisut tehdään tai jätetään tekemättä. Lähtökohtana on se, miltä heistä tuntuu, kun keskustelukumppanit neuvovat, opastavat tai taivuttelevat heitä etenemään ”oikeaan” suuntaan. Tekstilaji muistuttaa esseetä, joka perustuu auto-etnografiseen otteeseen, mutta mukana on myös opaskirjamaisia aineksia: vinkkejä siitä, kuinka toimia kuvattujen vaikutteiden suhteen.

Eeva-Lotta Apajalahti käsittelee sitä, kuinka vaikeaa on siirtyä tutkimusparadigmasta toiseen ja miltä tässä ristiriitaisessa tilan-

teessa eläminen tuntuu. Hän nimeää niitä voimia, jotka vetävät käytäntöteorian suuntaan vievälle polulle tai pitävät kiinni entisessä tutkimuskäytännössä. Tekstilaji on lähinnä henkilökohtainen esse, jossa on myös elämäkerran ja tutkimuspäiväkirjan piirteitä. Tämä esse auttaa sijoittamaan kirjan useat muutkin tekstit erityiseen syntytilanteeseensa: keskelle sellaista oppimisprosessia, jonka lopputulemia ei tiedetä.

Kolme seuraavaa tekstiä käsittelevät ensisijaisesti sitä, kuinka suhtautua käytäntöteorian edustajiin ja heidän työnsä hedelmiin. *Saija Katilan* teksti on kuvaus bussilla matkustamisesta. Hän yritti selvittää, mitä usein viitatus käytäntöteoretikot täsmälleen ottaen tarkoittavat käsitteellä käytäntö. Nämä kolme alamme teksteissä useimmin esiintyvää nimeä ovat Silvia Gherardi, Theodor Schatzki ja Andreas Reckwitz. Lopuksi Saija pohtii, muuttiko heidän ajatteluunsa perehtyminen kuvausta käytännöstä vai perustuiko kuvaus sittenkin jo aiemmin opittuun käsitykseen tällaisista puuhista.

Tanja Ketola on epäillyt sitä, soveltuuko käytäntöteoreettinen lähestymistapa hänen tutkimusaiheeseensa. Viekö se harhaan, jos tutkija on kiinnostunut arjen fenomenologiasta, keholisuudesta ja yksilön herkkyydestä? Kiistämättä hermeneuttinen ja fenomenologinen perinne eivät ole olleet keskiössä, kun käytäntöteoreettista ajattelua on tuotu organisaatiotutkimukseen tai työntutkimukseen. Voi olla vaikea tunnistaa näitä, Schutzin kautta välittyneitä vaikutteita nykypäivän etnometodologisessa, varsinkin keskusteluanalyttisessä kirjallisuudessa, tai havaita sitä, millä tavalla Merleau-Pontyn ja Heideggerin

ajatukset ovat vaikuttaneet Bourdieun prakseologian nostamaan kirjallisuuteen. Tanja onnistuu kuitenkin löytämään yhteyksiä aistivan kehon ja ammattikäytänteiden välillä. Hänen tekstinsä muistuttaa lajiltaan lähinnä akateemista esseetä, mutta sisältää samalla aineksia tutkimussuunnitelmasta ja työpaperista aineistoineen.

Tytti Nahi aikoo rohkeasti tuoda käytäntöteoreettisesti orientoituneen näkökulman tutkimusalalleen, joka käsittelee Base of the Pyramid-liiketoimintaa. Hän on kohdannut ajankohtaisen pulman: vaikka käytäntöteoreettiset suuntaukset tuntuivat sopivan hyvin omaan habitukseen, suuntausten välillä on eroja ja olisi valittava millaiseen käytäntöteoriaan itse aikoo nojata. Hänen ratkaisunsa löytyi (vierailulla) Kaliforniasta ja resursointia korostavasta (Feldmanin) ajattelusta. Hän jää kuitenkin harkitsemaan sitä, olisiko mahdollista ja hyödyllistä yhdistää tätä lähestymistapaa kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian kanssa. Myös Tytin teksti on luonteeltaan lähinnä essee, jossa korostuu tutkimussuunnitelmamaisuus. Onhan tässä kyse väitöskirjahankkeen kannalta ratkaisevan tärkeistä ja jopa tutkimusohjelmallisista valinnoista.

Mikko Jalaksen tekstin lähtökohta on portfolio, jonka hän on liittänyt työhakemukseensa. Hän tulkitsee sitä, mitä (työtä) portfolio ja sen kirjoittaminen oikeastaan tekevät, ja käyttää apuna Foucault'n käsitettä 'minän teknologia'. Portfolion kirjoittaminen oli samalla minän esittämistä ja työstämistä, ja tilanteessa, jossa kirjoittaja on hakeutumassa toimeen uudelle oppialalle. Tilanteelle kuvaavaan on se, että portfolio piti

kirjoittaa englanniksi vaikka kyseessä oli helsinkiläinen yliopisto. Mikon teksti muodostuu kahdesta erilaisesta osasta: itse-reflektiivisiä pohdintoja ja työnhakudokumentti.

Kolme viimeistä tekstiä käsittelevät käytännönharjoittajien kohtaamista, enemmän tai vähemmän käytänteoreettisista lähtökohdista. *Eeva Houtbeckers* kertoo kokemuksistaan kentällä. Hänen kentällä kohtaamansa ihmiset paitsi yllättivät hänet, myös liikuttivat hänen tunteitaan. Etnografia on periaatteessa hyvä tapa tutkia käytäntöä ja olla tutkija, mutta sopiiko se tutkijan elämäntilanteeseen ja pystyykö tutkija vastaamaan kentän kutsuun?

Meri Jalonen kertoo siitä, kuinka hänen tutkimushankkeensa on muodostunut kahdesta erilaisesta vaiheesta ja tutkimuskäytännöstä. Ensimmäisessä kehitettiin yrityksen toimintaa toimintatutkimuksen hengessä ja toisessa kirjoitetaan väitöskirjaa perinteisemmän, akateemisen tutkimuksen hengessä. Ensimmäisessä vaiheessa hän teki monitahoista yhteistyötä, mutta väitöskirjaa hän kirjoittaa yksikseen. Suhde niihin, joiden työtä hän tutkii, on samalla muuttunut vaiheesta toiseen, ja tämä synnyttää omat pulmansa. Kyse on toimintatutkimuksen klassisesta problematiikasta, jota joudutaan ratkomaan yhä uudelleen ja johon käytänteoreettisilla perinteillä voi olla jotakin annettavaa, tai sitten ei. Merin teksti on essee, jossa on mukana vahvasti autoetnografista otetta. Samalla teksti on luonteeltaan sellaista, että se voi osin sisältyä väitöskirjan tutkimusotetta ja menetelmiä käsittelevään osaan.

Kirjamme päättää *Tea Lempiälän* matkakertomus siitä, kuinka tutkimuskohteen jäsentämiseen tarkoitettu käsitteistö alkaakin toimia tutkijoiden oman toiminnan tulkinnassa. Retkikunta pyrki tutkimaan ammattilaisten työn näyttämöä ja kulisseeja, mutta havahtuikin siihen, että on tehtävä tilannekohtaisia ratkaisuja julkisen ja yksityisen, intiimin rajasta tutkimustyössä. Tutkijat tunnistivat itsessään samaa, mitä he etsivät toisten toiminnasta. Kuinka lähelle tutkija haluaa päästää tutkittavassa maailmassa toimivat ihmiset? Mihin rajanvetoa tarvitaan ja mistä sen tarve kumpuaa? Tea herättää kysymyksen, voisiko tällaisen refleksiivisen suhteen omaan tekemiseen ja omiin kokemuksiin rakentaa osaksi tutkimusryhmän arkisia käytänteitä – tuoda sen varjoista tutkimuskäytännön näyttämölle.

Kirjan kukin teksti muodostaa oman kokonaisuutensa ja lähtee kirjoittajalle ajankohtaisesta problematiikasta. Lukija voi löytää teksteistä paljon muutakin kuin edellä korostamiani teemoja. Kukin teksti seisoo omilla jaloillaan ja juuri siksi, että ne on kirjoitettu kunkin kirjoittajan omalta mättäältä käytäntöteorian ja kehkeytyvän tutkimuskäytännön suossa. Onneksemme muita tarpoja on näkynyt huutoetäisyydellä. Vettä kengässä ja hillaa suussa. Töölössä.

Mitä tästä opimme?

Opintopiirissä tehty päätös ryhtyä kirjoittamaan lukemisen ja keskustelujen lisäksi osoittautui hedelmälliseksi. Oppimisesta tuli intensiivisempää ja kohdistetumpaa. Kukin joutui ratkaisemaan, millainen teksti olisi omalta kannalta tärkeä ja auttaisi

eteenpäin. Kirjoittaminen oli haastavaa, mutta samalla se kiihdytti oppimista. Vapaus tekstilajin valinnan suhteen alensi kynnystä kirjoittaa itselle vaikeista asioista ja olla mukana yhteisessä hankkeessa, vaikka ei vielä olisikaan ollut valmis tuottamaan julkaisukelpoista artikkelia. Kirjoittamalla alkaa tajuta kuinka oikeastaan suhtautuu käytäntöteoreettisiin perinteisiin. Jotkut onnistuivat näin tekemään väitöskirjansa lähestymistavan osalta tärkeitä ja rohkeitakin valintoja. Kustakin kirjan tekstistä voi lukea, mitä sen kirjoittaja oppi tästä harjoituksesta.

Tämä harjoitus toi esiin niitä erilaisia hankaluuksia, joita tutustumisen itselle uusiin tutkimussuuntauksiin voi tuottaa. Jos nämä alkavat vetää puoleensa, tutkija joutuu valinnan eteen: jatkanko oppimani tutkimuskäytännön harjoittamista vai ryhdynkö opettelemaan tai luomaan uudenlaista käytäntöä? Ratkaisu ei ole helppo ainakaan silloin, kun uusi käytäntö on vaativa ja poikkeaa olennaisesti entisestä. Käytäntöteoreettiset perinteet ja suuntaukset voivat näyttää juuri sellaisilta, kun niihin alkaa perehtyä tarkemmin ja lähtökohtana ovat organisaatiotutkimuksesta tai liikkeenjohtotutkimuksesta tutut käytännöt. Kirjan tekstit kertovat siitä, että tutkimuskäytännön muuttamisessa on tässä tilanteessa kyse paitsi sanastosta myös tutkimustyön käytänteistä ja yhteistyösuhteista sekä tutkijan identiteetistä ja moraalisen-poliittisesta visiosta.

Vaikeuksien korostuminen tässä johdannossa peittää alleen tämän harjoituksen toisen, tärkeän puolen: miksi nähdä tämä vaiva? Koko opintopiirin tarkoitushan oli tarjota tyydytystä

oppimisen nälkään. Käytäntöteorioissa viehättää monia juuri se, että ne tuntuvat tarjoavan sekä paljon oppimismahdollisuuksia että ratkaisuja pulmiin, jotka tutkijoita jo muutenkin askarruttavat. Juuri vaikeudet ja haastavuus vetävät tutkijoita puoleensa, ja vanhan toistaminen voi tuntua näennäisestä tehokkuudestaan huolimatta turhauttavalta.

Ei liene sattumaa, että käytännön ja tutkimuksen suhteen hahmottaminen uusilla tavoilla kiinnostaa juuri työtä, organisaatioita ja liikkeenjohtoa kauppakorkeakouluissa tai tuotantotalouden yksiköissä tutkivia. Tämä suhde on ollut kroonisesti akuutti pulma kauppakorkeakoulujen historiassa. Käytännönläheisyyden vaateelta ei voi tässä kontekstissa välttyä ja se on muovannut tavallisimpia tutkimuskäytäntöjä tavoilla, joita on vaikea huomata. Jokin siinä vain tuntuu vaivaavan tutkijaa, mutta voi olla vaikea sanoa mikä: luvataan relevanssia, mutta kenelle ja millä ehdoilla? Toisaalta tieteellisyyden vaatimus on saanut entistä vahvemman jalansijan tutkijakoulutuksen myötä ja ainakin niissä kauppakorkeakouluissa, jotka yrittävät menestyä julkaisukilpailussa. Tämäkin voi tuntua problemaattiselta vaateelta sikäli, että huomio ei välttämättä kohdistu tutkimuskäytännön uudistamiseen vaan julkaisufoorumeihin ja tutkijan julkaisusuoritteisiin.

Näiden paineitten puristuksessa käytäntöteoreettiset suuntauokset saattavat vaikuttaa lupaavilta, koska niissä käsitellään eksplisiittisesti tutkimuksen ja tutkitun käytännön suhteita ja ne edustavat sängen kunniakkaita perinteitä ainakin kauppakorkeakoulun ikkunasta katsellen. Kun tutkija menee oman

tutkimusalansa ajankohtaisdiskurssien ulkopuolelle, yhteiskuntatieteellinen ja humanistinen kirjallisuus avautuu pohjattoman rikkaana aarreaittana. Tämän näköalan edessä on sitten punnittava, kuinka perinpohjaisesti oppihistoriaan voi ja kannattaa perehtyä.

Mitä opintopiirissä kannattaa tehdä tämän vaiheen jälkeen? Yksi vaihtoehto on vetää hieman henkeä ja palata siihen, että jatkamme perinteisiin ja niiden nykyisiin keskusteluihin tutustumista. Tässä riittää kyllä työtä pitkäksi aikaa. Toinen vaihtoehto olisi se, että ryhtyisimme todellakin systemaattisesti muokkaamaan omaa tutkimuskäytäntöä käytäntöteoreettisten perinteitten opastamina. Tässä tapauksessa olisi kyllä valittava perinteitten ja niille tyypillisten tutkimuskäytäntöjen kirjosta ne, joihin oppiminen kohdistetaan. Samalla joutuisimme sen kysymyksen eteen, kenelle tämä on tarpeellinen opintopiiri. Kuten tämän kirjan tekstit tekevät näkyväksi, kaikki kirjoittavat eivät välttämättä halua edetä tähän suuntaan. Tämän tajuaminen on sekin merkittävä oppimistulos.

Viitteet

Abend, G. (2008) The Meaning of 'Theory'. *Sociological Theory* 26:2, 173-199.

Alhanen, K (2007) *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Bazerman, C. (2000) What Written Knowledge Does - Three Examples of Academic Discourse. Teoksessa: C. Bazerman (toim.) *Shaping Written Knowledge: The Genre and Activity of the Experimental Article in Science*, Fort Collins, CO: The WAC Clearinghouse.

- Bazerman, Charles (2009) *Genre and cognitive development: Beyond writing to learn*. Teoksessa: C. Bazerman, A. Bonini & D. Figueiredo (toim.) *Genre in a Changing World. Perspectives on Writing*, Fort Collins, CO: The WAC Clearinghouse ja Parlor Press.
- Bernstein, R. (1982) What is the difference that makes a difference? Gadamer, Habermas, and Rorty. *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*, Volume Two, Symposia and Invited papers, 331-359.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1988) *Homo Academicus*. Cambridge: Polity.
- Dimaggio, P. (1979) Review: On Bourdieu. *American Journal of Sociology* 84:6, 1460-1474
- Engeström, Y. (2015) *Learning by Expanding: An activity-theoretical approach to developmental research, 2nd Ed.* Cambridge: Cambridge University Press. (1. painos 1987)
- Eriksson, P. & Räsänen, K. (1998) The Bitter and the Sweet: Evolving Constellations of Product Mix Management in a Confectionery Company. *European Journal of Marketing* 32:3-4, 279-304.
- Gadamer, H. G. (1982) *Truth & method*. New York: Crossroad.
- Gardiner, M. (2006) Everyday Knowledge. *Theory, Culture & Society* 23:2-3, 205-207.
- Giddens, A. (1979) *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*, Berkeley & Los Angeles, CA: University of California Press.
- Gherardi, S. (2009) Communities of Practice or Practices of a Community? Teoksessa: S. Armstrong & C. Fukami (toim.) *Handbook of Management Learning, Education and Development*, London: Sage, 514-530.
- Habermas, J. (1972) *Knowledge and human interests*. London: Heinemann.
- Heiskanen, E. (2002) The institutional logic of life cycle thinking. *Journal of Cleaner Production* 10:5, 427-437.

- Holland, D. & Lave, J. (2009) Social Practice Theory and the Historical Production of Persons. *Actio: An International Journal of Human Activity Theory* No. 2, 1-15.
- Hänninen, I. H. & Laurila, J. S. (2008) Risk Regulation in the Baltic Sea Ferry Traffic: The Successive Failures of Bow Visor Technology. *Science, Technology and Human Values* 33:6, 683-706.
- Ivanic, R. (2004) Discourses of Writing and Learning to Write. *Language and Education* 18:3, 220-245.
- Jalas, M. & Rinkinen, J. (2013) Stacking wood and staying warm: Time, temporality and housework around domestic heating systems. *Journal of Consumer Culture*, OnlineFirst.
- Kakkuri-Knuuttila, M.-L. (2005) The Relevance of Dialectical Skills to Philosophical Inquiry in Aristotle. *Rhizai. A Journal for Ancient Philosophy and Science* 1/2005, 31-74.
- Kalleberg, R. (1995) Action Research as Science and Profession in the Discipline of Sociology. Julkaisematon käsikirjoitus teokseen: S. Toulmin and B. Gustavsen (toim.) *Beyond Theory: Changing Organizations through Participatory Action Research*, Amsterdam: John Benjamins.
- Katila, S. & Meriläinen, S. (1999) A Serious Researcher or Just Another Nice Girl?: Doing Gender in a Male-Dominated Scientific Community. *Gender, Work & Organization* 6:3, 163-173.
- Kemmis, S. (2009) Understanding professional Practice: A synoptic framework. Teoksessa: B. Green (toim.) *Understanding and Researching Professional Practice*, Rotterdam: Sense, 19-38.
- Korpiaho, K., Päiviö, H. & Räsänen, K. (2007) Anglo-American Forms of Management Education: A practice-theoretical perspective. *Scandinavian Journal of Management* 23:1, 36-65.
- Kress, G., Bezemer, J. & Bezemer, J. (2009) Writing in a Multimodal World of Representation. Teoksessa: R. Beard, D. Myhill & J. Riley, J. (toim.) *The Sage Handbook of Writing Development*, London: Sage, 167-181.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991) *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. New York: Cambridge University Press.
- Lawrence, T. B. & Suddaby, R. (2006) Institutions and Institutional Work. Teoksessa: S. R. Clegg, C. Hardy, W. R. Nord

- & T. B. Lawrence (toim.), *The Sage Handbook of Organization Studies*, London: Sage, 215-254.
- Lea, M. R. and Stierer, B. (2009) Lecturers' everyday writing as professional practice in the university as workplace: new insights into academic identities'. *Studies in Higher Education* 34:4, 417-428.
- Lefebvre, H. (1991) *Critique of Everyday Life: Volume 1*. Trans. John Moore. London: Verso.
- Lenoir, R. (2006) Scientific Habitus: Pierre Bourdieu and the Collective Intellectual. *Theory, Culture & Society* 23:6, 25-43.
- Leontev, A. N. (1977) *Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus*. Kuopio: Savon Sana.
- Lillis, T. (2008) Ethnography as Method, Methodology, and "Deep Theorizing". Closing the Gap between Text and Context in Academic Writing Research. *Written Communication* 25:3, 353-388.
- MacIntyre, A. (1984) *Hyöiden jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Miettinen, R. (1999) The riddle of things: Activity theory and actor-network theory as approaches to studying innovations. *Mind, Culture, and Activity* 6:3, 170-195.
- Nicolini, D., Gherardi, S. & Yanow, D., toim. (2002) *Knowing in Organizations: A Practice-based Approach*, Armonk, NY: E. Sharpe.
- Ortner, S. B. (1984) Theory in Anthropology since the Sixties. *Comparative Studies in Society and History* 26: 1, 126-66.
- Rolin, K. (1999) Can gender ideologies influence the practice of the physical sciences? *Perspectives on Science* 7:4, 510-533.
- Russell, d. R. (1997) Writing and Genre in Higher Education and Workplaces: A Review of Studies That Use Cultural-Historical Activity Theory. *Mind, Culture, and Activity* 4:4, 224-237.
- Räsänen, K. (2007) Kehittämisoitteet: kehittämistyö 'käytännöllisenä toimintana'. Teoksessa: E. Ramstad & T. Alasoini (toim.) *Työelämän tutkimusavusteinen kehittäminen Suomessa*, TYKES Raportteja 53, Helsinki: Työministeriö, 40-66.
- Räsänen, K. (2010) On the Moral of an Emerging Academic Praxis: Accounting for a conference experience. Teoksessa: C. Steyaert & B. Van Looy (toim.) *Relational Practices, Participative Organizing*, Bingley: Emerald, 155-176.

- Räsänen, K. (2014) Academic Capitalism and Practical Activity - Extending the research program. Teoksessa: B. Cantwell & I. Kauppinen (toim.) *Academic Capitalism in the Age of Globalization*, Baltimore: John Hopkins University Press, 94-112.
- Räsänen, K. & Korpiaho, K. (2011) Supporting doctoral students in their professional identity projects. *Studies in Continuing Education* 33:1, 19-31.
- Räsänen, K. (tulossa) Fire and water combined: Understanding the relevance of working life studies through a concept of practical activity. *Nordic Journal of Working Life Studies*.
- Räsänen, K., Meriläinen, S. & Lovio, R. (1995) Pioneering Descriptions of Corporate Greening: Notes and Doubts on the Emerging Discussion. *Business Strategy and the Environment* 3:4, 9-16.
- Räsänen, K. & Mäntylä, H. (2001) Preserving academic diversity: Promises and uncertainties of PAR as a survival strategy. *Organization* 8, 301-320.
- Räsänen, K. & Trux, M.-L. (2012) *Työkirja – ammattilaisen paluu*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Schatzki, T., Knorr Cetina, K. & von Savigny, E., toim. (2001) *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London: Routledge.
- Solomon, N. (2000) *Re/constructing the Subject: Tactical Textual Uptakes*. Väitöskirja, University of Technology, Sydney.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012) *The Dynamics of Social Practice: Everyday life and how it changes*. London: Sage.
- Stooke, R. K. (2010) Investigating the Textually Mediated Work of Institutions: Dorothy E. Smith's Sociology for People. Teoksessa: G. J. Leckie, L. M. Given & J. E. Buschman (toim.) *Critical Theory for Library and Information Science*, Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited, 283-294.
- Street, B. (2003) What's "new" in New Literacy Studies? Critical approaches to literacy in theory and practice. *Current Issues in Comparative Education* 5:2, 77-91.
- Taylor, C. (1989) *Sources of the self. The making of modern identity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Thévenot, L. (2011) Power and oppression from the perspective of the sociology of engagements: a comparison with Bourdieu's

and Dewey's critical approaches to practical activities. *Irish Journal of Sociology* 19:1, 35-67.

Vaara, E. & Tienari, J. (2002) Justification, legitimization and naturalization of mergers and acquisitions: A critical discourse analysis of media texts. *Organization* 9:2, 275-304.

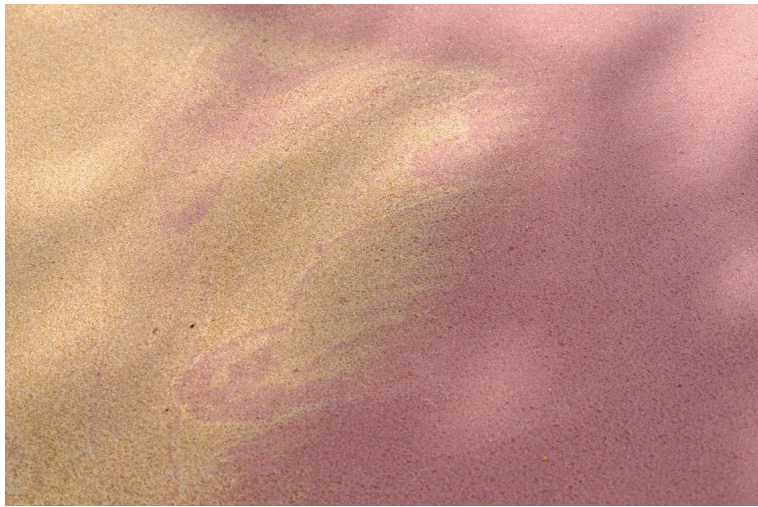
Vaara, E. & Whittington, R. (2012) Strategy-as-Practice: Taking Social Practices Seriously. *The Academy of Management Annals* 6:1, 285-336.

Van Manen, M. (1977) Linking Ways of Knowing with Ways of Being Practical. *Curriculum Inquiry* 6:3, 205-228.

West, C. & Zimmerman, D. H. (1987) Doing Gender. *Gender and Society* 1:2, 125-151.

Whittington, R. (1996) Strategy as practice. *Long Range Planning* 29:5, 731-735.

I Kollegojen kohtaaminen

Käytäntöteoreettista tutkimusperformanssia opettelemassa

Anu Penttilä

Yritysvastuukin on jonkun työtä. Alan ammattilaiset puurtavat vastuullisuuden parissa arjessaan: sertifikaattien ja standardien takana vastuunkantaja lentää tapaamaan toimitusketjun edustajia neuvotellakseen jo sovittujen työolojen parannusten toteuttamisesta käytännössä, väittelee työyhteisönsä epäilevien jäsenten kanssa vastuullisuuden tärkeydestä, kirjoittaa vastuullisuusraportteja, hakee vertaistukea ja inspiraatiota kohtaamisista kollegoiden kanssa kahvikupin äärellä alan seminaareissa.

Tutkin yritysvastuuta ammattilaisten päivittäisenä työnä eli käytännöllisenä toimintana. Minua kiinnostaa kohta, jossa ammattilaiset tekevät moraalisia valintoja yrityskontekstissa, eli haluan saada selville vastuutyön moraalisia motiiveja ja oikeutuksia. Ihmisten moraaliset kokemukset ja moraalisubjektius ovat yksi näkökulma vastuullisuuteen käytännöllisenä toimintana. Yritän tällä näkökulmalla pureutua tavanomaisen yritysvastuupuheen taakse. Haluan siis selvittää, kuka vastuutyötä tekee ja miksi, sekä mitä siitä seuraa.

Kohti vastuutyön tutkimista

Kun suunnittelimme tätä teosta käytäntöteorioita käsittelevässä opintopiirissä, opintopiirin vetäjä ja väitöskirjatyöni ohjaaja Keijo esitti kysymyksen, johon kirjan pitäisi hänen mielestään osaltaan vastata: mitä käytäntöteoriat tekevät tutkimukselle? Yritän tässä kirjoituksessa kuvailla, mitä käytäntöteoriat ovat tähän mennessä tehneet omalle tutkimukselleni. Väitöskirjaani aloittelevana tutkijana olen pystynyt olemaan ja elämään tilanteessa, jossa voin päästää käytäntöteoriat jylläämään vapaasti läpi tutkimukseni, aihevalinnasta metodeihin ja raportointiin. Minulla olisi nyt mahdollisuus toteuttaa koko väitöskirjatutkimukseni käytäntöteoreettisella tutkimusotteella, jos vain opin sitä käyttämään.

Näyttää siltä, että käytäntöteoreettinen tutkimusote todella on ontologinen eli todellisuuden luonnetta koskeva valinta, kuten Nicolini (2012) kirjoitti. Esimerkistä käy oma tutkimusaiheen kehittelyni. Kesti toista vuotta saada ajatukseni sanoitettua ihan paperille asti. Viimeisin, peräti kaksivuotinen työsopimukseni mahdollisti ajatusten pyörittelyn ja kypsytelyn osittain työajalla ilman välitöntä tulospainetta. Näissä mietteissä, joita harjoittelin esimerkiksi apurahahakemusten tutkimussuunnitelmissa, loksahivat yhteen uteliaisuuteni yritysvastuuta kohtaan ja pitkäaikainen kiinnostukseni käytäntöteoreettiseen ja käytännöllistä toimintaa koskevaan tutkimukseen.

Alkuperäisestä tutkimusideastani, ”Vallan ja moraalien risteyksessä - vastuullisen toiminnan yhteiskunnallisten vaikutusten

diskurssit kehittyvissä talouksissa toimivissa suomalais-yrityksissä”, on jäänyt jäljelle moraali ja vastuullinen toiminta. Käytäntöteoreettinen tutkimusote nimittäin pakottaa tunnistamaan kohdeilmiön eli tässä tapauksessa yritysvastuullisuuden monimutkaisuuden ja monitahoisuuden sekä miettimään niitä toimijoita, jotka sitä käytännöllistä toimintaa oikeastaan harjoittavat, eli ihmisiä. Mitä vastuunkantajat itse ajattelisivat alkuperäisestä aiheestani? Valtapelien osoittelu tulkitsemalla ammattilaisten työ pääasiassa valtasuhteiden verkossa pyristelynä heitä tuskin kiinnostaa. Jätin siis vallan mainitsematta otsikossani.

Toisekseen yhteiskunnallisten vaikutusten sijasta voin puhua korkeintaan vastuutyön vaikutuksista, olivat ne yhteiskunnallisia tai eivät. Todennäköisesti ne eivät ole ainakaan mitattavia siten kuin yhteiskunnallisten vaikutusten oletetaan olevan julkisissa keskusteluissa tai oppikirjoissa. Näihin keskusteluihin en halunnut pikaisen tutustumisen jälkeen osallistua, joten yhteiskunnalliset vaikutukset putosivat pois otsikostani. Diskurssitkin menettivät erityisasemansa omassa ajattelussani todellisuuden ja valtasuhteiden erityisinä kuvaajina ja asettuivat yhdeksi käytännöllisen toiminnan moodiksi muiden joukkoon. Diskursseilla ei siis ollut asiaa väitöskirjani otsikkoon asti.

Alkuperäiseen otsikkoon sisällyttämäni kehittyvät taloudet lensivät romukoppaan, kun selvisi, ettei minulla monivuotisesta projektityöskentelystä Kiinaa ja vähän Venäjääkin koskevan tutkimuksen parissa ollut riittävää intohimoa alkaa selvittää käytännöllistä toimintaa edes Kiinassa, saati sitten Venäjällä.

Vastuullisuus kehittyvissä talouksissa oli vain hapuileva, epäonnistunut yritys sanoittaa haluani tutkia ihmisten vastuullisia tekoja käytännössä, viherpesusyytösten ja kilvenkiillotusvietinnän seassa. Samalla se oli kehittyvien talouksien tutkimukseen suuntautuneessa työyhteisössäni kätevä ja legitiimi tapa puhua yritysvastuututkimuksesta.

Poistettuani kehittyvät taloudet otsikostani jäljellä oli vielä kaupparkeakoululaisen lempinäkökulma: yritykset. Vaikka itsekin kaupparkeakoulun käyneenä pidän yrityksiä helposti ensisijaisena tutkimuskohteena, niiden mainitseminen otsikossa sitoo tutkimuksen turhaan tietynlaisiin tutkimuskonventioihin ja ymmärrykseen maailmasta. Tällainen otsikko antaisi esimerkiksi ymmärtää, että tutkimuksen analyysiyksikkönä on yritys tai jokin organisaatio yleensä. Käytänteiden ja arkityön tutkimisen kannalta ei kuitenkaan ole mielekäästä tehdä tällaista rajausta.

Veistäessäni väitöskirjan otsikosta irti sanoja onnistuin samanaikaisesti nivomaan siihen uusia, tutkimusideaani paremmin kuvaavia termejä. Jotta en unohtaisi tutkimusta tehdessäni vastuutyön toimijoita eli alan ammattilaisia, merkitsin heidät näkyviin tutkimusaiheeni otsikkoon. Suomenkielisen otsikon mukaan tarkastelen näin ollen ammattilaisia. Englanniksi päädyin käyttämään termiä "practitioners" välttääkseni antamasta kuvaa, että kysymyksessä olisi erityisesti professio-tutkimus, ja korostaakseni että kyse on nimenomaan käytännöllisten toimijoiden tekemisten tutkimisesta.

Varsinainen käytännöllinen toimintakin tuntui tarpeelliselta maininta jollain tavalla. Yritysvastuullisuuden tapauksessa käytännöllisen toiminnan voi ajatella olevan työtä, ja nimenomaan jokapäiväistä työtä, ei välttämättä strategista päätöksentekoa, johon monet yritysvastuukeskustelut tähtäävät. Lisäsin siis otsikkooni maininnan arkityöstä. Otsikkoni loppuosa on säilynyt melkein ennallaan, ja maininta käytänteoreioista muistuttaa näkökulmasta, jonka vähintäänkin pyrin saavuttamaan tutkimuksessani. Päädyin lopulta väitöskirjan viimeisimpään työotsikkoon ”Vastuullisuus ammattilaisten arkityönä – käytänteoreettisia lähestymisiä yritysvastuuseen”.

Otsikkopohdinta kuvailee matkaani kohti tutkimusideaa, jota olisi mahdollista edes yrittää tutkia käytänteoreettisella otteella. Matka jatkuu edelleen: yritän tavoittaa ja sanoittaa epä määräisen ja muuttuvan kohteen, jota oikeastaan tutkin. Joskus tutkimusaiheeni vaikuttaa enemmän tunnetilalta kuin varsinaiselta ajatukselta. Kokeneemmat kollegat ovat kertoneet, että tutkimusaihe selviää kunnolla siinä vaiheessa, kun väitöskirja on valmis. Kaltaisellani väitöskirjaansa aloittelevalla tutkijalla tutkittavan ilmiön ja tutkimuskohteen konstruointi siis on käynnissä ja jatkuu vielä hyvän tovin.

Käsillä oleva kolmiosainen kirjoitus kuvaa ponnistelujani sanoittaa tutkimuskohdettani ja kokeilujeni tulosten kehittymistä tutkimusidean kehittelyn lomassa lähemmäs käytänteoreettista otetta. Käsittelen tutkimustyön performatiivisuutta konferenssiin tarjolle lähettämäni lyhytpaperia koskevan esimerkin avulla. Ensimmäinen osa koostuu kommentoiduista lyhyt-

paperiluonnoksen katkelmista. Kirjoitukseni toinen osa on se versio lyhytpaperista, jonka lähetin tarjolle EGOS 2015 -konferenssiin. Kirjoituksen kolmas osa on reflektio, jossa vertailen luonnosta ja valmista lyhytpaperia toisiinsa tuodakseni näkyviin, miten tutkimustyön käytänteiden opettelu ja vastuutyön käytänteiden tavoittelu kietoutuvat yhteen. Pohdin reflektiossa myös, mitä käytäntöteoreettisen tutkimusotteen opettelu tekee omalle tutkimukselleni.

Osa 1: Verryttely treenikämpillä

Kirjoitukseni ensimmäinen osa sisältää katkelmia luonnoksestani lyhytpaperiksi EGOS 2015 -konferenssiin. Englanninkielisten katkelmien ohteen olen laatikoinut tämän julkaisun kirjoittajien ja muiden käytäntöteoreettiseen opintopiiriin osallistuneiden kommentteja. Väitöskirjatyöni ohjaaja Keijo on yksi heistä, mutta olen merkinnyt hänen kommenttinsa erikseen, koska sain ne yksityisesti enkä osana opintopiirin keskusteluja.

Background: daily work new viewpoint to CR

In contrast to the mainstream corporate responsibility research¹ focusing on the strategic view of companies, my study argues that researching the daily work of

“In contrast to”:
Ei ehkä ole tarpeen tai järkevääkään taistella koko muuta yritysvastuututkimuksen kenttää vastaan. Sitä voi hyödyntää ja täydentää.
- Ohjaajani kommentti

corporate responsibility with a practice theoretical approach is a

¹ Alleviivattu osuus liittyy viereisen laatikon kommenttiin.

relevant way to study corporate responsibility. I study Corporate Responsibility (CR) as daily work of practitioners of that field, comprising of their mundane doings and sayings in everyday work life. In this paper, I argue why this is a justified approach to CR, thus indicating a research gap. I also consider how CR could be studied as daily work by suggesting a methodological solution and a research plan.

”Research gap” antaa ymmärtää, että aion alkaa pelata tietynlaista julkaisupeliä, jossa ’tutkimusaukko’ osoitetaan ja täytetään, ja tulokset raportoidaan. Sen sijaan voisi puhua ’tutkimusmahdollisuudesta’.
- Ohjaajani kommentti

[...]²

Practice theories as the theoretical background

My paper is based on practice theoretical approach, in which practices, not humans, organizations or societal structures, are considered as the level of analysis. In this view, practices comprising also responsibility work function as the ‘location’ of social, constructing a point where wider cultural structures such as moral orders are renewed and changed, and where they become existent.

Practices are bundles of human doings and sayings, unfolding when people act or operate in certain place and time.

² Kolme pistettä hakasuluissa merkitsee alkuperäisen tekstin katkelmaa, joka on tätä teosta varten poistettu.

(This section should be extended.)

Luonnosteluvaiheessa tekstistä puuttui asian ydin kokonaan: en osannut sanoittaa tutkimusotettani.

Pilot study plan

”Pilot study plan”:
Opintopiiriläiset pitivät suunnitelmastani. He kuitenkin huomauttivat, että konferenssipaperiin ei voi kirjoittaa tutkimussuunnitelmaa. Läsnaolijat olivat yksimielisiä: On annettava kuva, että tutkimuksesta on jo syntynyt tuloksia, ja niistä on raportoitava varmankuuloisesti.

Here, I describe my plan how to gather data and do a pilot study in the Winter and Spring 2015, to empirically study CR work from the viewpoint of practice based research. Based on the pilot study, I will deepen my understanding further after

the EGOS conference by focusing more deeply in certain aspects of CR work as practical activity (historical development of CR as work in Finland, moral motives and justifications of CR work, and practitioners of CR as subjectivities).

[...]

In order to create a general picture and an access point to data, I address first people in associations and NGOs related to CR. These include associations offering help and

”Access point to data”:
Kannattanee miettiä pääsyä pikemminkin vastuutyön kentälle kuin dataan, jotta ajatukset eivät harhaudu pitämään ammattilaisia pelkkänä aineiston lähteenä.
- Ohjaajani kommentti

facilitating services to companies, as well as civic organizations

assessing CR activities of companies. In the level of CR work, I want to get initial, rough image what kind of work CR work is, if considered as social practices. How the practitioners think and talk about CR work? What they consider important? I also seek to get contacts to individuals who have been on the field long time, in order to develop an understanding about the historical development of CR as work in Finland.

[...]

My primary data will be ethnographic observations. The interviews and secondary data are supposed to guide me how to access a position where I could make such ethnographic observations. The goal is to gain access to observe several practitioners, 4-7 persons. I plan to observe by shadowing them, if possible. I pursue to observe them in their workplace, with their colleagues, customers and other contacts. [...]

With the ethnographic observations, interviews and secondary data, I pursue to probe the mundane doings and sayings of practitioners taking care of CR. My assumption is that with these doings and sayings, the practitioners navigate through the goals and purpose of their work, while facing the turbulence of expectations of other actors, daily responsibilities and problems. The purpose of my study is to learn to understand the viewpoint of the practitioners: How the prac-

“The purpose of my study is to learn to understand the viewpoint of the practitioners”:
Suunnitelmani ydin oli mielestäni tämän kappaleen kysymyksissä. Opintopiiriläiset sanoivat minun ainakin tietävän, mitä haluaisin tehdä.

tioners view the field of CR, what is important, what is essential, what is difficult? What kind of thoughts, appreciations and expectations they have and face? What kind of problems they have? What kind of contradictions the practitioners face, and where do they come from? How the practitioners deal with the contradictions in their work and resolve the problems in practical activity? I pursue to cast light on truisms: what is taken for granted, what is considered natural? Why the practitioners do this particular work? What does it mean to be successful in CR work? How the mundane doings of daily work relate to large and complex societal issues?

[...]

Osa 2: Performanssi esiintymisareenalle pääsemiseksi

Kirjoitukseni toinen osa muodostuu EGOS 2015 -konferenssiin tarjoamastani lyhytpaperista *"Corporate responsibility as daily work of practitioners – Studying corporate responsibility from a practice theoretical perspective"*. Olen tässä jättänyt pois lyhytpaperin joitain tämän tekstin kannalta epäoleellisia kappaleita. Näitä olivat kirjallisuuskatsaus ja paperini liittyminen konferenssin tiettyyn alateemaan. Lyhytpaperin lähteet on lueteltu tämän kirjoituksen lopussa. Alleviivatut kohdat lyhytpaperissa viittaavat muutoksiin, jotka tein osan 1 luonnokseen opintopiiristä ja ohjaajalta saamieni kommenttien perusteella. Tavoitteena oli päästä lähemmäs tutkimustyön tekemistä koskevaa käytäntöteoreettista ajattelutapaa.

Background: daily work a new viewpoint to corporate responsibility³
(CR)

To complement the extant CR research focusing on the strategic view of companies, I argue in this paper that studying the daily work of CR practitioners with a practice theoretical approach is a relevant way to study CR. CR as daily work comprises of mundane doings and sayings of the practitioners in their everyday work life. Studying it in order to reveal the practitioners' subjectivities, moral motives and justifications as well as consequences of the work indicate a research opportunity.

The majority of research on CR focuses on the strategic decision making within companies and company actions, largely ignoring the viewpoint of the practitioners doing CR work, i.e. CR as practical activity. Any practical activity is intelligible only as part of the practice it belongs to – the activity is either good or bad in terms of that practice, but it essentially belongs to that practice (Nicolini 2012). Thus, in order to understand CR, we must consider it as practical activity, such as the mundane sayings and doings, or work, with which practitioners 'do' CR. To explore this research opportunity, my research focuses on social practices of CR work connecting individual people.

³ I use the term Corporate Responsibility to allow a wide definition, including social, environmental and economic responsibility, as well as sustainability and other related issues practitioners themselves include.

[...]

Practice theories as the theoretical background

My paper is based on a practice theoretical approach, in which practices, not humans, organizations or societal structures, are considered as the level of analysis. In practice theories, practices are bundles of human doings and sayings, unfolding when people act or operate in certain place and time. Simultaneously, practices include also mental doings, i.e. routinized ways to understand the world, want something, or know how something is done. Thus, practices include ways to know, understand, want and feel, i.e. knowledge. Knowledge is shared between the members of a community. With practice theoretical approaches, also structures can be pinpointed to routinized ways of doings, and to taken for granted ways to know and want. Thus, structures are not located somewhere above human action, but become reproduced and remolded in routinized activities. (Reckwitz 2002, Schatzki 2005) A practice theoretical approach is not only theoretical lens but also an ontological choice, as Nicolini (2012, p. 13) pointed out.

When work practices are considered, it is analytically possible to distinguish between the practices of daily work, i.e. work-related bundles of human doings and sayings, and professional practices, shared by all professionals of a particular field. Whether there are such professional practices in the field of CR is an empirical question, but the analytical distinction is important to recognize. In this paper, while trying to understand

CR work in Finland also as a field, I focus on daily work practices, shared locally by a certain group of practitioners.

The theoretical basis of my research considers two viewpoints to practical activity: a moral view and a personal view (Räsänen & Korpiaho 2011). First, representing the moral view to practical activity, MacIntyre (2004) introduced the concept of *inner good* of practice. The inner good of any practical activity, i.e. the morality of that practical activity, is achieved only through that particular practice, not through any other practices. The concept of inner good relates practical activity to the concept of moral order. In work life, morality is based on the particular practice one is participating in, not on one's personal choices.

Secondly, the personal view to practical activity emphasizing identity and/or subjectivity considers the practitioners participating in practices. Dreier (1999) highlighted subjects participating in complex structures of social practices. Subjects reflect their participation in different contexts, producing rich insights into realities. Personal ways to participate are diverse, changing and interconnecting, making also subjects multifaceted and changing as well as exposed to the surrounding culture. Each individual draws their own unique trajectory to the social world where they participate in a unique combination of social practices and their structures. Further, Ortner (2005) emphasized the reflexive nature of subjectivity. The subjectivity becomes more complex due to its awareness of itself and reflexivity, and also due to the contracting forces of domination and submission occurring in e.g. power relations.

To combine the moral and personal views to practical activity, I use the work of Charles Taylor, who criticized theories intended to cover or hide morality. According to him, a moral frame always exists in all practical activity, automating value choices in daily activities so that one does not need to work through the laborious task to think them over every time. Thus, individuals become moral subjects, whether they want or not. (Calhoun 1991) Following this thought, I pursue to understand the moral experience of CR practitioners in their daily work (cf. Zigon & Throop 2014).

Data and initial results

CR can be conceptualized in several ways with practice theoretical approaches, and it can be empirically studied in various ways. I choose the toolkit approach of Nicolini (2012), in which one picks important elements from several practice theoretical approaches. In this way, I can acknowledge aspects common to different practice theories, while recognizing their differences.

So far, I have done 5 interviews to get an initial contact to the CR field practitioners. To address the practitioners as subjects, as professionals in CR field, not necessarily as representatives of companies, I interviewed practitioners working in associations and NGOs related to CR. To analyze the interviews, I read the transcriptions of 3 most relevant interviews and my notes about the other two. I highlighted and thought through the most

interesting parts, including talk about the actual doings and talk about how the practitioners felt about their work and doings. Next, I describe the initial results.

According to the practitioners I interviewed, most relevant actors in the field of CR in Finland are companies implementing CR activities, associations assisting them by providing CR expertise, NGOs and civic organizations which assess company actions, the public sector offering regulation, and the media building a general awareness about responsibility and sustainability. On the other hand, certain individuals were said to personify CR. I interpreted these individuals to be CR and other managers taking care of CR issues.

Practitioners appeared to consider integrating CR into the core business of companies important. They did not accept philanthropic initiatives as genuine CR, but only an addition. At the same time, they respected the decisions of owners or managers about what CR meant in their case, suggesting that the owners' and managers' decision should be accepted and supported. In terms of CR, the practitioners seemed to value most a responsible attitude of other practitioners. According to them, the reason of an organization to exist is the key where practitioners should focus and where the responsible actions come from. Actions driven by the reason to exist make them right kind of actions 'for the cause', as one of the practitioners put it – the practitioners left however choosing 'the cause' to the owners and managers of organizations. I think this suggests how CR includes only issues company owners and managers define

relevant; practitioners left other issues uncommented, although they recognized the existence of such an excluded area by labelling it as 'ideal'.

When working as CR experts, practitioners found it difficult to get access to people with decision making power and ability to make things happen; to convince managers that CR is relevant for their work or that it should be part of their company's activities; to gain or move toward wider societal effects than just individual companies; and to provide enough expertise for the needs of individual companies' representatives. In the face of contradictions in terms of getting rejected in their work, e.g. based on the perceived 'non-topical' nature or general unsuitability of CR for the managers they addressed, the interviewed practitioners solved these contradictions by allocating their energy and work time to issues demanded by their customers or cooperative partners and to ready approving managers.

I think this points toward the means how practitioners navigate through the goals and purpose of their work, while facing the turbulence of expectations of other actors, daily responsibilities and problems. I also interpret this as a hint about silently clashing political views what is to be achieved by CR, and about similarly clashing moral orders. One seems to point toward the power of managers and their right to define the borders of responsibility. The other one seems to suggest a view and a wish to adopt a much wider perspective of responsibility than accepted by many corporate managers.

According to the interviews, the practitioners do CR work, because it offers a source of inspiration and passion, sense of meaning, as well as consistency with practitioner's own values. As the practitioners were seeking opportunities to have a societal effect in their working lives, CR work answered their need to do good. One of them described she 'fell in love with CR at the first sight'. The practitioners made these notions with laughs sounding somewhat apologetic, as if it was wrong to admit having these kinds of motivations. Good CR work means according to one practitioner a sense of doing the right things right; he compared this to the sense of a musician who manages to play a piece just right to its last nuance. I interpret this to describe the *inner good* of CR work. The practitioners described how the sense of success in their work emerges when the practitioner can help other people to understand they can contribute in their own work, and when they see company representatives make things happen, not abandoning their suggestions to the drawer.

In my interpretation, the above mentioned motivations and the description of good CR work give hints about a moral experience. It becomes visible when CR work is discussed, although practitioners seem to automatically hide moral choices and perhaps undermine their moral subjectivity. They indirectly admit being moral subjects, but the prevailing moral order seems to compel them to mostly hide it; they need to allow a space where moral subjectivity is naturally denied, in the name of

making profits, legitimating anything in the limits by law, including changes in that same law.

Expected contributions

My primary data will be ethnographic observations. Before the EGOS conference, my goal is to gain access to observe 1-2 practitioners by shadowing in their work. In addition, I will interview practitioners working in companies, in order to compare if there are large differences in viewpoints and opinions about the CR field depending on the workplace or actual work done. I will use also secondary data, such as company reports, articles and news to facilitate and support interpretation of my primary data.

The analysis methods will include a) narrative analysis and b) discursive analysis. Narrative analysis is to enable thick description of CR work, and to describe its complexity. I expect to be able to study subjectivities with this method. Discursive analysis should support identifying what kind of relations there are between actors, thus contributing to the studies on subject positions. Combining data and methods is supposed to facilitate me to build as deep understanding as possible considering a small segment of a temporal and spatial phenomenon.

The expected results include initial conclusions about history of the particular CR practices studied, and subjectivity of the practitioners participating. Based on the mundane doings and their meanings to the practitioners I also conclude why these

particular bundles of human action are the proper and justified way to 'do' CR, in this way revealing moral motivations and justifications of CR work.

Another type of results is that the consequences of CR work may be revealed. It is not to measure the success of some CR initiatives but open up to discover any immediate consequences the work has. By considering the mundane doings and sayings of the practitioners, I can study whether there are complications in CR work possibly preventing practitioners pursuing certain goals. Simultaneously, I can study what kind of outputs practitioners produce in their work. Consequently, I can identify the outcomes or results of their work. Thus, I can sketch what is pursued and what is not pursued. In the light of the initial results, what is not pursued may turn out to be interesting.

[...]

Conclusion: daily CR work matters

The point of this paper is that studying CR as practical activity, i.e. as daily work of practitioners, is both possible approach and a worthwhile way to study CR. Firstly, CR has not previously studied as daily work, making my approach a new viewpoint to CR. Secondly, by studying CR as practical activity, such as daily work, I can make arguments about the moral motives and justifications as well as the subjectivities of the practitioners, in the context of CR. Furthermore, by studying CR as daily work, I am able to discover consequences that work has. Thirdly, I have

suggested how to proceed empirically in this kind of research. By studying the daily work of CR practitioners I can reveal something about why CR work is still thought to be worthwhile despite outside critique and practitioners' own reservations, why the practitioners can feel excited about their work: what is done and what are its immediate consequences.

[...]

Osa 3: Reflektio

Tässä osassa vertailen osien 2 ja 3 tekstejä toisiinsa. Kerron myös kokemuksiani käytäntöteoreettisen tutkimusotteen käyttämisestä 'nuoren' tutkijan näkökulmasta ja tilanteessa, jossa olen pyrkinyt tutkimustyön käytänteiden ja vastuutyön käytänteiden kohtaamiseen.

Tutkimustyön performanssien opiskelua

Kirjoitukseni ensimmäisen osan eli luonnoksen olen kirjoittanut neljä viikkoa ennen EGOS-konferenssin lyhytpapereiden viimeistä jättöpäivää. Luonnos oli pikemminkin ideointia kuin sellainen lyhytpaperi, jonka olisin kehdannut lähettää konferenssiin edes tarjolle. Kirjoitusprosessin aikana opettelin tutkimustyön käytänteitä samalla kun yritin sanoittaa yritystäni tavoittaa vastuutyön käytänteitä. Otin luonnoksestani mukaan tähän kirjoitukseen sellaisia katkelmia, joihin tein isoja muutoksia. Luonnoksessa oli lisäksi lopullista lyhytpaperia laajempi kirjallisuuskatsaus. Totesin heti luonnoksen kirjoitettuani, ettei

kirjallisuuskatsaus mahtuisi mukaan lyhytpaperiin, jonka maksimipituus oli 3000 sanaa mukaan lukien lähdeluettelo. Epävarmuudesta juontuva lukeneisuuteni esittely tykittämällä yritys vastuuta aiemmin käsitelleiden tutkimusten listoja olisi vienyt lyhytpaperille varatusta tilasta kolmanneksen, joten tyypistin kirjallisuuskatsauksen muutamaaan harvaan viitteeseen. Niinhän se taitaa olla tapanakin, että tutkija ottaa mukaan vain avainlähteet.

Osan kaksi lyhytpaperi on ensimmäinen konferenssiesiintymiseen tähtäävä paperi, jonka olen kirjoittanut kokonaan itse. Oli helppointa aloittaa luonnostelu kirjoittamalla auki tutkimussuunnitelmani, vaikka tekstin varsinainen sanoma olikin vielä hämärän peitossa. Kirjoittamalla suunnitelmani tekstiksi sain ainakin itselleni selväksi, mitä haluaisin tehdä. Samalla tulin luoneeksi materiaalia, johon muut tutkijat voisivat reagoida.

Saatuani ohjaajaltani Keijolta ja muilta opintopiiriläisiltä kommentteja luonnokseeni totesin, että alustavia empiirisiä tuloksia olisi oltava vaikka väkisin. Pelastauduin tekemällä viime hetkessä muutaman haastattelun ja raportoimalla lyhytpaperissa suunnitelman sijasta haastatteluihin perustuvia alustavia tuloksia. Hämmästykseni ripeätahtinen alustavan aineiston haaliminen tuotti tulosta: sain ensimmäisiä eväitä yrittää ymmärtää vastuutyötä ammattilaisten omasta näkökulmasta. Tutkimustyön raportoinnin kannalta sain tehtyä ensimmäisiä johtopäätöksiä. Alustavat tulokseni antoivat uskoa siihen, että jatkossa voisin saada aikaan jotain todellista, sitä hakemaani oikeaa ymmärrystä vastuutyöstä, ainakin jos

käyttäisin tutkimuskysymyksiini paremmin soveltuvia menetelmiä. Lopullisen, konferenssiin tarjolle lähettämäni lyhytpaperin sain valmiiksi deadlinea edeltävänä päivänä.

Vertailemalla luonnosta ja valmista lyhytpaperia näkee, että kirjoitin lyhytpaperiin saamieni neuvojen mukaisesti vähemmän suunnitelmista ja enemmän siitä, minkä tiedän ns. faktaksi vastuutyön tekemisestä, tai ainakin voin esittää sellaisena. Tutkimuksenteon käytännön elämä kätkeytyy tekstin uskottavuutta rakentavien elementtien taakse. Esittelin esimerkiksi aineiston hankkimisen ja analysoinnin lyhytpaperissa mainitsemalla eleettömästi haastattelujen määrän ja mitä tein haastattelutallenteille ja muistiinpanoille. En tuonut esille, miten lähdin pyytämään ensimmäisiä haastatteluja päästäkseni jonkinlaiseen selvyyteen, mitä olin ehkä tekemässä tutkimuksessani tai mikä olisi ylipäätään mahdollista. En selittänyt, miten toivoin haastattelujen tekemisen rakentavan minulle alustavaa, edes vähäistä ymmärrystä vastuutyön tekemisestä ja tekijöistä. En paljastanut, miten paljon ilahduin ja helpotuin, kun haastattelutilanteet olivat miellyttäviä ja ammattilaiset yrittivät parhaansa mukaan antaa minulle sellaista tietoa kuin halusin.

Opin tutkimuksen tekemisestä ja tutkimustyön käytänteistä pääsauhuten sen ansiosta, että minun piti saada lyhytpaperi valmiiksi. Tämä oppiminen jää piiloon lyhytpaperin tekstissä. En raportoinut, miten monet alkuperäiset haastattelukysymykseni osoittautuivat melko turhanpäiväisiksi, koska ne johtivat ammattilaiset toistelemaan puhetapaa, jossa sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristövastuun toimenpiteitä implementoi-

daan. Koska yritän samaan aikaan sekä omaksua että käyttää käytäntöteoreettista tutkimusotetta, minua kiinnostaisi saada tietää, kuka implementoi, missä tilanteissa, kenen kanssa, ja mitä se implementoiminen oikeastaan oli tekoina, puheina, ajatuksinakin; ja mitä sitten tapahtui.

Haastatteluissa ammattilaiset kuittasivat kuitenkin yksittäiset, konkreettiset tilanteet lyhyillä maininnoilla ja puhuivat mieluummin vaikkapa rakenteellisista ongelmista ja ratkaisuista. Ja kuulostaahan yritys vastuullisuus jotenkin vaatimattomalta ilmiöltä, jos sitä kuvailee kokoustamisena, sähköpostien kirjoitteluna ja myyntityönä. Tai kenties konkretia iskee liikaa sormille, jos yritys vastuutyö on palaveri, jossa pari asiantuntijaa ja osa yrityksen johtajista miettivät, missä ollaan ja mitä voitaisiin tehdä lisää. Ja jos työn konkreettinen tulos on raportti, joka katoaa pöytälaatikon uumeniin. Kyselyni vastuutapauksista, joissa ammattilaiset itse olisivat olleet mukana, johtivat siis ehkä jonkinlaiseen vähättelyyn. Eniten tietoa sain kysymällä: ”miten päädyit tähän työhön?” En silti lyhytpaperissani raportoinut sitäkään, miten kiitollinen olin ammattilaisille, jotka luottavaisesti paljastivat minulle henkilökohtaisia, urakehitykseensä enemmän tai vähemmän liittyviä asioita.

Ensimmäisissä haastatteluissa mielenkiintoisimpia asioita kuulin kysymällä: ”miksi teet tätä työtä?” Monet alustavista tuloksistani juonsivat näistä vastauksista. Lyhytpaperiin en kuitenkaan kirjannut näkyviin, miten litteroin viidestä haastattelusta kolme parasta vasta viikkoa ennen deadlinea, luin litteraatiot läpi ja annoin tietojen muhia aivoissani jäljellä olevat

kolme työpäivää. Viimeisenä viikonloppuna pääsin keskittymään lyhytpaperin viimeistelyyn kotona, ja vasta tuolloin kirjoitin näkyviin alustavat tulokseni. Prosessin nopeutta, omia epäilyksiäni johtopäätösteni järjettömyydestä tai pelkojani siitä, että tekstini osoittautuisi silkaksi roskaksi, en lyhytpaperissa avannut. Kuittasin kaikki epävarmuustekijät erottelemalla huolellisesti, mitä ammatillaiset olivat sanoneet haastatteluissa, ja mitkä olivat omia tulkintojani heidän sanomisiensa perusteella.

Edellä kuvatuin keinoin – valikoimalla, mitä asioita raportoin ja millä tavoin – koostin tekstimuotoisen performanssin, jonka toivoin olevan niin uskottava, että pääsisin esiintymään itse konferenssiin. Kesken tämän tekstin kirjoittamisprosessin selvisi, että lyhytpaperini hyväksyttiin kuin hyväksyttiinkin konferenssiin. Helpotus oli suuri. Sain vahvistusta sekä tutkimusidealleni että tutkijanidentiteetilleni. Annoin itselleni myös luvan lopettaa tämän tekstin mielekkyyden kyseenalaistaminen. Onhan aloittelevana tutkijana mukavampi esitellä tällaisessa julkaisussa tutkijayhteisön hyväksymää performanssia kuin hylätyn arvosanan saanutta yritelmää. Hyväksymisestä kuitenkin juontavat nyt uudet paineet esittää kunnollinen, konferenssin ohjelman osaksi kelpaava performanssi. Performanssissa minun tulisi osata sanoa jotain lyhytpaperia syvällisempää ja merkityksellisempää vastuullisuudesta ammatilaisten arkityönä.

Tutkimustyön raportointi on performatiivista (esim. Alenxander 2004). Tällaista tutkimustyön performatiivisuuden avaamista ei

kuitenkaan kovin paljoa näe. Sen takia koin keskeneräisen luonnoksen katkelmien julkaisemisen tässä yhteydessä mielekkääksi. Tutkimustyön performanssi, jossa tutkija esittää aineiston keräämisen ja analyysin, johtopäätösten tekemisen ja raportoinnin yhtenäisenä ja loogisena jatkumona, jonka lopputuloksena on teoreettinen kontribuutio tiettyyn tieteelliseen keskusteluun, vaikuttaa olevan yhteinen suurimmalle osalle eri tutkimusaloja ja -suuntauksia edustavia tutkijoita. Kenties voisi puhua tutkimusalan ammattikäytännöstä.

Vastuuammattilaisten kalastelua

Tutkimustyön performanssien pinnan alla tutkimuksenteon käytänteet kohtaavat vastuullisuuden arjen ja sen käytänteet. Tai ainakin näin on tarkoitus käydä käytäntöteoreettista tutkimusta tehdessä. Minusta käytäntöteoreettisessa tutkimusotteessa pelottavimmalta tuntuu kuitenkin se, että ote vaikuttaa vaativan minua olemaan läsnä tutkittavieni käytännöllisessä toiminnassa eli arkityössä ihmisenä, ei vain kasvottomana tarkkailijana.

Väitöskirjatyöni ohjaajan Keijon kanssa mietittiin, että sopivin ja helpoin tapa lähestyä yritys vastuuta puuhaavia ihmisiä voisi olla tarkastella heitä nimenomaan alan ammattilaisina, ei siis niinkään jonkun tietyn yrityksen edustajina – tämän ajatuksen hidasta sisäistämistä kuvaa osa yllä esitettyjen luonnoksen ja lyhytpaperin eroista. Vaikka ajatus oli periaatteessa minulle selvä jo kauan ennen lyhytpaperin luonnostelemista, luonnokseen pujahti silti perinteisempien ja minulle tutumpien tutkimusotteiden tapoja sanoa asioita (esim. ”access point to

data”), ellen pitänyt varaani. Sanoakseni edes jotain minun piti sanoa se ensin käytäntöteoreettisen otteen kannalta väärin ja sitten korjata. Tutkimustyön käytännön elämässä oli joka tapauksessa mahdollista lähteä liikkeelle yritys vastuun alaan liittyvistä ammattiyhdistyksistä ja siellä työskentelevistä. Tämä on perusteltua myös sikäli, että yrityksissä työskentelevät saavat tukea ja sisältöäkin yritys vastuuponnisteluihinsa erilaisilta kolmannen sektorin organisaatioissa työskenteleviltä.

Ihmisten lähestyminen ammattilaisina eikä ensisijaisesti yritysten tai organisaatioiden edustajina ei ole välttämättä helppoa tai luonteva tulokulma sen enempiä minulle tutkijana kuin ammattilaisille itselleenkin. Ennen ensimmäisiä haastatteluja sain arvuutella ammattilaisten myötämielisyyttä heidän työpaikkansa perusteella. Kehen ottaisin yhteyttä? Miten saisin heidät ymmärtämään näkökulmani? Yritykset, kansalaisjärjestöt, yhdistykset ja monet muut organisaatiot ovat pullollaan yritys vastuujohtajia ja -asiantuntijoita. Oletan, että yritys vastuun kenttä on enemmän tai vähemmän sirpaleinen, pelkästään senkin perusteella että käytössä on monenlaisia termejä yritysten yhteiskuntavastuusta kestävyyteen. Voikin olla, että yritän kurotella liian kauas miettimällä koko Suomen yritys vastuutyön kenttää.

Toisaalta piirit ovat erään haastattelemani ammattilaisen mukaan pienet ja ala henkilöityy tiettyihin puurtajiin, jotka jaksavat viedä asioita eteenpäin. Ensimmäisten haastattelujen jälkeen olenkin ollut hyvin helpottunut. Vaikka yleistäminen on tutkimustyössä tavallisesti hyvä asia, jota tavoittelemani käytäntö-

teoreettinen näkökulma vaikuttaa monimutkaistavan kovasti, arvelin, että arkielämän tilkkutäkistä löytyisi poimuja minunkin tutkittavakseni. Haastattelutilanteissa en näköjään osannut selittää tutkimukseni tarkoitusta kunnolla tapaamilleni ammattilaisille, jotka jäivät vakuutteluistani huolimatta epätietoisiksi juttutuokion hyödyllisyydestä minunkaan kannaltani. Uskon tarkoituksen selviävän minulle tutkimustyön myötä samalla kun hahmottelen, mitä ilmiötä oikeastaan tutkin.

Jos minulla olikin vaikeuksia kuvailla tutkimuksestani ja haastattelutuokioista koituvia hyötyjä, niin minun oli lähes tulkoon mahdotonta saada haastattelemiani ammattilaisia luopumaan organisaationsa edustajan roolista. Harvoin ”minä” tai ”me” tekivät jotain haastateltavien puheissa; toimijaksi ammattilaiset asettivat usein työorganisaationsa kokonaisuutena. Jonkun verran he sentään irrottautuivat organisaation edustajan roolista, kun oli puhetta heidän omasta urakehityksestään. Avunannon hengessä ammattilaiset paitsi antoivat aikaansa haastatteluihin, myös raottivat ovea todellisuuteen, jossa intohimo ja inspiraatio, arvot, mielekkyyys ja tarkoitus tuolloin tällöin välkähtävät. Ja kun tarve taas ilmenee, ammattilaiset mukautuvat voiton maksimoinnin palvelemisen maailmaan.

Tutkijan muotti

Kenet minusta sitten tekee se, että suunnittelen tutkivani vastuullisuutta ammattilaisten työnä? Ensimmäiset kontaktit ammattilaisiin ovat antaneet kuvaa siitä, että en ole suinkaan

noviisi vastuualalla, kuten alun perin kuvittelin, vaan ulkopuolinen. Noviisilla olisi legitiimi perifeerinen asema, josta opetella työn käytänteitä kokeneempien opastuksella. Minä sen sijaan haluan vain tietää ja ymmärtää asioita, en osallistuakseni vastuuammattilaisten työn käytänteisiin, vaan osallistuakseni tutkimustyön käytänteisiin.

Noviisi olen, mutta en yritys vastuun alalla, vaan tutkimustyössä. Tämä havainto hämmästytti minua sen takia, että työskentelin jo ennen jatko-opintojen aloittamista vuosikausia monenmoisissa tutkimusprojekteissa. Kuitenkin nyt väitöskirjantekijänä opiskelen tutkimuskäytänteitä aiempaa syvemmin ja henkilökohtaisemmin samalla kun yritän saada tutkimuskäytänteiden keinoin jollain lailla kiinni vastuutyön käytänteistä. Tämän opetteluun melskeissä tutkimustyön käytänteestä, jossa tutkija 'hankkii aineiston', tulikin ammatti-ihmisten kohtaamista.

Työni väitöskirjantekijänä asettaa minut tutkijan muottiin, joka Suomen oloissa on kehittynyt varsin tukevaksi. On siitä etuakin. Vaikka en ole ihan varma, mitä olen tekemässä tai mitä hyötyä tutkimuksestani voisi olla, aloittelevanakin tutkijana minulla on hyväksyttävä syy soitella ihmisille ja pyydellä heiltä juttutuokiota, ihan vain siksi että haluan ja uskon jotain kiinnostavaa ilmaantuvan. Intressejäni ei ole tässä mielessä kyseenalaistettu.

Samalla koen, että tutkijanroolini, etenkin opinnäytetyötä tekevänä opiskelijana, asettaa minut kentän ja 'oikean työn' ulkopuolelle. Monet suomalaiset auttavat mielellään yliopis-

toissa työskenteleviä tutkijoita, ehkä etenkin uransa alkuvaiheessa apua tarvitsevia opiskelijoita. Oman työnsä puitteissa monet ovat tottuneet siihen, että heiltä pyydetään haastatteluja ja lausuntoja eri tarkoituksiin. Näissä tarkoituksetta saada tietoa kohteena olevan toimijan toiminnasta ja mielipiteistä. Toisin kuin käytäntöteoreettista tutkimusta pohtivissa artikkeleissa on peräänkuulutettu (esim. Eikeland & Nicolini 2011), ammattilaiset eivät tulkintani mukaan odota eivätkä oleta, ehkä eivät edes salli, mitään yhdessä rakennettavaa todellisuutta, vaan jossain määrin olettavat tiedon siirtämistä sellaisenaan.

Tutkijana oma ulkopuolisuuteni yritysvastuutyöhön nähden on erilaista kuin vaikkapa kansalaisjärjestössä työskentelevän. Perinteinen tutkija ei ota kantaa, kun taas vaikuttamistyötä tekevä kansalaisjärjestössä työskentelevä ammattilainen ottaa kantaa työkseen, kuitenkin yritysedustajan eli yritysvastuutyön 'varsinaisen toimijan' tai subjektin position ulkopuolella. Samaan aikaan ulkopuolisena olemisen käsite elää, kun tutkimuskohteeni elää ja kehittyy. Nimittäin jos en puhuisikaan nimenomaan yritysvastuusta vaan vastuullisuudesta yleensä, kuka silloin olisi subjekti ja kuka ulkopuolinen?

Käytäntöteoreettisen tutkimusotteeni puolesta minun pitäisi joka tapauksessa olla valmis uppoutumaan toimijoiden maailmaan. Tutkimuksen tekemisen kannalta vaikuttaisi, että minun pitäisi hankkia jonkinlainen perifeerinen positio itselleni, josta voin havainnoida ammattilaisten tekemisiä riittävän läheltä. Saman tien herää kysymys: mikä on riittävän läheltä? Mistä

tiedän, ymmärränkö ammattilaisten tekemisiä heidän omalta kannaltaan mielekkäällä tavalla? Toivon tämän selviävän tutkimustyön edetessä, kun keskustelen ammattilaisten kanssa osana havainnointia ja sen lomassa.

Toisaalta toimijoiden maailmaan uppoutuminen tuntuu tar koittavan oman idullaan olevan perifeerisen positioni kieltä mistä, koska toimijat olettavat minun ottavan ulkopuolisen position heidän toimintaansa nähden. Asettumista ulkopuolisen tiedonhankkijan ja tarkkailijan rooliin. Miten käy uskottavuuteni tutkijana, jos menen omana itsenäni ammattilaisten puheille, olemaan läsnä toiveikkaana maailmanparantajana heidän tapaamisissaan, keskusteluissaan, neuvotteluissaan? Perinteinen tutkimuksen tekeminen näyttäytyy paljon turvallisempänä kuin tilanne, jossa joudun miettimään uppoutumisen ja tarkkailun ristiriitaa.

Mutta löytyy tutkimusmaailmasta eväitäkin vastuutyön käytän teiden etsintään. Esimerkiksi moraalisen kokemuksen käsitteen avulla voin etsiä vastuutyön moraalisia valintoja, motiiveja ja oikeutuksia käytännön elämästä: minun ei tarvitse puhua vastuusta ja velvollisuuksista ja siitä mikä on oikein tai väärin, hyvää tai paha. Voin ajatella, tarkkailla ja ottaa puheeksi Zigonin ja Throopin (2014) sanoin tekemisten rytmiä, kiihkeyttä, läsnäoloa, näköaloja, mielialoja, tuttuutta, lojaaliutta, huolenpitoa, toivoa, kamppailua, hämmennystä. Moraalisen koke muksen käsite sallii minun päästää irti moraali-teorioiden lintuperspektiivistä ja laskeutua arkielämän lammikkoon tarkas telemaan moraalista kokemusta ihmisten välisen suhteen

hoivaamisena ja siinä epäonnistumisen riskin ottamisena. Käytäntöteoreettinen tutkimusote pakottaa minut itsenikin tarkastelemaan tutkimustyötä ihmisten välisenä suhteena ja riskin ottamisena.

Käytäntöteoreettisen seireenin kutsu

Jos ilmiötä, kuten vastuullisuutta, katsoo käytännöllisenä toimintana, se näyttäytyy monta kertaluokkaa rikkaampana ja monimutkaisempänä kuin useimmilla muilla tutkimusotteilla lähestyttynä. Jokapäiväisen elämän liikkuva suttuisuus, joka pakenee teoreettisia rajauksia, yleistyksiä vastustavat mahdollisuudet ja tilannesidonnaiset ratkaisut tulevat näkyviin.

Käytäntöteoreettinen tutkimusote kutsuu lähelle ilmiötä ja sen toimijoita, ja samalla vie kyvyn sanoittaa ilmiötä. Se houkuttelee ja pakottaa tutkimaan asioita, joihin pystyy ja jaksaa uppoutua tosissaan. Tutkimuskohde tulee hyvin lähelle minua tutkijana. Kun kohde tulee lähelle, sen yksityiskohtia voi nähdä erittäin tarkasti. Kohdetta voi ymmärtää syvästi. Samalla kokonaiskuva samenee, ja alkaa käydä epäselväksi, mikä kohde ylipäätään on ja missä sen ääriviivat tai rajat menevät. Jokapäiväisen elämän rytmi läpättää: kuulen sydämen sykkeen selvästi, mutta millaisen olion verisuonissa oikein seikkailen?

Käytäntöteoreettinen tutkimusote avaa tutkimusaiheita tutkijan oman minän läheltä. Miten voi sanoa mitään tärkeää jostain, mitä ei tunne? Esimerkiksi oma tutkimukseni vastuuammattilaisista: pystynkö uppoutumaan heidän maailmaansa niin syvällisesti,

että opin sanomaan jotain oleellista heidän työstään ja siinä tehtävistä moraalisisista valinnoista? Toisaalta jos tutkisin jotain, minkä tunnen jo valmiiksi läheisesti, mitä tutkittavaa siinä enää voi olla? Haluaisinko edes asettaa henkilökohtaisen elämäni työn alttarille, persoonani alttiiksi tutkimustyön aikana tehtäville löydöksille? Kun ilmiötä katsoo sisältä, se hajoaa ja lakkaa olemasta ilmiö. Ehkä ulkopuolisuudessa, tarkkailevana tutkijana olemisessa, on etujakin.

Käytäntöteoreettisen tutkimusotteen opettelu näyttäytyy minulle prosessina, jossa opettelen ensin ymmärtämään ja sitten hyväksymään, että oikeastaan vain hyvin pienistä asioista voi sanoa jotain syvällistä tutkimuksen keinoin. Käytännöllisen toiminnan ja käytänteiden loputtoman moninaisuuden ja muuttuvuuden päästäminen omaan tajuntaan johtaa sen toiveen hylkäämiseen, että omassa tutkimuksessa voisi yleistää mitään kovin universaalia. Vaikka naapuritutkija latoo nähtäväksi näyttäviä faktoja vaikkapa kansainvälisten yritysten toiminnasta ja menestymismahdollisuuksista kehittyvillä markkinoilla, tai noiden samaisten markkinoiden institutionaalisesta rakenteesta ja sen vaikutuksista toimijoihin, oman tutkimuksen johtopäätökset ovat paljon vaatimattomampia. Esimerkiksi osan kaksi kirjoituksessa johtopäätökseni on, että ”minun tapani on yksi mahdollinen ja hyväkin tapa tutkia yritysvastuuta”.

Lyhytpaperini alustavista tuloksista voi nähdä, miten yritän tarttua yritysvastuutyöhön toimimalla tutkimustyön käytänteissä. Tutkimukseen kuuluu tulkintojen tekeminen, joten jätin raportoimatta ammattilaisten puheet kolmesta pilarista

(taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu) ja rakenteellisista ratkaisuista. Otin pohdintaani mukaan ne kohdat, joissa ammattilainen lakkasi olemasta pelkästään organisaationsa edustaja ja päästi näkyviin ihmisen. Siinä oli kohta, jossa puhuttiin työstä ja sen tekemisestä. Otin huomioon pienet vihjeet kuten naurahdukset ja niiden sävyn. Mietin, mitä ammattilaiset kommentoivat ja minkä jättivät huomiotta. Panin merkille, miten he leimasivat joitain asioita ”idealistsiksi”. Otin tutkijan työkaluni, teoreettiset käsitteet, ja sovittelin niitä ammattilaisten puheisiin. Loin kuvia yhtä aikaa olemassa olevista tiloista tai todellisuuksista, joissa keskenään ristiriitaiset moraalijärjestykset vaikuttavat. Jäljitin ammattilaista etenemässä, tanssimassa noissa tiloissa; välillä kaksi nopeaa askelta kohti päämäärää, sitten pyörähdys käytännöllisen toiminnan esteen ympäri ja kohti vapaata tilaa.

Käytäntöteoreettisen tutkimusotteen opettelu näköjään pakottaa minut jättämään tyylipuhtaasti kiiltävien johtopäätösten lisäksi ainakin osittain roolin, johon olen kotiutunut projektitutkimusvuosinani: viileän analyttinen, kantaa ottamaton, mielellään ’arvoneutraali’ tarkkailija. En voi enää suojautua projektityöntekijän kasvottomuuden taakse, vierittää vastuuta aiheesta, tutkimusotteesta tai kysymyksistä muille, hierarkiassa korkeammalla oleville. Tutkimuskohde muuttuu pelkästään akateemisesti kiinnostavasta tavasta kehitellä todellisuutta koskevia malleja henkilökohtaisesti koskettavaksi ja tärkeäksi.

Joudunkin ajattelemaan itseäni ja ammattilaisia ihmisinä, jotka puikkelehdimme jokapäiväisen elämän pulmien ja mahdol-

lisuuksien lomassa. Teflonpintainen tutkija muuttuu tunteväksi, omaan elämäntilanteeseensa sidotuksi ihmiseksi. Muutun tietämättömäksi, ehkä hankaluuksiakin etsiväksi itsekseeni. Parhaimmillani voin muuttua uteliaaksi oppijaksi, josta voin ehkä kehittyä tutkimustyöni myötä joksikin muuksi. Käytäntöteoreettisen tutkimusotteen opiskelun myötä oma työidentiteettini hajoaa kappaleiksi, ja tulevaisuuden tuntemattomista aineksista se pitäisi koota uuteen muotoon. Seisoskelen vähän jalkaa vaihtaen yritysvastuun ihmemaan rajalla. Arvelen että voin kokeilla arkielämän lammikon vettä. Jalat siinä kyllä kastuvat.

Viitteet

- Alexander, J. C. (2004) Cultural Pragmatics: Social Performance Between Ritual and Strategy. *Sociological Theory* 22:4, 527-573.
- Banerjee, S. B. (2008) Corporate Social Responsibility: The Good, the Bad and the Ugly. *Critical Sociology* 34:1, 51-79.
- Blowfield, M. (2005) Corporate Social Responsibility - The Failing Discipline and Why it Matters for International Relations. *International Relations* 19:2, 173-191.
- Bondy, K., Moon, J. & Matten, D. (2013) An Institution of Corporate Social Responsibility (CSR) in Multi-National Corporations (MNCs): Form and Implications. *Journal of Business Ethics* 111, 291-299.
- Calhoun, C. (1991) Identity, and Historical Explanation: Charles Taylor on the Sources of the Self. *Sociological Theory* 9:2, 232-263.
- Dreier, O. (1999) Personal Trajectories of Participation across Contexts of Social Practice. *Outlines* 1, 5-32.
- Eikeland, O. & Nicolini, D. (2011) Turning practically: broadening the horizon. *Journal of Organizational Change Management* 24:2, 164-174.
- Epstein, M. J. & Widener, S. K. (2011) Facilitating Sustainable Development Decisions: Measuring Stakeholder Reactions. *Business Strategy and the Environment* 20, 107-123.

- MacIntyre, A. (2004) *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Margolis, J. D. & Walsh, J. P. (2003) Misery Loves Companies: Rethinking Social Initiatives by Business. *Administrative Science Quarterly* 48, 268-305.
- Nicolini, D. (2012) *Practice Theory, Work, & Organization. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Ortner, S. (2005) Subjectivity and cultural critique. *Anthropological Theory* 5:1, 31-52.
- Reckwitz, A. (2002) Toward a Theory of Social Practices. A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory* 5:2, 243-263.
- Räsänen, K. & Korpiaho, K. (2011) Supporting doctoral students in their professional identity projects. *Studies in Continuing Education* 33:1, 19-31.
- Saltzman, O., Ionescu-Somers, A. & Steger, U. (2005) The Business Case for Corporate Sustainability: Literature Review and Research Options. *European Management Journal* 23:1, 27-36.
- Schatzki, T. (2005) The Sites of Organizations. *Organization Studies* 26:3, 465-484.
- Zigon, J. & Throop, C. J. (2014) Moral Experience: Introduction. *Ethos* 42:1, 1-15.

Omiminen, tuputtelu ja piilottelu - tutkijaksi tulemisen sietämättömästä keveydestä

Galina Kallio ja Toni Ruuska

*Se valkenee minulle kuin yön pimeys. Minusta on kovaa
vauhtia tulossa tutkija. Olenhan käytännössä sen oppinut.*

*Olen väitöstyöni loppupuolella (tai niin haluan ajatella),
kun oivallan jotain, minkä olen tähän asti aistinut, mutta en
ole osannut sanoittaa. Olen ollut hämmentynyt niin monta
kertaa, osaamatta selittää miksi. Olen ihannoinut varmoja
vastauksia, ajattelematta sen enempää. Olen pettynyt
keskeneräisyyteeni, tietämättömyyteeni, alati toistuvaan
naiiviuteeni, toivottomaan toivoon dialogisesta keskus-
telusta tutkijoiden välillä. Ja nyt voin rauhoittua; tiedän
mistä puhun.*

Käsitlemme tässä kirjoituksessa nuoren tutkijan (termi ei viittaa biologiseen ikään) matkallaan kohtaamia tuntemuksia hänen luoviessaan samalla kiehtovassa, mutta toisaalta hyvin hämmäntävässä akateemisessa maailmassa. Kokemuksiemme mukaan nuoren tutkijan on totuteltava moniin hänelle ennalta tuntemattomiin akateemisiin käytäntöihin, joista selviytymisestä tulee osa nuoren tutkijan arkea. Huolimatta siitä, että suurin osa akateemisista käytännöistä on suhteellisen helposti nimettävissä – ovathan esimerkiksi tutkimusseminaarit, julkaisukäytännöt, konferenssit ja keskiviikkokahvit näkyviä ja yleisesti tunnettuja käytäntöjä meidän akateemisessa yhteisössä – nuoren tutkijan selviytymisretken tekee erityisen hankalaksi se, että

näihin sekä muihin vuorovaikutuskäytäntöihin kytkeytyvät monet ääneen lausumattomat, jopa tiedostamattomat tavat toimia. Ajautuessaan mukaan näihin joko kyseenalaistamatomiksi tallattuihin tai tiedostamatta eteenpäin välitettyjen käytäntöjen sisäänrakennettuihin toimintatapoihin, nuori tutkija ei vielä omaa kieltä tai kokemusta sanoittaa tunteitaan, eikä liioin tapoja osallistua ristiriitaiselta näyttäytyvään yhteisöön.

Tästä syystä tunsimme tarpeen kirjoittaa tämän tekstin. Tavoitteenamme on ensiksi tunnistaa, nimetä ja kirjoittaa näkyväksi sitä toimintaa, joka on meitä hämmentänyt, tai saanut meidät kokemaan kyseenalaistamisen tuskaa. Kutsumme tätä varjoon jäävää, akateemisten vuorovaikutuskäytäntöjen mukanaan kuljettavaa puolta *vuorovaikutuskäytäntöjen pimeäksi puoleksi*. Toiseksi pyrimme ymmärtämään näitä pimeitä puolia osana rikasta ja monenkirjavaa akateemista todellisuutta. Lopuksi tuomme esille muutamia esimerkkejä siitä millä tavoin me olemme nuorina tutkijoina suhtautuneet – tai olisimme voineet suhtautua – akateemisen alkutaipaleemme eriskummallisuuksiin. Kuljetamme omakohtaisia narratiiveja läpi tekstin havainnollistaaksemme lukijalle paremmin kokemuksiamme. Toivomme, että lukija pitää mielen avoimena ja taskulampun päällä. Ja jos taskulamppu unohtui, voimme kertoa, että tunnelin päässä näkyy valo.

Osa 1: Pimeitä puolia

Eräs professoreistamme tapaa sanoa, että hämmennys on jonkin alku. Olkoon se siis tämänkin kirjoituksen alku. Tavallaan

hämmennyksen luulisi olevan kovin luonnollinen olotila tutkijan työssä; se tuntuu yhdistävän yhteiskuntatieteilijän alkuja kautta linjan. Hämmennys, jota kuvaamme tässä kirjoituksessa liittyy kuitenkin enemmän akateemisissa työkäytännöissä kohtaamaamme tunnetilaan, kuin tiedon määrän ja sisällön omaksumiseen liittyvään hämmennykseen.

Vaikka tutkijan työ mielletään usein yksinäiseksi puurtamiseksi - stereotyyppinen mielikuva tutkijan työstä on usein (muiden kuin itse tutkijoiden mielestä) se yksinäinen, paperi- ja kirjapinojen takaa löytyvä, hajamielinen, hapsutukkainen ihminen - nuoren tutkijan kokemus voi olla hyvin erilainen: ennen kuin kirja- ja artikkelipinot alkavat kasaantua nuoren tutkijan pöydälle, ehtii tapahtua monta hämmentävää asiaa. Nuori tutkija tulee osaksi yhteisöä, jossa on monia kerrostumia. Tämä työyhteisö alkaa pian näyttäytyä mutkikkaammalta kuin siihen kuuluvien osien summa. Mutta ennen kuin nuori tutkija aistii äänettömät valtataistelut käytävillä ja eripiiriporukat työpaikkaruokalassa, hän on jo ehtinyt olla ystävällinen ja ennakkoluuloton, akateemisesti lähes tyhjä taulu. Nuori tutkija saattaa tutkijan uran alkutaipaleellaan ajautua johonkin tiettyyn porukkaan, tai ajelehtia porukasta toiseen käsittämättä, että akateemisessa työyhteisössä porukka määrittää häntä enemmän kuin hänen ajatuksensa. Porukan etsimisestä tuleekin helposti yksi nuoren tutkijan päämääristä.

Porukalla tarkoitamme yhtäältä niitä ihmisiä, joita tapaamme jokapäiväisessä työssämme, ja toisaalta niitä, joita emme ole ikinä tavanneen, mutta joille kirjoitamme tutkimuksestamme.

Mutta mitä nuori tutkija tekee löytääkseen sopivan porukan? Hän tietysti tapaa ihmisiä ja tutustuu heihin. Hän kirjoittaa kuvittelemalleen yleisölle. Näin hänet imaistaan osaksi tutkimusyhteisöä joka on samalla kiehtova ja outo. Historian saatossa muodostuneet erinäiset traditiot ja tavat ovat sekoittuneet monenkirjaviksi käytännöiksi, joita nuori tutkija omaksuu parhaansa mukaan. Mutta vaikka akateemiset käytännöt ovat periaatteessa 'näkyviä', toisin sanoen, ne voidaan suhteellisen helposti nimetä ja tunnistaa, esim. erinäisiksi tieteenalakohtaisiksi käytännöiksi, tai vaikkapa jatko-opintojen ohjauskäytännöiksi (Kantelinen & Korpiaho 2009), me väitämme, että näillä vuorovaikutuskäytännöillä on pimeä puoli, jota emme tavanomaisesti nimeä ja josta emme avoimesti keskustele osana akateemista työtä. On siis eri asia tietää käytännöstä, kuin tietää käytännössä (Gherardi 2012).

Ensisijainen tarkoituksemme ei ole kuitenkaan tarkastella oman tutkimuksemme aiheuttamaa eksistentiaalista ahdistusta – vaikka siitäkin toki juttua riittäisi – vaan ennemminkin tunnistaa, nimetä ja käsitellä akateemisissa vuorovaikutuskäytännöissä⁴ havaitsemiamme pimeitä puolia, joiden tunnemme aiheuttavan mitä suurinta hämmennystä alku-taipaleella olevan tutkijan mielessä.

*Ensimmäisillä kerroilla en tiennyt mitä oikein tapahtui.
Selostaessani selvästi minua kokeneemmalle kollegalle omia
alustavia ajatuksiani väitöstutkimukseni aiheeksi tai
lähtökohdiksi, tunsin tapaamisen jälkeen olevani kerta*

⁴ Väitämme, että 'pimeät puolet' eivät ole ominaisia pelkästään akateemiselle työlle, vaan uskomme niiden ilmentyvän myös laajemmin erilaisten organisaatioiden työkäytännöissä.

toisensa jälkeen lähes täydellisen hämmennyksen vallassa. Mitä ihmettä oli tapahtunut? Miksi oma tutkimukseni tai ajatteluni oli ottanut yhtäkkiä täysin toisenlaisen suunnan? Jos jokin asia oli hetki sitten vaikuttanut seloältä, niin nyt se hetki tuntui siltä, ettei sitä olisi koskaan ollut olemassakaan.

Omasta aiheesta puhuminen tuntui aina yhtä hankalalta. Useimmiten kokenut kanssakeskustelija sanoitti uudelleen aiheeni, joka ei enää ollutkaan minun. Ihmeellisellä tavalla hän oli onnistunut omimaan sen itselleen. Hän tiesi minua paremmin, mistä puhun. Ja hänellä oli tarjota selkeää näkökulma aiheen käsittelyyn, toisin kuin minulla.

Kutsumme yllä kuvattua hämmennystä aikaansaavaa akateemisten vuorovaikutuskäytäntöjen pimeää puolta *akateemiseksi omimiseksi*. Havaintojemme mukaan akateeminen omiminen ei useinkaan ole tarkoituksellista vaan pikemminkin 'luontevaa' toimintaa. Akateeminen omiminen juontaa pääosin itsevarmuudesta; kokeneempi kollega uskoo tietävänsä (paremmin), mistä nuoren tutkijan tutkimuksessa on kyse. Akateemisessa omimisessa kokeneemmalla tutkijalla on luonnollinen tarve, tai rutiininomainen tapa käyttää omaa tulkintakehystään nuoremman tutkijan ilmiön ymmärtämiseen. Ja vaikka taustalla voi hyvin olla myös aito halu samaistua nuoren tutkijan tilanteeseen ja käyttää omaa kokemusta tämän alkuun auttamiseksi, on hänen tulkintakehystensä näissä kohtaamisissa kuitenkin voimakas ja ikään kuin omii nuoren tutkijan epävarmat, mutta sitäkin innostuneemmat ajatukset. Toisaalta, olemme tietysti nuorina tutkijoina herkkiä ottamaan oppia vanhemmilta ja kokeneemmilta, mikä osaltaan syventää omaa hämmennystämme. Kyseinen pimeä puoli, jonka osaksi

nuori tutkija tietämättään joutuu, johtaa usein siihen, että hänen oma tutkimusaiheensa tulee kuin vahingossa uudelleen muo-
toilluksi, tutkimuskohde uudelleenkäsitteellistetyksi.

Toinen hämmennystä aiheuttava, nimeämättömänä pitäytynyt pimeä puoli on *nimien tiputtelu ja näkökulmien tuputtelu*, jonka olemme nimenneet *akateemiseksi tuputtamiseksi*. Toisin kuin omiminen, jossa nuori tutkija kokee oman aiheensa ikään kuin 'valloitetulta', ja itsensä samassa osittain nolatulta, akateeminen tuputtaminen saattaa sen sijaan ensi hetkessä herättää suurta toivoa ja innostusta. Akateemista tuputtamista ei nuori tutkija lähtökohtaisesti tunne tuputtamiseksi, vaan pelastukseksi: joku on vihdoinkin kuunnellut häntä ja antanut tutkimukselle selkeän suunnan.

Akateeminen tuputtaminen voi tapahtua hyvin luonnollisissa tilanteissa, kuten ohjaustapaamisessa tai tutkimusseminaarissa, mutta sitä voi tapahtua myös hieman oudoimmissa tilanteissa, kuten ohimenevässä keskustelussa, jossa nuori tutkija itse asiassa kertoo löytäneensä hyvän suunnan ja lukevansa mielenkiintoista kirjallisuutta. Tähän kokeneempi tutkija saattaa reagoida tarjoamalla hänelle ihan toisensuuntaista ja toisista (ontologisista tai epistemologisista) lähtökohdista olevaa tutkimusta, joka voisi hänen mielestään auttaa nuorta tutkijaa vielä paremmin eteenpäin. Tilanne, jossa akateemista tuputtamista saattaa esiintyä voi mennä jotakuinkin näin. Nuorempi tutkija kertoo innostuneesti tutkimuksestaan ja lukemastaan kirjallisuudesta kokeneemmalle kollegalle. Kollega kuuntelee. Hänen olemuksensa muuttuu malttamattomaksi. Keskustelu

etenee akateemisen keskustelutavan hienovaraista normistoa noudatellen tilanteeseen, jossa tuputtaminen tapahtuu. Vanhempi kollega vetää henkeä sisään keuhkoihin ja sanoo esimerkiksi jotain seuraavaa:

...tosi mielenkiintoista, mutta oletko ottanut huomioon foucaultlaisen lähestymistavan? Se tarkastelee juuri näitä asioita ja olisi varmaan relevantti sun tutkimusilmion kannalta. Itse olen käyttänyt sen valta-analyysii tämääntyyppisissä jutuissa. Lisäksi mulla on yksi kollega Stanfordissa, joka olisi varmasti hyvin kiinnostunut sun tutkimuksesta just tästä foucaultlaisesta perspektiivistä. Mulla on tässä pari artikkelia... ja hei ota vielä tämä kirja mukaan luettavaksi...kannattaa katsoa myös tämä viimeisin erikoisnumero 'Tuputtamisen aakkoset' -lehestä...

Akateeminen tuputus tapahtuu kokemuksiimme mukaan useasti kokeneemman kollegan omaan tutkimukseen ja asiantuntijuuteen tukeutuen helläkätisellä kirjallisuudella briljeeraamisella tai tutkimuskohteen abstrahoinnilla. Havaintojemme mukaan akateemista tuputtamista tavataan harvemmin nuorten tutkijoiden välisissä keskinäisissä keskusteluissa, vaikka tämäkään ei ole poissuljettua. Eräs varsin yleinen tilanne, jossa myös nuori tutkija voi syyllistyä tuputtamiseen, on se, kun hän on tullut ikään kuin 'sokeaksi' omalle tutkimukselleen, eikä pysty tarkastelemaan muiden tutkimusaiheita kuin oman teoreettisen viitekehöksensä kautta. Tällöin hän voi melko hanakastikin olla kauppaamassa omaa katsantokantaansa kollegoilleen. Sokeutumista omalle tutkimukselle voi nähdäksemme pitää myös yhtenä merkinä siitä, että nuori tutkija on kasvamassa ihka oikeaksi tutkijaksi ja osaksi akateemista yhteisöä.

Kolmannen havaitsemamme akateemisten vuorovaikutuskäytäntöjen pimeän puolen olemme nimenneet *akateemiseksi piilotteluksi*. Alla olevassa kuvitteellisessa, mutta jälleen todellisuuteen perustuvassa keskustelussa esiintyy näkemyksemme mukaan piilottelulle tyypillisiä tuntomerkkejä (NT = nuorempi tutkija, KT = kokeneempi tutkija):

NT: Hei saanko kysyä, että millä tavalla olet tehnyt sun tutkimuksen analyysin?

KT: Käytin siinä diskurssianalyysiä.

NT: Niin, mutta ihan käytännön tasolla, millä tavalla teit sen?

KT: Nelson Phillipsillä on hyvä metodi olemassa diskurssianalyysiin, olen käyttänyt sen viitekehystä...

NT: Joo, mutta ihan käytännön tasolla teit sen? Koodasitko aineiston ja mitä sen jälkeen? Miten koodasit? Millä tavalla huomaisit, että tietyt asiat nousivat esiin aineistosta?

KT: Siis diskurssianalyysiähän voi tehdä monella eri tavalla. Riippuu siitä, mitä diskurssianalyysiä tekee ja minkälaisesta aineistosta on kyse. Että mitä sieltä voi ja haluaa sanoa. Ja mikä on sitten olennaista... Että kannattaa varmaan lukea niitä menetelmäkirjoja. Niitähän on todella paljon. Näitä on niin eri tyyplejä... Pitää vain sitten avata se mitä on tehnyt, ja perustella omat aineistonhankintamenetelmät ja analyysi.

Nuoren tutkijan yrittäessä ymmärtää, miten analyysiä konkreettisesti tehdään, kokeneempi tutkija tuntuu helposti sivuuttavan konkretian ja pyrkivän antamaan ohjeistusta tutkimuksen tekemiseen yleisellä tasolla. Uskomme vakaasti siihen, että myös monet muut nuoret tutkijat yhtyvät tuntemuksiimme, kun väitämme, ettemme ole kirveelläkään saaneet vastauksia siihen, miten tutkimusta käytännössä tehdään. Emme tässäkään tapauksessa kuitenkaan usko, että

piilottelu olisi tarkoituksellista tai tahallista, vaan ennemminkin sidoksissa totuttuihin, hyväksytyihin ja muilta omaksuttuihin tapoihin puhua omasta tutkimuksen tekemisen tavasta akateemisessa ympäristössä.

Osa 2: Valoisan ja pimeän tuolla puolen

Edellisessä osassa keskityimme tekemään näkyviksi ja nimeämään eräiden akateemisten vuorovaikutuskäytäntöjen pimeitä puolia. Tässä osassa kirjoitustamme pyrimme käytäntöjen yleisen määrittelyn ohella tuomaan jonkinlaisen viitekehyksen tarkastelemaan vuorovaikutuskäytäntöjä ja tätä kautta tuomaan ymmärrystä myös pimeiden puolien tarkasteluun.

Käytäntö on ”sellaista inhimillistä ja materiaalista toimintaa, jossa samat tai lähes samat tekemisen tavat toistuvat samassa paikassa tai tietyn, kyseistä toimintaa harjoittavan yhteisön tai verkoston parissa” (Räsänen & Trux 2012, 55). Kyseinen määritelmä antaa mielestämme hyvän kuvan käytännöistä ja kiteyttää ne helposti ymmärrettäväksi. Vaikka tarkoituksenamme ei ole tässä tekstissä syventyä käytäntöteorioihin, on syytä kuitenkin mainita, että käytännön käsitettä käytetään hyvin moniulotteisesti. Kasvissyönti voidaan mieltää ’käytännöksi’ (Schatzki 2001), kuten myös ruuanlaitto (Warde 2005), sauvakävely (Shove & Pantzar 2005), diskurssi (Foucault 1982; Fairclough 2000), luento (Räsänen & Trux 2012) tai varainhoito (Lounsbury & Crumley 2007) voidaan nimetä käytännöiksi. Näin ollen, ei ole yllättävää, että käytäntö-käsitteen yhteydessä käytettävä terminologia on hyvin kirjavaa: käytäntö voi pitää

sisällään toiminnot, aktiviteetit, operaatiot, tekemiset ja sanomiset, elementit, kehollisuuden, materiaalisuuden, tilallisuuden, ajallisuuden, taidot ja tiedot, tunteet ja merkitykset, valtarakenteet, agentit ja subjektit, ja paljon muuta. Näiden termien epäsystemaattinen käyttö (tai erityisesti harkitsematon käyttöönnotto, ks. myös Räsänen tässä teoksessa) muistuttaakin helposti – ei aina niin maukkaaksi sekoitettua – koktailia.

Yhden ratkaisun tähän monenkirjavaan käsitteistöön ja käytäntöjen käsitteellistämiseen tarjoaa niinkin lähellä, kuin omassa tutkimusyhteisössämme, kehitelty viitekehys tutkia ja ymmärtää käytäntöjä. Tässä käytännöllisen toiminnan viitekehyksessä (ks. esim. Korpiaho 2014; Räsänen & Trux 2012) inhimillistä toimintaa tarkastellaan aina osana laajempaa kokonaisuutta – kutsutaan tätä kokonaisuutta vaikka elämänpiiriksi – johon toiminta tavalla tai toisella kytkeytyy. Esimerkiksi niin sanottua 'vihreää elämäntyylä' voivat ilmentää, muiden muassa, käytännöiksikin mielletävät kasvissyönti, pyöräily, tai kierrättäminen. Tulkintamme näistä käytännöistä osana punavuorella asuvan 'hipsterin' vihreää elämänpiiriä voi kuitenkin olla hyvin erilainen kuin osana eläkeikää lähestyvän rouva 'painonvartijan' elämänpiiriä. Se, miten viherhipsteri tai painonvartijarouva laittavat ruokaa, minkälaisen ruuan ja ruuanlaiton he kokevat hyväksi, tai mitä he kasvisruuan syönnillä tavoittelevat saattavat erota melko lailla toisistaan näiden kahden – jo habitukseltaankin kovin erilaisen – ihmisen elämässä.

Räsänen ja tutkijakollegoidensa yhdessä kehittänyt viitekehys käytännöllisestä toiminnasta avaa neljä inhimillisen toiminnan orientaatiota: taktinen (miten teen tämän), poliittinen (mitä yritän saada aikaan ja tavoitella), moraalinen (miksi teen tätä näin) ja inhimillinen/identiteettikeskeinen (kuka olen tai keneksi tulen tekemällä näin). Samoilla orientaatioilla voimme tarkastella toimintaan sisäänrakennettuja oletuksia: esimerkiksi sitä, miten aineemme tutkimusseminaari toteutetaan, mitä siellä tapahtuu, kuka tutkimusseminariin osallistuu (ja milloin), mitä tutkimusseminaarilla tavoitellaan ja millainen on 'hyvä' tutkimusseminaari. Toisin sanoen, ja ehkä rautalangasta vääntäen, käytännöllisen toiminnan viitekehyksen avulla pääsemme tarkastelemaan toimintaa – ja vuorovaikutuskäytäntöjä – moraalista, poliittista ja taktista sekä subjektin/identiteetin näkökulmista käsin ja pyrkiä ymmärtämään ihmisten toimintaa yhtäältä rutinisoituneena ja kyseenalaistamattomana, toisaalta intuitiivisena/spontaanina ja järjestään reflektoitavana.

Käytäntöjen tarkastelussa juuri rutiinit ja rutinisoituminen sekä näiden suhde spontaaniin, tai 'harkitun' tietoiseen toimintaan, tuntuu olevan haastava kysymys, johon ei heti kirjallisuudestakaan saa vastauksia. Samalla kuitenkin rutiinien (Feldman & Rafaeli 2002; Ehn & Löfgren 2009) ja toisten määrittämien 'tilan' (de Certeau 1998; ymmärrämme tässä tekstissä tilan viittaavan laajasti sekä paikkaan että sen määrittämään vuorovaikutukseen) ymmärtäminen tuntuu olevan arkipäivän käytäntöjen reflektoinnin kannalta olennaista. Ehkä asiaa voisi lähestyä keholisuuden kautta. Gherardi (2012) puhuu kehol-

lisesta oppimisesta ja viittaa kehollisella oppimisella siihen, että voimme tietää käytännön olemassaolosta, mutta emme osaa välttämättä itse performoida, oikein, käytäntöä. Toisin sanoen, voimme ajatella, että kehollinen oppiminen sisältää juuri käytännössä oppimisen, eli kehon liikkeiden sekä puhetaiposten rutinisoitumisen. Ja tämä tapaistuminen on aina kytköksissä johonkin 'tilaan', eli paikkaan, materiaan, aikaan ja näihin sidoksissa olevaan vuorovaikutukseen. Vaikka emme tässä tekstissä aio mennä syvällisesti rutiinien tutkimukseen, on ehkä syytä mainita, että uskomme juuri tapaistumisen aiheuttavan usein niin sanottua 'autopilotilla' toimimista, joka helposti estää oman ja muiden toiminnan reflektoinnin. Refleksiivisyys taas tuntuu olevan kirjoituksemme kannalta olennainen asia: jos haluamme tarkastella (kriittisesti) akateemista työtä, on meidän lähes väistämättä voitava ottaa kantaa siihen, miksi teemme tätä työtä (näin), ja mitä tavoittelemme tässä työssä.

Ehkä näissä kysymyksissä piileekin jotain olennaista pimeiden puolien ymmärtämiseksi: näkemyksemme työn tavoitteista ja siitä mikä on hyvää akateemista työtä saattavat erota kanssatutkijoiden uskomuksista. Vaikka nuorina tutkijoina meidän tulee oppia performoimaan akateemista työtä vallitsevien ja yleisesti hyväksytyjen tapojen mukaisesti, kokemus pimeästä puolesta saattaa juontaa spontaanista tulkinnastamme kanssakeskustelijan pyrkimyksistä ja keinoista. Olemme tämän pohdinnan kautta tulossa sellaiseen ajatukseen, että yksilöiden kokemukset akateemisten vuorovaikutuskäytäntöjen pimeistä tai valoisista puolista, juontavat erilaisista elämänpiireistä.

Näin ollen, toisin kuin monet käytäntöteoreetikot antavat ymmärtää (poikkeuksena ks. esim. Bourdieu 1990, McIntyre 2004, Räsänen 2010), me uskomme, että yksilöiden elämänpiiri ja sen sisällä syntyneet ymmärrykset hyvästä ja tavoiteltavasti toiminnasta (ks. myös Rolin 2009) määrittävät ihmisiä ja heidän kokemuksiaan vuorovaikutuskäytännöistä. Toisin sanoen, se päädytäänkö vuorovaikutustilanteessa pimeälle puolelle, riippuu käsityksemme mukaan henkilön elämänkokemukseen ja pyrkimyksiin liittyvistä asioista kuten kasvatushistoriasta, maailmankuvasta, ja ennen kaikkea omaa elämänpiiriä ohjaavista moraalisesta ja jopa poliittisesta ymmärryksestä. Uskallamme siis väittää, että tutkimuksen aiheella sekä siihen liittyvillä henkilökohtaisilla (akateemisillakin) tavoitteilla on vaikutusta vuorovaikutuksessa koettuun pimeyteen – tai valoisuuteen.

Tarkastellessamme kirjoituksessamme pimeitä puolia emme suinkaan väitä, että ne olisivat itsenäisiä käytäntöjä. Pikemminkin, pimeät puolet ovat eräänlaisia kokemuksia vallitsevissa akateemisissa vuorovaikutuskäytännöissä. Pimeä puoli tulee esille hetkittäin, ja näyttäytyy pimeänä yleensä vain nuorelle tutkijalle, eli noviisille käytäntöön astujalle, ei välttämättä sivustakatsojalle. Tämä tekee sekä pimeisiin puoliin reagoimisen että niiden tunnistamisen vaikeaksi, varsinkin vuorovaikutushetkellä. Saamiemme kommenttien perusteella tunnustamme myös että pimeillä puolilla on vastavoima: valoisa puoli. Erotamme siis toisistaan vuorovaikutuskäytännön toivotun kokemuksen (valoisa puoli) ja toisaalta ei-toivotun kokemuksen, tai tulkinnan (pimeä puoli). Näkyväksi tehdyt vuoro-

vaikutuskäytännöt, kuten ohjauskeskustelu tai lounastapaaminen pitävät siis sisällään mahdollisuuden sekä pimeään että valoisian puolen kokemuksesta. Esimerkiksi kokeneemmalta kollegalta voidaan odottaa jonkinlaista anteliaisuutta ja auttamista, eli kokeneita näkemyksiä ja vinkkejä tutkimustyön etenemiseen, mikä luonnollisesti viittaa siihen, että vanhempi tutkija ottaa esille itselleen tutun kirjallisuuden, josta kokee olevan hyötyä nuorelle tutkijalle. Samalla ohjaajalta voidaan olettaa rakennusapua väitöskirjaan, esimerkiksi yhteisen argumentin tai teorian kehittelyn osalta, mikä saattaa johtaa siihen, että aihe tulee – tai nuori tutkija kokee aiheensa tullee – omi(ste)tuksi. Lisäksi oletamme – mutta tahdomme samalla kysyä, että voimmeko olettaa? – yhteisöltämme avoimuutta siinä, miten tutkimusta käytännössä tehdään. Tiedostamme yhtä lailla, että näkemykset siitä millä konkretian tasolla keskustelun tulisi olla, voivat poiketa suuresti ja näin ollen menetelmäoppaisiin turvautuminen voi olla mitä loogisin tapa käsitellä tutkimuksen tekoa käytännössä.

Omiminen akateemisen vuorovaikutuksen pimeänä puolena voi näkemyksemme mukaan ilmetä esimerkiksi 'audienssissa vanhemman tutkijan kanssa', jossa kokeneempi tutkija pyrkii auttamaan nuorta tutkijaa eteenpäin hänen tutkimuksessaan, mutta onnistuu auttamisessa niin hyvin, että nuori tutkija kokee 'oman' aiheensa tulleen jo tutkituksi. Valoisa puoli voidaan nimetä tässä yhteydessä vaikka tutkimuksen yhdessä rakentamiseksi tai kehittämiseksi osana väitöskirjatyön luonnollista kehitysprosessia. Esimerkiksi useiden väitöskirjaohjaajien mukaan ohjaaja ei olisi ohjaaja, ellei hän tarjoaisi nuorelle tutkijalle

neuvoja tämän tutkimusmatkan varrella. Tästä olemme luonnollisesti samaa mieltä. Sama kaava pätee myös tuputtamisen ja salailun kohdalla. Tuputtamisen sijaan kokemus voi olla valoisa, jolloin kokeneemman tutkijan tarjoama omalle tutkimukselleen ominainen viitekehys voidaan nähdä anteliaana eleenä ja jopa kutsuna tehdä yhteistyötä. Samalla tavalla kokemus siitä, että tutkimuksen tekemisestä käytännössä ei puhuta, vaan sitä ennemminkin 'salaillaan', voisi yhtä hyvin kääntyä kokemukseksi siitä, että aineiston analyysiä ei aina muista, eikä se ole aina niin systemaattista – ja tämä on yleisesti tiedossa ja 'hyväksyttävää' akateemisessa yhteisössä – minkä takia siitä on hankala puhua. Emme suinkaan siis esitä, että ongelmana olisivat neuvojen antaminen, tutkimuksen hahmottelu, teoreettisten viitekehysten tai menetelmäoppaiden tarjoaminen, taikka ohjaajan kanssa yhdessä rakentaminen sinänsä, vaan ennemmin hetki ja tilanne, jolloin päädytään käytännön pimeälle puolelle.

Haluamme kirjoituksemme viimeisessä osiossa tarkastella vielä tätä 'notkahdusta' käytännön pimeälle tai valoisalle puolelle, ja pohtia lyhykäisesti sitä, miten nuori tutkija voi 'selviytyä' akateemisesta arjesta. Avaamme ohessa muutamia esimerkkejä siitä, miten olemme luovineet muiden määrittämässä tilassa ja miten olisimme(ko?) voineet toimia toisin.

Osa 3: Valoa kohti

Kaikki, paitsi nuori tutkija itse tietävät, että ensimmäinen tutkimussuunnitelma on kaaoksen alku. Nuori tutkija tarvitsee

kipeästi keskustelukumppaneita. Mutta keneltä nuoren tutkijan kannattaa ottaa ohjeita vastaan? Ja keneltä kysyä apua, kun fokuksista ei löydy?

Istun professorin huoneessa. Professori neuvoo minua, ja minä kuuntelen: "Kannattaa jutella mahdollisimman monien kanssa. Sinulla voi olla monta ohjaajaa. Ja siihen täällä kannustetaan. Yksi ohjaaja tietää metodologiasta, yksi X teoriasta, toinen Y teoriasta, ja kolmas Z teoriasta. Neljäs ohjaaja voi olla ulkomaalainen, viides toiselta tieteenalalta. Ei kannata pistää kaikkia munia samaan koriin." Kyllä, näin se varmasti on, ajattelen. Ilmiselvästi tarvitsen monta ohjaajaa, sillä eihän yksi voi mitenkään auttaa minua. Mutta onko kyse siitä, että etsin erinäisiä avunantajia, vai ehkä kuitenkin siitä, että toivoisin, että joku sitoutuisi antamaan minulle apua ja tukea, pohdin. Jokin tässä ohjeessa ei tunnu täsmäävän. Haluan ohjaussuhteen johon molemmat sitoutuvat, en montaa ohjaajaa, joista kukaan ei sitoudu, pohdin samalla kun nyökkään ymmärtämisen merkiksi.

Nuori tutkija on polkunsa alussa uuden ympäristön ja muiden tutkijoiden armoilla. Hän oppii ajan kuluessa vähitellen erottamaan eritasoiset ja -laatuiset kommentit toisistaan ja oppii ennen pitkään suhtautumaan ja ymmärtämään minkälaisesta kohtaamisesta on kyse, mutta tätä ennen hän on voinut jo ottaa monta harha-askelta, joita ei sinänsä ole syytä pelätä.

Tutkimusaiheeni muuttui ensimmäisen ja toisen jatko-opiskeluvuoden aikana lähes viikoittain. Pakolliset jatko-opintokurssit, kollegat, ohjaajani ynnä muu akateeminen yhteisö piti huolen siitä, että aina oli tarjolla uusia näkökulmia, kiinnostavia aiheita tai tutkimusasetelmia. Suurin yksittäinen ongelma piili kuitenkin siinä, etten itse tiennyt tai uskaltanut päättää mitä tutkisin. Tähän

kun yhdistettiin vielä muutamat akateemiset tuputukset oli hämmentynyt keitos valmis. Vasta myöhemmin tajusin, että minun olisi pitänyt pysyä tiukempana omien kantojeni suhteen ja luottaa siihen, että tiedän itse muita paremmin mitä tahdon tutkia ja millä tavalla. Toisaalta mitään peruuttamatonta ei tapahtunut, ja sitä paitsi muutama turha mutka matkan varrella on tuonut myöhemmin itselleni varmuutta siitä, että nyt olen oikeilla jäljillä.

Erityisesti laadullisessa tutkimuksessa on vaikea tietää etukäteen minne kirjallisuus, aineisto tai analyysi tutkijan lopulta kuljettavat. Vieläkin hankalamman asiasta tekee se, että monet yhdessä rakentelun tuottamat ajatukset tai vinkit voivat tuntua aluksi hyvinkin sopivilta ja oikealta, mutta myöhemmin osoittautua yhteensopimattomiksi oman tutkimuksen kanssa. Tämän takia koemme olevan erityisen tärkeää, että ohjaaja on ohjattavansa tutkimuksesta riittävän hyvin perillä; ohjaaja voi parhaimmassa tapauksessa tuoda varmuutta nuoren tutkijan haparoivalle tiellä, ja näin tuoda valoa mahdollisiin vastaan tuleviin pimeisiin hetkiin. Toisaalta, emme ole varmoja voiko tutkija ylipäättään tietää ennakkoon sitä, viekö tietty kirjallisuus, tietyt vinkit tai tietyt käsitteet hänet oikeille raiteille. Kaikki kulminoituu joka tapauksessa tutkijan omiin valintoihin, ja koska näin on, on tärkeää, että nuori tutkija pystyy hahmottamaan sen mitä hänen ympärillään akateemisessa ympäristössä tapahtuu.

Tässä kohtaa nuori tutkija on kuitenkin hankalassa asemassa monellakin tapaa. Hänellä on alussa vain vähän kokemusta akateemisesta yhteisöstä. Yhtä lailla hänen ammattitaitonsa

tutkijana on vasta kypsymässä sekä sisällöllisesti että menetelmällisesti, eikä hänellä todennäköisesti ole rohkeutta lähteä haastamaan niitä käytäntöjä, joiden keskelle hän on päätynyt. Tässä mielessä kokeneemmilla kollegoilla on vähintään osavastuu nuoren tutkijan alkutaipaleesta. Ihmissuhteiden ja erityisesti ohjaussuhteen merkitystä nuorelle tutkijalle ei ole mielestämme syytä vähätellä. Päinvastoin, luottamuksellinen ohjaussuhde – tai vähintään luottamussuhde johonkin kokeneempaan tutkijaan – on mielestämme hyvin merkityksellinen nuoren tutkijan altistuessa häntä ja muitakin (enemmän tai vähemmän rutiininomaisesti, eli kyseenalaistamattomasti) ohjaaviin akateemisiin käytäntöihin.

Emme siis halua sanoa meidän seuraajillemme, että heidän ainoa vaihtoehtonsa on heittäytyä virran vietäviksi ja toivoa parasta sen suhteen, että heidän kohdalleen löytyvät oikeat ihmiset ja oikeat lukemiset. Päinvastoin, tahdomme kannustaa nuoria tutkijoita olemaan rohkeita ja luottamaan intuitioonsa. Haluamme saada heidät pohtimaan ja kehittämään toimivia tapoja reagoida hämmennystä aiheuttaviin tilanteisiin. Tahdomme, että nuori tutkija oppisi aktiivisesti refleктоimaan akateemista työtä. Tätä avittaaksemme olemme kirjoittaneet auki muutaman tosipohjaisen esimerkin. Kuvaamiemme tilanteiden kautta emme niinkään pyri tarjoamaan oikeita vastauksia, vaan ennemminkin havainnollistamaan tunnetilojamme ja kuvaamaan mitä koimme ja miten toimimme kyseisissä tilanteissa.

Laitosseminaariesitykseni jälkeen minut ympäröi kolme kokenempää tutkijaa. Tunnen olevani haavoittunut antilooppi savannilla. Kaikilla heillä on ajatuksia artikkelistani, ja siitä miten sitä voisi kehittää. Eräs heistä on erityisen sinnikäs ja sanoo useaan otteeseen haluavansa pelastaa artikkelini. Hän tarjoaa lääkkeeksi minulle entuudestaan tuntematonta kirjallisuutta, josta kiitän häntä ja lupaan perehtyä asiaan. Mutta hän ei vielääkään hellitä, vaan tarjoaa oman tutkimuksensa näkökulmaa uudestaan ja uudestaan, kunnes toinen kokenempi tutkija puuttuu tilanteeseen sanomalla, että eiköhän lähdetä nyt viikonlopun viettoon.

Kuvatussa tilanteessa nuori tutkija vastasi kohteliaalla nyökytelyllä ja myötäilyllä kokenempien kollegoidensa ehdotuksiin. Jälkeenpäin hän mietti, että joku muu olisi varmasti voinut suuttua 'artikkelin pelastamisen' kaltaisesta retoriikasta. Kaiken kaikkiaan kokenempien kollegoiden piiritys oli ollut tapahtumana lähes absurdi. Nuori tutkija jäi miettimään, että olisiko hän voinut sanoa tuputtamisesta ja omimisesta, että 'nyt minusta tuntuu siltä, että tässä tapahtui jotain outoa', 'oletko tutkinut tätä aihetta itse', 'en usko että Latour sopisi tähän sillä...', tai 'en ole kiinnostunut tässä kohtaa vallasta vaan ennemmin moraalista...'

Myötäilyn sijaan nämä olisivat käsityksemme mukaan vaihtoehtoisia tapoja reagoida kokenempien tutkijoiden käyttäytymiseen. Mutta ovatko ne hyväksytyjä tapoja vai ylitetäänkö niissä jonkinlainen piilossa pysyvä hyvän ja tahdikkaan akateemisen käytöksen raja, sitä emme osaa sanoa.

KT: Näkökulmasi on hyvin kriittinen.

NT: En koe, että tässä on kyse pelkästään näkökulmasta, vaan laajemmin siitä miten ymmärrän maailmaa ja minkä koen tärkeäksi.

KT: Ok. Mutta oletko silti ajatellut ottaa tähän neutraalimman katsantokannan? Esimerkiksi käyttää institutionaalisen organisaatioteorian lähteitä?

NT: En ole ajatellut. Olisiko se mielestäsi järkevää?

KT: Mietin vain, että onko tämä kantaaottavuus välttämätöntä tässä kohtaa.

NT: [Pulssini alkaa kohota, ja muutun kärsimättömäksi...]

Esimerkissä kokeneempi tutkija ajattelee nuoren tutkijan tutkimuksen tai hänen näkökulmansa olevan jollain tapaa normatiivinen ja ehkä jopa vaikuttavan nuoren tutkijan tulevaisuuden työnsaantimahdollisuuksiin. Varmasti hyvää tarkoittaen kokeneempi tutkija yrittää ohjata nuoren tutkijan 'objektiivisemmille vesille'. Nuori tutkija suhtautuu tilanteeseen jälleen maltillisesti vaikka hänen sisällään myllertää. Hän olisi voinut aloittaa keskustelun akateemisen työn tarkoituksesta tai roolista nyky-yhteiskunnassa, haastaa ajatuksen siitä, että on olemassa objektiivista tutkimusta, tai kysyä tarkemmin miksi kokeneempi tutkija ajattelee institutionaalisen näkökulman olevan parempi tarkastelemaan ilmiötä kuin nuoren tutkijan valitsema viitekehys.

Viimeinen esimerkkimme 'pimeälle puolelle' ajautumisesta kuvaa niin ikään kokemusta vuorovaikutustilanteesta, jossa nuori tutkijaa ajautuu käytännön pimeälle puolelle, vaikka yhtä hyvin tilanteessa olisi voinut ajautua myös valoisalle puolelle (vai olisiko?).

KT: Mä niin tykkään opettaa.

NT: Mm... Mistä erityisesti pidät siinä?

KT: No kun ne on vielä niin nuoria, ja niihin pystyy vaikuttamaan.

NT: Mitä tarkoitat? Miten pystyy vaikuttamaan?

KT: No siis kun ne ei vielä tiedä miten asiat on, ja sit on mahtavaa kun mä voin kertoa niille.

NT: [Ahdistus nousee kurkkuun, poskia kuumottaa. Miten selviän tästä tilanteesta; mitä voin sanoa? Saan juuri ja juuri sanotuksi...] Etkö koe, että tuo on vähän kyseenalainen opetuksen lähtökohta? [Kuulen, että kokenempi tutkija alkaa puhua opiskelijoista lähes tyhjinä tauluina, mutta en enää pysty keskittymään, turhaudun. Koen, että lähtökohtamme ovat hyvin erilaiset. Koitan poistua tyylikkäästi paikalta...]

Uskomme, että useimmilla nuorilla kollegoillamme on hyvin erilainen käsitys akateemisen työn tarkoituksesta tai vaikkapa opettajan roolista, kuin esimerkin kokeneemmalla tutkijalla. Lyhyesti sanottuna hänen viestimänsä ajatusmaailma on hyvin kaukana siitä, miten itse näemme ja koemme akateemisen työn ja sen tarkoituksen. Mutta palataksemme esimerkin tilanteeseen, merkille pantavaa on että vaikka nuori tutkija koettaa ymmärtää kokeneemman tutkijan näkökulmaa, hän kuitenkin jälleen vetäytyy tilanteesta kohteliaasti astumatta varpaille, aiheuttamatta hälyä tai konfliktia.

Huolimatta kuvaamiemme tilanteiden erilaisuudesta nuoren tutkijan käytös tai suhtautuminen kokeneempaan kollegaan ei juurikaan vaihdellut vaikka kyseessä olivat eri henkilöt (sekä nuoret että kokeneemmat tutkijat). Uskomme tämän johtuvan pitkälti akateemisesta työkulttuurista, mutta myös institutionaalisesta hierarkkisuudesta ja 'nökkimisjärjestyksestä'. Tunemme, että nuoren tutkijan oletetaan lähtökohtaisesti olevan

nöyrä ja vaatimaton, mitkä ovat sinänsä hyveitä etenkin akateemisessa työssä, mutta saattavat helposti johtaa nuoren tutkijan pimeän puolelle.

Nuori tutkija voi tilanteesta riippuen esim. alistua, myötäillä, ottaa etäisyyttä, pitää oman päänsä, haastaa tai torjua kokeneemman kollegan kommentin kohteliaasti. Suhtautumistavan kannalta ongelmallista on se, ettei nuori tutkija useimmiten tiedä minkälaisia ja kenen neuvoja kuunnella. Vasta kokemuksen karttuessa hän oppii ymmärtämään ja käsittämään mistä suunnasta ja mahdollisesti millä motivaatiolla häntä lähestytään ja millä puolella akateemisia käytäntöjä liikutaan, pimeällä vai valoisalla. Siihen asti nuori tutkija on kuin akateeminen tuuliviiri. Tämän tuuliviirin ohjaamisessa ja suuntaamisessa pyydämme kokeneemmilta kollegoilta malttia ja ymmärrystä, mutta myös omaan työn ja työskentelykäytäntöjen itsereflektiota.

Emme kuitenkaan pyri syylistämään, vaan pikemminkin uskomme, että suurin piirtein kaikki tahtovat omalla tavallaan pyrkiä 'hyvään' työssään. Tilanteen tekee pulmalliseksi ennen muuta se, että meillä on kovin eriäviä käsityksiä siitä mikä on hyvää ja tavoiteltavaa tai siitä, minkälainen toiminta tukee näitä tavoitteita. Tässä suhteessa akatemialle voisi tehdä hyvää avoin dialogi 'hyvästä työstä' ja työskentelyilmapiiristä, tällä hetkellä kun hyvän työn diskurssia määrittävät melko pitkälle muut kuin tutkijat itse. Toisaalta haluamme myös välttää antamasta suoria ohjeita siitä, miten erilaisissa tilanteissa tulisi käyttäytyä, koska tilanteet ovat aina konteksti- ja henkilösidonnaisia. Tarkoituk-

semme on ollut ennemminkin avata tilaa keskustelulle ja dialogille akateemisista työskentelykäytännöistä ja -kulttuurista tekemällä näkyviksi akateemisen työn pimeitä puolia.

Lopuksi haluamme painottaa – vaikka tekstin sävy saattaakin olla, ehkä hiukan lukijastakin riippuen, melko kriittinen ja joku voi tulkita kokemuksemme akateemisesta maailmasta tämän perusteella melko negatiivisessa valossa, että kaikkine sattumuksineen ja hämmennyksineen matkamme on ollut enimmäkseen valoisa, joskin tuon tuosta kuoppainen. Tahdommekin päättää tämän kirjoituksen niiden positiivisten ja rohkaisevien hetkien merkeissä, joita olemme saaneet matkallamme kokea.

KT: Luin sun paperin, ja mitä ajatuksia sulla itsellä on?

NT: No, siis olen todella innostunut aiheesta ja mun mielestä tässä on kyllä pointti, ainakin tuloillaan. En ehkä ole osannut sitä vielä hyvin argumentoida, mutta...

KT: Siis tämähän on nyt jo todella hyvä. Tässä on hyvin otettu kirjallisuus haltuun, ja sulla on hyvä aineisto. Ja sinä kirjoitat hyvin. Näen tässä hyvin paljon potentiaalia. Siis ihan pienellä työllä jo saat tästä väitöskirjaesseen. Mutta jos haluat, ja mä tuen sua kaikin tavoin, niin tässä on mun mielestä myös potentiaalia hyviin journaaleihin. Mutta sinä päätät, tämä on sun juttu. Mä tuen sua siinä.

NT: Mmm...[mumisen, ja oivallan, että ensimmäisen kerran jatko-opintojen aikana joku antoi positiivista palautetta työstäni. Tuudittaudun hyvään oloon ja alan hymyillä...] Kiitos, kiva kuulla.

Toinen esimerkki on aivan nuoren tutkijan alkutaipaleelta, jossa eräs kokenut tutkija vaikutti merkittäväällä tavalla nuoren tutkijan elämän suuntaan rohkaisemalla häntä jatkamaan valitsemallaan polulla.

KT: Sulla on hyvää ja tuore ote tutkimuksen tekemiseen.

NT: Ai, kiitos.

KT: Oon tosissani. Tässä on paljon hyviä ajatuksia.

NT: En vain tunne oloani kovin varmaksi. Itse asiassa pelottaa ajatus siitä, että sitoudun tähän aihepiiriin neljäksi tai useammaksi vuodeksi. Toisaalta mua mietityttää tämän aiheen valinta.

KT: Se on aivan luonnollinen tunne ja kuuluu asiaan. Monet ajatukset tulevat selkiytymään matkan varrella. Eikä harhaan astumista kannata pelätä, vaan suhtautua siihen ennemminkin osana omaa akateemista matkaasi. Mitä tulee aiheeseesi, niin anna mennä vain.

Kuvaaviemme akateemisten käytäntöjen pimeät puolet eivät ole luonteeltaan kuoleman vakavia, mutta se ei tarkoita, etteivätkö ne aiheuta hämmennystä, mielipahaa, riittämättömyyden tunnetta tai turhautumista. Mielestämme tärkeämpi asia kuin pimeiden puolien näkyväksi tekeminen, on pohtia sitä miten hämmennystä aiheuttavaan vuorovaikutukseen ja akateemisiin käytäntöihin voi suhtautua ja reagoida akateemisissa yhteisöissä. Tätä emme kuitenkaan voi tehdä yksin tai kaksin tässä kirjoituksessa, sillä tämä keskustelu kuuluu meille kaikille, akateemiseen ikään katsomatta.

Viitteet

Alasdair, M. (2004) *Hypeiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Helsinki: Gaudeamus.

Bourdieu, P. (1990) *The Logic of Practice*. Redwood City, CA: Stanford University Press.

de Certeau, M. (1988) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley, CA: University of California Press.

- Ehn, B., & Löfgren, O. (2009) Routines – Made and Unmade. Teoksessa: E. Shove, F. Trentman & R. Wilk (toim.) *Time, consumption and everyday life: Practice, materiality and culture*, New York, NY: Berg, 99-112.
- Fairclough N. (2000) Discourse, social theory and social research: The discourse of welfare reform. *Journal of Sociolinguistics* 4:2, 163-195.
- Feldman, M. S. & Rafaeli, A. (2002) Organizational routines as sources of connections and understandings. *Journal of Management Studies* 39:3, 309-331.
- Foucault, M. (1982) The subject and power. *Critical Enquiry* 8:4, 777-789.
- Gherardi, S. (2012) *How to conduct a practice-based study: Problems and methods*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Kantelinen, S. & Korpiaho, K. (2009) Doctoral students as participants in academia: The process of becoming or unbecoming academics? An invited paper shared in a public seminar of the Oxford Learning Institute, University of Oxford, October, 29.
- Korpiaho, K. (2014) *The student learner on the shelf: Practical activity and agency in higher education*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisu, 164/2014.
- Lounsbury, M. & Crumley, E. T. (2007) New practice creation: An institutional perspective on innovation. *Organization studies* 28:7, 993-1012.
- Reckwitz, A. (2002) Toward a theory of social practices a development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory* 5:2, 243-263.
- Rolin, K. (2009) Tutkijan työ: Miksi, mitä, miten – ja kuka? Teoksessa: K. Räsänen (toim.) *Tutkija kirjoittaa – esseitä kirjoittamisesta ja kirjoittajista akateemisessa työssä*. Helsinki: Helsingin Kauppakorkeakoulun julkaisu, B-104, 154-168.
- Räsänen, K. (2010) On the Moral of an Emerging Academic Praxis: Accounting for a Conference Experience. Teoksessa: C, Steyaert & B, Van Looy (toim.) *Relational practices, participative organizing*. Bingley: Emerald Publishing, 155-176.
- Räsänen, K. & Trux, M. L. (2012) *Työkirja – Ammattilaisen paluu*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Schatzki, T. R. (2001) Introduction. Teoksessa: T. Schatzki, K. Knorr-Cetina, & E. von Savigny (toim.) *The practice turn in contemporary theory*. New York, NY: Psychology Press, 1-14.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012) *The dynamics of social practice: everyday life and how it changes*. London: Sage.

Huojuen tutkimuksen terällä

Eeva-Lotta Apajalahti

Tämän tekstin tuottaminen on osoittautunut äärimmäisen vaikeaksi. Tähän on pääosin kaksi syytä. Ensiksi, on ollut hankalaa löytää aikaa tekstin kirjoittamiselle, sillä en suoraan käytä tätä tekstiä väitöskirjassani. Toiseksi, on ollut ahdistavaa pohtia, miksi siirtyminen tutkimusparadigmasta toiseen on minulle vaikeaa, kun samaan aikaan kirjoitan yhtä väitöskirjani esseistä jonkinlaisesta sekasotku-paradigmasta käsin. Nämä vaikeuden tunteet kuvaavat hyvin väitöskirjatyöskentelyäni Aallossa. Väitöskirjatyöskentelyyn käytettävää aikaa halutaan jatkuvasti supistaa ja hallita. Tämän vuoksi aika tuntuu usein arvokkaalta resurssilta, jota pitäisi käyttää säästeliäästi, vain ja ainoastaan asioihin, jotka suoraan edistävät oman väitöskirjan valmistumista. Ahdistuksen tunteet ovat yleisiä ja johtuvat usein juuri ajan käytöstä, jolloin oman tutkimusotteen kehittämiseksi ei tunnu olevan aikaa eikä tilaa. Vaikka oman otteen löytämiseen kannustetaan, vaihtoehtojen määrä on valtava ja eri lähestymistapoihin tutustumiseen kuluu aikaa. Tämä teksti kertoo lukuisista yrityksistäni tutustua käytäntöteoreettiseen tutkimusotteeseen.

Pohdin tekstissäni, mitkä tekijät käytäntöteoreettisessa lähestymistavassa vetävät minua puoleensa, ja toisaalta, mitkä asiat

pitävät minut kiinni perinteisessä melko funktionaalisessa lähestymistavassa. Tekstin aihe - siirtyminen tutkimusparadigmasta toiseen - on ollut pohdiskeluni kohteena oikeastaan koko väitöskirjaproessini ajan. Tekstini pohjana toimii siten vuosien ajan tekemäni tutkimuskäytänteitteni reflektointi. Kerron kokemuksistani tilanteessa, jossa elän kahden paradigman välissä eli tasapainoillen ”tutkimuksen terällä”.

Tekstini rakentuu seuraavista osista. Lähden liikkeelle taustastani ja asioista, jotka ovat vaikuttaneet nykyiseen tapaan tehdä tutkimusta ja pitävät minua kiinni nykyisessä tutkimusotteessa. Tämän jälkeen tuon esille eri yhteyksiä, joissa olen kohdannut käytäntöteoreettisen näkökulman ja pohdin, mikä näkökulmassa vetää minua puoleensa, mitä käytäntöteoreettinen ote tekee minulle ja tutkimukselleni sekä mitä haasteita siirtymässä on minulle. Lopuksi mietin erilaisia keinoja, jotka voisivat edesauttaa siirtymisessä tutkimusparadigmasta toiseen, ja miten olen elänyt kaksoiselämää eri tutkimusparadigmojen välillä.

Tutkimukseni polkuriippuvuus eli asiat, jotka ovat vaikuttaneet nykyiseen tapaan tehdä tutkimusta

Tässä kappaleessa mietin tutkimukseni polkuriippuvuutta eli sitä miten aiemmat kokemukseni, toimintani, päätökseni, kohtaamiseni ja oppimiseni ovat tuoneet minut siihen pisteeseen, jossa tänä päivänä olen. Erityisen kiinnostavaa tämän tekstin kirjoittamisen kannalta on kysymys, miten voisin välttyä tutkimukseni polkuriippuvuudelta tai irtautua polkuriippu-

vuudesta, joka tällä hetkellä suurelta osin ohjaa tutkimukseni tekemistä. Jotta tähän kysymykseen voisi vastata, täytyy ensin ymmärtää miten polkuriippuvuus on muodostunut – tai vielä syvemmin, miten olen päätenyt polullani ”lukkiutumiseen”, jossa tällä hetkellä koen olevani.

Tapaani tehdä tutkimusta vaikuttavat ensisijaisesti aiemmat kokemukseni; henkilöt, joita olen tavannut tutkimusmatkani varrella, se miten hahmotan maailmaa ja erityisesti se, millainen ihmiskuvani on. Tämän lisäksi väittäisin, että kyse on aika paljon sattumasta, suunnittelemattomuudesta ja ajautumisesta. Sanonnan, *joskus on lähdeittävä kauas nähdäkseen lähelle*, mukaisesti sukellan seuraavaksi ensin tutkimuskipinäni alkulähteille ja lopuksi palaan tämän hetkiseen tasapainotteluuni.

Sain kipinän tutkimuksen tekoon ja tutkijan työhön toisena maisteriopintovuoteni keskustellessani erään johtamisen opiskelijan kanssa vuonna 2004. Henkilö, jonka nimi on jo painunut unohduksiin, kertoi juuri olleensa konferenssimatkalla Chilessä ja uhkui innostusta omaa tutkimustaan kohtaan. Tämä innostus tarttui minuun ja valitsin seuraavana vuonna kaikki mahdolliset tutkimukseen liittyvät kurssit, joita pääaineeni, kansantaloustieteen piirissä tarjottiin. Kurssit olivat pääosin tilastotiedettä, matematiikkaa ja ekonometriaa. Kansantaloustieteen opintojen jälkeen vuonna 2006, ennen graduni valmistumista, jäin äitiyslomalle. Tutkimuskipinäni kantoi äitiyslomani ylitse ja aloin etsiä korkeakouluharjoittelijan paikkaa, jossa voisin tutustua tutkimuksen tekemiseen. Olen aina ollut valinnoissani varovainen, mikä ohjasi minua ensin

selvittämään, mitä tutkimuksen tekeminen tarkoittaa ja olisiko se sellaista työtä, jota haluaisin tehdä. Ajatuksenani oli, että vain tekemällä voin oppia, joten oppiminen tekemisen kautta oli jo tuolloin minulle selvää. Lisäksi halusin tehdä graduni sellaisessa ympäristössä ja sellaisesta aiheesta, että tutkimuksestani olisi jotain hyötyä jollekulle ja voisin samalla saada aikarajan tutkimukselleni. Korkeakouluharjoittelupaikaksi valikoitui Tilastokeskus - olinhan kansantaloustieteen opiskelija, joten paikka tuntui kansantaloustieteen opiskelijalle *sopivalta*.

Sattumaa oli, että työni ohjaajaksi valikoitui Jukka Hoffrén. Jukan kanssa käytyjen lukuisten keskustelujen myötä vakuutuin siitä, että haluan tutkia kestävään kehitykseen liittyvää aihetta. Aihealueen valinta ei aiemmin ollut tuntunut tärkeältä, kunhan vain saisin tehdä tutkimusta. Tämä kohtaaminen ohjasi tutkimustani suuntaan, johon edelleen liikun. Opin graduni yhteydessä tekemään tilastollisia menetelmiä soveltavaa tutkimusta ja sain ensimmäisen kerran huomata, että "teoria" ei tarkoitaakaan pelkästään jotain tiettyä nimettyä mallia ja ajattelutapaa vaan se voi tarkoittaa aiempaan tutkimukseen perehtymistä ja siitä ponnistamista. Minulle tämä oli tuolloin pelottava asia, sillä olin tottunut kansantaloustieteen opinnoissa siihen, että voin ajatella aineistoa tietyn teorian kautta, ei niin, että ihan *itse joudun* valitsemaan aiempia tutkimuksia ja perustamaan oman työni niille. Se tuntui aivan liian sattumanvaraiselta ja hurjalta mutta lopulta sisäistin tämän gradua tehdessäni.

Graduni aiheen *"ekotehokkuuden mittaaminen metallinjalostusteollisuudessa"* ja Jukan ehdotuksen kautta, päädyin ottamaan yhteyttä Raimo Lovioon, sillä johtamisen aineen Yritysten yhteiskuntavastuu -ryhmällä tuntui olevan paljon ekotehokkuutta koskevaa tutkimusta. Korkeakouluharjoittelun myötä minulle oli selvää, etten halunnut kansantaloustieteen KAVA -tohtoriohjelmaan, sillä koin olevani tutkija, jolla nimikkeellä olin jo työskennellyt useassa projektissa Tilastokeskuksella. Pelkkä kahden vuoden kurssityö, joita KAVA tarjosi, ei tuntunut hyvältä. Halusin tehdä heti tutkimusta, en enää kursseja tai opintoja. Raikka tykkää kertoa tämän tarinaa siten, että *"Lotta vain käveli laitokselle ja sanoi haluavansa tehdä töitä täällä"*. Siten tutkimustyöni johtamisen aineessa alkoi vuonna 2008 Tekesin rahoittamana projektitutkijana projektissa, jossa tarkasteltiin kuluttajien muuttuvia tarpeita ja energiakäyttäytymistä. Yhteistyöyrityksenä projektissa oli Helsingin Energia, johon tutustuin tuolloin ensimmäisen kerran.

Toisen äitiyslomani jälkeen syksyllä 2010 aloitin virallisesti jatko-opintoni sekä työskentelyni uudessa, Akatemian rahoittamassa projektissa. Istuin SYKEellä, Suomen ympäristökeskuksella, sillä projekti oli SYKEen, Kauppiksen ja Kuluttajatutkimuskeskuksen yhteinen. Siten me kaikki projektin jäsenet, mukaan lukien sapattivapaalla oleva Raikka, työskentelimme samassa fyysisessä tilassa. Jatkoisin suoraan edellisen Tekes -projektin aineiston pohjalta esseitä, josta oli tuleva väitöskirjani ensimmäinen essee.

Kuten niin usein Tekesin rahoittamissa, yhteistyöyritysten intressejä palvelevissa projekteissa, aineistoa kerättiin paljon.

Akateeminen puoli näissä projekteissa on välillä hyvin löyhä ja akateemisen tutkimuksen kirjoittamiseen jää aikaa tavallisesti vasta itse projektin jälkeen. Usein, silloin on jo käynnissä uusi projekti. Näin kävi myös tässä projektissa. Minulla oli valtava määrä omaa ja muiden tutkijoiden keräämää aineistoa ja sen käyttöön täytyi rakentaa teoreettinen kehikko. Kirjoittaminen oli haasteellista kolmesta syystä. Ensiksi, vaikka olin jo oppinut, että teoreettinen kehikko syntyy aiempien tutkimusten avulla, koetin pakonomaisesti löytää jonkin "suuren teorian", joka olisi selittänyt valtavasta aineistosta esiin tulleita löydöksiä. Toiseksi, aineisto oli jo kerätty, ja koska en ollut itse mukana keräämässä kaikkea aineistoa, minulla puuttui kokemus aineistoista. Lopulta käytin vain aineistoja, jotka olin itse kerännyt sekä kuluttajatutkimuskeskuksen tilastoaineistoa, jonka "validiudesta" olin vakuuttunut, luultavasti juuri kansantaloustieteen juurieni vuoksi. Kolmanneksi, koin, että minulla oli kiire kirjoittaa essee, sillä se perustui aiempaan projektiin enkä kokenut olevani hyödyksi nykyiselle projektille. Ehkä kaikesta yllä mainitusta johtuen essee jäi sekavaksi konferenssipaperiksi, johon palasin vasta myöhemmin.

Akatemiaprojekti SYKEellä liittyi energiajärjestelmän polkuriippuvuuteen sekä polusta irtautumiseen. Tuskin oli sattumaa, että seuraava esseeni keskittyi suureen energiayhtiöön, jota lopulta tarkastelin organisatorisen polkuriippuvuuden näkökulmasta. Helsingin Energian historia tempaisi minut mukaan. Lukuisat historialliset tarinat, ymmärrys siitä, miten Helsinki kaupunkina kehittyi ja miten energia organisoitiin, innostivat minua suunnattomasti. Kiinnostavan historiallisen kontekstin lisäksi

organisatorinen polkuriippuvuus tarjosi minulle kauan kaipaamani teoreettisen viitekehyksen, joka oli suhteellisen helppo sisäistää.

Samaan aikaan kamppailin henkisen kriisin kanssa. Syitä tähän oli varmasti useita mutta kaksi nousee ylitse muiden. Ensiksi, ensimmäisen kerran huomasin, että kotoa saamani oppi ”sinä pystyt mihin vain”, ei enää toiminut vaan ymmärsin oman rajallisuuteni. Toiseksi, ihanteeni ja haaveeni tutkijan työstä yliopistokontekstissa alkoi rakoilla. Tutkijan työ yliopistossa näyttäytyi jatkuvana kamppailuna ja kilpailuna. Useat tutkijat, joiden työtä arvostin erittäin paljon, saivat tylysti lähteä. Ei riittänyt, että teki erittäin hyvää tutkimusta vaan olisi pitänyt tehdä *tietyntilaista* tutkimusta, viitata juuri niihin *oikeisiin* tutkijoihin ja tutkimuksiin, sekä julkaista niissä tietyissä *huippulehdissä*. Jos olisin halunnut, kuten kovasti halusin, tehdä yliopistossa tutkimusta, tulevaisuudessa minun pitäisi jossain vaiheessa haluta osallistua professori-kilpaan. Näytti siltä, että yliopistossa ei ollut sijaa muille kuin professoreille – ja *tohtorikoulutettaville*, jollainen en kovin pitkään olisi. Koetin etäännyttää itseäni näistä keskusteluista mutta se oli hyvin vaikeaa, sillä olin samaan aikaan mukana jatko-opiskelijajyhdistyksen hallituksessa, oikein eturintamassa näkemässä, mitä muutoksia yliopistossamme tapahtui ja näkemässä ”aallon huipulla” sen, mitä muutokset tekivät meille. Uppoutuminen historiaan oli tuolloin ainoa asia, josta sain kiinni ja joka tuntui minusta mielekkäältä. Kriisistä huolimatta esitin historia-paperini EGOS -konferenssissa Helsingissä kesällä 2012, jossa

sain paljon positiivista palautetta sekä kutsun käydä esittämässä paperini Berliinissä.

Tällä hetkellä kamppailen kolmannen esseeni kanssa. Toisen esseen jälkeen palauduin ”perä edellä puuhun” -menetelmään, jonka kanssa kamppailin ensimmäistä esseetä kirjoittaessani. Lähdin siis seuraamaan kahdessa suuressa tutkimassani energiayhtiössä tapahtuvaa muutosta eikä minulla ollut minkäänlaista teoreettista kehikkoa, joka olisi näitä muutoksia selittänyt. Näiden tapahtumien lisäksi maailmankuvani oli hieman muuttunut johtajuus organisaatioissa -kurssin opetuskokemukseni myötä. Käytimme kurssilla käytäntö-teoreettista kehikkoa, johon palaan myöhemmin. Lähdin suuntaamaan tutkimustani konstruktivistisempaan suuntaan, sillä näin miten paljon suurilla energiayhtiöillä oli valtaa ja resursseja muuttaa energiajärjestelmää määrittelemällä se uudelleen ja rakentamalla itsellensä vahvempaa asemaa tämän määrittelyn kautta. Mielestäni kiinnostavaa tässä on se, että vaikka olimme käyttäneet käytäntöteoreettista otetta kurssilla, lähdinkin ”konstruktivistisempaan suuntaan” enkä käytäntöteoreettiseen suuntaa, joka olisi voinut olla yhtä mahdollinen. Nähdäkseni tähän vaikuttavat kaksi yhteen kietoutunutta asiaa, joista ensimmäinen liittyy siihen, millaista suhdetta olen rakentanut tutkittavan kohteeni ja itseni välille, ja toinen liittyy siihen, miten olen konstruoinut oman tutkimuskohteeni jo väitöskirjani alussa.

Suhteeni tutkittavaan kohteeseeni on ollut aina etäinen. Tähän on vaikuttanut vahvasti perinteisen ja konventionaalisen

kansantaloustieteen opiskelu mutta juuret ovat vielä kauempana - ja toisaalta lähempänä. Pelkistetysti kyse on siitä, että tiedostanko olevani tutkijana objektiivinen tarkkailija ja onko "ilmiöni" jossakin tuolla olemassa vai olenko itse tutkijana osallinen ja tuotan tutkittavan kohteeni ja aineistoni itse. Se, että olen "liikkunut konstruktivistiseen" suuntaan antaa minulle mahdollisuuden olla edelleen etäinen suhteessa tutkittavaan kohteeseeni ja se, mitä tutkin, on edelleen "olemassa tuolla jossain", joskin näen, että kohteeni on jatkuvassa liikkeessä ja rakentuu jatkuvasti. Näin sanottuna, maailmankuvani ei kovin paljoa ole liikahtanut. Nämä kaksi mainitsemaani asiaa, jotka ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa, pitävät minua vahvasti kiinni perinteisessä ja konventionaalisessa tutkimusparadigmassa. Näiden lisäksi, muut tutkijat ympärilläni, joiden kanssa teen tutkimusta sekä perinteiset tutkimuskäytänteet, joihin joka päivä osallistun, pitävät minut kiinni tässä valtiassa.

Muut tutkijat ympärilläni ja oikein tutkimisen doxa

Kuulen usein sanottavan, että akateemisessa työssä voi valita, kenen kanssa tekee töitä. Se on todellakin helpommin sanottu kuin tehty ja toteutuu luultavasti aika harvoin. Sattumalla on sitäkin suurempi merkitys. Se, kenen kanssa sattuu aloittamaan jatko-opinnot samaan aikaan, kuka työtä ohjaa ja kenen kanssa kirjoittaa, se mihin päätyy (sattumalta) tekemään väitöskirjaa sekä luultavasti myös se, että mihin kulttuuriin sattuu syntymään, merkitsevät enemmän kuin se, ketä ihmisiä "kerää" ympärille. Tiettyjen henkilöiden seuraan voi hakeutua mutta yhdessä työskentely ja yhdessä kirjoittaminen vaativat paljon;

yhteistä kiinnostuksen kohdetta, tutkimuskohteen yhteistä konstruointia, luottamusta, toisen tuntemista sekä yhteisten pelisääntöjen luomista.

Haluan kirjoittaa muiden kanssa ja haluan, että minusta ja minun tekemisestäni on hyötyä muille. Lähiyhteisöllä on minulle erittäin suuri merkitys, on aina ollut. Elän helposti yhteisön rytmissä, tarvitsen yhteisöä ja toivon yhteisöni tarvitsevan minua. Haluan tehdä asioita, joita pidetään kollektiivisesti tärkeinä. Tämän vuoksi minun on helppoa langeta "oikein tutkimisen doxaan". Olen altis sosiaalistumiselle ja muiden tavoitteiden sisäistämiseksi, jolloin oman tutkimusotteen kehittäminen ja omien valintojen tekeminen on minulle hankalaa. Se, että tiedostan tämän, ei kuitenkaan tee asiasta yhtään helpompaa.

Kuka sitten määrittää sen, mitä on hyvä ja laadukas tutkimus? Akateemisessa työssä vapaus tuo vastuuta - ja päätöksiä. Kukaan ei kerro suoraan mitä pitäisi tehdä, miten pitäisi tehdä, eikä varsinkaan mitä tekemiseni minulle tekee. Akateemisen työn vapaus on kuitenkin illuusiota. Oma tekemiseni on periaatteessa omilla käsilläni, mutta käytännössä se ei kuitenkaan ole niin. Toisin sanoen se, kenen kanssa työskentelen tai mihin yhteisöön kuulun, määrittää sen kenen pussiin pelaan ja mitä peliä pelaan, tai pelaanko ylipäätään.

Kaiken yllä olevan perusteella voin sanoa, että minun tekemistäni ohjaavat vahvat ja perinteiset tutkimuskäytänteet ja sellaista tutkimusta tekevät. Irtiotot ovat minulle harvinaisia ja

siirtymä paradigmasta toiseen on minulle erityisen haastavaa. Vaikka tiedostankin - ainakin osittain - minua tiettyyn suuntaan ohjaavia asioita, väitöskirjani kuitenkin tulee koostumaan siitä mitä olen *tehnyt* viimeisen neljän vuoden aikana. Tässä käsitykseni omista tutkimuskäytännöistä tulee lähimmäksi käytännöllisen toiminnan ajatusta. Ei riitä, että tunnistaa eroja eri tutkimusparadigmojen välillä. Ei riitä, että tietää *miten* tietyissä tutkimusparadigmoissa tutkitaan. Oppimiseen ja hitaaseen paradigmanmuutokseen tarvitaan käytännöllistä toimintaa, tekemistä. Jos ei itse ole osallistunut tietyn tutkimusperinteen mukaisen tutkimuksen tekemiseen, ei oikeasti ole vielä oppinut.

Polkuni kohti käytäntöteoriaa

Käytäntöteoreettinen lähestymistapa on ollut matkakumppaninani jo pidempään. Ensimmäisen kerran tutustuin käytäntöteoreettiseen otteeseen Keijo Räsäsen Akateemisen työn kurssilla, jonka kävin vuonna 2009 ennen väitöskirjani aloittamista. Minulle akateemisen työn kurssi oli terapiaa, jolla pääsin eroon varsin jäykistä ja dogmaattisista - joskin minua kuitenkin kiinnostaneista, kansantaloustieteen teorioista ja tavasta tehdä tutkimusta. Taustani mukaan, pidin tutkijan roolia suhteessa tutkittavaan ilmiöön etäisenä ja tiedon luomista tai oikeammin paljastamista objektiivisena prosessina. Tämä näkemys alkoi tosin rakoilla jo gradun tekemisen aikana mutta se oli lähtökohtani akateemiselle matkalleni ja se yhä edelleen välillä nostaa päätään tutkimukseni teossa.

Olin tutkijuskipinäni myötä luonut melko romanttisen ja mystisen kuvan tutkijan työstä ja tutkijuudesta tiedon luoja. Akateemisen työn kurssin myötä sain purettua auki, mitä tutkijan työ tarkoittaa erityisesti käytännöllisenä toimintana. Kurssin nimen mukaisesti keskityin lähinnä oman työni tutkimuskäytänteisiin ja sanoisin, että olen tähän mennessä kehittynyt asiantuntijaksi tässä. Keijo tuli minulle läheiseksi lähestyttävyytensä ja savolaisten juuriensa myötä sekä siksi, että hän halusi vilpittömästi auttaa akateemisen työn alkutaipaleella olevia. Lisäksi akateemisen työn kurssi antoi minulle juuri sitä mitä halusin: se avasi minulle rajattoman refleksiivisyyden tilan ja siivet, joilla olen ponnistanut akateemisessa maailmassa.

Sittemmin kurssilla opittua käytännöllisen toiminnan kehikkoa eli *mitä* yritän saada aikaan, *miten* tämän teen, *miksi* pyrin näihin tavoitteisiin ja *kuka* olen, kun teen tätä näin ja näistä syistä, olen käyttänyt myöhemmin erityisesti pohtiessani omaa akateemista toimintaani. Näiden kysymysten pohtiminen on auttanut minua ymmärtämään erityisesti sitä, mitä oma toimintani tekee minulle ja millaiseksi tutkijaksi olen kasvamassa. Tutkijuuteni pohtimisen lisäksi, olen käyttänyt käytännöllisen toiminnan ajatusta opetuksessa ja oman opettajuuden pohtimisessa. Viimeksi käytin kysymyksiä apuna pohtiessamme pedagogiikka-kurssilla opettajaidentiteetin kehittämistä.

Johtajuus organisaatioissa -kurssilla, jonka jo aiemmin mainitsin, käytimme käytäntöteoreettista lähestymistapaa. Aiemmin kyseistä kurssia oli opettanut Susanna Kantelinen ja käytimme paljon hänen miettimiä opetusmenetelmiä. Käytäntöteoreettinen

ote kurssilla näkyi monin paikoin, lähtien siitä, että määritelimme johtajuuden "asioiden yhdessä aikaansaamiseksi". Lisäksi puolet kurssista koostui käytännöllisistä harjoitteista pienryhmissä, mikä innosti minua ja opiskelijoita suunnattomasti. Kurssi avasi minulle oven toisin opettamisen maailmaan ja siitä lähtien opettaminen on näyttäytynyt minulle mahdollisuudelta kehittää itseäni ja muita. Tätä opetuskokemustani reflektoin paljon pedagogiikka kurssilla tänä keväänä. Ryhmätyöhön, jossa pohdimme opettajaidentiteettiämme, toin yllä olevan käytännöllisen toiminnan kehikon. Tämä antoi monille meille syvällisiä oivalluksia opettajuudesta.

Aiemmat kokemukseni käytäntöteoreettisesta otteesta ovat olleet antoisia mutta koskeneet yksinomaan akateemisen työni kehittämistä. Toissa vuonna alkanut opintopiiri, josta tämän kirjan tekstit ovat saaneet alkunsa, kohdistui omaan tutkimukseemme ja siihen, miltä se näyttää käytäntöteoreettisten keskusteluiden valossa. Keskustelut lukemistamme papereista olivat usein antoisia ja runsaita mutta välillä tapaamisemme jälkeen minut valtasi alakuloisuus. Suurelta osin tähän vaikutti se, että innostuin usein luettavastamme mutta oma tutkimukseni oli niin kaukana niistä. Tämä tunne oli tuttu.

Muistan erittäin hyvin yhden kauniin kesäisen päivän, jolloin istuimme jatko-opiskelija kollegani kanssa Helsingin kaupunginmuseon edessä kahvilassa ja olin innoissani löytänyt ja printannut mukaani Gadamerin tekstin. Teksti oli vaikeaa mutta pysyin kärryillä ja upposin tekstiin ihastellen. Sitten, yhtäkkiä

kesken lukemiseni, kun mietin mitä kirjoittaisin lukemastani, järkytyin syvästi. Ymmärsin, että vaikka teksti vei siihen suuntaan, mitä halusin silloin tehdä ja kirjoittaa, en mitenkään pystyisi siihen. Tunsin, että olin mennyt liian kauas, lukenut jotain kiinnostavaa, mutta shokeeraavasti tajusin, etten pystyisi kirjoittamaan lukemastani sanaakaan - ainakaan sellaista, joka olisi vienyt työtäni, silloista esseetäni, yhtään mihinkään. Lisäksi reaktioni hämmensi minua. Asia repi minua kahtia. Toisaalta ymmärsin ensimmäisen kerran ajatukseni hyötyorientaation: koska en voi käyttää juttua väitöskirjassani, minun ei olisi pitänyt *tuhlata aikaa* siihen. Minua nolotti huomattavasti olevani aivan eksyksissä. Toisaalta, jatko-opiskeluaikaan kuuluu laajempi lukeminen kuin vain oman poteron määrittely. Jos ajattelen näin, niin tein *aivan oikeaa* asiaa. Tällainen oman tekemisen jatkuva pohdinta ja arviointi tekevät ihmisen lopulta hulluksi, ainakin äärimmäisen ahdistuneeksi. Jälleen kerran kyse oli siitä, kuka ja mikä määrittää sen mihin käytämme aikaa, sekä mikä on arvokasta tekemistä ja ajan käyttöä.

Siirryimme opintopiirissä viime syksynä tuottamaan omia tekstejämme. Olin tästä aluksi innoissani, sillä yksi keino liikkua tutkimusparadigmasta toiseen, on simppeleisti toisin tekeminen. Tekstin kirjoittaminen antoi mahdollisuuden kirjoittaa toisin, ajatella toisin ja siirtyä kohti toisenlaista tutkimusta. Pohdimme pienemmissä ryhmissä jokaiselle tärkeää kehittämisen kohdetta käytäntöteoreettisesta näkökulmasta. Itse olin mukana pohdimassa tutkimuskohteeni uudelleen konstruointia. Varhaisissa teksteissäni minulla meni autuaallisesti sekaisin omat tutkimuskäytänteeni ja tutkimuskohteeni uudelleen määrittely

käytännöllisen toiminnan näkökulmasta. Tämä johtui varmasti siitä, että olin tottunut miettimään omaa tekemistäni käytännöllisenä toimintana mutta omaa tutkimuskohdettani en pystynyt näkemään tällaisena toimintana. Keijo kysyikin minulta jossain vaiheessa opintopiirin aikana, että tutkinko käytännöllistä toimintaa lainkaan?

Käytäntöteoreettinen tutkimusote vetää minua puoleensa siksi, että se kohtelee tekemistä käytänteisiin osallistumisena ja vastaa ajatustani siitä miten ihminen oppii, on aina vastannut. Jossain vaiheessa kuitenkin tutkimuskäytänteet, joihin olen tutustunut, ovat etäännyttäneet minut siitä, että tutkimme ihmisten tekemistä - käytännöllistä toimintaa. Periaatteessa tiedän, että ilmiöni lähtee tästä - kaikki yhteiskunnalliset tutkimusilmiöt lähtevät tekemisestä, mutta en osaa nähdä tutkittavaani ilmiötä tästä näkökulmasta. Kiinnostukseni suuria, pitkänaikavälin muutoksia kohtaan pitää minua kuitenkin otteessaan, vaikka ymmärrän sen, että suuretkin yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat juuri paikallisen ja käytännöllisen toiminnan muutoksista. Ehkä juuri siksi, että olen konstruoinut tutkimuskohteeni "suureksi", olen kokenut, että tutkimuskohteeni pitää sisällään niin paljon erilaista käytännöllistä toimintaa, että tutkimalla vain yhtä käytännöllisen toiminnan muotoa, en pääsisi kovin pitkälle tutkimuskohteeni ymmärtämisessä. Tämä on kuitenkin harhainen ajatus, sillä tutkimalla käytännöllisen toiminnan näkökulmasta, pääsisin lähemmäs tutkittavaa kohdettani, jolloin minulle avautuisi aivan toisenlainen ymmärryksen taso, kuin mihin nykyisellä tavallani tutkia voin päästä. Minua kuitenkin kiinnostaa ja haluan jossain vaiheessa tehdä

tutkimusta käytännöllisen toiminnan näkökulmasta, mutta tämä vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä.

Tämänhetkistä suhdettani käytänteoreettiseen lähestymistapaan kuvaa hyvin tie/polku -metafora. Olen koettanut pitää käytänteoreettisen polun näköpiirissäni jo pitkään, vaikka en ole lähtenyt seuraamaan sitä. Tällä hetkellä kuljen valtatie reunaan ja koetan silmäillä jatkuvasti käytänteoreettista polkua, joka aika ajoin tulee näkyviin minulle mutta suurimmaksi osaksi se on minulta näkymättömissä. Olen kuitenkin kykenemätön loikkaamaan valtatie reunasta luultavasti siksi, että pelkään sitä, mihin käytänteoreettinen polku voisi minut viedä. Entä jos en pääsekään sinne minne kuvittelen olevani matkalla?

Tutkimusparadigmasta toiseen siirtymisen sietämätön vaikeus

Jos tutkimusparadigmasta toiseen siirtyminen on niin kamalan vaikeaa, niin miksi ylipäätään pyrin liikkumaan näiden välillä? Tämän kysymyksen olen esittänyt itselleni lukemattomia kertoja. Miksi ihmeessä haluaisin siirtyä tutkimusparadigmasta toiseen, jos se on näin vaikeaa ja vähemmälläkin voisin päästä? Ironista on se, että jos en yrittäisi poukkoilla eri paradigmojen välillä, niin todennäköisesti keskittyminen veisi minua pidemmälle akateemisessa maailmassa. Etsisin vain oman pienen (huippu)akateemisen keskustelupiirini ja suuntaisin kaikki mahdolliset resurssini (aikani ja ajatteluni) tämän lokeron määrittelyyn ja tulevaisuudessa tämän lokeron puolustamiseen eli oman etuni tavoitteluun. Ennen väitöskirjani aloittamista

luulin kuitenkin, että akateemisen työn tavoitteena on oppia, laajentaa maailmankuvaa ja koettaa saada jotain muutosta aikaan yhteiskunnassa. Taisin olla väärässä. Ajattelemisen on vaarallista, itsensä reflektointi vieläkin vaarallisempaa. Erityisen vaarallista se on jatko-opiskelijoille. Tulevaisuudessa ei ole aikaa sivupoluille.

Tutkimusparadigmasta toiseen siirtyminen vie aikaa. Jos haluaa tehdä asiat nopeasti, ei ole aikaa ymmärtää mitä muuta oman tutkimusparadigman ulkopuolella on. Voisi kysyä, mihin tässä nyt niin kova kiire on? Väitöskirjan tekoaikaa halutaan jatkuvasti lyhentää. Tällä hetkellä Aallossa valmistumisaika halutaan viedä neljään vuoteen. Vaikka aikapaine ei materialisoituisikaan suoraan paineena lähiyhteisöltä, elää se vahvasti yliopiston retoriikassa, jossa me olemme osallisina. Kenen etua nopea valmistuminen ajaa? Aikapaine vaikuttaa erityisen paljon tutkimuskäytänteisiimme. Nopea valmistuminen voi suosia nykyisiä valtavirtatutkimusparadigmoja, sillä päätöksiä pitää tehdä nopeasti. Väitöskirjassa kannattaa nojata yleisesti tunnettuihin teoreettisiin keskusteluihin. Toki meidän väitöskirjatutkijoina tuleekin tunnistaa nämä mutta kiire todennäköisesti vie meitä kohti nopeasti toteutettavia ja helposti omaksuttavissa olevia tutkimuskäytänteitä. Näin vaarana on se, että tuomme vain vähän uutta tieteelliseen keskusteluun. Ajan käytön kutistaminen ja kontrollointi hyödyttää meitä mittaavia, silloin saadaan nopeasti aikaan mitattavissa olevia "tuloksia" eikä *vaarallista* itsereflektiota ehdi tapahtua. Toisaalta, pelkkä aika ei itsessään riitä siirtymään tutkimusparadigmasta toiseen. Tähän tarvitaan lisäksi tahtoa tehdä niin, ja lähiyhteisön tukea.

Lisäksi tutkijan täytyy itse luoda aikaa ja tilaa toisin kirjoittamiselle. Itse olen saanut tukea muun muassa opintopiirin jäseniltä, olen ottanut aikaa ja tilaa, jota opintopiiri ja akateemisen työn kurssi ovat tarjonneet. Mistä siis kiikastaa?

Mitä minun pitäisi muuttaa, jotta voisin siirtyä paradigmasta toiseen?

Ensiksi tulee mieleeni, että pitäisi aloittaa väitöskirja alusta. Se ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä polkuriippuvuuden mukaan, olen oppinut tekemään tutkimusta nykyisellä tavalla, olen investoinut aikaa sekä projekti- ja apurahaa nykyisen kaltaiseen työhöni. Muiden ihmisten odotukset ja aikapaine, jonka annan ohjata minua, pitävät minut nykyisellä valtatiellä eikä ajassa pääse taaksepäin. Kun nyt näen, että paradigman siirtymät ovat minulle vaikeita, olen miettinyt muutamia keinoja, jotka voisivat auttaa siirtymässä. Tähän mennessä olen löytänyt kolme erilaista keinoa, jotka ovat: *etäännyttäminen, tietoinen toisin tekeminen sekä ajan ja tilan ottaminen.*

Jos tutkimukseni tekemiseen vaikuttavat toiset ihmiset ja fyysinen ympäristö, niin yhtenä keinona on vaihtaa maisemaa ja *etäännyttää* itsensä. Voin pyrkiä sellaiseen tutkimusympäristöön, joka on suotuista käytänteoreettiselle otteelle ja jossa on muita ihmisiä, jotka tekevät ja arvostavat tällaista tutkimusparadigmaa. Tämä keino ontuu kohdallani kahdesta syystä. Ensiksi, olen jo oppinut yhden tutkimusperinteen ja vaikka olisin kuinka kaukana, tämä aiempi oppiminen näkyy tekemisessäni. Toiseksi, meillä on jo nyt sellainen ympäristö, jossa voisin aivan

hyvin tehdä käytäntöteoreettisella otteella tutkimusta. Vaikka etäännyttäisin itseni miten kauas tahansa, en pääse eroon sitä mitä olen oppinut.

Koska jokapäiväinen käytännöllinen työni eli se mitä kirjoitan, mitä luen ja miten sekä kenen kanssa, pitää minua kiinni nykyisessä tutkimustyössäni, on yksi keino paradigman vaihdoksessa vain *tehdä toisin*. Tässä jälleen sivutaan omaa työtäni käytännöllisenä toimintana. Myös tämä keino ontuu melko samanlaisista syistä kuin edellinenkin. Meillä kun on periaatteessa kaikki vapaus tehdä toisin. Meidän aineessamme on jatko-opiskelijoilla harvinaisen suuri vapausaste tehdä tutkimusta omalla tavallaan. En vain ole käyttänyt tuota mahdollisuutta. Onko kyse vain mahdollisuuden käyttämättä jättämisestä vai jostain syvemmästä syystä? Ehkä haluan ristiriitaisia asioita.

Toisin tekeminen vaatii *aikaa ja tilaa* tehdä niin. Kun jokapäiväinen tekemiseni uusintaa jatkuvasti tiettyjä käytänteitä, minun tulisi järjestää aikaa ja tilaa tehdä toisin. Olen kuitenkin koettanut tehdä niin. Esimerkiksi käytäntöteoreettinen opintopiiri on tarjonnut kaikkea tätä ja tätä tekstiä varten olen varastanut aikaa sieltä täältä. Ehkä tällainen ”aikavarkaus” ei vain riitä.

Etäännyttäminen, toisin tekeminen sekä ajan ja tilan ottaminen yhdessä kuulostavat kyllä tehokkaalta paradigmanmuutoksen käsikirjalta. Meille on myös kaikki tämä tarjolla. Miksi en siis ole käyttänyt tilaisuutta ja liikkunut paradigmasta toiseen? Se, mitä olen tehnyt, ei vain ole ollut riittävästi. Jos oikeasti haluaisin

siirtyä paradigmasta toiseen, voisin käyttää kaikki yllä olevat keinot. Mutta ne pitäisi ottaa tosissaan, ei vain uskotella tekevänsä niin. Edellisen lauseen perusteella käy ilmi, etten ehkä tosissani halua - tai uskalla, tehdä toisin kuin miten olen tutkimukseni taipaleen aloittanut. Kaikki edellä mainitut tekijät: muut, ympäristöni sekä tutkimukseni "polkuriippuvuus" ovat vahvempia.

Silti minussa elää toivo toisin tekemisestä ja haluaisin tehdä asioita monella eri tavalla. Se vain vie aikaa ja ainakin väitöskirjani valmistumiseen saakka pidän kaikenlaisia uusia viritöksiä päällä, salaa ja aikaa varastaen. Tällainen kaksoiselämä ei kuitenkaan ole helppoa.

Kaksoiselämää

*"Kadehdi en niitä jotka luotuja on kaksoiselämään
Joskus tuntuu etten kunnolla saa elettyksi tätä yhtäkään"*

(Juice leskinen, Kaksoiselämää, 1986)

Jollakin tavoin olen onnistunut hoitamaan ahdistustani jaotteleamalla tekemiseni kahteen. On niitä asioita, joita teen väitöskirjaani varten ja sitten on asioita, joita teen oman sivistykseni ja akateemisen identiteettini kehittämisen kannalta. Koska en ollut kykeneväinen siirtymään tutkimusperinteestä toiseen, nimesin toimintani opintopiirissä käydyissä keskusteluissa kaksoiselämäksi. Tällä tarkoitan sitä, että olen pitänyt eri tutkimusparadigmat avoimina itselleni, mutta esseet, joita olen kirjoittanut väitöskirjaani varten, olen kirjoittanut juuri niin kuin

olen kyennyt perinteisistä lähtökohdistani tutkimusta tekemään. Tutkimuskohteeni olen konstruoinut konventionaalisesti – siten kuin se on tapana ymmärtää niiden tutkijoiden piirissä, joiden kanssa teen tutkimusta ja joiden kanssa käyn akateemista keskustelua.

Olen liikkunut alun perin positivistisista lähtökohdistani todella pitkälle, ja miten paljon olenkaan oppinut neljän vuoden aikana! Katsoisin, että olen jossain määrin onnistunut suuntaamaan kolmatta esseetäni ”konstruktivistisempaan suuntaan” mutta käytäntöteoreettinen tutkimusperinne antaa odottaa itseään. Lisäksi, aivan tarpeeksi on yhdessäkin ”väitöskirjailämässä”. Jotain täytyy saada valmiiksi jollain tavalla ja sitten pyrkiä luomaan itselleni tilaa, aikaa ja resursseja kehittyä aina vain eteenpäin – vai pitäisikö sanoa – uuteen suuntaan. Matkani tutkimuksen ihmemaassa jatkuu kiireisten kanien, hullujen hatuntekijöiden, herttarouvien ja viisaiden kaalimatojen kanssa... mutta näkymätön kissa, jota tässä nyt jahtaan, ei vielä ole ilmestynyt.

II Käytänteoreetikkojen kohtaaminen

Käytäntö – mitä se oikein tarkoittaa?

Saija Katila

Johdanto

Tässä tekstissä pohdin suhdettani käytäntöteorioihin ja erityisesti käytännön haastavaan käsitteeseen. Käytännöstä voidaan puhua monessa eri merkityksessä, mikä tekee maallikkojen ja tutkijoiden, mutta myös eri teoriaperinteestä tulevien tutkijoiden välisen kommunikaation haastavaksi. Käytännöstä voidaan puhua arkikielen merkityksessä, jolloin ollaan kiinnostuneita ihmisten arkisista tekemisistä ja kokemuksista. Toisaalta siitä voidaan puhua myös tutkimuksen lähestymistapana, jonka mukaan arjen toistuvilla paikantuneilla käytännöillä on rakenteellisia seuraamuksia. Tällainen tulkinta edellyttää kuitenkin käytäntöteoreettista käsitteellistystä. Tästä näkökulmasta voidaan edetä vielä askel filosofisempaan suuntaan tulkitsemalla, että käytännöt tuottavat sosiaalisen todellisuuden (Orlikowski 2007). Suomenkieliseen käytäntö-sanaan liittyy vahvoja arkielämän konnotaatioita. Puhumme ”käytännön työstä” ja siitä, miten joku asia tehdään käytännössä erotukseksi siitä, miten se tehdään teoriassa. Välttääkseen käsitteellisen sekaannuksen osa suomalaisista käytäntöteorioita käyttävistä tutkijoista on ratkaissut asian siten, että he käyttävät käytäntö-

sanan sijaan käytänne-sanaa. Itse olen tottunut puhumaan käytännöistä, joten jatkan valitsemallani linjalla.

Käytännön käsitteestä on olemassa myös lukuisia määritelmiä. Suosituimmiksi määritelmiksi ovat muodostuneet Schatzkin (2001) ja Reckwitzin (2002) määritelmät. Schatzkin mukaan käytäntö on ruumiillistunutta materiaalisesti välittyntä ihmisen toimintaa, joka organisoituu yhteisesti jaetun käytännöllisen ymmärryksen ympärille. Reckwitzin mukaan käytäntö on rutiininomaista toimintaa, joka koostuu useammasta toisiinsa liittyvästä elementistä: ruumiillisesta ja mentaalista toiminnasta, materiaalisista esineistä, tiedosta, taidoista ja tunteista. Yksin esiintyessään elementit eivät muodosta käytäntöä, vaan käytäntö syntyy elementtien yhteen kietoutumisesta. Vuosien varrella nämä käytännön abstraktit määritelmät ovat pikemminkin hämmentäneet minua kuin autaneet ymmärtämään mitä käytäntö sen teoreettisessa merkityksessä on. Olen identiteetiltäni empiirisen tutkimuksen tekijä, haluan käyttää käsitteitä ja teorioita empiirisessä tutkimuksessa. Tähän filosofien käsitteellistykset ja teoretisoinnit eivät aina helposti taivu. Käytäntöteorioiden eklektisyys ja moniaineksisuus tuovat käytäntöteorioiden käytölle omat lisähaasteensa.

Käytäntöjen tutkimus ei nouse yhtenäisestä teoriaperinteestä, vaan käytäntöteoreettinen tutkimus ammentaa monesta tutkimuksellisesta traditiosta. Käytännön määrittelylle voidaan antaa vain hyvin yleiset yhteiset parametrit.

- 1) Käytännöt nähdään ajallisesti ja tilallisesti paikantuneina, mikä heijastaa käytäntöjen ja tietämisen alati kehkeytyvää ja väliaikaista luonnetta.
- 2) Historialliset olosuhteet ovat olennaisia käytännöissä.
- 3) Paikantuneella toiminnalla on sosiaalisen elämän tuottamisen näkökulmasta seuraamuksia.
- 4) Materiaalinen maailman on aktiivinen osallistuja käytännöissä (Nicolini, Gherardi & Yanow 2003).
- 5) Dualismit kielletään teoretisoinnissa. Subjektia ja objektia, tai ruumista ja mieltä, ei nähdä erillisinä vaan toisiinsa kietoutuneina.
- 6) Ilmiöt ovat aina olemassa suhteessa toinen toisiinsa ja ne tuottavat toinen toisensa (Feldman & Orlikowski 2011).
- 7) Toistuva toiminta tuottaa rakenteet, mutta rakenteiden todeksi eläminen tuottaa jatkuvaa toimintaa. Käytännöt ovat siten rekursiivisia, eli ne uusiutuvat jatkuvasti samoilla keinoilla kuin ne ilmentävät itseään (Gherardi 2006, 31).

Tekstini tavoitteena on empiirisen esimerkin avulla selvittää itselleni ja lukijalle, mitä käytännön käsitteellä ja perusoletuksilla tarkoitetaan. Avaan aluksi käytännön käsitettä hieman tarkemmin nojaamalla erityisesti Reckwitzin (2002), Schatzkin (2001, 2005) ja Gherardin (2000, 2001, 2006, 2009, 2010) teksteihin. He edustavat mielestäni samankaltaista näkemystä siitä, mitä käytännöt ovat. Sen jälkeen kuvaan suurimmalle osalle meistä tuttua käytäntöä, bussimatkustamisen käytäntöä. En kuitenkaan kuvaa bussimatkustamisen käytäntöä yleisesti, vaan käytäntöteorian perusoletusten mukaisesti ajallisesti ja tilallisesti paikan-

tuneena toimintana. Puhun bussimatkustamisesta Helsingin sisäisessä liikenteessä 2010-luvulla. Tämä bussimatkustamisen käytäntö poikkeaa bussimatkustamisen käytännöstä Lontoossa, Delhissä ja Kuopiossa sekä bussimatkustamisen käytännöstä lapsuuteni Helsingissä. Lopuksi pohdin vielä tarkemmin, miten käytännön eri elementit kytkeytyvät toisiinsa ja miten Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytäntö ja käytännön muodostava toiminta ovat linkittyneet käytäntöjen tekstuuriin (Gherardi 2006).

Mitä käytäntö on?

Käytäntö on rutiininomaista käyttäytymistä, joka koostuu useasta toisiinsa kytkeytyvästä elementistä. Käytännön elementtejä ovat ruumiillinen ja mentaalinen toiminta, tavarat ja niiden käyttö, taustatieto ymmärryksenä, tieto-taito, tunnetilat ja motivationaalinen tieto. Käytäntö muodostuu näiden elementtien tietynlaisesta yhteen kietoutumisen tavasta, jota ei voida jäljittää yhteenkään yksittäiseen elementtiin. Ruumiillinen toiminta viittaa ruumiin liikkeisiin, ruumiin harjaannuttamiseen toimimaan käytännön edellyttämällä tavalla. Esimerkiksi miten pakkauslinjalla työskentelevä ihminen oppii ruumiinasennot ja liikesarjat, joita tehokas pakkaaminen edellyttää, tai miten tutkija oppii luennoimaan tavalla, joka on sekä opiskelijoiden että tutkimusyhteisön jäsenten mielestä pätevää. Käytäntölähtöisessä tutkimuksessa ruumis ei ole pelkkä tekemisen väline, vaan rutinoitunut toiminta on ruumiillistunutta performanssia, johon mentaalinen ja emotionaalinen toiminta ovat kiinnittyneet. Käytännöt ovat siten samanaikaisesti sekä rutiininomaisia

ruumiillistuneita performansseja että mentaalista toimintaa (Reckwitz 2002).

Ruumiillistuneet performanssit pitävät sisällään tietoa, tietynlaista rutiininomaista tapaa ymmärtää maailmaa, tavoitella, tietää, osata, haluta ja tuntea (Reckwitz 2002). Esimerkiksi luennointi on eräänlainen ruumiillistunut performanssi. Luennointikäytännön ruumiillinen performanssi nojaa ruumiillistuneeseen ymmärrykseen siitä, mikä on hyvä tapa luennoida. Se koostuu tietynlaisesta osaamisesta (luennon sisältö, selkeä puhe), tietynlaisesta tulkinnasta (opiskelijoiden osaamisen taso), tietynlaisista tavoitteista (oppimistavoitteet, ajoitus), emotionaalista tasoista (innostuneisuus, turhautuneisuus) ja tietynlaisesta tavasta käyttää artefakteja ja tilaa (miten luentosalissa istutaan, mitä muistiinpanovälineitä luennolla käytetään).

Luennointia voidaan tarkastella myös pelkkänä diskursiivisena käytäntönä. Diskursiivisissa käytännöissä osallistujat liittävät tiettyjä merkityksiä objekteihin rutiininomaisesti voidakseen ymmärtää toisia objekteja ja voidakseen tehdä jotakin. Esimerkiksi voisimme tarkastella, miten luennoijan ja opiskelijan välinen hierarkkinen suhde tuotetaan diskursiivisissa käytännöissä. Käytäntöteoreettisesta tulokulmasta tarkasteltuna diskursiivisilla käytännöillä ei kuitenkaan ole rakenteellista eroa non-diskursiivisiin käytäntöihin verrattuna. Ruumiillistuneet tavat ja mentaaliset toiminnat kuten ymmärtäminen, tieto-taito ja motivaatio sekä erilaiset objektit ovat osa luennoinnin diskursiivistakin käytäntöä. Käytännön toteuttaminen edellyttää usein myös tietynlaisten esineiden käyttämistä tietyllä tavalla,

esimerkiksi videotykin käyttöä luennointikäytännössä. Kun tietyt tavarat ovat käytännön olennaisia elementtejä, ovat subjekti-subjekti (luennoitsija-opiskelija) ja subjekti-objekti (luennoitsija-videotykki) -suhteet tasa-arvoisessa asemassa sosiaalisen järjestyksen tuottamisessa ja uusintamisessa. Käytännöissä onkin kyse myös rutiininomaisista ja ajan myötä totunnaistuneista suhteista eri toimijoiden ja objektien välillä (Reckwitz 2002). Edeltä käy ilmi, että Reckwitz korostaa erityisesti käytännön elementtien yhteen kietoutumista ja suhteissa rakentuvaa luonnetta käytäntöteoreettiselle ajattelulle ominaisena piirteenä.

Reckwitzin (2002) mukaan käytännöt ovat luonteeltaan sosiaalisia, mutta hänen artikkelissaan käytäntöjen normatiivinen luonne ei kuitenkaan tule vahvasti esille. Mielestäni Barnes (2001) kuvaa osuvasti käytäntöjen tätä puolta. Barnes toteaa, että käytäntö on sosiaalisesti tunnistettavaa toimintaa, jota tehdään sen pohjalta, mitä osallistujat ovat oppineet toisiltaan. Käytäntö voidaan tehdä joko hyvin tai huonosti, oikein tai väärin. Se, että käytäntö voidaan tehdä joko oikein tai väärin, viittaa siihen, että käytäntöön osallistujat ovat tilivelvollisia suorituksistaan. Käytännön toteuttamisesta on olemassa yhteisöllinen sopimus, jonka pohjalta toimintaa arvioidaan. Gherardi (2010) kutsuu tätä käytännön normatiiviseksi infrastruktuuriksi. Schatzkin (2005) mukaan se, mikä kussakin käytännössä on sopivaa ja suositeltavaa, määrittyy diskursiivisesti.

Käytäntöteorioissa toimijat ovat ruumiillistuneiden käyttäytymistapojen ja rutiininomaisten ymmärtämisen, tietämisen ja tavoittelemisen tapojen kantajia. Jotta käytäntöä voi "kantaa", pitää toimijan omaksua sekä käytännön ruumiilliset että mentaaliset toimintatavat, jotka konstituoivat eli tuottavat käytännön perusrakenteen (Reckwitz 2002). Käytännön oppiminen edellyttää muun muassa ammatilliseen kielenkäyttöön osallistumista, ammatillisen kielenkäytön hallitsemista ja käyttötaitoa (Gherardi 2000). Aisteilla on yhteisön (työ)käytäntöjen oppimisprosessissa erityinen rooli (Strati 2003). Tietäminen käytännössä tarkoittaa sitä, että arvioidessaan tai välittäessään käytäntöä käytännön harjoittajat liittävät yhteen aistein havaittavan toiminnan ja esteettisen arvioinnin (Gherardi 2000). Esteettinen ja aistein havaittava tieto on tietoa, joka havaitaan, arvioidaan ja tuotetaan aistien kautta. Se on sitä, mitä näemme, kuulemme, haistamme, maistamme ja kosketamme ja miten aistimuksiamme esteettisesti arvioimme (Strati 2003). Kun käytäntöä tarkastellaan tietämisenä ja kiinnitetään huomiota tietämisen esteettiseen ulottuvuuteen, esteettinen tieto näyttyy pätevyytenä, joka on saatu sosialisoinnin ja harjoittelun kautta. Se on ruumiillistunutta tietoa, joka on tuotettu sosiohistoriallisesti käytännöissä. Kurinalaistuneet ruumiit ovat siten sosiaalisen järjestyksen kantajia (Nicolini, Gherardi & Yanow 2003, 12-13).

Käytäntö muodostuu monesta yksittäisestä toiminnosta (Reckwitz 2002) tai toiminnan kimpuista, jotka tuottavat käytännön ja elävät todeksi sosiaalisen järjestyksen (Schatzki 2002, 2005). Luennointikäytäntö muodostuu muun muassa seu-

raavista toiminnan muodoista: luentosalin tilankäyttö, luennointiosuudet, tuntiharjoitteet, opiskelijoiden osallistuminen/osallistumattomuus sekä videotykin ja powerpointin käyttö. Käytäntö on toisiinsa linkittyvien toimintojen kokoelma, joka vakiinnuttaa yhteisöllistä toimintaa ja yhteistä orientaatiota, jos toiminnot on sosiaalisesti tunnistettu järjestystä tuottaviksi. Käytäntö on myös ymmärryksen rakentamisen prosessi, joka tukee yhteisen tekemisen tavan arvioitavuutta ja toimintaan osallistuvien mahdollisuutta neuvotella käytäntöön liittyvistä merkityksistä (Corradi, Gherardi & Verzelloni 2010). Osallistamalla luennointikäytäntöön rakennamme ymmärrystä siitä, mitä luennointi on ja mahdollistamme neuvottelun siitä, mitä on (hyvä) luennointi.

Käytännöt asettavat toiminnalle rajat, mutta ne myös mahdollistavat toiminnan. Käytännön kantajina toimijat eivät siten ole autonomisia, mutta he eivät myöskään ole normien orjallisia noudattajia (Reckwitz 2002). Sosiaaliset säännönmukaisuudet ovat aina kehkeytymisen tilassa, eli ne ovat jatkuvia suorituksia, joita uusinnetaan ja mahdollisesti myös muutetaan toiminnan jokaisena hetkenä (Gherardi 2006, Reckwitz 2002). Saapumalla luentosaliin yhä uudestaan ja uudestaan, käyttämällä tilaa ja artefakteja tietyllä tavalla jne. luennoitsija ja opiskelijat yhteisesti uusintavat luennointikäytäntöä ja siihen kiinnittyvää tietoa, mutta osallistamalla he mahdollistavat myös tämän käytännön muuttamisen. Tänä päivänä luennot ovat huomattavasti interaktiivisempia kuin silloin, kun minä opiskelin. Tämä muutos on tapahtunut pikkuhiljaa toimimalla toisin. Käytäntö on ikään kuin yhteinen tila, joka linkittää tietämisen ja tekemisen yhteen.

Osallistumalla käytäntöön toimija saa tietoa toimimisen kautta, mutta toimimalla hän voi myös muuttaa tai vaihtoehtoisesti ylläpitää tietoa ja siten tuottaa ja uusintaa yhteiskuntaa (Gherardi 2000).

Käytännöt ovat aina kiinnittyneitä myös toisiin käytäntöihin ja yhdessä ne muodostavat käytäntöjen tekstuurin/kentän/verkon (Gherardi 2006; Schatzki 2002, 2005; Czarniawska 2004). Luennointikäytäntö, joka muodostuu erilaisista osakäytännöistä, liittyy opiskelijan opiskelukäytäntöihin ja luennoitsijan muihin akateemisen työn käytäntöihin. Samanaikaisesti Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun luennointikäytäntö linkittyy Helsingin yliopiston luennointikäytäntöihin ja Harvardin yliopiston luennointikäytäntöihin. Yksi käytäntö on usein toisen käytännön resurssi. Käytännöt ovat usein myös osittain päällekkäisiä. Tietty toiminta saattaa olla osallisena kahdessa tai useammassa käytännössä, tai käytännöt saattavat jakaa tietyn käytännön elementin. Siten kaikki käytännöt ovat osallisena monissa suhteissa, jotka ulottuvat ajassa ja tilassa laajalle luoden riippuvuuksien ja viittausten tekstuurin. Käytännön ymmärtäminen ja sen uudelleen kuvaaminen edellyttävät ymmärrystä siitä, että käytännöt ovat yhteydessä toisiinsa, ja että toiminta ei koskaan tapahdu tyhjiössä. Käytännöt ovat aina uppoutuneet yhteen kytketymisten paksuun tekstuuriin (Schatzki 2005, Nicolini 2009).

Sisäpiiriläisenä bussimatkustamisen käytännössä

Käytäntölähtöisessä tutkimuksessa on olennaista ymmärtää, mitä toimijat tekevät käytännössä. Käytäntöjä voidaan tutkia joko ulkopuolelta tai sisäpuolelta. Kun käytäntöjä tutkitaan ulkopuolelta, kiinnostuksen kohteena ovat käytäntöjen toistuvuus ja jaettu ymmärrys, jonka pohjalta käytäntö voidaan tunnistaa käytännöksi (Gherardi 2009, 2010). Miten voimme tunnistaa bussimatkustamisen käytännöksi? Käytäntöjen tutkimuksessa ei kuitenkaan ole pelkästään kyse ihmisten toistuvista tekemisistä, vaan siitä, minkälaisia piileviä arvoja, normeja ja tietoa käytäntöihin sisältyy, ja minkälaista normatiivista valtaa käytännöllä on (Geiger 2009). Tämä puoli käytäntötutkimuksesta on se, joka on aina vetänyt minua puoleensa, ja mihin tutkimuksessani erityisesti paneudun.

Käytäntöjen normatiivisiin elementteihin päästään kiinni tarkastelemalla käytäntöjä sisältäpäin, jolloin olennaista on käytäntöön osallistuvien mielipiteet ja tekemiset, performanssit. Tarkastelemalla käytäntöä performanssina kohdennan huomioni niihin rutiineihin, joissa kehoja liikutetaan, esineitä käsitellään, subjekteja kohdellaan, asioita kuvataan ja maailmaa ymmärretään (Reckwitz 2002). Performanssilla viitataan käytännön paikallistuneeseen mikrotasolla tapahtuvaan kehkeytymiseen, joka tapahtuu tietyssä paikassa, tietyssä aikana, ja tiettyjen toimijoiden, artefaktien ja resurssien välisissä vuorovaikutussuhteissa (Reckwitz 2002, Warde 2005). Siten Helsingin sisäisessä liikenteessä matkustamisen käytäntö pitää sisällään tietynlaista tietoa, ymmärtämisen tapoja, tunteita ja taitoja, ja

kykyä ymmärtää käytännössä tarvittavia objekteja kuten matkakortinlukulaitetta, käytäntöön osallistuvien ihmisten ja esineiden välistä vuorovaikutusta ja omaa toimintaa osana käytäntöä (katso Reckwitz 2002, Gherardi 2001). Pätevä Helsingin sisäisessä liikenteessä matkustaminen edellyttää kyvykkyyttä toimia tässä monimutkaisten suhteiden verkostossa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna käytäntö on pätevää yhteisöllistä toimintaa (katso Gherardi 2009, 2010).

Käytäntö tekemisten ja sanomisten sidoksena (Schatzki 2002) on tunnistettava sekä käytäntöä toteuttaville toimijoille että sitä havainnoiville ulkopuolisille (saman kulttuurin edustajille) (Reckwitz 2002). Toimijat oppivat käytännön kokemuksen kautta, ovatpa he siitä tietoisia, tahi eivät (Gherardi 2000). Koska olen aktiivinen ja pitkäaikainen Helsingin sisäisen liikenteen käyttäjä, katson tunnistavani kyseisen bussimatkustamisen käytännön ja siksi lähestyn bussimatkustamisen käytäntöä henkilökohtaisen kokemukseni kautta.

Autoetnografisen perinteen mukaisesti käytän omaa kulttuurista jäsenyyttäni helsinkiläisten bussimatkustajien yhteisössä aineiston lähteenä (Reed-Danahay 1997; Coffey 1999, 2002; Valtonen 2012). Kirjoittamani autoetnografinen kertomus kiinnittyy osaksi organisaatiotutkimuksen autoetnografista perinnettä (Parry & Boyle 2009, Holman Jones 2005). Evokatiivisen autoetnografian hengessä pyrin kirjoittamaan kertomuksen, josta välittyy Helsingin sisäisessä liikenteessä matkustamisen tunnelma - kertomuksen, joka on henkilökohtainen ja herättää lukijassa tunteita ja muistoja (Ellis & Bochner 2006), jotka

ylittävät yksilöllisen kokemukseni. Evokatiivinen autoetnografia korostaa, että olemme henkisesti ja ruumiillisesti sitoutuneita toimintaan, johon osallistumme (Ellis & Bochner 2006, 433-434; Spry 2001).

Kirjoitusprosessissa olen käyttänyt kulttuurisesti jaettuja merkityksiä ja kieltä muistojeni organisoimiseen (katso Coffey 1999, 127), mikä paikantaa minut ja kokemukseni sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa (Ellis & Bochner 2000). Hyvä kertomus itsessään ei kuitenkaan mielestäni riitä, vaan tarvitaan myös analyttistä otetta, jotta kertomuksesta voidaan sanoa myös jotakin teoreettisempaa (Anderson 2006). Siksi kirjoitin kertomuksen käytäntöteoreettisen ymmärryksen kautta. Tekstini paikantuu jonnekin evokatiivisen ja analyttisen autoetnografian välimaaston, kuten Learmonth ja Humphreys (2012) ovat suositelleet.

Kertomuksessa kuvaan Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytäntöä usean toisiinsa kiinnittyvän kronologisesti etenevän osakäytännön sarjana. Tarkastelen lähemmin bussiin jonottamisen, nousemisen, asettautumisen, matkustamisen ja bussista poistumisen käytäntöjä. Olen pitkään miettinyt, ovatko nämä itsenäisiä käytäntöjä vai bussimatkustamisen käytäntöön liittyvä toimintojen sarja. Lukemissani artikkeleissakin sama empiirinen esimerkki on välillä tulkittu käytännöksi ja välillä toiminnaksi. Silvia Gherardin vierailu lukupiirissämme sekä Pikka-Maaria Laineen kanssa käymäni sähköpostin vaihto vahvistivat tulkintaani siitä, että kyse on tutkijan valinnasta - siitä mihin tutkimuksensa fokuksen asettaa. Voisin

tulkita bussiin jonottamisen, nousemisen, istuutumisen, matkustamisen ja poistumisen toimintoja bussimatkustamisen käytäntöön liittyvänä toimintojen ketjuna. Jokaiseen edellä mainittuun toimintaan liittyy kuitenkin erityistä (normatiivista) tietoa kuten tapa ajatella, kokea, tuntea ja kommunikoida sekä erityisiä materiaalisia elementtejä. Koska tutkimukseni fokus on erityisesti eri elementtien yhteen kietoutumisessa ja niissä normatiivisissa säännöissä, jotka toimintaa ohjaavat, tutkin käytäntöjä, enkä pelkää toimintaa.

Pyrin kuvamaan bussimatkustamista sosio-materiaalisena käytäntönä siten, että bussimatkustamisen osakäytäntöjen elementit kuten bussin fyysiset puitteet, artefaktit ja ruumiillisuus tulevat esille. Huomioni on kuitenkin vahvasti kiinni myös bussimatkustamisen käytäntöihin kiinnittyvässä tiedossa, erityisesti käytännön normatiivisissa ulottuvuuksissa, niissä sosiaalisissa säännöissä ja tunteissa, jotka bussimatkustamista ohjaavat. Bussimatkustamista kuvaavan kertomuksen jälkeen kohdistan huomioni tarkemmin bussimatkustamisen käytännön elementteihin ja niiden yhteen kietoutumisen. Lopuksi tarkastelen bussimatkustamisen käytäntöä etäämmältä, jotta voin tunnistaa, miten bussimatkustamisen käytäntö ja käytännön muodostava toiminta ovat kiinnittyneet käytäntöjen tekstuuriin, jossa ne elävät ja muuntuvat (ks. Nicolini 2009).

Bussilla on hauska matkustaa

Saavun Herttoniemen metroaseman bussipysäkille. Bussin lähtöön on vielä viitisen minuuttia aikaa. Asetun seisomaan siihen

kohtaan, johon odotan bussin seisahtuvan. Menen suhteellisen lähelle, alle metrin päähän naisesta, joka siinä jo seisoo. Meninköhän liian lähelle, mietin mielessäni, ja pikainen katse ympärilleni paljastaa, että menin. Bussia jonotetaan vaiti riittävän etäällä muista jonottajista. Itäkeskuksen bussiasemalla ihmiset tuppaaavat seisomaan kahdenkymmenen metrin matkalla 1,5 - 2 metrin päässä toisistaan. Bussilaiturin pituus ei riitä tällaiseen jonottamiseen ruuhka-aikoina, vaan laiturin loppuessa jonottajien on tiivistettävä, mentävä lähemmäksi toisiaan pakon edessä. Jos kävelen "jononpään" ohi harvaa jonoa eteenpäin, tyttäreni puuttuu asiaan. Hän kokee, että etuilemme. En halua etuilla, mutta en myöskään halua osallistua tähän hulluuteen. En tohdi kävellä aivan jonon alkuun asti. Haluan, että toimintani tulkitaan riittävän päteväksi jonottamiseksi tässä toisilleen vieraiden jonottajien yhteisössä. Jään epämääräisesti joukon keskelle, koska haluan muuttaa tätä järjettömäksi kokemaani käytäntöä. Lopputulos: käytännön muutosta ei näköpiirissä.

Bussi kaartaa pysäkille, ja joukko tiivistyy kuin ryhmä muurahaisia. Ovensuuhun syntyy pieni ruuhka, kun ihmiset pyrkivät lähes parijonossa sisälle bussiin. Pieni poikajoukko rynnii ohi kohteliaasti jonottavien vanhusten ja aikuisten. Repivät ja tuuppivat toisiaan mennessään. Poikien käytös herättää minussa pahennusta ja katseista päätellen myös muissa. Mielikuvissani läppäsen poikia italialaiselokuvien tyyliin takaraivoon ja huudan: "Eikö teille ole kotona mitään tapoja opetettu!" Pysyn vaiti kuten muutkin jonottajat ja nousen bussiin mahdollisimman nopeasti.

Bussiin nousemisen käytäntöä tuntuu ohjaavan tehokkuuden normi. Me tiedämme, että bussikuskilla on tiukat aikataulut ja helsinkiläisillä bussimatkestajilla on kiire päästä sinne minne ovat matkalla. Bussiin nousemisen tehokkuutta on vuosien saatossa pyritty lisäämään myös teknologian avulla. Elektroniset bussikortit ja kortinlukuteknologia ovat vuosien varrella tehostaneet bussiin nousemista ja vähentäneet bussikuskin ja asiakkaiden välistä vuorovaikutusta. Kuskin tervehtiminen on tänä päivänä joidenkin mielestä täysin turhaa; vuorovaikutus koneen kanssa riittää. Astun reippaasti bussiin, näytän korttini lukijalle ja tervehdin bussikuskia. Jos kortti ei jostakin syystä toimi ja jään sähläämään kortin kanssa koneelle, tunnen nopeasti oloni kiusaantuneeksi. Joku tuhahtaa takanani. Estän muiden matkestajien bussiin nousun ja hidastan bussin liikkeellelähtöä. En toimi tehokkaasti. Onneksi en ole maksamassa matkaani sadan euron setelillä! Se on absoluuttinen No-No. Sekä kuski että kanssamatkestajat paheksuvat.

Bussiin nouseminen ”oikein” on taitolaji. Vieraspaiikkuntalaiset ja poikkeustapauksissa bussiin turvautuvat matkestajat tunnistaa heti ovelta. Heiltä puuttuu ruumiillistunut tieto siitä, miten bussiin nousta tehokkaasti. Jos heillä on matkakortti, he eivät tiedä miten sitä käytetään; he eivät tiedä mitä matka maksaa ja he eivät ymmärrä, että sopiva bussiraha pitää olla kädessä jo bussiin noustessa – sitä ei kaivella kukkarosta seisoa tönöttämällä oviaukossa.

Joskus, kun tulen metrosta myöhemmin illalla, bussi odottaa jo laiturilla ovi auki, mutta bussikuskia ei näy missään. Nousen bussiin ja näytän lukijalle matkakorttini. Olen ladannut kortilleni aikaa, jolloin on oikeastaan ihan sama, näytänkö korttia koneelle vai en, koska matkani on jo maksettu. Olen kuitenkin sisäistänyt säännön, jonka mukaan bussissa näytetään matkakortti lukijalle, vaikka metrossa ja ratikassa sitä ei tarvitse näyttää. Tavallisesti bussikuski vahtii, että näin myös tehdään, mutta hänen läsnäolonsa ei enää ole välttämätöntä. Kanssamatkustajien ja jopa pelkän kortinlukulaitteen läsnäolo riittää. Haluan osoittaa kanssamatkustajilleni, että en aja pummilla, joten vilautan korttini lukijalle. Teen niin myös silloin, kun olen tyhjän bussin ensimmäinen matkustaja. Kerran jätin kortin näyttämättä, tuli syyllinen olo.

Bussiin noustuani on aika löytää paikka. Bussin etuosassa on kahdenistuttavia istuimia molemmin puolin käytävää. Etuosan keskikohdan paikkeilla istuimet ovat vastakkain. Näille paikalle on helpompi istuutua. Neljä näistä paikoista on varattu vanhuk- sille ja muille, joiden on vaikea liikkua. Bussin keskiovien takana on pieni "aukio" seisten matkustaville, vauvanvaunuille, rol- laattoreille ja pyörätuoleille. Sen jälkeen on bussin takaosa, jonne usein täytyy nousta muutama askelma. Siellä on pareittain istuttavia penkkirivejä ja takaoven takana viiden paikan levyi- nen takapenkki, jonne on melko hankala mennä. Bussin mate- riaaliset puitteet määrittävät selkeästi, missä voi istua ja missä voi seistä, mutta bussiin istuutumisen käytäntöä säätelevät myös monet piilevät säännöt.

Etsin katseellani kahta vierekkäin olevaa tyhjää paikkaa. Jos bussissa on paljon tilaa, ei ole sopivaa mennä istumaan toisen viereen. Suomessa ihmistä, joka istuu lähes tyhjässä bussissa toisen ihmisen viereen, pidetään vähän pipinä, jopa pelottavana. Ei myöskään ole sopivaa jäädä täydessä bussissa istumaan käytäväpaikalle siten, että ikkunapaikka jää tyhjäksi. Tämä herättää pahennusta, joka materialisoituu mulkoiluun. Mulkoilun jälkeen moni kävelee "väärällä" paikalla istuneen ohi ja menee kiukkuisen näköisenä seisomaan bussin keskiosaan. Joku rohkea avaa suunsa ja pyytää päästä istumaan ikkunapaikalle. Pääsääntöisesti väärällä paikalla istuja pyritään siirtämään paikaltaan non-verbaalisesti. Tyhjässä bussissa menen melkein aina samalle paikalle istumaan, ikkunan viereen oikealle bussin takaosan ensimmäiseen tai toiseen penkkiin. En laita kassejani viereiselle penkille vaan syliini, jotta paikka on muiden matkustajien käytössä. Jotkut törpöt tietysti istuttavat kassejaan penkillä myös täydessä bussissa. "Mikä helvetti näitä idiootteja vaivaa! Bussi on täynnä, ihmisiä seisoo käytävällä!", mutisen alhaisen verensokerin sakkaamissa aivoissani. Pysyn vaiti ja osallistun kollektiiviseen mulkoiluun.

Bussi on jo täynnä, mutta vielä muutama matkustaja nousee bussiin. Viimeisten matkustajien joukossa bussiin nousee vanhus, joka kävelee bussin etuosan käytävää vaivalloisesti eteenpäin. Kukaan ei tarjoa hänelle paikkaansa - eivät lapset eivätkä aikuiset, eivät miehet eivätkä naiset. Bussin peräosassa kiukku kihautaa jälleen päähäni: "Minkälaiseksi tämä maailma on mennyt? Lapset ja nuoret eivät kunnioita vanhuksia sen vertaa, että vaivautuisivat antamaan heille istumapaikan. He

eivät edes huomaa vanhusta. Aikuisiltakin tuntuvat käytöstavat hävinneen.” Tunnereaktioni kertoo, että olen ilmeisesti jo tosi vanha. Haikailen menneen maailman perään. Maailman, jossa lapset ja nuoret ponnahtivat pystyyn kuin vieteriukot, jos vanhus tarvitsi bussissa istumapaikan. Näin minulle opetettiin lapsena, näin minä myös tein lapsena ja teen vielä aikuisenakin. Lopulta joku keski-ikäinen ikätoverini tarjoaa vanhukselle paikkansa.

Bussissa matkustaminen on tänä päivänä varsin vuorovaikutteista puuhaa. Vuorovaikutusta ei kuitenkaan ole kanssamatkustajien kanssa sen enempää kuin ennenkään. Heidän kanssaan kommunikointiin riittää elekieli ja erilaiset ynähdykset ja Murahdukset. Vuorovaikutuksessa ollaan virtuaalisesti älypuhelimilla ja pädeillä toisaalla olevien ystävien kanssa. Bussimatka sujuu luontevan hiljaisuuden vallitessa ikkunasta ulos tuijottaen tai elektronisia laitteita sormeillen. Vain vierekkäin istuvat tuttavat juttelevat keskenään. Tähän sääntöön on kuitenkin kaksi poikkeusta: äidit lastenrattaiden kanssa ja humalaiset.

Lapsi on artefakti, josta on helppo puhua. Lapsi on söpö tai vaihtoehtoisesti ”huonosti käyttäytyvä”. Puhuessaan naapurin rattaissa olevasta lapsesta äiti/kanssamatkustaja ei varsinaisesti omana persoonanaan osallistu keskusteluun. Hän puhuu molempia osapuolia kiinnostavasta objektista, jolla ei ole omaa ääntä. Tämä helpottaa keskustelun avausta. ”Kuinka vanha teidän tyttö on?” ”Puolitoista vuotta. Teidän poika taitaa olla aavistuksen vanhempi.” Vaikka miehet lastenrattaiden kanssa

ovat tänä päivänä jo arkinen näky Helsingin busseissa, he osallistuvat näihin keskusteluihin ani harvoin. Lapsista puhuminen bussissa näyttää hyvin sukupuolistuneelta puhekäytännöltä. Äitien välinen keskustelu tai naismatkustajien ja ikäihmisten ja äitien välinen keskustelu tuntuu olevan luonteva ja sallittu verbaalin kommunikoinnin muoto muuten vaikeamista kunnioittavassa matkustajien yhteisössä. Yleensä äiditkin keskittyvät olemaan hiljaa koko bussimatkan ajan, jos vain lapsi antaa siihen mahdollisuuden.

Humaltila tunnetusti alentaa ihmisen kognitiivisia kykyjä, ja humalassa ihminen näyttää menettävän kykynsä ja/tai halunsa matkustaa bussissa oikein. Hän tulee hitaasti huojuen bussiin eikä löydä bussikorttia. Yrittää sen jälkeen kaivaa taskusta kolikoita, mutta se on kovin hidasta ja vaikeaa, koska väkevä humaltila vaikeuttaa pystyssä pysymistä. Kanssamatkustajat ovat samanaikaisesti kärsimättömiä ja kärsivällisiä. Lopulta rahat löytyvät ja horjuva hahmo etenee bussin käytävällä penkkiriveihin törmäillen ja kanssamatkustajille jutellen tahi huudellen. Humalainen saa örveltää. Muut matkustajat pysyvät vaiti ja katsovat ulos ikkunasta entistä tiiviimmin siinä toivossa, että humalainen istuisi toisaalle. ”Tämä on niin Suomea, eikä suinkaan se meidän mökin savusaunan ikkunasta avautuva maisema - koivunrungot ja sinisenä välkehtivä järvi”, ajattelen mielessäni. Humalainen istuu viereeni eikä ymmärrä, että vaikeneminen on kultaa. Eikä se kyllä ihan aina olekaan. Joskus olen matkustanut hyvinkin mukavassa humalaisessa herraseurassa, vaikka yleensä en. Mukavuus liittyy lähinnä siihen, että iän myötä pokaussyriykset ja sukupuolinen häirintä ovat

vähentyneet. Huoraksi ei ole haukuttu vuosikymmeneen. Vaikka humalajuominen ja julkisella paikalla humalassa esiintyminen ovat Suomessa varsin tasa-arvoisia käytäntöjä, tuntuu "häiriökäyttäytyminen" bussissa olevan vielä tänä päivänäkin melko miesvaltaista toimintaa.

Taas eräänä päivänä istun täydessä bussissa käytäväpaikalla siten, että ruumiini koskettaa vieressä istujaa mahdollisimman vähän. Istun hiljaa ja räplään kännykkääni – noudatan hyvää bussimatkustamisen käytäntöä, mutta olen samanaikaisesti orientoinut kohti bussista poistumista. Olen tarkkaavainen ympäristöni suhteen. Ruumiini aistii vierellä matkustavan hienovaraisen liikehdinnän. Tunnen liikkeet vasten ruumistani, näen ne sivusilmälläni ja kuulen ne korvillani. Paino siirtyy pakaralta toiselle, käsilaukun vetoketju suljetaan, kännykkä laitetaan taskuun, hanskat vedetään käteen ja käsi laitetaan edessä olevan penkin niskatuelle. Viimeistään tässä vaiheessa ponkaisen pystyyn ja siirryn sivuun. Vierellä matkustaja haluaa pois bussista, mutta ei sano mitään. Porvarillisen tapakasvatuksen saaneena jaksoin joskus olla närkästynyt tästä sanojen puutteesta. Nykyään minulle riittää, kun minulle on ruumiinkielellä kerrottu: väisty, jään pois bussista.

Bussista poistumisen toimintaa ohjaavat omat sääntönsä. Tehokkuus on tässäkin tapauksessa valttia. Bussista voi poistua vain, jos on riittävän ajoissa "piippaamalla" kertonut bussikuskillle, että bussin tulisi pysähtyä seuraavalla pysäkillä. Ovea kohti on hyvä siirtyä hyvissä ajoin ennen bussin pysäkillle tuloa, jotta ulos pääsee nopeasti bussin seisahduttua. Bussista

poistutaan keski- ja takaovista. Samaan aikaan uudet matkustajat nousevat bussin kyytiin etuovesta. Aiemmin etuovesta ei saanut poistua missään olosuhteissa. Etuoven päällä luki selkeästi: "Etuovesta poistuminen kielletty". Siinä ei tarvittu piilevien sääntöjen sisäistämistä. Näitä kylttejä ei enää ole, ja tänä päivänä bussista saa poistua myös etuovesta, mutta se on sopivaa vain täpötäydessä bussissa, josta on äärettömän hankalaa ja hidasta poistua keskiovesta. Etuovesta poistumisen erityisluonne tulee ilmi siinä, että matkustajat pyytävät siihen erikseen luvan: "Pääsisinkö ulos etuovesta?" Yleensä tästä erityispalvelusta myös kiitetään. Keskiovesta poistuttaessa kuskia ei kiitetä. Kun muutimme Kuopiosta Helsinkiin, tyttäreni kiitti aina kuskia bussista lähtiessään, kuten oli oppinut tekemään Kuopiossa. Ihmetteli ääneen kotona, miksi kukaan täällä (Helsingissä) ei kiitä kuskia. Jatko kiittämistä puolisen vuotta kunnes oppi tavoille.

Matkustajien poistuttua keskiovista pysäkillä odottavat äidit syöksyvät sisälle matalalattiabussiin vauvanvaunut edellä, nopeasti ja tehokkaasti. Osaava bussimatkustaja ymmärtää väistyä sivuun käytävälle, ja jos ei ymmärrä, joutuu jyrätyksi. Nämä paikat on varattu lastenrattaille, silloin kun niitä mahtuu kyytiin. Lastenrattaiden kanssa matkustava aikuinen saa matkustaa ilmaiseksi. Niiava matalalattiabussi on jokaisen lapsia rattaissa kuljettavan vanhemman unelma. Bussiin pääsee pyytämättä apua - sitä kun ei tänä päivänä enää automaattisesti ole tarjolla, eikä aina edes pyytämällä.

Bussimatkustamisen käytäntö toiminnan ja tietämisen tilana

Yksi käytäntöteorioita yhdistävä perusoletus on, että materiaallinen maailma on olennainen elementti käytännöissä (esim. Nicolini, Gherardi & Yanow 2003). Kuvaamaani bussimatkustamisen käytäntöä ei voisi olla olemassa ilman bussia, sen kuljettajaa ja matkustajia – bussi, kuljettaja ja bussimatkustaja konstituutuvat bussimatkustamisen käytännössä, rakentuvat suhteessa toinen toisiinsa. Kuvaamaani bussimatkustamisen käytäntöön sisältyy myös muita käytännön kannalta olennaisia materiaalisia elementtejä. Kertomus alkaa bussilaiturilta. Laiturin paikka ja bussinumeroa kuvaava kyltti määrittävät, missä bussia pitää odottaa. Laiturin koko ja muoto taas asettavat puitteet sille, minkälaisissa muodostelmissa bussipysäkillä on mahdollista seistä. Bussiin noustessa matkakortti ja kortinlukija ”pakottavat” ihmiset liikkumaan tietyllä tavalla, vilauttamaan korttia koneelle tietyllä tavalla tietyltä etäisyydeltä. Bussin fyysinen tilajärjestely ja matkustajien määrä asettavat reunaehdot sille, miten voimme bussissa istua tai seistä. Bussipysäkkien sarja matkan varrella määrittää sen, mistä bussiin voi nousta ja missä sieltä voi poistua. Materiaalisilla objekteilla on siten aktiivinen rooli Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytännössä. Yksin ne eivät kuitenkaan muodosta käytäntöä. Toistuva toiminta, jossa eri käytännön elementit (tieto, taito, tunteet, päämäärät, artefaktit ja niiden käyttö) kietoutuvat yhteen, synnyttää itseään uusintavan käytännön.

Kuvaamaani bussimatkustamisen käytäntöön liittyy valtavasti tietoa – tietoa siitä, miten materiaalista tilaa käytetään, miten

tilassa liikutaan, miten kanssamatkustajien kanssa ollaan kanssakäymisessä ja minkälaiset tunteet ovat legitiimejä Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytännössä. Bussin fyysinen tilajärjestely itsessään ei ratkaise sitä, miten bussissa istutaan ja miten sieltä poistutaan, vaan toimintaa säätelee joukko (sisäistettyjä) sääntöjä. Käytännön toteuttamisesta on olemassa riittävä yhteisöllinen sopimus (ks. Barnes 2002), jonka pohjalta voidaan esimerkiksi kohdistaa sanktioita, kuten mulkoilua, sääntöjen rikkojaan. Kyse on ruumiillisesta ja mentaalista tiedosta ja taidosta - miten jonotetaan kohteliaasti; miten bussin nouseaan tai poistutaan tehokkaasti; missä tilanteessa on oikeutettua tuntea kiukkua ja missä ei; miten istuudutaan "oikein"; miten tietää, että vierustoveri on jäämässä bussista pois. Helsingin busseissa matkustamisen käytäntö on ruumiillistunut performanssi, jossa rutinoituneet tavat liikuttaa ruumista, tietää, osata, haluta ja tuntea ovat kietoutuneet toisiinsa (ks. Reckwitz 2002). Se on kurinalaistava käytäntö, jossa kurinalaistuneet ruumiit ovat sosiaalisen järjestyksen kantajia (Nicolini, Gherardi & Yanow 2003, 12-13).

Olellaisia Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytännössä ovat myös diskursiiviset käytännöt, jotka ohjaavat asiakkaiden tapaa kommunikoida keskenään ja kuljettajan kanssa. Bussiin noustessa on sopivaa tervehtiä kuskia, mutta kanssamatkustajien kanssa ei ole syytä puhua. Bussimatkustamista ohjaa pitkälti vaikenemisen diskursiivinen käytäntö. Sitä harjoitetaan niin jonottaessa kuin matkustaessa. Olellaisessa roolissa ovat myös non-verbaalit diskursiiviset käytännöt - mulkoilu ja ruumiinliikkeet ja asennot viesteinä.

Esimerkiksi hanskojen käteen veto ja käden asettaminen edessä istuvan niskatuelle toimivat merkinä bussista poistumisen tahdosta.

Miten opimme Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytännön, eihän sitä varsinaisesti kukaan opeta, eikä sitä voi lukea kirjasta? Opimme sen osallistumalla bussimatkustamisen paikantuneisiin käytäntöihin. Tukeutumalla aisteihimme - katsomalla, kuuntelemalla ja tuntemalla - opimme pikkuhiljaa, miten bussissa matkustetaan oikein. Ruumiimme harjaantuu arvioimaan, milloin istuimelta pitää nousta, jotta bussista pääsee poistumaan tehokkaasti. Ruumiimme oppii tietämään, miltä poispyrkivän vierustoverin liikkeet tuntuvat vasten ruumistamme. Seuraamalla muita matkustajia ymmärrämme olla puhumatta toisille matkustajille. Olemme käytännön kantajia, mutta emme kuitenkaan orjallisesti noudata käytännön sääntöjä. Käytännöt muuttuvat toisin tekemällä tai silloin, kun käytännön elementeissä, kuten tiedossa tai materiaalisissa artefakteissa, tapahtuu muutoksia.

Osallistumalla päivittäin bussimatkustamisen käytäntöön bussin matkustajat ja bussinkuljettaja yhteisesti tuottavat, uusintavat ja neuvottelevat siitä, mikä on bussimatkustamisessa sopivaa ja mikä taas sopimatonta käyttäytymistä. Esimerkiksi pyrkimykseni mennä harvan jonon keskelle voidaan nähdä non-verbaalina viestinä, jolla pyrin saamaan muutosta jonottamisen osakäytäntöön. Tyttäreni Cindy, kuopiolaisen bussimatkustamisen käytännön kantaja, toimi vastoin paikallista bussimatkustamisen käytäntöä kiittämällä kuskia poistuessaan

keskiovesta. Kumpikaan näistä toisin tekemisen teoista ei ole muuttanut paikallista bussimatkustamisen käytäntöä, mutta ne molemmat sisälsivät muutoksen mahdollisuuden. Uuden teknologian käyttöönotto Helsingin busseissa sen sijaan on muuttanut bussiin nousemisen käytäntöä. Se on entisestään tehostanut tapaa, jolla bussiin nousemme, mutta se on myös muuttanut tapaa, jolla viestimme. Monelle bussimatkustamisen käytäntöön osallistuvalla ihmisen ja koneen välinen vuorovaikutussuhde (subjekti-objekti) on korvannut bussinkuljettajan ja asiakkaan välisen vuorovaikutussuhteen (subjekti-subjekti).

Käytännöt muuttuvat koko ajan, mutta niin hienovaraisesti, että sitä on vaikea huomata käytäntöjen virrassa mukana olevana. Kauempaa katsottuna muutos näyttäytyy melkoisena. Silloin, kun minä kuusivuotiaana opin Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytännön 1960-luvun lopussa, käytäntö oli kovin erilainen. Bussiin nousiin takaovesta, ja lapset nousivat bussiin viimeisenä. Bussin takaoven oikealla puolella istui rahastajätiti korokkeellaan. Matka maksettiin hänelle kolikoilla. Jos bussi oli täynnä, lapset antoivat paikkansa vanhuksille automaattisesti. Poistuessaan he kiittivät kyydistä.

Käytännöt ja toiminta, josta se koostuu, ovat aina kiinnittyneet myös toisiin käytäntöihin, käytännön tekstuureihin. Helsingin sisäisen liikenteen bussimatkustamisen käytäntö on kiinnittynyt muihin bussimatkustamisen käytäntöihin Suomessa ja ulkomailla. Tapa, jolla jonotamme bussiin, on taas kiinnittynyt suomalaisiin jonottamisen käytäntöihin, joita ohjaavat prokse-

miikkaan eli ihmisen tilantarpeeseen liittyvät kulttuuriset tavat. Suomalaisilla on monia muita kulttuureja suurempi sosiaalisen tilan tarve. Tähän liittyy myös tarpeemme istua bussissa yksin, jos se on mahdollista. Se, miksi emme puhu vierustovereille bussissa, kytkeytyy vaikenemisen diskursiiviseen käytäntöön, jota harjoitamme niin luentosalissa, hississä kuin kadulla kohdatessa. Bussinkuljettajan tervehtiminen tai tervehtimättä jättäminen ja vanhuksille paikan antaminen tai antamatta jättäminen taas liittyvät kohteliaisuuskäytäntöjen ja tapakasvatuskäytäntöjen muutoksiin. Kuten Nicolini (2009) on todennut, käytännöt ovat osittain päällekkäisiä ja yksi käytäntö on toisen käytännön resurssi. Muutos yhtäällä tuottaa muutosta toisaalla.

Sinulle, jolta puuttuu ruumiillistunut tieto Helsingin sisäisen liikenteen matkustuskäytännöstä, olen koonnut lyhyet ohjeet, joilla pääset hyvään alkuun.

Kun jonotat bussipysäkillä, pidä riittävä etäisyys naapuriin!
Astu bussiin ja näytä matkakortti lukulaitteelle tehokkaasti!
Istu tyhjälle ikkunapaikalle, älä toisen viereen, jos se on vältettävissä!
Istu hiljaa! Älä puhuttele vieraita kanssamatkustajia.
Ennakoi ja poistu nopeasti!

Lopuksi

Ajatteluni on ollut käytäntöteoreettisesti virittäytynyttä jo kauan ennen kuin luin yhtään käytäntöteoreettista tekstiä. Olen tar-

kastellut maailmaa käytännöllisen toiminnan kautta. Käytäntöteoreettisiin keskusteluihin on kuitenkin vaikea osallistua, jos ei puhu ”oikeaa” kieltä, käytä sitä käsitteistöä, jolla kentällä operoidaan. Vaikka olen jo vuosia lukenut käytäntöteoreettisia tekstejä, olen kokenut epävarmuutta käytäntöteoreettisten käsitteiden käytössä. Keskeisten tekstien kääntäminen suomen kielelle ja ylipäättään suomen kielellä kirjoittamien ovat olleet itselleni tärkeitä asioita.

Nyt kun yli kuukausi on kulunut siitä, kun viimeksi olin tämän tekstin parissa, en ole lainkaan vakuuttunut siitä, että käännoistyöstäni on iloa itseäni laajemmalle lukijajoukolle. Alkuperäisteksteille uskolliset käänökseni ovat paikoin yhtä kryptisiä kuin alkuperäistekstitkin. Enää en kuitenkaan koe, että vika olisi pelkästään ymmärryksessäni, vaan siinä, miten alkuperäistekstit on kirjoitettu ja käsitteellistetty. Esimerkiksi Schatzki (2006, 1863) kuvaa käytäntöä seuraavin sanakääntein: ”By ‘practices’, I mean structured spatial-temporal manifolds of action.” Yritin kääntää tätä suomeksi, mutta ei siitä tullut mitään. Käsitteenmäärittelyn tarkoitus lienee avata ja kiteyttää lukijalle käsitteen sisältö - tehtävä, jossa viittaamani tutkijat onnistuvat vaihtelevasti. Käsitteellistä sekavuutta lisää myös se, että jopa toisiaan käsitteellisesti lähellä olevien tutkijoiden käsitteellistykset käytännöstä vaihtelevat. Esimerkiksi Schatzki (2006) erottaa materiaaliset objektit kuten luokkahuoneen, ihmisruumiit ja työkalut käytännöistä ikään kuin käytännön kontekstiksi, kun taas Reckwitzille (2002) ne ovat käytännön välttämättömiä elementtejä. Lopullinen tulkinta jää lukijalle.

Vaikka käytäntöteoriaa koskeva kiteytykseni sisältää osittain samoja ongelmia kuin alkuperäistekstitkin, saattaa se empiiristen esimerkkiensä puolesta avata käytäntöteoreettista ymmärrystä myös laajemmalle lukijajoukolle. Annan tekstini alussa ymmärtää, että jäsenisin ensiksi teoreettisen keskustelun, jonka pohjalta kirjoitin käytäntöteoreettisesti orientoituneen kertomuksen bussimatkustamisen käytännöstä. Eihän se prosessi aivan niin mennyt. Lähdin liikkeelle tarinasta ja vasta sitten kirjoitin teoreettisen osuuden, joka auttoi minua kertomukseni yksityiskohtien tarkentamisessa. Teoreettinen ymmärrykseni oli siis jo olemassa, mutta luotto siihen puuttui. Luotto on kirjoitusprosessin myötä parantunut, mutta epävarmuus väreilee pinnan alla. Tulevaisuudessa uppoudun syvällisemmin käytäntöjen tekstuuriin.

Viitteet

- Anderson, L. (2006) Analytic Autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography* 35:4, 373-95.
- Barnes, B. (2001) Practice as collective action. Teoksessa: T. S. Schatzki, K. Knorr Cetina, & E. Von Savigny (toim.) *The practice turn in contemporary theory*. New York: Routledge, 17-27.
- Coffey, A. (1999) *The Ethnographic Self. Fieldwork and the Representation of Identity*. London: Sage.
- Coffey, A. (2002) Ethnography and Self: Reflections and Representations, Teoksessa: T. May (toim.) *Qualitative Research in Action*, London: Sage, 313-31.
- Corradi, G., Gherardi, S. & Verzelloni, L. (2010) Through the practice lens: Where is the bandwagon of practice-based studies heading? *Management Learning* 4:3, 265-283.
- Czarniawska, B. (2004) On time, space, and action nets. *Organization* 11:6, 773-791.
- Ellis, C. & Bochner, A. P. (2000) Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity. Researcher as Subject. Teoksessa: N. K.

- Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*, Thousands Oaks, CA: Sage, 733-768.
- Ellis, C. & Bochner, A. P. (2006) Analyzing analytic autoethnography: An autopsy. *Journal of Contemporary Ethnography* 35:4, 429-449.
- Feldman, M. & Orlikowski, W. (2011) Theorizing practice and practicing theory. *Organization Science* 22:5, 1240-1253.
- Geiger, D. (2009) Revisiting the concept of practice: Toward argumentative understanding of practising. *Management Learning* 40:2, 129-44.
- Gherardi, S. (2000) Practice-Based Theorizing on Learning and Knowing in Organizations. *Organization* 7:2, 211-223.
- Gherardi, S. (2001) Practice-based Theorizing on Learning and Knowing in Organizations: An Introduction. *Organization* 7:2, 211-23.
- Gherardi, S. (2006) *Organizational Knowledge: The Texture of Workplace Learning*. Oxford: Blackwell.
- Gherardi, S. (2009) Introduction: The Critical Power of the 'Practice Lens'. *Management Learning* 40:2, 115-128.
- Gherardi, S. (2010) Telemedicine: A practice-based approach to technology. *Human Relations* 63:4, 501-524.
- Gherardi, S. (2012) *How to Conduct a Practice Based Study. Problems and Methods*. Cheltenham, Gloss: Edward Elgar.
- Holman Jones, S. (2005) Autoethnography: Making the personal political. Teoksessa: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*, Thousand Oaks, CA: Sage, 763-791.
- Learmonth, M. & Humphreys, M. (2012) Autoethnography and academic identity: glimpsing business school doppelgängers. *Organization* 19:1, 99-117.
- Nicolini, D., Gherardi, S. & Yanow, D. (2003) Introduction: Toward a Practice Based View of Knowing and Learning in Organizations. Teoksessa: D. Nicolini, S. Gherardi, & D. Yanow (toim.) *Knowing in Organizations: A Practice-Based Approach*, Armonk, NY: M-E Sharpe, 3-31.
- Nicolini, D. (2009) Zooming In and Out: Studying Practices by Switching Theoretical Lenses and Trailing Connections. *Organization Studies* 30:12, 1391-1418.
- Orlikowski, W. (2010) Practice in research: phenomenon, perspective and philosophy. Teoksessa: D. Golsorkhi, L. Rouleau, Seidl, D. & Vaara, E. (toim.) *Cambridge Handbook of Strategy as Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 23-33.

- Orlikowski, W.J. (2007) Socio-material practices: Exploring technology at work. *Organization Studies* 28:9, 1435-1448.
- Parry, K. & Boyle, M. (2009) Organizational Autoethnography. Teoksessa: D.A. Buchanan & A. Bryman (toim.) *The Sage Handbook of Organizational Research Methods*, London: Sage, 690-702.
- Reckwitz, A. (2002) Toward a Theory of Social Practices. A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory* 5:2, 243-63.
- Reed-Danahay, D. E. (toim.) (1997) *Auto/Ethnography: Rewriting the self and the social*. Oxford: Berg.
- Schatzki, T. R. (2001) Introduction: Practice theories. Teoksessa: T. Schatzki, K. Knorr-Cetina & E. von Savigny (toim.) *The practice turn in contemporary theory*, London: Routledge, 1-14.
- Schatzki, T. (2005) The sites of organizations. *Organization Studies* 26:3, 465-484.
- Schatzki, T. (2006) Peripheral Vision. On Organizations as they Happen. *Organization Studies* 27:12, 1863-1873.
- Spry, T. (2001) Performing autoethnography: An embodied methodological praxis. *Qualitative Inquiry* 7:6, 706-732.
- Strati, A. (2003) Knowing in Practice: Aesthetic Understanding and Tacit Knowledge. Teoksessa: D. Nicolini, S. Gherardi, & D. Yanow (toim.) *Knowing in Organizations: A Practice-Based Approach*, Armonk, NY: M-E Sharpe, 53-75.
- Valtonen, A. (2012) Height matters: practicing consumer agency, gender, and body politics. *Consumption Markets & Culture* 16:2, 196-221.
- Warde A. (2005) Consumption and Theories of Practice. *Journal of Consumer Culture* 5:2, 131-153.

Ohutihoisuus ja työelämän käytänteet

Tanja Ketola

Toivotan arvoisan lukijan tervetulleeksi kastejuhlaan näin esseeni alkutaipaleella. Väitöskirjani tutkimuskohde, rakas lapsukaiseni, jota on tähän mennessä tuttujen piirien, kuten sosiaalisen median keskuudessa, kutsuttu *erityisherkkyydeksi*, saa uuden nimen: *ohutihoisuus*. Lasta saatetaan jo valmiiksi sääliä uuden nimen takia, mutta minulla on painavat perusteet valintaan. Ajattelen pääasiassa kahta asiaa. Ensinnäkin, ohutihoisuutta todennäköisesti kiusattaisiin koulussa vähemmän kuin erityisherkkyyttä, koska ohutihoisuus on foneettisesti sen verran pehmeän kuuloinen, että sitä on vaikea lausua ääneen ilkeään sävyyn, saati huutaa. Toiseksi ajattelen sitä tutkimusperinnettä, johon lapsukaiseni nimenantojuhlan myötä liittyy. Terminologisesti erityisherkkyyys liittyy psykologiseen temperamenttitutkimukseen sekä neurotieteelliseen tutkimusperinteseen, jossa se määrittyy ensisijaisesti hermoston herkkyytenä reagoida ulkoiisiin ärsykkeisiin (Aron ym. 2012). Tämä perinne ja tieteellinen kasvuympäristö ei kuitenkaan mielestäni tarjoa laajempaa näkemystä, mikä liittyy olennaisella tavalla erityisherkkyyden tai ohutihoisuuden ymmärrykseen sen sosiaalisessa kontekstissa. Koska ajattelen lapsen ominaisuuksien tunnistamisen olevan keskeistä onnistuneessa kasvatustilanteissa, hyödynnän kasvatustilanteissa kehollisuuden fenomenologiaa

(esim. Merleau-Ponty 1986), sen kytköksiä käytäntöteorioihin (Van Manen 2007) sekä yleisemmin työelämän sosiaalitieteellistä tutkimusta.

Ajatuksen ohutihoisuudesta olen saanut lukiessani kehollisuuden tai ruumiillisuuden fenomenologiaa⁵ (esim. Merleau-Ponty 1986). Siinä subjektiivisuuden ja yksilöyden katsotaan linkittyvän tiiviisti kehollisuuteen, minän ja maailman leikkauspisteeseen, sillä maailma avautuu meille aina siitä kehosta käsin, jota elämme. Kehomme on aistiva, tunteva ja kokeva suhteessa muihin ihmisiin, tiloihin, aikaan, paikkaan ja käytänteisiin (esim. Parviainen 1998). Ruumiin fenomenologiassa kyseenalaistetaan perinteinen länsimainen kehon ja mielen välinen jako, mikä on johtanut kehollisuuden, tunteiden ja aistien väheksymiseen ja toisaalta mielen ja järjen merkityksen ylikorostamiseen yhteiskunnassamme. Ei-dikotomisessa ajattelussa tajunnan nähdään olevan kehossa, eikä siitä erillään. (Klemola 1998.) Ohutihoisuus on mielestäni kiinnostava termi kuvaamaan erityisen herkästi aistivaa mieltä ja kehoa, sillä sen ytimessä on se, että erityisen herkkä ihminen aistii tarkasti ja nyansoituneesti ympäristöään. Toisaalta maailma myös läpäisee erityisen herkän ihmisen ihon helpommin kuin ”paksunahkaisemman” ja siitä johtuen hänen on usein vaikea eritellä, mikä tuntemus ja aistimus tulee hänestä, ympäristöstä tai ihmisistä, keiden kanssa hän on tekemisissä.

Arkikielessä ja kansanviisauksissa puhutaan herkkähipiäisyydestä tai vastaavasti nahan parkkiintumisesta tai paksunah-

⁵ En tämän esseen yhteydessä pura auki syvällistä ontologista keskustelua ruumiillisuus- ja kehollisuus-käsitteistä, vaan käytän niitä molempia.

kaisuudesta ja nämä sanat voidaankin kiinnostavalla tavalla tulkita arjen fenomenologiana, viitaten minän ja ulkomaailman suhteeseen. Arkiajattelun mukaan paksunahkaisempi pystyy paremmin toimimaan ja pitämään oman kutinsa huolimatta kritiikistä tai muusta ympärillä tapahtuvasta, siinä missä herkkähipiäinen reagoi voimakkaasti siihen kuuluisaan herneeseen patjan alla, pieniin rasahduksiin tai esimerkiksi kriittiseen palautteeseen. Kansankieleen vakiintuneet ilmaukset kenties antavat jotakin karkeata osviittaa siitä, mistä herkkyydestä voi olla kyse, mutta toisaalta ne myös kertovat siitä, miten kulttuurissamme vertaillaan ja arvotetaan herkkää ja vähemmän herkkää ihmisyyden tapaa olla maailmassa. Suomalaisessa kontekstissa lienee selvää, miten erilaiset vahvuuden mielikuvat ovat perinteisesti olleet hyveellisen kansalaisuuden ytimessä, liittyen sitten sisuun, kuokkaan ja Jussiin tai Niskavuoren vahvoihin naisiin.

Psykologisen työn asiantuntijat⁶ esittävätkin usein, että erityisherhän ihmisen hyvinvoinnin säätelyn ytimessä on se, millaisissa ympäristöissä ja ihmissuhteissa hän elää niin työssä kuin vapaa-ajalla. Tässä esseessä käsittelen ohutihoisuuden ja erityisherkkyyden problematiikkaa siitä näkökulmasta, miten se voisi liittyä työelämän käytänteisiin, niiden kritiikkiin ja potentiaaliseen toisin tekemiseen.

⁶ Vuosien 2013–2014 erityisherkkyydestä on julkaistu paljon lehtiartikkeleita ja vuoden 2014 lopulla myös useampi työelämänäkökulmainen kirjoitus.

Erityisherkkä työntekijä ja herkkyuden hallinta lehtijutuissa

Erityisherkkyyys on tullut käsitteenä tunnetuksi Suomessa vuosien 2013–2015 välillä, jona aikana aiheen tiimoilta on perustettu yhdistys ja sosiaaliseen mediaan on muotoutunut lukuisia keskusteluryhmiä aiheeseen liittyen. Vuosien 2014–2015 aikana myös psykologisten palveluntarjoajien toiminta erityisherkkyyteen liittyen on lisääntynyt ja asiantuntijat ovat alkaneet kommentoida sitä myös työelämän näkökulmasta. Erityisherkkyyden tutkimus ja käsitteen popularisointi ovat saaneet alkunsa yhdysvaltalaisen psykologin Elaine Aronin tutkimuksista, jotka pohjaavat temperamenttipsykologiaan ja neurotieteisiin. Vaikka erityisherkkyykeskustelu ei eksplisiittisesti viittaa sosiaalitieteisiin vaan psykologiaan, erityisherkkään suhde ”sosiaaliseen ympäristöön” on vahvasti mukana siihen liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa (esim. Aron ym. 2012) sekä niiden pohjalta kirjoitetuissa self-help tietokirjoissa (esim. Aron 1999). Erityisherkkiä arvioidaan olevan noin 15–20 prosenttia väestöstä ja siinä keskeistä on hermoston herkkä reagoivuus. Erityisherkkyyteen viitataan, kun henkilöllä on synnynnäinen taipumus havaita ja eritellä tarkasti ympäristöään sekä reagoida voimakkaasti esimerkiksi ääniin, valoihin, ilmapiiriin tai vaikka omiin ajatuksiin ja tunteisiin. Tunneherkillä herkkyys liittyy vahvasti empatiakykyyn ja taipumukseen eläytyä voimakkaasti toisten asemaan. (Aron ym. 2012.)

Jäljitin verkosta seitsemän vuosina 2014–2015 ilmestynyttä työelämää ja erityisherkkyyttä käsittelevää lehtijuttua⁷. Luin niistä, miten niissä kerrotaan erityisherkkyyden ilmenevän työelämässä, mitä esitetään potentiaalisina ongelmina ja etuina sekä mitä katsotaan toimenpide-ehdotuksiksi yksilö- ja työyhteisötasolla asioiden edistämiseksi. Tämän esseen yhteydessä ei ole mahdollista esittää tarkasti keskustelun pääkohtia, sen sijaan nostan esiin vain tiettyjä usein toistuvia pääteemoja. Kaikissa lehtijutuissa on haastateltu työterveyden psykologista ammattilaista erityisherkkyyden asiantuntijana ja joissakin erityisherkkää itseään ”kokemusasiantuntijana”.

Tein karkean jaon siitä, mitä lehtikirjoituksissa esitettiin erityisherkkyyden vahvuuksina ja heikkouksina. Vahvuuksina mainittiin tunnetaitoisuus ja ”herkät tuntosarvet”: erityisherkkä on tarkka aistimaan toisten oloiloja, tunteita, tilanteita ja jaksamista. Työpaikan ilmapuntarina hän huomaa vivahteita ja muutoksia ilmapiirissä, työtavoissa ja päämäärissä. Vahva empatiakyky mahdollistaa opettajana, auttajana ja syvällisenä keskustelijana toimimisen. Herkkä osaa kuunnella dominoimatta muita ja on hienotunteinen asiakkaita ja työtovereita kohtaan. Herkkä on intuitiivinen, luova ja keksii uusia ratkaisuja.

Erityisherkan haasteeksi esitettiin hermoston kuormittuminen. He kantavat helposti työpaikan tai maailman ongelmia harteiltaan ja hermosto kuormittuu helpommin aistien kautta välittyvästä informaatiosta (ihmisistä, kohtaamisista, keskusteluista,

⁷ Ilmestyneet Aamulehden, YLE:n, Kollega-, Puhtaus & Palvelu-, Tehy, TTL- ja Talouselämän ammattilehdissä tai verkkosivustoilla

väkijoukoista, tunnelmaltaan nopeasti vaihtuvista tilanteista, hälinästä). Kiireisessä toimintaympäristössä hän voi lamaantua toimintakyvyttömäksi ja aistien ja tunteiden herkistyessä pienetkin asiat voivat kaatua päälle. Suoriutumista voi häiritä arvostelu tai liian tiukka seuranta. Avokonttori, häly, liiallinen kiire ja paine tukahduttavat herkkyyttä ja lahjakkuutta, jolloin seurauksena voi olla alisuoriutumista, kiukkua ja keskittymiskyvyn alentumista. Johtuen hermojärjestelmän voimakkaista reaktioista, kuormittumiskynnys on matalammalla ja täten olosuhteilla sekä elintavoilla on suuri merkitys lahjojen esiintulemisen kannalta. Erityisherkkä voi myös kokea yksinäisyyttä ja erillisyyden tunteita, sillä hänen voimakas kokemusmaailma voi olla hankalasti avattavissa muille. Pitkään jatkunut hermoston ylivirittyneisyystila voi johtaa stressiperäisiin sairauksiin, uupumiseen ja työ- ja toimintakyvyn menetykseen.

Erityisherkkyyden tunnistamisen ja tunnustamisen eduiksi mainitaan se, että erityisherkillä ihmisellä vapautuu energiaa, kun hän lakkaa syylistä ja aliarvioimasta itseään esimerkiksi sillä perusteella, että hän ei täytä tehokkuusodotuksia ja kuormittuu keskimäärin helpommin kuin muut. Herkkyyttä peitellään usein, rakennetaan suojamuureja, väheksytään itseä ja yritetään muuttua normeihin ”sopivammaksi”. Tämä vie paljon voimavaroja. Psykiatri Juhani Mattila esittää, että kovettamalla itsensä ja piilottamalla herkkyytensä toimintakyky voi säilyä 10–20 vuottakin, mutta sitten tulee vaivoja, joista tavallisimpia ovat jatkuva väsymys, unettomuus, keskittymiskyvyn heikkeneminen ja epämääräinen ahdistus.

Yksilötasolla itsetuntemusta ja oman herkkyuden tunnistamista sekä arvostamista pidetäänkin tärkeänä työhyvinvoinnin edistäjänä. Tunnistamisen jälkeen voi alkaa etsiä keinoja kuormituksen vähentämiseksi. Työterveyspsykologi Heli Heiskanen esimerkiksi kannustaa pitämään kiinni työajoista ja tauoista ja kertomaan työnantajalle tarpeistaan jaksamisen kannalta. Kehonhuolto, palautuminen, tauotus ja riittävä yksinolo ilman jatkuvaa ärsyketulvaa ovat olennaisia. Erityisherkin vireystilan säilymisen kannalta tarvitaan lepoa ja rauhaa, jottei ärsykeitä tulisi liikaa. Yksilön tulee oppia tekemään asioita oman hermoston jaksamisen ehdoilla.

Vastuu herkin työhyvinvoinnista katsotaan olevan paitsi herkällä itsellään, myös hänen esimiehellään. Esimiehen katsotaan olevan vastuussa, jo työturvallisuuslainakin velvoittamana, siitä, että henkilökohtaiset ominaisuudet otetaan huomioon työn suunnittelussa ja mitoittamisessa. Parasta olisi, mikäli herkit voisivat itse säädellä työn tekemisen tapojaan, sillä he ovat usein vahvasti sisäisesti ohjautuvia. Psykiatri Juhani Mattila esittää, että tärkeintä työpaikalla olisi turvallinen ja luottava suhde esimieheen, jolloin herkin ihmisen pelot ja ahdistus vähenevät. Katsotaan olevan myös työnantajan etu, mikäli pitkäaikaisen stressin vaikutukset ymmärretään. Muuten työympäristön tulisi olla ennen kaikkea rauhallinen ja harmoninen, jossa olisi aikaa ja tilaa pysähtymiselle, olemiselle ja itsensä kuuntelemiselle. Siten herkälle ihmiselle sopisi parhaiten oma työtila ja huonoiten avokonttori. Myönteinen ilmapiiri, paljon taukoja, työtehtävien mielekkyys ja merkitykselliset kohtaamiset ovat tärkeitä erityisherkillä työpaikalla. Herkälle sopivat työyhteisöt, joissa

on erilaisuutta arvostava, hyväksyvä, kannustava ja lämminhenkinen ilmapiiri. Herkän lahjakkuus ja potentiaali yleensä lannistuu helposti suorituskeskeisessä ilmapiirissä.

Lehtijuttujen psykologiset asiantuntijat esittävät myös yhteiskunnallisia kannanottoja herkkyyteen liittyen. Yhteiskunnalliseksi ongelmaksi esitetään se, että herkkyyteen liitettyjä ominaisuuksia ei arvosteta, vaan päättäväinen kunnianhimo, pinnallinen sosiaalisuus ja verkostoituminen saavat suurempaa arvostusta. Arvomaailma työelämässä on kova, jolloin rahavalta ja kilpailumentaliteetti menevät yhteistyön edelle, mikä taas olisi erityisherkillä luontaisesti ominaista. Herkkyyskeskustelun kautta otetaan kantaa siihen, että moni kokee ristiriitaa omien ja työn arvojen välillä, mikä johtaa tyytymättömyyteen, masennukseen ja henkiseen väsymykseen. Monilla työpaikoilla työn vaatimukset voivat täyttää ihmisen mielen niin, että hän ei enää tiedä, mitä itse tuntee ja tarvitsee voidakseen hyvin. Lisäksi asiantuntijat korostavat, että herkkyyttä ei tulisi määrittää heikkoudeksi, vaan sen sijaan erilaisten piirteiden hyväksyntä olisi yhteiskunnallisesti tärkeää ja erilaisia diagnooseja tulisi välttää.

Herkkyykeskustelun laajalle ulottuvat juuret

Ajattelen, että herkkyykeskustelu on kiinnostava paitsi yksilökohtaisen tunnistamisen kannalta, myös siltä kannalta, että sen avulla sanoitetaan jotakin sellaista tunteisiin ja arvoihin liittyvää laajempaa asiaa, mille on ollut työelämässä ja yhteiskunnassamme perinteisesti huonosti tilaa. Kun olen kertonut ihmisille

väitöskirja-aiheestani, reaktiot ovat olleet mielenkiintoisia. Joku on saattanut vihastuaikin ja monet ovat taas puhuneet siitä, kuinka kaikki ovat herkkiä ja joku on tirauttanut kyyneleenkin. Yksilöiden temperamenttipiirteitä laajemmin ymmärrettynä, herkkyykeskustelussa käsitellään myös sitä, miten meillä on lupa olla missäkin tilassa, julkisessa ja yksityisessä.

Lehtijuttuja lukiessaan kriittinen sosiologi tai käytäntöteoreetikko saattaa huolestua siitä, että erityisherkkyydestä on potentiaalisesti tulossa kaupallisten, medikalisoitujen, lääketieteellisten ja psykologisten interventioiden ja palveluiden kohde. Siinä sekä erityisherkillä itselleen että esimiehille tarjotaan subjektin hallinnan keinoja sellaisen asian ratkaisemiseksi, jossa saattaa pohjimmiltaan olla kyse laajemmista eettisistä työelämän ongelmista sekä lähtökohtaisesti yksilöä vieraannuttavista työelämän käytänteistä. Tämä on mielestäni varsin aiheellinen pelko siinä mielessä, että aikamme normatiivisen individualismin hengessä kaikki työntekijänä koetut tunteet tai ongelmat tulkitaan helposti henkilöstä itsestään, eikä esimerkiksi työn ehtoja muokkaavista käytänteistä johtuviksi. Vaikka lehtijutuissa psykologiset asiantuntijat ottavat kantaa ja kritisoivat kovaa talousvetoista työelämää ja sitä kautta herkkyyden matalaa arvostusta, silti vastuu herkkien hyvinvoinnista määritetään pääasiallisesti kuuluvaksi yksilölle itselleen sekä esimiehelle.

Herkkyyden säätelämisen ratkaisuksi tarjotaan yksilötasolla kehonhuoltoa, riittävää lepoa ja esimiestyön kautta riittävää työn organisointia sekä hyväksyvää ja erilaisuutta ymmärtävää

työilmapiiriä. Tästä näkökulmasta erityisherkyys näyttäytyy helposti yksilön ja esimiehen hallittavissa ja säädeltävissä olevalta, melko selkeältä problematiikalta. Kysymys kuuluu kuitenkin, mitä jos kyseessä on laajempi, työelämän käytänteisiin liittyvä asia? Ruumiinfenomenologisesti ajateltuna subjektiivisuus on aina jaettava, intersubjektiivista. Jaamme saman kulttuurisen elämismaailman, vaikka olemme lähtökohtaisesti erillään. Subjektiivinen kokemus sisältää täten aina intersubjektiivisen elementin. Kokeva subjekti on henkilöhistoriansa kautta kiinnittynyt yhteisöllisiin ja kulttuurisiin viitekehyksiin, jotka vaikuttavat hänen tulkintoihinsa. (Desjarlais & Throop 2011, 91.)

Tästä näkökulmasta työpaikan tai laajemmin työelämän käytänteet ja odotukset eletään myös työntekijöiden tajunnassa ja kehossa. Kotona tehtävien rentoutusharjoitusten vaikutus ei välttämättä päde enää työpaikalla tai työn tekemisen arjessa, mikäli esimerkiksi työpaikan tai laajemmin oman alan odotukset ja arvot ovat jatkuvassa ristiriidassa omien arvojen kanssa. Lisäksi yksilö kantaa ruumiissaan historiaa, johon on vuosien myötä koodaantunut erilaisia sosiaalisesti opittuja reagointi- ja toimintatapoja, pelkoja ja uskomuksia ja niistä tietoisesti tuleminen on monimutkainen prosessi. Tunteiden ja aistien linkittyminen laajempiin sosiaalisiin ja moraalisiin koodistoihin puuttuu usein asiantuntijateksteistä, koska niissä harvoin puhutaan siitä, että erityisherkit reagoisivat työpaikan tai sitä laajempien käytänteiden eettisiin tai moraalisiin ongelmiin. Herkän ihmisen keho ja mieli tuskin analysoi ja havainnoi etäisen

viileästi eettisiä ongelmia vaan todennäköisesti reagoi niihin kokonaisvaltaisesti esimerkiksi sairastuen.

Käytäntöteoreettisen näkökulman inspiroimana kysymystä erityisherkkyydestä tai ohutihoisuudesta voi ylipäätään lähestyä pikemminkin toiminnan kuin ominaisuuksien kautta. Tällöin relevantteja tutkimuskysymyksiä ovat: miten herkkyys koetaan omassa kehossa, miten herkkyyttä eletään, miten sitä tehdään, peitetään tai tehdään näkyväksi, tuotetaan ja arvotetaan työelämässä?

Ohutihoisuus, pelko ja turvallisuus työpaikoilla

Erityisherkkyyden kehollisen kokemuksen ytimessä on se, että herkkien ihmisten hermojärjestelmään on koodattu hyvin herkkä pelon ja stressireaktioiden laukaisukytkin, ikään kuin riskejä arvioiva kaikuluotain. Ohutihoisen voimakkaasti aistiva ja tunteva keho tuntuu erilaisina tiloina, kuten ali- tai yliviritäytymisenä, mukavuutena, sujuvuutena, tukkoisuutena tai epä-mukavuutena erilaisissa tiloissa ja tilanteissa. Tunnetilat saattavat olla hetkellisiä ja nopeasti vaihtuvia tai toisaalta herkällä ihmisellä voimakkaasti koetut tunteet saattavat jäädä helposti ”päälle” pidemmäksi aikaa kuin ei niin tunneherkillä ihmisillä. Tästä näkökulmasta on relevanttia pohtia, missä määrin työpaikkojen käytänteet ruokkivat pelon ja epävarmuuden tai toisaalta luottamuksen ja turvallisuuden tunteita työntekijöissään.

Jokainen populaaripsykologiaa lukenut ihminen on varmaankin kuullut puhuttavan kiintymyssuhteista ja kiintymyssuhdeteoriasta. Viimeistään parisuhdeongelmiin törmätessä aletaan pohtia, missä määrin suhdeongelmat johtuvat lapsena koetuista turvattomuuden tunteista. Kiintymyssuhdeteoriasta voi olla montaa mieltä, mutta se on analogiana hyvin käyttökelpoinen suhteessa ohutihoisuuteen ja työpaikan käytänteisiin. Kun kerran tiedämme jo sen, että turvallisessa kodissa kasvaneilla lapsilla on monin verroin paremmat mahdollisuudet voida hyvin, olla luovia, tehdä yhteistyötä ja kokea merkityksellisyiden tunteita ja aitoa vuorovaikutuksellisuutta niin työssään kuin ylipäätään maailmassa olemisessaan, on relevanttia kysyä, miksi myös työpaikkojen ei tulisi pyrkiä turvallisten olosuhteiden luomiseen?

Turvallisessa ja hyväksyvässä ympäristössä ihmisestä yleensä tulevat esiin parhaimmat ja positiivisellakin tavalla yllättävät puolet ja herkkien kohdalla tämä korostuu entisestään. Suoran arvostelun ja kilpailun alla hyvin lahjakaskin herkkä ihminen saattaa jäätä täysin toimintakyvyttömäksi. Kysymys kuuluu, kuinka moni voi sanoa tekevänsä töitä turvallisessa ympäristössä, jossa voi olla "oma itsensä"? Kuinka monella sen sijaan mielessä ovat pelin ja pelon säännöt ja niiden mukainen performanssi?

Monesti esitetään, että työelämässä odotetaan nykyään nopeaa sosiaalista verkostoitumista, laajojen kontaktiyhteyksien ylläpitämistä, yhdessä tekemistä, yleistä sosiaalisuutta, itsensä brändäämistä ja markkinointia ulospäin. "Sosiaalinen yhdessä

tekeminen” esitetään tämän päivän juttuna ja ”yksin puurtaminen” menneen talven lumena. Harvoin puhutaan kuitenkaan sosiaalisten suhteiden syvyysuunnasta työelämän kontekstissa. Esimerkiksi luovuuden edellytyksenä oletetaan nykyään automaattisesti olevan tietynlainen sosiaalisuus, jossa esimerkiksi eri alan tekijöitä lyödään summamutikassa yhteen ja oletetaan tulosten olevan yhtä trendikkäitä kuin niissä tv-formaateissa, joissa oopperalaulaja räppää jne. Tämänlainen sosiaalisuus muokkaa ammattilaisia tietynlaiseen, hyvin kapealaiseen muottiin. Entä jos luovuus edellyttää myös yksinoloa ja etäisyydenottoa, jotta nähdään itsestäänselvyyksien taakse ja uskalletaan kyseenalaistaa. Entä jos määrän sijasta ihmissuhteisiin työpaikalla kaivattaisiin aitoutta ja syvyyttä?

Niissä keskusteluissa, joita tähän mennessä olen käynyt herkkiksi itsensä kokevien kanssa, monella on ollut myös kokemuksia siitä, että ei ole halunnut tai voinut osallistua niihin pelin sääntöihin, toimimisen tapoihin, joita työpaikalla on ollut tarjolla. Jossain vaiheessa toiminta on alkanut tuntua vieraanuttavalta omiin arvostuksiin nähden. Esimerkiksi arkkitehti ei ole pystynyt enää rakentamaan lisää rumia taloja teollisuuspelloille tai luovuttamaan ruumistaan ja mieltään työlle alan käytäntöjen mukaisesti 24 tuntia vuorokaudessa kilpaillen tarjolla olevista työpaikoista. Akateemisen tutkijan työn jättäneet eivät ole halunneet osallistua egokilpailuihin todellisen merkityksen jäädessä työstä taka-alalle. Liikunta-alan ammattilainen ei ole enää halunnut osallistua liiketoimintaan, jossa muokataan kuuliaisista kehoista ulkonäkö- ja suorituskeskeisen maailman palvelukseen.

Näitä elämänmuutoksia kuvataan usein myös kehossa koettuina vapautumisen ja helpotuksen tunteina, vaikkakin taloudellinen epävarmuus on saattanut aiheuttaa uudenlaista jännitystä kehoon ja mieleen. Aika monen kohdalla irtiottoa ovat edeltäneet myös sairastuminen fyysisesti tai psyykkisesti. Edelleenkin yksilötasolla oirehtimista pidetään helposti "itsestä johtuvana", vaikka useimmiten kyseessä on jonkinlainen epäharmonia omien arvojen ja alan ammattikäytänteisiin osallistumisen välillä. Harvoin ymmärretään, että kehomme välittää meille viestejä kokonaisvaltaisesti myös ympäröivästä maailmasta, keho ei ole pelkästään "minua ja minun". Onkin perusteltua pohtia, missä määrin erityisherkkyydessä on kyse myös kehon eettisestä herkkyydestä, joka on sisäänrakennettuna kaikissa ihmisissä.

Viitteet

- Ahmed, S. (2000) *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. New York: Routledge.
- Aron, E. N. (1999) *The Highly Sensitive Person*. New York: Broadway.
- Aron, E., Aron, A. & Jagiellowicz, J. (2012) Sensory Processing Sensitivity. A Review in the Light of the Evolution of Biological Responsivity. *Personality and Social Psychology Review* 16:3, 262-282.
- Desjarlais, R. & Throop, C. J. (2011) Phenomenological Approaches in Anthropology. *Annual Review of Anthropology* 40, 87-102.
- Heinämaa, S. (1996) *Ele, tyylä ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuoli-kysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.

- Klemola, T. (1998) *Ruumis liikkuu - liikkuko henki? Fenomenologinen tutkimus liikunnan projektista*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Merleau-Ponty, M. (1986) *Phenomenology of perception*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Parviainen, J. (1998) *Bodies moving and being moved. A phenomenological Analysis of the Dancing Subject and the Cognitive and Ethical Values of Dance Art*. Väitöskirja. Vammala: Tampere University Press.
- Puhakainen, J. (1998) *Kesytetyt kehot*. Tampere: Tampere University Press.
- Shutz, A. (1970) *On Phenomenology and Social Relation*. Selected Writings. Edited and with an introduction by Helmut R. Wagner. Chicago: The University of Chicago Press.
- Todres, L. (2007) *Embodied enquiry. Phenomenological touchstones for research, psychotherapy and spirituality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Van Manen, M. (2007) Phenomenology of Practice. *Phenomenology & Practice*, 1:1, 11-30.
- Working Body (2014) "2000-luvun työelämä asettaa uusia vaatimuksia keholle" <http://theworkingbody.fi/>. 20.12.2014.

Käytäntöteoreettista työkalupakkia kokoamassa

Tytti Nahi

Monet tämän kirjan kirjoittajista – Aallon kauppakorkeakoulun käytäntöteoreettisen opintopiirin osallistujista – pyrkivät tuomaan käytäntöteoreettista analyysia akateemisiin keskusteluihin, joissa sitä ei ole paljoa kuultu. Yhdellä on foorumina yhteiskunnallista yrittäjyyttä, toisella sosiaalisia liikkeitä ja kolmannella yritysvastuun määritelmiä ruotiva keskustelu. Itsekin pyrin samaan: yritän tuoda käytäntöteoreettista näkökulmaa niin kutsuttuun Base of the Pyramid -kirjallisuuteen, joka käsittelee yritystoimintaa maailman tulopyramidin juurella eli kehitysmaiden hyvin vähävaraisten ihmisten kanssa.

Tässä tekstissä keskustelen tämän uuden avauksen innostavuudesta ja vaikeudesta. On sykhdyttävää kokea, että pystyy antamaan jotain merkittävää tieteelliselle keskustelulle, vaikka se on jo useiden satojen artikkeleiden laajuinen. Toisaalta oman antini välittäminen on vaikeaa: analyysini lipsahtaa vähän väliä sivuraiteille, koska lueskelen samalla empiiristä ilmiötäni käsittelevää kirjallisuutta, jonka ontologiset lähtökohdat eroavat omistani. Kirjoittaessa mietin koko ajan, miten pidän käsikirjoitukseni outouden hyväksyttävissä rajoissa: miten perustelen BOP-tutkijoille esimerkiksi sen, että kuvailen paljon ja selitän vähän, enkä yritäkään yleistää? Sitä paitsi, kuka minä

olen tällaista tekemään? Ei kai kukaan järkevä editori julkaise näin poikkeuksellista käsikirjoitusta tohtorikoulutettavalta?

Innostavuudesta

On kummallista, että käytäntöteoreettiset näkökulmat ovat edelleen hyvin harvinaisia monessa kauppatieteellisessä keskustelussa. Käytännöllisen tiedon ylenkatsominen toki oli länsimaaisessa ajattelussa pitkään yleistä: esimerkiksi Platon korosti periaatteellisen ajattelun korkeampaa arvoa – olihan manuaalinen työ hänen aikakaudellaan orjien rootelia, vapaiden kansalaisten keskittyessä yhteiskunnallisten periaatteiden määrittelyyn. Kuitenkin jo Marx ja Nietzsche korostivat käytännön toiminnan ja käytännöllisen tiedon omalaatuisuutta ja merkittävyyttä – lähes kaksi vuosisataa sitten. Organisaatiotutkimuksessa käytäntöteoreettinen ajattelu on yleistynyt viime vuosikymmeninä (Corradi, Gherardi & Verzelloni 2010) erityisesti oppimista ja tietämistä (Lave & Wenger 1991; Brown & Duguid 1991; Gherardi ym. 1998), teknologiaa (Orlikowski 1992, 2000) ja strategiaa (Jarzabkowski 2003, Whittington 2006) käsittelevien tutkijoiden keskuudessa.

Omassa tieteellisessä keskustelussani, *Base of the Pyramid* -kirjallisuudessa, käytännöllinen tieto on monen tutkijan mielestä saanut liikaakin tilaa. Keskustelu sai alkunsa väitteestä, että monikansalliset yritykset voivat sekä vähentää köyhyyttä että kääriä suuret voitot, jos näkevät alle viisi dollaria päivässä tienaat ihmiset uudella tavalla: alipalveltuna markkina-segmenttinä, jonka yhteenlaskettu ostovoima on valtava

(Prahalad & Hart 2002). Suuri osa kirjallisuudesta on keskittynyt tarjoamaan ajatuksia ja neuvoja monikansallisten yritysten johtajille. Systemaattinen kirjallisuuskatsaukseni (toistaiseksi julkaisematon) osoittaa, että kolmannes BOP-artikkeleista tutkii erilaisten liiketoimintamallien ja -strategioiden voitokkuutta näillä markkinoilla. Monitapaustutkimukset ovat yleisiä ja lukuisat tutkijat ovat valitelleet kansainvälisen liiketoiminnan, organisaatiotutkimuksen, yrittäjyyden ja strategiakirjallisuuden teorioiden vähäistä hyödyntämistä. BOP-kirjallisuudesta ei kuitenkaan löydy käytäntöteoreettisia artikkeleita.

Oma tutkimukseni tarkastelee kumppanuuksia, jotka ovat BOP-ajattelussa keskeisiä. "Yritykset eivät pysty tähän [BOP-markkinoille menemiseen] yksinään. Tarvitaan monien toimijoiden osallistumista, paikallishallinnosta kansalaisjärjestöihin, yhteisöihin, rahoittajiin ja toisiin yrityksiin", julistivat Prahalad ja Hart (2002, 6) urauurtavassa artikkelissaan.

Erityisen laajasti BOP-kirjallisuudessa on ruodittu yritysten ja kansalaisjärjestöjen välisiä kumppanuuksia. Pari aikaista artikkelia suositteli, että yritykset pyrkisivät lähinnä laajentamaan bisnesorientoituneiden kansalaisjärjestöjen rakentamia liiketoimintamalleja (Chesbrough ym. 2006; Seelos & Mair 2007). Myöhemmät artikkelit yleensä näkevät, että kansalaisjärjestöt voivat tukea yritysten työtä liiketoimintamallien kehittämisessä tarjoamalla tietoa vähävaraisten yhteisöjen tarpeista ja toimintaympäristöstä (Hahn & Gold 2014; Schuster & Holtbrugge 2012; Webb ym. 2009), kontakteja ja legitimitettä (Gradl ym. 2010; Perez-Aleman & Sandilands 2008; Rivera-Santos & Rufin 2010)

tai esimerkiksi markkinointiin tai jakeluun liittyvää osaamistaan (Dahan ym. 2010; Sanchez ym. 2006).

Artikkelien monilukuisuudesta huolimatta, tämän keskustelun perustukset ovat mielestäni varsin hatarat. Ensiksi, keskustelun empiirinen perusta koostuu monitapaustutkimuksista, joissa tapausten kuvaus ja analyysi jäävät varsin yleiselle tasolle, sekä vielä ylimalkaisemmista esimerkeistä. Yksikään artikkeli ei tarkastele kumppanuuksien etenemistä tai kumppanien toimintaa. Toisekseen, lähes jokaisessa artikkelissa painottuvat yritysten näkemykset ja tavoitteet. Empiirisen materiaalin lähteenä korostuvat yritysedustajien haastattelut, yritysten verkkosivut ja bisneskoulujen opetuskeissit.

Käytäntöteorian anti

Summa summarum, BOP-artikkelit toistelevat *mitä yritykset voivat saada kansalaisjärjestöiltä, eikä yksikään artikkeli kysy miten, missä olosuhteissa tai missä määrin*. Koen, että käytäntöteoreettisella otteella ja empiirisen tutkimukseni pohjalta minulla on tälle aukolle täytettä. Olen tukenut ja tarkastellut hyvin läheltä yhden kansalaisjärjestön ja kahden yrityksen välisiä kumppanuuksia lähes kolmen vuoden ajan, kumppanuuksien suunnitteluvaiheesta niiden päättymiseen asti. Keskittymällä näihin kahteen kumppanuuteen liittyvään toimintaan voin välittää näistä kumppanuuksista rikkaamman kuvan kuin mitä BOP-kirjallisuudessa tällä hetkellä tehdään.

Käytäntöteorioissa toiminta nähdään kaiken sosiaalisen elämän uusintajana ja muokkaajana. Organisaatiot, bisneskumppanuu-
det ja instituutiot pysyvät olemassa ja muovautuvat jatkuvien
materiaalisten toimien johdosta (Nicolini 2012, 3). Toiminnan ei
kuitenkaan nähdä kumpuavan vain yksilöiden valinnoista vaan
valtaosaltaan organisaatioissa, yhteisöissä tai yhteiskunnissa
vallitsevista käytännteistä. Esimerkiksi kokouksiin ja toiminnan
arviointiin liittyvät käytännteet ohjaavat yksilöitä. Yksilöiden
toiminta tapahtuu, saa merkityksensä ja on ymmärrettävää vain
olemassa olevan käytännteen valossa (Reckwitz 2002, 256).
Käytäntöteoreettinen analyysi murtaa subjekti-objekti dikoto-
mian ottamalla perusyksiköksi yksilöiden tai rakenteiden sijasta
käytännteet.

Pyrin siis suuntaamaan analyysini valokeilan pois yritys-
järjestökumppanuuksien tavoitteista, periaatteista ja tuloksista,
kohti käytännteitä. Tarkemmin ottaen keskityn kansalais-
järjestössä vallitseviin käytännteisiin, jotka vaikuttivat järjestön
työntekijöiden toimintaan. Kuten useat muutkin käytännte-
tutkijat ovat huomanneet, käytännteet heijastelivat ja uusinsivat
organisaation identiteettiä ja arvoja (Chia & Holt 2008; Nicolini
2009). Esimerkiksi pyrkimys kuunnella vähävaraisten ja margi-
nälisoitujen ihmisten näkemyksiä ja toiveita näkyi useissa
kansalaisjärjestön käytännteissä.

Uskon, että tällaisella käytännteoreettisella zoomauksella
järjestökumppanien toimintaan on runsaasti annettavaa BOP-
keskustelulle. Ensinnä, alustava analyysini ehdottaa, että osa
järjestöjen annista on jäänyt bisneslähtöisissä monitapaus-

tutkimuksissa täysin huomaamatta: tieto, kontaktit, legitimizeetti sekä markkinointi- ja jakeluosaaminen on vain osa tarinaa. Lisäksi moni järjestö voimauttaa ja suojelee vähävaraisia tuottaja-, yrittäjä- ja kuluttajaryhmiä, jotka ovat BOP-bisneksessä yrityksille tärkeitä kumppaneita. Toisekseen, valotan kumppanuuksissa esiin nousevia ongelmia, rajoja ja jännitteitä huomattavasti aiempia artikkeleita monipuolisemmin. Ainakin joillakin kansalaisjärjestöillä on paljon annettavaa BOP-liiketoiminnalle, mutta antaminen edellyttää taitavaa toimintaa järjestötyötä ohjaavien käytänteiden muokkaamisessa ja uusien käytänteiden seuraamisessa. Muutosprosessia rajoittavat sekä taitojen rajallisuus että arvostiriidat.

Käytännön toimijoille analyysini tarjoaa aiempaa jäsennellympää ajatustenruokaa kumppanuustyön kaikkiin vaiheisiin: kumppanuuksien harkintaan, kumppanin valintaan, yhteisten tavoitteiden määrittelyyn, yhteistyössä nousevien ongelmien ymmärtämiseen ja tulosten arviointiin.

Vaikeudesta

Vaikka käytäntöteoreettisen analyysin tuominen BOP-keskusteluun on innostavaa, kovin helpolta se ei tunnu. Vaikeuksia aiheuttaa muun muassa käytäntöteoreettisten koulukuntien moninaisuus, käytänteiden tunnistaminen empiirisestä materiaalistani ja analyysini esittäminen käytäntöteoreettiseen otteeseen tottumattomalle lukijakunnalle.

Ensimmäinen vaikeus on, että lipsahdan vähän väliä yksilökeskeisen ja joskus jopa rakenteellisen analyysin puolelle, koska lueskelen analyysini rinnalla aiempaa BOP-kirjallisuutta, jonka ontologiset lähtökohdat eroavat omistani. Toivon, että lipsahdelut vähenevät, kun pääsen pidemmälle oman käytäntöteoreettisen ajatteluni kehittämisessä ja käsitteellisissä valinnoissani. Kuten useissa muissakin tämän kirjan teksteissä todetaan, käytäntöteoriat ammentavat useammasta tutkimusperinteestä ja muodostavat laajan teoriaperheen. Perheen jäsenillä on useita jaettuja päämääriä ja käsityksiä, mutta myös erkanuvia painotuksia (katso Räsänen, Katilan ja Jalosen tekstejä tässä teoksessa).

Esimerkiksi käytännön määritelmän osalta yhteisymmärrys rajoittuu pariin perusasiaan. Nicolini (2012, 10) kirjoittaa, että erilaisten käytäntösuuntausten välillä vallitsee ”yhteisymmärrys siitä, että käytänteet (monikossa) ovat historiallisesti ja maantieteellisesti toistuvia paikantuneita toimintoja - - toimien kokoonpanoja, joilla on oma tietty paikallinen merkityksensä”.

Yksi käytäntöteoreettinen käsite, jota olen päättänyt hyödyntää, on ”resourcing” eli resursointi (Feldman 2004; Feldman & Worline 2010). Resursoinnin käsite ammentaa Giddensin ajattelusta, jonka mukaan ”teknologia ei tee mitään, paitsi kun se liittyy ihmisten toimintaan” (Giddens & Pierson 1998, 82). Käsite korostaa, että tiedoista, kontakteista ja materiasta tulee resursseja vain jos niitä käytetään - ja käytöstä riippuen asiat saattavat muodostua hyvin erilaisiksi resursseiksi. Käsite on omiaan selventämään, miksi kansalaisjärjestön kyvyt ja kontaktit olivat

usein, mutta eivät aina yrityksille hyödyksi. Joskus järjestön edustajat päättivät olla tuomatta niitä pöytään, mutta usein he eivät osanneet tuoda niitä – käyttöönotto olisi vaatinut käytännön toimintaa, joka oli vaikeaa. Tutkimissani kumppanuuksissa tämä vaikeus yllätti usein sekä yritysten että järjestön edustajat ja aiheutti runsaasti jännitteitä kumppanien välille.

Samaan aikaan useat kulttuuri-historiallisen toiminnan teorian (eli cultural historical activity -teorian, CHATin) ajatukset vetoavat minuun vahvasti. CHAT korostaa kohdetta toiminnan motiivina, merkityksen antajana ja jatkuvuuden takaajana (Engeström 1999). Kohde voi olla materiaallinen tai abstrakti, kuten teknologia tai idea, yhteisön intressien mukaan. Tutkimissani yritys-järjestökumppanuuksissa kohde oli hitaasti tarkentuva idea osallistuvasta liiketoiminnasta. Kullakin toimijalla oli tämän idean tarkentamiseen ja toimeenpanoon omat motiivinsa, mikä piti yhteistyön hengissä, vaikka ongelmiakin oli.

Lisäksi CHAT korostaa, että ristiriidat toimintajärjestelmien välillä sekä yksittäisen järjestelmän elementtien välillä ja sisällä ovat paitsi tavallisia, myös oppimisen ja innovaatioiden lähde (Engeström ym. 1999). Tutkimissani kumppanuuksissa toimijat oppivat voiton ja hyvinvoinnin tuottamisesta liiketoiminnalla erityisesti silloin, kun sietivät ja pyrkivät ymmärtämään kumppaninsa erilaista tapaa määritellä toiminnan kohde sekä erilaista yhteisöä, sääntöjä, työnjakoja ja välineitä.

Voisinko yhdistää näitä CHATin ajatuksia resourcing - analyysiin? Nicolini (2012, 9-11, 213) suosittelee useamman käytäntöteorian ottamista mukaan omaan ”työkalupakkiin”, jotta analyysissä voidaan hyödyntää useamman eri käytäntöteorian vahvuuksia ja saavuttaa entistä rikkaampi kuva todellisuudesta. Toisaalta useamman erilaisista tutkimusperinteistä ammentavan teorian hyödyntäminen lisää pinnallisuuden ja käsitteiden väärintulkittamisen riskiä, toisaalta CHATin ja Giddensin ajattelulla on yhteisiäkin marxilaisia juuria.

Käytänteiden tunnistaminen ja esittäminen

Toinen vaikeus käytäntöteoreettisen analyysin tuomisessa BOP-keskusteluun on käytänteiden tunnistaminen empiirisestä materiaalistani. Mikä on käytänne tai osakäytänne, mikä toiminto? Käytäntöteorian eri koulukunnat näkevät käytänteet erikokoisina tekemisinä (Nicolini 2012, 10): Bourdieu (1984) on kirjoittanut luontevasta pöydän ääressä istumisesta ja Schatzki (2005) ruokalajin kokkaamisesta, toiset esimerkiksi sauva-kävelyistä (Shove & Pantzar 2005), kasvissyömisestä (Barnes 2001) tai tieteellisistä kokeista (Pickering 1995). Mielestäni omassa materiaalissani erottuu kuusi käytännettä, joihin järjestöedustajat nojasivat mutta jos haluaisin tavoittaa samantasoisien konkretian kuin Bourdieu ja Schatzki, käytänteitä pitäisi eritellä useampia.

Kuudenkin käytänteen kanssa joudun seuraavaksi punnitsemaan sitä, pyrinkö esittelemään ne kaikki, vain yhden vai kenties kolme? Miten mahtuisin yhdessä artikkelissa sanomaan

mitään mielenkiintoista kuudesta käytänteestä? Koska käytäntöä ei voida typistää sen yksittäisiin elementteihin, on tarpeen kuvailla monipuolisesti kuhunkin käytäntöön liittyvää fyysistä toimintaa, arvoja, normeja, tieto-taitoa, tavaroita ja mielellään tunnetilojakin.

Kolmas vaikeus käytäntöteoreettisen BOP-puheenvuoron kanssa on analyysini esittäminen lähestymistapaani tottumattomalle lukijakunnalle. Miten pidän käsikirjoitusteni outouden hyväksyttävissä rajoissa? Miten esimerkiksi perustelen BOP-tutkijoille sen, että kuvailen paljon ja selitän vähän, enkä yritäkään yleistää? Selittämisen osuus toki vaihtelee eri käytäntöteoreetikkojen välillä, mutta monien ajattelu kallistuu Luntleysin (1992, 455) suuntaan: "Ajatus, että validi sosiaalinen tieto on jollain tapaa syvempää kuin agenttien omat subjektiiviset kuvaukset ja paljastaa käytänteen aiemmin tuntemattoman rakenteen, väistämättä sisältää suuriin teorioihin palaamisen siemenen."

Yleistettävyyys puolestaan on vähäistä, koska käytänteet ovat ajallisesti ja tilallisesti paikantuneita ja historialliset olosuhteet ovat käytänteissä olennaisia. Empiirisen materiaalin laajuudesta riippumatta olisi siis pätkähullua väittää, että käytänteet olisivat kaikissa järjestöissä tai kumppanuuksissa tai kaikkina ajankohtina samanlaiset. Yleispätevien sääntöjen vetäminen ei onnistu edes käytänteiden muuntumisesta. Bourdieun sanoin (1984): "Käytänteiden syntyperiaatteiden teoretisoiminen lakeja ja sääntöjä muotoilemalla alistaisi käytännön logiikan

akateemiselle logiikalle ja muuttaisi käytänteen luonnetta -
tehdn käytänteen ymmärtämisen täysin mahdottomaksi”.

Perimmiltään en tietenkään voi estää editoria huomaamasta, ettei käsikirjoitukseni seuraa BOP-kirjallisuudessa kolutuimpia filosofisia suuntaviivoja. Tärkeintä lieneekin, että saan käsikirjoituksestani sen verran mielenkiintoisen, ettei se vaikuta pinnalliselta kuvailulta käytäntöteoreettiseen otteeseen tottumattomallekaan lukijalle.

Käytäntöteoreettisen otteen vetovoimasta

Mutta kuka minä olen tällaista tekemään? Ei kai kukaan järkevä editori julkaise näin poikkeuksellista käsikirjoitusta *tohtorikoulutettavalta*? Vaikka nämäkin kysymykset ovat heränneet mielessäni, en oikeastaan ole uhrannut niille montakaan minuuttia. Miksi käytäntöteoreettisen otteen vetovoima on niin vahva?

Perimmiltään kiinnostukseni ei kumpua tieteellisten kirjallisuuksien aukoista vaan identiteetistäni: käytäntöteoria tarjoaa minulle mahdollisuuden uida tuttuun asemaan valtavirran reunalle. Olen usein opinnoissani ja työelämässä hakeutunut mukaan valtavirtaa edustaville foorumeille eli valtaa pitävien tutkimus- tai ammattiryhmien ylläpitämiin keskusteluihin, ja pyrkinyt ilmaisemaan itseäni näille valtaryhmille ymmärrettävällä tavalla. Olen kuitenkin aina viihtynyt näiden keskusteluiden laitamilla tai (melko) rakentavassa oppositiossa. Aiemmat yliopisto-opintoni ovat monia yhteiskunnallisia keskus-

teluita dominoivasta kansantaloustieteestä – mutta uusliberaalien oppien sijasta keskityin poliittiseen kehitystaloustieteeseen. Töissä kansalaisjärjestölobbarina osallistuin ensin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ihmisoikeus- ja kehitysyhteistyökysymyksistä, mutta siirryin tilaisuuden tultua talouskysymysten pariin – vastustaakseni julkisten keskusteluiden liiallisia talouspainotuksia.

Osallistumiseni Base of the Pyramid -keskusteluun jatkaa samaa linjaa. Osallistun Yhdysvaltalaisissa huippuyliopistoissa nimensä rakentaneiden bisnestutkijoiden aloittamaan keskusteluun, jossa keskitytään suuryritysten rooliin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ekologisen kestävyuden rakentajina – mutta pyrin rakentamaan oppositioon niin tieteenfilosofian, metodologian, teorian kuin löydösten osalta.

Lisäksi käytäntöteorioiden luoviminen yksilö vs. rakenteet -dilemmassa vastaa käsitystäni siitä miten maailma makaa ja kääntyy. Marginalisoidut yksilöt eivät ole autonomisia toimijoita, jotka ansaitsevat köyhyytensä laiskuuden tai tyhmyyden vuoksi – mutta eivät myöskään täysin rakenteiden heiteltävissä olevia rukkia, joita varakkaampien tulee sääliä ja johtaa. Yksilön toiminta ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat toisiinsa ja usein ylläpitävät vallitsevia olosuhteita – mutta aktivismilla voi vaikuttaa myös rakenteisiin.

Miten tästä eteenpäin

Tästä eteenpäin jatkan pakerrusta ja pyörittelyä määritelläkseni väitöskirjani tutkimuskysymykset ja -otteen yhä tarkemmin. Yksi pakerruksen tavoitteista on, että saan tutkimusotteeseeni syvyyttä ja käytännöt vakiintuvat paitsi työni empiirisenä objektina myös ”tapana hahmottaa” toiminnan ja sen kontekstin suhde (Corradi ym. 2010), sekä filosofiana, jonka mukaan käytänteet tuottavat sosiaalisen todellisuuden (Feldman & Orlikowski 2011).

Toinen askel kohti mielenkiintoista käytäntöteoreettista tekstiä voisi olla huomion kiinnittäminen siihen, miten käytänteet muuntuvat kontekstista toiseen, edistävät eri toimijoiden intressejä ja tuottavat eriarvoisuutta, jännitteitä ja vastustusta. Tässäkin seuraan Feldmania ja Orlikowskia (2011, 1241), jotka kutsuvat tutkijoita keskustelemaan käytänteiden ”dynamiikasta, [eli siitä] miten ne syntyvät ja sitten muuntuvat erilaisissa konteksteissa ja ajan kuluessa”. Empiirinen materiaalini valottaa esimerkiksi sitä, että jännitteet, työntekijöiden vastustus ja vaikutukset yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen voivat olla merkittävät, kun kansalaisjärjestö ryhtyy rukkaamaan käytänteitään yritysysteistölle suotuisammiksi.

Viitteet

Barnes, B. (2001) Practice as collective action. Teoksessa: T. R. Schatzki, K. Knorr Cetina & E. Von Savigny (toim.) *The practice turn in contemporary theory*, New York: Routledge, 17–28.

- Bourdieu (1984) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brown, C. & Duguid, P. (1991) Organizational Learning and Communities-of-Practice: Toward a Unified View of Working, Learning, and Innovation. *Organization Science* 2:1, 40-57.
- Chesbrough, H., Ahern, S., Finn, M. & Guerraz, S. (2006) Business Models for Technology in the Developing World: The Role of Non-Governmental Organizations. *California Management Review* 48:3, 48-61.
- Chia, R. & Holt, R. (2008) On managerial knowledge. *Management Learning* 39, 141-158.
- Corradi, G., Gherardi, S. & Verzelloni, L. (2010) Through the Practice Lens: Where is the Bandwagon of Practice-Based Studies Heading? *Management Learning: the journal of managerial and organizational learning* 41: 3, 265-283.
- Dahan, N., Doh, J., Oetzel, J. & Yaziji, M. (2010) Corporate-NGO Collaboration: Co-creating New Business Models for Developing Markets. *Long Range Planning* 43:2-3, 326-342.
- Engeström, Y. (1999) Activity Theory and Individual and Social Transformation. Teoksessa: Y. Engeström, R. Miettinen & R.-L. Punamäki (toim.) *Perspectives on Activity Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 19-38.
- Engeström, Y., Miettinen, R. & Punamäki, R.-L., toim. (1999) *Perspectives on Activity Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feldman, M. (2004) Resources in emerging structures and processes of change. *Organization Science* 15:3, 295-309.
- Feldman, M. & Orlikowski, W. (2011) Theorizing Practice and Practicing Theory. *Organization Science* 22:5, 1240-1253.
- Feldman, M. & Worline, M. (2012) Resources, Resourcing, and Ampliative Cycles in Organizations. Teoksessa: K. Cameron & G. Spreitzer (toim.) *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*. Oxford: Oxford University Press, 629-641.
- Gherardi, S., Nicolini, D. & Odella, F. (1998) Toward a Social Understanding of how People Learn in Organizations: The Notion of Situated Curriculum. *Management Learning* 29:3, 273-98.
- Giddens, A. & Pierson, C. (1998) *Conversations with Anthony Giddens - Making Sense of Modernity*. Stanford: CA: Stanford University Press.
- Gradl, C., Krämer, A. & Amadigi, F. (2010) Partner Selection for Inclusive Business Models: The Case of Casa Melhor. *Greener Management International* 56, 24-42.

- Hahn, R. & Gold, S. (2014) Resources and governance in “base of the pyramid”-partnerships: Assessing collaborations between businesses and non-business actors. *Journal of Business Research* 67:7, 1321–1333.
- Jarzabkowski, P. (2003) Strategic Practices: An Activity Theory Perspective on Continuity and Change. *Journal of Management Studies* 40:1, 23–55.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991) *Situated Learning – Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Luntley, M. (1992) Practice makes knowledge? *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 35:3-4, 447-461.
- Nicolini, D. (2012) *Practice Theory, Work & Organization – An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Nicolini, D. (2009) Zooming In and Out: Studying Practices by Switching Theoretical Lenses and Trailing Connections. *Organization Studies* 30:12, 1391-1418.
- Orlikowski, W. J. (2000) Using Technology and Constructing Structures: A Practice Lens for Studying Technology in Organizations. *Organization Science* 11:4, 404–28.
- Orlikowski, W. J. (1992) The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations. *Organization Science* 3:3, 398-427.
- Perez-Aleman, P. & Sandilands, M. (2008) Building Value at the Top and Bottom of the Global Supply Chain: MNC-NGO Partnerships and Sustainability. *California Management Review* 51:1, 24-49.
- Pickering, A. (1995) The Mangle of Practice: Agency and Emergence in the Sociology of Science. *American Journal of Sociology* 99:3, 559–589.
- Prahalad, C. K. & Hart, S. L. (2002) The Fortune at the Bottom of the Pyramid. *Strategy and Business* 26:1, 2-14.
- Reckwitz, A. (2002) Toward a Theory of Social Practices - A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory* 5:2, 243-263.
- Rivera-Santos, M. & Rufin, C. (2010) Global Village vs. Small Town: Understanding Networks at the Base of the Pyramid. *International Business Review* 19:2, 126-139.
- Sánchez, P., Ricart, J. E. & Rodriguez, M. (2005) Influential Factors in Becoming Socially Embedded in Low-Income Markets. *Greener Management international* 51, 19-38.
- Schatzki, T. R. (2005) Peripheral Vision: The Sites of Organizations. *Organization Studies* 26:3, 465-484.

- Schuster, T. & Holtbrugge, D. (2012) Market Entry of Multinational Companies in Markets at the Bottom of the Pyramid: A Learning Perspective. *International Business Review* 21:5, 817–830.
- Seelos, C. & Mair, M. (2007) Profitable Business Models and Market Creation in the Context of Deep Poverty: A Strategic View. *Academy of Management Perspectives* 21:4, 49-63.
- Shove, E. & Pantzar, M. (2005) Consumers, Producers and Practices. Understanding the invention and reinvention of Nordic walking. *Journal of Consumer Culture* March 5:1, 43-64.
- Webb, J., Kistruck, G., Ireland, D. & Ketchen, D. (2010) The Entrepreneurship Process in Base of the Pyramid Markets: The Case of Multinational Enterprise/Nongovernment Organization Alliances. *Entrepreneurship Theory and Practice* 34:3, 555–581.
- Whittington, R. (2006) Completing the Practice Turn in Strategy Research. *Organization* 27:5, 613–634.

Academic portfolio as a self-technique

Mikko Jalas

Introduction

Academics are professionals of writing who frequently also need to write about themselves. Such texts take various forms and are needed for different purposes; one writes short bios for book covers and longer personal introductions for grant applications; one compiles texts and images for departmental webpages for versatile and unknown audiences. In constructing CV's, one is bound to rigid formats. When writing collegial, informal messages to new persons, quick introductions are needed. These are less formalized but often include both academic interests, affiliations, funding bodies and hint at networks of people. Finally, texts such as academic portfolios are lengthy, but rather informal ways of presenting oneself for particular audiences such as nomination boards.

In this chapter I suggest that such texts can be understood as techniques of the self. Foucault (1992, 10-11) defines 'techniques of the self' *'those reflective and voluntary practices by which men not only set themselves rules of conduct, but seek to transform themselves, to change themselves in their singular being, and to make of their life into an oeuvre that carries certain aesthetic values and meets certain*

stylistic criteria'. Writing about oneself is a reflexive practice of carving out a desired or useful academic subject, in which the authors balance between serving external needs and engaging in self-reflection. Neither of these polar ends are achievable: no matter how private, texts are always somehow public and shared: when I unfold my academic self as sentences on the screen, genres of writing and the shared meanings of words guide and constrain me. In similar vein, accepted ideas of being an academic and practicing scholarship, filter and organize the whirl of my emotions, aspirations, and ethical stances.

I am, neither, never fully public when writing self-representations. Even when writing for a particular audience, there is an element of personal integrity that needs to be achieved. In other words, even when trying to impress others or convey a particular view on myself as an academic subject, my text never limits to this aim. Each and every time a self-representation gets produced, it also somehow integrates and assembles me as a subject. Each new round of self-representational text tells a new story of who I am. This is not pure fantasy, but a plausible reproduction of my academic subjectivity.

Academic portfolio as a self-technique

The latter part of the chapter contains an academic portfolio written in August 2014 for the nomination board of a lectureship in Sustainable Design at the Aalto University School of Arts, Design and Architecture. At the time of writing, I had rather

hastily decided that I should submit an application for this position. I had not been in a similar situation before and had no previous version of such a text available. The guidance for this text was simply to present at maximum five of the most important artistic or academic projects.

As I recall, I thought I will try to write a candid text and to be open about my personal path, motivations and future aspirations. When viewing the submitted portfolio, it is quite obvious that this is not my dominant mode of writing. In the text, I struggle to prove my competence in an area in which I had done little research or teaching. Rather than being a specialist in the area of Sustainable Design, I reproduce myself as an achieving academic. In the portfolio, ideas and personal inclinations turn into successful grant applications and publications in established research outlets. The portfolio, a critical observer might claim, is but an illustrated CV, because it lacks the failures and contours which have not been productive in an accepted, straight-forward manner.

It is obvious to me that I could have struck a different balance. Daring enough, I might have written about failures and the flat moments of my academic career. Yet, the text did carry me some way from presenting the mere outcomes as in a CV, in which publications are categorized according to prestige and listed in a chronological order. The simple act of listing research interests and grouping activities and achievements in those categories establishes my own view on my work. Unlike a formal CV, it talks of *what* I think I am doing. As the text also hacks the paths

of involvement and suggests motivations, it does even more. It tells a story of *why* I am involved in these activities. Does the text also align into telling a story of *who* I am? In this respect, the text appears highly ambiguous: in addition to being an academic with particular research interests and commitments, I appear as an engineer and an activist, a carpenter, a goldsmith and a consultant. These design-related public, professional roles leave aside other roles such as being a parent.

After writing the text, I have read it a couple of times. My reactions have not been particularly strong. I tend to think that the text is more of an in-situ account for myself of why I am applying for the position. It seeks to fit and transit me from the discipline of organization and management into the world of design. I read the text thus as a more private one than it appears for others. This is probably self-evident: the effects of writing are always multidimensional and the reader only receives a finalized and partial story. Self-discipline and self-management are other, more hidden aspects of public self-representations.

References

Foucault, M. (1992) [1984] *The Use of Pleasure. The History of Sexuality: Volume Two*. Trans. R. Hurley. Harmondsworth, Middlesex: Penguin.

Portfolio of research and artistic activities prepared for the application of a lectureship on Sustainable design at Aalto University School of Arts and Planning
Mikko Jalas 15.8.2014

Mikko Jalas, PhD, M.Sc (eng)
Taivaanvuohentie 14 C 15, 00200 Helsinki
mikko.jalas@aalto.fi

Structure of the portfolio

This portfolio mainly displays my academic activities in writing and publishing on design. Individual pieces of writing (5) for demonstration are pointed out by underlining the reference and appended as part of the text in the order of their appearance in the text.

My professional and academic career in design

I am trained as an engineer in previous Helsinki University of Technology. At the time of graduation in 1994, eco-design was only emerging as relevant field activity for most businesses. This was also the case in the booming telecommunications industry in which I ended up doing my master thesis and taking up a position as an expert on design-for-environment (DFE). Working for the Nokia corporation entailed screening a variety of the products in terms of life cycle environmental impacts and opportunities for improvement therein. Lower stand-by power

consumption of devices, energy efficiency in general, material selection and flame retardants and other hazardous substances were issues that occupied the eco-designers of the electronics industry. To personally claim a design or particular product improvement from the years (1993-1999) I have worked at Nokia in various positions relating to eco-design would be too ambitious. My main achievement was to set up a team on eco-design at Nokia Research Centre and recruit people who continue to work there for environmental improvements of the products and productions methods. A theme issue on eco-design in the internal technology bulletin Advance published in 1996 by Nokia Research Center is also telling of my efforts. In this publication we introduce tools such as life cycle assessment for the engineering communities of the company but also feature in a photo in a large dust bin.

Eco-efficient Product Service System

The transition from being a practitioner of eco-design to being an academic was a gradual one for me. I was invited to write and developed teaching on the bases on my experiences of eco-design and environmental management in a large multinational organization. My research efforts were spurred by a project that received funding from the academy of Finland in 1999 to study the role of services and ICT for dematerialization. Our review of the debate on the potential of services (in below) preceded the wider international interest product service systems.

Heiskanen, E. & Jalas, M. (2003). Can services lead to radical eco-efficiency improvements? - A review of the debate and evidence.

Corporate Social Responsibility and Environmental Management 10: 186-198.

This review and my experiences of eco-design resulted also as an invitation to join a Nordic group of PhD supervisors in this area in 2008.

Do-it-yourself-activities, object-relations and everyday practices

My personal ambitions went more towards broader questions of the culture of unsustainability that seemed to undo and override well-intended efforts of eco-design in organizations. This turned out as an ethos of being committed to crafts, slower pace of life, self-sufficiency and local community action. In concrete terms in 1997-1999 I became a student in Arts and Craft first in Kuopio Polytechnic and then in the Department of Design at University of Industrial Arts in Helsinki. Crafts did not turn to be my profession but rather my field of research when starting my PhD studies at Helsinki School of Economics in 1999. What followed was a long term interest in how various forms of practical/productive/artistic activities are intrinsically motivated and legitimate. In addition to the two below publications in this area, I have studied and published papers for example on practical arrangement of wood-based heating systems in Finland (Journal of Consumer Culture 2013) bicycling and the singularization of objects in this area (two conference papers and a Finnish journal article).

Jalas, M., Kuusi, H., and Heiskanen, E. (2014). Self-building courses of solar heat collectors as sources of consumer empower-

ment and local embedding of sustainable energy technology. Science & Technology Studies 27 (1).

Jalas, M. (2005). The art of loving wooden boats. In: M Pantzar & E Shove (eds) (2005). Manufacturing leisure. Innovations in happiness, well-being and fun. Publications of the National Consumer Research Centre 2005:1. pp. 185-207. Helsinki: National Consumer Research Centre (also published without illustrations in Time and Society in 2006)

Social metabolism and industrial ecology

Doing crafts and engaging in critiques such as Slowfood and other slow-movements have been visible in the policy agenda of sustainability and sustainable consumption. However, I have in my work also sought to put these activities into a broader contexts. This materialized in my PhD as a key question of the making of busyness and the restless need to participate in the consumption opportunities of modern societies. Economics as a discipline stood in particular for me as a prime example of constructing the busy self. The compilation of my PhD thesis thus contained two articles that build up theories and formal accounting scheme as if time and experience in everyday life mattered. Latter one of them is:

Jalas, M. (2005). Everyday Life -context of the Increasing Energy Demands: Time-use Survey Data in a Decomposition Analysis. Journal of Industrial Ecology 9 (1-2): 129-145.

I currently continue to work with time use survey data and, as an example of an international position, was invited in 2014 to the biannual main conference of Industrial Ecology to give a

plenary presentation of time-use approaches in modelling societal material flows.

Urban planning

One of the conclusions developed in finalizing and defending my PhD thesis was that busyness is rooted in and maintained by a host of policies. Using the notion introduced by German ecological economist Lucia Reisch, I called for eco-social time policy. When and where are the policies that regulate pace in everyday life issued? Against who are slow time -movements protesting? One of my guesses was that time policy must be a local phenomenon. Proper pace is linked to one's experience and local living environment, and local policy processes might be best able to address busyness. I thus turned to analyze the LocalAgenda21-process of Helsinki in terms time policy, and reported on my fairly disappointing results in:

Jalas, M. (2012). Debating the proper pace of life: an analysis of sustainable consumption policy processes at national and municipal levels. Environmental Politics 21(3): 369-386.

It has become evident for me that objects and the built environment are key to regulating the pace of life. What people in the LocalAgenda21-process in Helsinki called for was better planning and quality of public spaces. This certainly rang a bell: quite early on in my PhD thesis I had noted for example William Morris of the Arts and Craft movement arguing that good quality design in key to human well-being in modern societies. Can you reduce time policy into spatial policy or design? If so, what kinds of environments foster sustainable consumption

patterns? One prominent answer has been that denser urban structures enable more eco-efficient services for housing and mobility. Yet, according to a fresh PhD work of Jukka Heinonen in 2012, per capita CO₂ emissions for city dwellers are quite systematically higher than those of people in rural areas. While being more efficient in organization, cities appear to spur consumption. In 2012 I began to address this question with colleagues from the Department of Real Estate, Planning and Geoinformatics at Aalto University. This resulted in two consecutive publications in the latter of which we explore in detail the links between consumption activities and urban environment as well as housing type.

Heinonen, J., Jalas, M., Juntunen, J.K., Ala-Mantila, S. and Junnila S. (2013). Situated lifestyles: II. The impacts of urban density, housing type and motorization on the greenhouse gas emissions of the middle income consumers in Finland. Environ. Res. Lett. 8 (2013) 035050.

In sum, I have this far carried out a research career that is premised on studying objects and the materiality of human experience. My main motivation for such a focus has been to try to look for opportunities of engagement, contentment and joy in everyday life. These opportunities can potentially prompt humans to consume differently and with less environmental impact. They also establish positions in which human subjects are not marginalized to simply digest goods and services designed and produced elsewhere.

Design/practical projects

I have not practiced design in any significant way outside objects designed and made for my own use. These include jewellery, furniture, staircases and bicycle accessories. The study of the table leg dates from 1998.

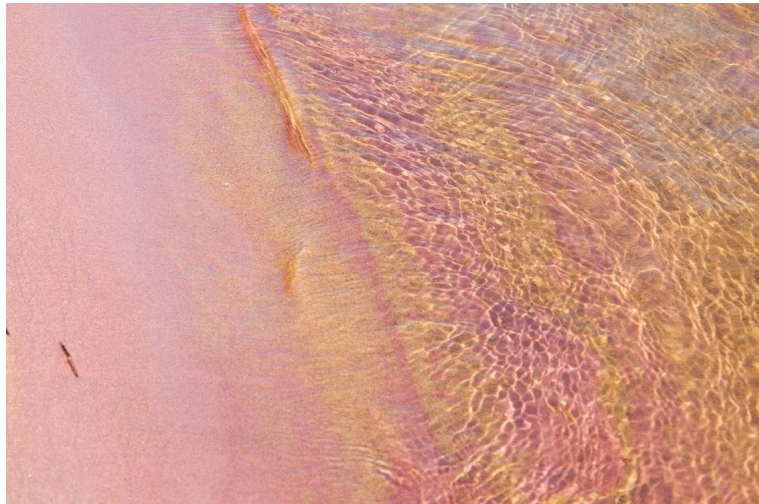
A long standing design effort for me has also been the planning and realizing renovation projects of old wooden vessels. These projects include the ongoing negotiation between the historicity of the objects, the tasks of maintenance, safety at sea and the advances provided by new materials and technologies. The difficulty of striking this balance has provided inspiration for writing and for crafts. Restoration projects include:

- Windmill class dingy, designed by Clark Mills in 1953 and built by Kalervo Suominen in 1963.
- Hai class boat 'Kaptah' FIN 31, desined by Gunnar Stenbeck in 1932 and built by Heinlahden veneveistämö in 1935.

- One-off kustkryssare 'Nobiscum' FIN 9226 (previous S-99), designed by Stieg Tiedemann and built by Börjeson&Abrahamson boatbuilders in Stockholm in 1947.

Another longstanding effort for me has been to set up a citizen-owned wind turbine initiative Lumituuli Ltd. I have been a founding member of the company and maintained a board/chairman position from the beginning with only one year break due to working abroad. As a citizen initiative, the company has had an extremely active board in which tasks between the executive officer and board members have been intermingled. A board position at Lumituuli has entailed responsibilities over corporate relations, promotional material, sales strategy as well as very concrete design and planning tasks related to the setup of wind turbines. Currently, our lasting efforts at Lumituuli are realized with over 1200 shareholders and the third turbine being constructed at the community of Lumijoki, Finland.

III Käytännönharjoittajien kohtaaminen

Kentälle jääminen liikuttaa

Eeva Houtbeckers

Ennen ensimmäistä väitöskirjani kenttätöjaksota ajattelin, että etnografiassa voi pysyä etäällä kentästä. Kuitenkin kenttätöiden aikana ihmisten kohtaaminen oli paljon koskettavampaa ja liikuttavampaa kuin mitä osasin odottaa. Kenttätöiden jälkeen ymmärsin, että olisin voinut olla vieläkin avoimempi.

Tämä kaikki valkeni minulle analysoidessani käymääni keskustelua erään varttuneemman tutkijan kanssa. Keskustelussa hän esitti käsityksensä etnografiasta, joka korosti suunnitelmallisuutta. Pohdin ääneen, että väitöskirjani ensimmäistä kenttätutkimusta suunnitellessani ja toteuttaessani minulla ei ollut mitään käsitystä siitä mitä olin tekemässä. "Teitkö virheitä?", hän kysyi. Hämmästelin kysymystä yhtälailla kun hän mahdollisesti hämmästyi vastaustani: "Totta kai tein virheitä!". Varttuneempi tutkija jatkoi tarinalla. Siinä nimekäs yhdysvaltalaisutkija ei kyennyt kytkemään pois päältä etnografiaa itsessään, vaan illalliskutsuilla hän saattoi kirjoittaa pöydän alla muistiinpanoja vuorovaikutustilanteesta. Keskustelukumppanini jatkoi, että meillä kaikilla on luontainen taipumus tehdä tietynlaista tutkimusta, kuten käsitteellistä työtä tai etnografiaa. Hän ei sanonut sitä ääneen, mutta tulkitsin, että

tunnustukseni ”virheistä” antoi minut ilmi ”tietynlaisena” tutkijana.

Ymmärrän tutkimustyön toiminnaksi, joka koostuu erilaisista käytänteistä (Räsänen 2009), kuten aineiston tuottamisesta, kirjoittamisesta ja tutkimusseminaareista. Nuorena tutkijana pyrin oppimaan tutkimuksenteon tuottamalla aineistoa, kirjoittamalla ja käymällä seminaareissa (Kantelinen & Korpiaho 2009). Osallistun käytänteisiin, jotka ovat olleet olemassa ennen minua. Samalla tulen tuottaneeksi ne uudelleen (Schatzki 2001). Mikäli haluaisin muuttaa tutkimuskäytänteitä, on se mahdollista vain, kun ensin itse olen ottanut osaa niiden tuottamiseen.

Tutkimustyön käytännöllisestä luonteesta johtuen ja vastoin aiemmin kuvaamani keskustelukumppanini näkemystä väitän, että tietynlaiseksi tutkijaksi, kuten etnografiksi, voi kehittyä. Lisäksi tietynlaisena tutkijana, esimerkiksi etnografina, voi muuttua. Väitteiden todistamisen lisäksi haluan ymmärtää omaa tutkimusprosessiani. Siksi tämä kirjoitus tekee näkyväksi kehitykseni kenttätöyöhön ryhtymisestä sen päättymisen jälkeiseen aikaan. Aineistona käytän kokemuksiani vuosilta 2010–2014. Ymmärrys prosessista vaikuttaa tutkimukseni luotettavuuden (itse)arviointiin. Toivon, että tekstin kirjoittamisen jälkeen voin olla itseäni kohtaan lempeämpi: mennyttä kenttätöyötä ei voi muuttaa, vaan sen teki sen hetkinen minä niillä tiedoilla ja taidoilla.

Tämä juttu sisältää tarinoita kentällä ja henkilökohtaisia tunteuksia, joista osan joku voi tulkita tutkijan virheiksi. Kuvaan

tilanteita, joissa pysyin etäällä kentästä ja toisaalta tilanteita, joissa olin lähempänä muita ihmisiä. Aluksi luon lyhyen katsauksen etnografiaan lähellä omia tutkimusalojani, yrittäjäys- ja organisaatiotutkimusta. Tämän jälkeen kuvaan tutkimani kentän ja alkuasetelmat. Keskityn kuvaamaan yksittäisiä vuorovaikutustilanteita, jotka tuovat esille mikrosekunneissa tehtävät päätökset, joita ohjasi kulloinkin omaksumani tutkijamalli. Lopuksi reflektoin näitä tilanteita ja pyyntöjä osallistua tutkimani organisaation toimintaan.

Etnografia

Etnografiaksi kutsutaan tutkimusta, jossa tehdään kenttätöitä. Lisäksi etnografia pitää sisällään vuorovaikutusta ja aiheen kokonaisvaltaista kontekstointia sekä pohtii tutkimuksen vaikuttavuutta (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014). Lyhyesti, työ tuottaa tiettyä todellisuutta (ibid.). Tässä kirjoituksessa asemoin tutkimukseni etnografiaksi, vaikka käsitteen käyttö ei ole yksiselitteistä. Esimerkiksi etnografian kesto ja kenttätöiden laatu vaikuttavat siihen millä tavalla etnografiaan viitataan. Puhutaan *fokusoidusta etnografiasta* (Knoblauch 2005). Samoin käytetään käsitettä *lyhytaikainen etnografia* (Pink & Morgan 2013).

Työn tutkimuksessa etnografialla on saavutettu hienoja löydöksiä. Etnografia on tuonut tietoa erilaisista ammateista, kuten poliiseista, palomiehistä ja sairaanhoitajista (Räsänen & Trux 2012). Lisäksi on tutkittu innovaatioita (Miettinen 1999) sekä akateemista työtä (Räsänen 2008). Kuluttajatutkimuksessa

etnografialla pyritään pääsemään lähelle kuluttajien kokemuksia ja todellisia käyttötilanteita.

Perinteisesti organisaatio- ja johtamistutkimuksessa etnografiaa on käytetty johtajien tutkimuksessa (Van Maanen 1988). Nykyisin organisaatiotutkimuksessa etnografia on yhä tavallisempaa. Tutkijat ovat viettäneet pidempiä aikoja organisaatioissa (Czarniawska 2007), ja organisaatioiden prosessien seuraaminen yli ajan on yhä yleisempää esimerkiksi *strategy as practice* -tutkimuksessa (ks. esim. Jarzabkowski & Paul Spee 2009). Etnografioita on tehty myös yrittäjistä ja yrittäjyydestä. Esimerkiksi sukupuolittuneet käytänteet (Bruni, Gherardi & Poggio, 2004), maaseutuyrittäjyys (Katila 2000) ja etninen yrittäjyys (Smart 2003) ovat kiinnostaneet etnografeja.

Kiinnostavaa on se miten tutkijan asema eri etnografisissa perinteissä mielletään. Etnografiat voi jakaa jatkumolle kahden ääripään väliin: (1) ne, joissa tutkija käyttää kenttätöitä funktionaalisesti tiedon lähteenä ja on objektiivinen seuraaja ja (2) ne, joissa tutkija on valmis avautumaan kentälle ja ymmärtää tämän prosessin osaksi ymmärryksen kasvamista. Tämä jako on näkyvissä etnografian kotitieteenalalla antropologiassa (Behar 2003) mutta myös muilla aloilla.

Vaikuttaa siltä, että yrittäjyys- ja organisaatiotutkimuksen vaikutusvaltaisissa aikakauslehdissä etnografia mielletään yhdeksi tiedonkeruumenetelmäksi siinä missä haastattelut tai kyselyt (ks. esim. Oberhuber & Krzyzanowski 2008). Tällaisessa otteessa

kentälle mentäessä mukana on oma malli, joka verifioidaan tai hylätään tapahtuneen perusteella.

Oman ja monen muun kokemus kuitenkin on, ettei tutkija voi päättää asemaansa varmasti etukäteen, sillä kenttätö muodostuu aina omanlaisekseen. Vaikka me vaikutamme kenttään, emme tee niin rajattomasti (Jensen & Lauritsen 2005). Kentällä olevat ihmiset voivat joko kertoa meille tarinansa tai voivat päättää olla kertomatta (Behar 2003). Samasta syystä omaa asemaa aiemmin kuvaamalla jatkumolla ei voi aina päättää; emme voi lyödä lukkoon etukäteen miten avaudumme kentälle.

Organisaatiotutkija ryhtyy kenttätööhön

Väitöskirjani kuuluu organisaatiotutkimuksen piiriin, ja tutkimusaiheeksi valikoitui yhteiskunnallinen yrittäjyys. Pohdin tulokulmia, ja päädyin arjen organisoitumiseen, sillä yhteiskunnallisen yrittäjyyden työn arjesta tiedettiin vähän (Dacin, Dacin & Tracey 2011). Halusin tehdä havainnointia organisaatioissa, minkä koin sopivaksi tavaksi lisätä ymmärrystä arjesta. Olin vaikuttunut pienyrittäjyyden etnografioista (Henttonen 2010) ja etnografina toimimisen reflektoinneista (Hasu 2005). Luin etnografian tekemisestä menetelmäoppaita (Atkins, Coffey, Delamont, Lofland & Lofland 2001) ja opin muun muassa sen, että kenttätö eroaa kysely- tai haastattelututkimuksesta.

Vaikutti siltä, että etnografian seurauksena tutkijat olivat joutuneet muuttamaan omia ennakoasetelmiaan. Tämä oli mielestäni kiehtovaa, jännittävää ja vähän vaarallista. Tutkija

näyttäytyi lukemani perusteella harkitsevana ja taitavana, mutta herkkänä havainnoijana, jonka tulee reflektoida tutkimusta ennen kenttätöitä, sen aikana ja sen jälkeen.

Aloitin kenttätöiden hartaan harkinnan jälkeen valitsemassani organisaatiossa vuonna 2010. Havainnoinnin lisäksi haastattelin ihmisiä nauhurin kanssa ja ilman, otin valokuvia sekä keräsin dokumentteja. Kyse oli yhteiskunnallisesta yrityksestä, joka vuokrasi työtilaa sosiaalisista innovaatioista kiinnostuneille tai niitä tuottaville freelancereille ja yrittäjille. Kenttätöni päättyi virallisesti 2013, minkä jälkeen organisaatiossa ovat muuttuneet tavoitteet, yhtiömuoto ja ihmiset. Voidaan siis sanoa, että tutkimaani organisaatiota ei enää sellaisenaan ole olemassa.

Olin ajatellut tehdä siistin stop&go -etnografian, jossa olin paikalla rajatun aikaa. Kuvittelin, että tutkimussuunnitelmani oli niin selvä, että saisin kentältä tarvitsemani tiedon. Yhteiskunnallisessa yrittäjyydessä on taloudellisen voiton sijasta ensisijaisena tarkoituksena tuottaa yhteiskunnallisia vaikutuksia (Alvord, Brown & Letts 2004; Dees, Anderson & Wei-Skillern 2004; Mair & Martí 2006). Ajatuksenani oli kuvata arkipäivän käytäntöjä liittyen vaikuttavuuden todentamiseen. Oletukseni oli, että vaikutusten todentaminen on monimutkaisempaa kuin mitä kirjallisuudessa annetaan ymmärtää. Ideaalitulanteessa olisin luonut vignettejä (Barter & Renold 1999) siitä, miten yhteiskunnallisten yritysten arjessa seurataan organisaation vaikutuksia. Olin valinnut organisaation aikaisempien haastatteluiden ja havaintojen perusteella. Oloni oli itsevarma.

Saapuessani paikalle ensimmäisenä päivänä minua oli vastassa yksi tilan ”yhteisöjohtajista”. Vaikka olin itse tavannut hänet vain muutamaa minuuttia aikaisemmin, hän toivotti minut tervetulleeksi melko konkreettisesti avosylin ja kierrätti tuttavallisesti tilassa esitellen minut hyvänä tuttavanaan kaikille, joilla oli aikaa. Sitten hän tarjosi minulle teetä ja vähän sympatiaakin ja lopuksi kehotti tekemään oloni kotoisaksi. Hänen - myöhemmin opin - Latinalaisesta Amerikasta kurottava tapansa oli suomalaisessa kontekstissa niin vilpittömän varaukseton, että varsinaissuomalaisena olin ällikällä lyöty. Tämä aito ja lämmin kohtaaminen hänen puoleltaan sulatti sydämeni heti ensimetreillä. Hymyilin valloittavasti ja kiittelin vuolaasti.

Jossakin vaiheessa parin päivän jälkeen ryhdistäydyin ja aloin kysellä tutkimusaiheestani: vaikuttavuuden todentaminen arjessa. Kun löysin vihdoinkin oikeat kysymykset, kävi ilmi, että aikaisemmista suunnitelmista huolimatta mitään sellaista ei oltu vielä ehditty tehdä eikä tultais tekemään vähään aikaan. Oli muuta ajateltavaa, kuten hyvä kahvi ja pöhinä. Olin kiusaantunut. Miten en ollut osannut haastatteluissa kysyä paremmin tilanteesta vaan täydentänyt haastateltavan nyt epämääräisiksi osoittautuneet viittaukset omilla oletuksillani? Miten minä nyt tekisin suunnitelmieni mukaisia hienoja vignettejä? Se, että arjessa ei yritetä todentaa vaikutuksia laisinkaan, oli aivan päinvastaista verrattuna yhteiskunnallisen yrittäjyyden kirjallisuuteen. Joten yhtäkkiä olin kentällä ilman teoreettista suunnitelmaa.

Minulla oli kaksi vaihtoehtoa: (1) päättää kenttätyö ja etsiä aiheeni mukainen toinen organisaatio tai (2) jatkaa kenttätyötä organisaatiossa. Ensimmäinen tarkoittaisi, että pitäisin kiinni "teoreettisesta" viitekehyksestä ja etsisin sopivat tapaukset ornamentoimaan kirjallisuuden perusteella luotuja argumentteja. Vaikka nykyisen ymmärrykseni mukaan aluksi valittu teoria ei läheskään aina toimi kenttätyön jälkeen, istuu tämä myytti sitkeässä lineaarisen tutkimusraportoinnin kulttuurissa. Raporteissa harvoin kuvataan koko kentän ja käsitteellisen ajattelun yhteensovittamisen prosessia.

Toinen vaihtoehto tarkoittaisi, että tulokset olisivat epävarmempia, mutta pysyisin yhdessä aikansa kiinnostavimmista suomalaisista yhteiskunnallisista yrityksistä. Punnitsin vaihtoehtoja. Tulin siihen tulokseen, että vaikuttavuuden todentaminen ei olisi todennäköisesti paremmalla mallilla muissa teoreettiseen otantaani kuuluvissa organisaatioissa.

Järkeilyni lopputuloksena päätin siis jäädä. Mutta rehellisyyden nimissä luulen, että ihmiset, joihin olin tutustunut, saivat minut jäämään: vieraanvaraisuus Latinalaisesta Amerikasta, yhteisöjohtajien hersyvä energia ja innostuneet start-up-heput. Olin jo niin kiintynyt heidän arkeensa, vuorovaikutuksen seuraamiseen ja organisaation pohinään, että en halunnut jättää sitä maailmaa. Päätin antautua kentälle. Tosin minulla ei ollut aavistustakaan mitä jääminen tarkoittaisi minulle tutkijana. tarinat tulivat minulle, valmistautumattomalle, varsin yllättäen.

Neljä tarinaa, jotka olivat jo minussa

Ruth Behar (2003) kirjoittaa tarinoista, joita etnografit kirjoittavat. Niiden myötä etnografit löytävät itsestään tarinoita, joita he eivät olleet ennen huomanneet. Behar kuvaa liikuttavasti, miten tarinat kietoutuvat yhteen ja ylittävät ajalliset, kulttuuriset ja sosioekonomiset asetelmat. Hänen mukaansa näiden tarinoiden edelleen kertomisen uusille yleisöille voi ymmärtää maailman pelastamisena, sillä siten kertomukset eivät katoa. Seuraavaksi kuvaan neljä kentällä kuulemaani tarinaa, jotka olivat jo osa minua.

Ensimmäisen kenttätyöjakson loppupuolella olin pyörinyt tilassa jo pidempään. Luulin kuulleeni kaikenlaista ja marinoituneeni monessa liemessä, kun piipahdin vielä yhdeksi perjantai-iltapäiväksi työviikon päättävään epäviralliseen sosiaaliseen kokoontumiseen. Joukko tuttuja istuskeli sohvilla ja jutusteli. Muut hävisivät ympäriltä paketoimaan viikkoa, ja jäin istumaan tilassa vierailleen ihmisen kanssa. Kerroin tekeväni tutkimusta ja aloin kysellä häneltä tuntemuksia organisaatiosta, johon hän vähitellen oli sitoutumassa. Hän totesi tilan antavan hänelle itseluottamusta. Nopeasti keskustelu eteni tummille ja syville vesille. Keskustelukumppanini totesi, että itse asiassa hänen itseluottamuksensa oli vieläkin todella huono, sillä edellisessä työpaikassa hän joutui työpaikkakiusatuksi. Oloni alkoi muuttua epämurkavaksi, mutta vierailija jatkoi tarinaansa. Hän kuvasi, miten johtavassa asemassa oleva kiusaaja haukkui tehtyä työtä, ja sitten myöhemmin käytti sitä sumeilematta hyödykseen. Pomo saattoi ilmestyä työpisteelle, saada raivokohtauksia ja

hetken kuluttua jatkaa kuin mitään ei olisi tapahtunut. Muistan vaivaantuneen oloni toista kuunnellessa. Saako tämän hetken jotenkin pois päältä? Mitä minä osaan sanoa hänelle? Lopulta kiusaajan epäjohtonmukainen käytös ja muiden puuttumattomuus ajoi keskustelukumppanini sairauslomalle ja sitten ulos työpaikasta. Siinä meni työyhteisö ja toimeentulo. Tarinan kuultuani olin raivoissani. Miten ihmisiä voi kohdella tuolla tavalla? Miten on mahdollista, että kukaan ei puuttunut asiaan? Vaikka hän koki tutkimani organisaation lisänneen itseluottamusta, oli hän vielä toipilas. Lopulta sanoin, että hän teki oikein lähtiessään pois huonosta paikasta. Sisälläni kuitenkin kihisi määrittelemätön joukko suuttumuksen ja vihan tunteita.

Nämä tunteet liittyivät erääseen aikaisempaan työpaikkaani, missä tuli ajankohtaiseksi työehtojen neuvottelu uudestaan. Asetelma koski koko henkilöstöä. Työntajan edustajat kokivat tarpeelliseksi yrittää säästää menoja kun taas työntekijäpuolella oli tarvetta korjata asiantuntijatyöhön liittyviä epäkohtia, kuten matka-ajan korvauksia. Tilanteen ratkaisu venyi, ja neuvotteluihin alkoi tulla mukaan työnantaja- ja työntekijäliittojen lakimiehiä. Kyseessä oli pieni työyhteisö, jossa virallishenkiset neuvottelut tuntuivat absurdeilta. Kohdallani kyse oli ensimmäisestä kerrasta, kun minun annettiin ymmärtää, että työpanokseni on täysin korvattavissa. Tästä kokemuksesta teki järkyttävämmän se, miten aikaisemmin samat ihmiset olivat olleet läheisiä ja kannustavia. Lopulta sopimukset saatiin solmittua ja tilanne rauhoittui, mutta luottamus oli mennyttä.

Palattuani väitöskirjatyöni toiselle kenttätyöjaksolle kuulin, että joukko avainhenkilöitä oli jättänyt yhteisön. Uuden johdon edustajan versiossa he lähtivät, koska hommat alkoivat mennä huonosti. Vähitellen minulle selvisi, että yksi avainhenkilöistä lähti uupumisen takia. Sovin hänen kanssaan tapaamisen kuullakseni hänen versionsa tarinasta. Keskustelimme nykyisistä töistä ja menneestä työrupeamasta. Hän kertoi tehneensä hyvin pitkiä päiviä, koska hän oli organisaatiossa se, joka teki aivan kaikkea. Vapaa-ajalle ei jäänyt aikaa. Oli toki hienoja hetkiä ja suuria onnistumisia, mutta lopulta koko hommasta katosi ilo ja alkoi vain olla raskasta. Lopulta uupumuksessa meni melkein oma terveys. Siinä istuessani huomasin hänen olemuksestaan, että hän oli vieläkin väsynyt. Sitten aloin kysellä lisää organisaation taustoista. Uupumuksesta en sanonut mitään, vaikka itse asiassa minulla oli aika paljon sanottavaa.

Olen itse kokenut työuupumusta ennen väitöskirjani aloittamista, käynyt burn outin partaalla tai ehkä ollutkin loppuun palanut. Yhdessä vaiheessa olin lääkärintodistuksella jonkin aikaa poissa töistä, koska olin niin väsynyt. Kun kuuntelin organisaation jättäneen tarinaa, muistin omat hetkeni eteisessä ulkovaatteet päällä, siihen unohtuneena. En enää oikein muistanut kumpaan suuntaan olin menossa: ulos kodistani töihin vai sisään kotiin syömään ja nukkumaan hetkeksi ennen singahamista taas ulos. Ja kaiken aikaa pelkäsin itkeväni julkisesti väsymystäni.

Ensimmäisen kenttätyöjaksoni aikana olin tukevasti raskaana. Kuljin tilassa mahani kanssa, mikä herätti usein ystävällisiä

kysymyksiä lasketusta ajasta ja lapsen sukupuolesta. Ihmiset tulivat onnittelemaan ja kertomaan omista lapsistaan. Kerran haastattelin yhtä organisaation perustajaa, ison menestyneen yrityksen oravanpyörästä poishypännyttä. Haastattelun jälkeen hän alkoi kysellä raskaudestani. Hän kertoi kuinka monta lasta hänellä on ja minkä ikäisiä he ovat. Ajattelin, että tässä on tyypillinen kahden vanhemman kohtaaminen. Tarina kuitenkin jatkui yllättävään synnytystarinaan. Kesken työpäivän haastattelemani perustaja sai puolisoiltaan soiton, että synnytys oli alkanut ja tällä kertaa tulee vauhdilla; ambulanssi oli jo tilattu. Ehtiäkseen kotiin lapsensa syntymään hän ajoi törkeää ylinopeutta, ohitteli autoja ja rukoili, että poliisit eivät osu matkalle. Hän ehti juuri paikalle nähdäkseen syntymän käytävällä ensihoitohenkilökunnan avustamana. Ihmeellistä, hän sanoi. Kun draama oli ohi, naapurit kurkkivat ovista, palomiehet itkivät ja kaikki halailivat toisiaan. Muistan räpytelleen silmiäni. Ajattelin, että jos nyt itken, vaikutan hormonihöyryiseltä raskaana olevalta naiselta. Jos nyt en itke, on reaktio ammattimaisempi.

Toisen kenttätyöjakson aikana olin tuore äiti. Tapasin kahden kesken yhtä yhteisön avainhenkilöistä. Keskustelun lomassa hän alkoi kertoa siitä, miten nyt hän haluaisi jättää perheajan vähemmälle, tehdä intensiivisemmällä otteella työtä ja avautua tälle työyhteisölle. Ajattelin, että tässä on tyypillinen tarina itsensä toteuttamisesta työn välityksellä. Hän jatkoi, että mielestään hän on ollut melko omistautuva vanhempi. Vasta muutto uudelle paikkakunnalle auttoi häntä ymmärtämään miten hän oli elänyt eri tavalla kuin muut vanhemmat. Kuin sipulia kuorien kävi ilmi, että hänen esikoisensa ei enää ollut tässä maailmassa.

Aikanaan synnytys ei sujunut hyvin, minkä jälkeen vauvan pieni keho vaurioitui peruuttamattomasti. Lapsi menehtyi saamiinsa vammoihin kuukauden ikäisenä. Silmiäni kirveli ja räpyttelin niitä tiuhaan. Muistan miten laskin katseeni ja kirjoitin jotakin. Ajattelin, että jos nyt itken, vaikutan hormonihöyryiseltä pienen lapsen äidiltä. Jos nyt en itke, on reaktio ammattimaisempi.

Kaksi lapsiin liittyvää kohtaamista tutkimassani organisaatiossa olivat koskettavia siksi, että itsekin olin tulossa tai tullut vanhemmaksi. Kun kuulin dramaattisesta ja vauhdikkaasta synnytystarinasta, oma synnytykseni oli vasta edessä. Olin kuvitellut kaikenlaisia kauhuskenaarioita siitä, miten menemme synnytyssairaalaan ennen aikojamme ja joudun yöllä kärsimään yksin supistuksista synnyttämättömien osastolla (puolisot pääsevät öisin vain synnytyssaliin). Vaihtoehtoisesti kuvittelin synnyttäväni ilman kivunlievitystä tai terveydenhoitohenkilökuntaa olohuoneemme sohvalla puolisoni pökerryttyä lattialle. Ihannekuviessani olimme yhdessä synnytyssalissa ja taustalla soi lempimusiikkimme.

Lopulta kaikki meni aivan toisin. Lapsemme oli jäänyt kohdussa huomattavasti pienemmäksi ja alkoi olla jo melko huonossa kunnossa. Tämä kaikki selvisi vasta pari viikkoa ennen laskettua aikaa. Olin mennyt sairaalaan ylimääräiseen tarkastukseen ja jäin siltä reissulta kiireelliseen sektioon. Vasta leikkaussalissa kirurgien, lastenlääkärien, kättilöiden ja liudan muun minulle ja erityisesti lapsellemme varatun terveydenhuoltohenkilökunnan lähellä kaikki aikaisemmin mainittu todentui. Leikkaus oli ainoa vaihtoehto. Mikäli pientä poikkeamaa ei olisi huomattu ja

aikaisempaa tarkastusta tehty, olisi synnytys saattanut käynnistyä. Siinä tapauksessa lapsemme olisi hyvin todennäköisesti saanut vakavia vaurioita tai jopa menehtynyt.

Edellä kerrotut kentällä kuulemani tarinat kuvaavat sitä, miten organisaatio oli tärkeä kohtaamilleni ihmisille, jokaiselle omalla tavallaan. He olivat päätyneet sinne jokainen eri puolilta, ja heille se edusti jotakin tärkeää itsensä toteuttamiselle. Yhdelle se oli itseluottamuksen rakentamista, toiselle vapaampaa olemista kuin kovassa korporaatiomaailmassa. Kolmannelle se oli rajojen asettamisen korkeakoulu ja neljännelle tapa käsitellä surua. Se oli enemmän kuin työpaikka. Ja vastaavasti, työpaikka sai paljon merkityksiä, sillä se oli oman identiteetin toteuttamisen paikka. Samalla nämä tarinat osoittautuivat minulle hyvin henkilökohtaisiksi.

Liikuttunut ja liikkunut tutkija

Kenttätöön aikana kuulemani henkilökohtaiset tarinat ja niiden sekoittuminen omaan henkilökohtaiseen historiaani (Behar 2003) on ollut minulle hämmäntävää. Koulutukseni kauppa-korkeakoulussa ei valmistanut minua tällaisiin kokemuksiin. Taustani ei ole antropologiassa, jossa tutkijan asemasta keskustellaan jo osana perustutkinto-opintoja. Lisäksi lukemani menetelmäoppaat olivat kitsaita käsitellessään liikuttumista. Vaikka jokaiselle kenttätöntekijälle tilanteet tulevat yllättäen ja ovat omalla tavallaan henkilökohtaisia, tietyillä aloilla kentän omakohtaisuutta osataan odottaa ja sitä käsitellään yhdessä tutkijakollegoiden kanssa.

Kenttätöni aikana sain johtotasolta kutsuja osallistua organisaation toimintaan. Minulta pyydettiin neuvoja liikeideoiksi hankalassa taloustilanteessa. Minut kutsuttiin sijoittamaan organisaatioon ja tulemaan yhdeksi omistajaksi. En kuitenkaan kutsuista huolimatta lähtenyt mukaan, mutta se ei johtunut halun puutteesta. Syitä etäisyyden pitämiseksi olivat oma (uusi) elämäntilanne, varovaisuus hypätä mukaan ongelmien kanssa painiskelemaan organisaatioon ja etäisyyden säilyttäminen tutkijana.

Oma uusi elämäntilanne tarkoitti vanhemmaksi tulemistä sekä myöhemmin perheen, väitöskirjatyön ja sitkeän anemian yhdistämistä. Lisäksi kenttätöni aikana havaitsin, että organisaatio oli hankalassa tilanteessa. Arvelin, ettei minulla olisi todennäköisesti mahdollisuutta vaikuttaa tapahtumien kulkuun menemättä niihin mukaan hyvin intensiivisesti - jos sittenkään. Tilanne oli vaikea, sillä organisaatio kaipasi kipeästi rahoitusta ja uusia ideoita.

Etäällä pysyminen ei kuitenkaan suojannut minua liikuttamiselta tutkijana. Jokainen edellä kuvaamani tarina oli minulle koskettava. Sen lisäksi, että kohtaamani ihmiset asettivat itsensä alttiiksi, olin kokenut samankaltaisia asioita.

Jäin siis kentälle. Vaikka jääminen kuulostaa staattiselta, päätökseni tehdä kenttätöitä juuri kyseisessä organisaatiossa oli hyvin liikuttavaa kolmesta syystä. Ensinnäkin tutkimukseni ote muuttui. Aikaisemmin lukemani yhteiskunnallisen yrittäjyyden

tutkimuskirjallisuus ei kyennyt kuvaamaan saati selittämään sitä mitä kohtasin arjessa. Sitä vastoin toiminta oli epälineaarista, yllätyksellistä, puuduttavaa ja kiireistä. Sen sijaan, että uusinsin joitakin yhteiskunnallisen yrittäjyyden tutkimuskäytänteitä kääntymällä pois toiminnan inhimillisyydestä, halusin ymmärtää toimintaa paremmin. Siksi kenttätyö johti minut tarkastelemaan väitöskirjassani yhteiskunnallista yrittäjyyttä käytännöllisenä toimintana.

Toiseksi käsitykseni etnografiasta syveni. Ymmärsin, miten lukeminen ei riitä välittämään kokemusta kenttätyöstä kehollisena ja tunnepitoisena tutkimustoimintana. Lopulta kentälle on vain mentävä. Kenttätyön tuodessa esiin yhä uusia tilanteita, edessäni oli valintatilanteita. Miten suhtaudun kenttätyöhön? Myöhemmin opin, että etnografia voidaan ymmärtää jatkumolla tiedonkeruun menetelmänä tai tutkijan avautumisena kentälle.

Kolmanneksi ihmisten kohtaaminen kosketti minua, koska avauduin tarinoiden vastaanottamiseen. Tunnen, että kohtamani ihmiset elävät ajatuksissani lopun elämäni. Samalla tavalla kuin kannan mukanani kohtauksia muista elämäni tärkeistä vaiheista, muistelen tutkimani organisaation ihmisiä vielä kauan. He ja heidän tarinansa koskettivat minua tavalla, jota en silloin osannut tai uskaltanut ilmaista, mutta jonka toivottavasti voin tällä tavalla kuvata jälkepäin.

Jäin pohtimaan, miksi alussa kuvatussa keskustelussa vartuneempi tutkija kysyi olenko tehnyt virheitä. Vaikka yleisesti ajatellaan, että ilman virheitä ei tapahdu oppimista, miksi

kenttätöissä ei saa tehdä virheitä tai oppia? Koen, että keskustelukumppanini ymmärsi etnografian tiedonkeruun menetelmäksi. Siitä asetelmasta tarkasteltuna tein virheitä, koska olin liian sitoutunut: Jäin organisaatioon, vaikka minun olisi pitänyt pitää kiinni kirjallisuudessa havaitsemastani aukosta ja täyttää se. Minun olisi pitänyt etsiä sellainen organisaatio, jossa vaikutuksia todennetaan ja tarkkailla sen arkea - olisi se ollut organisaationa kuinka kaukana tahansa intuitiivisista kiinnostuksistani. Kun sitten jäin organisaatioon, olisi minun pitänyt päättää kiinnostava teoreettinen keskustelu kenttätöiden aikana ja alkaa täyttää sen aukkoja sen sijaan, että yritin ymmärtää mitä kentällä tapahtui.

Oma reflektioni kenttätöistä ja kohtaamiseni etnografian avautumista painottavien tutkijoiden kanssa on tehnyt minulle selväksi sen, miten heidän näkökulmastaan olin aivan liian arka. Arkuuteni takia koin tarvetta pitää etäisyyttä kenttään, vaikka nykyisin etäisyys vaikuttaa varsin irrationaaliselta. Juuri läheisyys olisi auttanut minua ymmärtämään vielä paremmin, mitä kentällä tapahtui. Mutta arkuuteni kuvaa kenttätöiden alkua-asetelmia: Silloin etäisyys oli yksi tutkimuksen luotettavuuden mittari ja etäisyys kentästä oli uskottavaa. Vaikka sitten myöhemmin vähän salaa antauduin tarinoille ja kohtasin ihmiset, ainakin virallinen etäisyys oli uskottavaa.

Lopulta vastasin tehneeni virheitä, koska jäin kahden kuvaamani position väliin. Ryhdyin tekemään kenttätöitä asemasta, jossa etnografia ymmärretään tiedonkeruun menetelmänä. Kuitenkin kesken kenttätöiden ryhdyin etsimään tutkimuskiinnostuksiini

paremmin vastaavia tutkimuskäytänteitä ja halusin ymmärtää kenttää avautumalla tarinoille. Vaikka kokemukseni välitilasta ei varsinaisesti ole virhe, vaan osoitus kasvusta tutkijana, ei se kovin sujuvaankaan tutkimukseen johda. Kannan väitöskirjatyössäni seurauksia siitä, että jäin näiden keskenään jossain määrin ristiriitaisten tutkimustyön käytäntöjen piiriin väliin.

Suhtaudun kuitenkin aikaisempaan valintaani yhä ymmärtäväisemmin. Nykyään käsitän, että jos se olisi elämäntilanteeni puolesta ollut mahdollista, olisin voinut ottaa osaa eri tavoin, myös ”virallisesti”. Olisin voinut jakaa enemmän havaintojani ja olla enemmän läsnä vaikeina aikoina uusien ideoiden kehittämisessä. Vaikka tutkimukseni aktiivisesti osallistuvana tutkijana olisi ollut erilainen, ei se olisi yhtään sen huonompi. Vain erilainen.

Viitteet

- Alvord, S. H., Brown, D. L. & Letts, C. W. (2004) Social Entrepreneurship and Societal Transformation: An Exploratory Study. *Journal of Applied Behavioral Science* 40:3, 260–282.
- Atkins, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J. & Lofland, L. (toim.) (2001) *Handbook of ethnography*, London: Sage.
- Barter, C. & Renold, E. (1999) The Use of Vignettes in Qualitative Research. *Social Research Update*, 25.
<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU25.html>
- Behar, R. (2003) Ethnography and the book that was lost. *Ethnography* 4:1, 15–39.
- Bruni, A., Gherardi, S. & Poggio, B. (2004) Doing gender, doing entrepreneurship: an ethnographic account of intertwined practices. *Gender, Work & Organization* 11:4, 406–429.
- Czarniawska, B. (2007) *Shadowing: And Other Techniques for Doing Fieldwork in Modern Societies*. Malmö, Oslo: Copenhagen Business School Press.

- Dacin, M. T., Dacin, P. A. & Tracey, P. (2011) Social entrepreneurship: A critique and future directions. *Organization Science* 22:5, 1203–1213.
- Dees, J. G., Anderson, B. B. & Wei-Skillern, J. (2004) Scaling social impact. *Stanford Social Innovation Review* 1:4, 24–33.
- Hasu, M. (2005) In search of sensitive ethnography of change: Tracing the invisible handoffs from technology developers to users. *Mind, Culture, and Activity* 12:2, 90–112.
- Henttonen, E. (2010) *An ethnographic study of women's small ICT business in Finland*. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis, Helsinki: Helsinki School of Economics.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E., toim. (2014) *Moniulotteinen etnografia*. Tallinna: Ethnos.
- Jarzabkowski, P. & Paul Spee, A. (2009) Strategy-as-practice: A review and future directions for the field. *International Journal of Management Reviews* 11:1, 69–95.
- Jensen, C. & Lauritsen, P. (2005) Qualitative research as partial connection: bypassing the power-knowledge nexus. *Qualitative Research* 5:1, 59–77.
- Kantelinen, S. & Korpiaho, K. (2009) Doctoral students as participants in academia: The process of (un)becoming academics. Paper presented at the Public Seminar of the Oxford Learning Institute, University of Oxford.
<https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/14470>
- Katila, S. (2000) *Moraalijärjestyksen rajaama tila: maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat*. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, Helsinki: Helsinki School of Economics.
- Knoblauch, H. (2005) Focused ethnography. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 6.
<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/viewArticle/20>
- Mair, J. & Martí, I. (2006) Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business* 41:1, 36–44.
- Miettinen, R. (1999) The riddle of things: Activity theory and actor-network theory as approaches to studying innovations. *Mind, Culture, and Activity* 6:3, 170–195.
- Oberhuber, F. & Krzyzanowski, M. (2008) Disourse analysis and ethnography. Teoksessa: R. Wodak & M. Krzyzanowski (toim.) *Qualitative discourse analysis in the social sciences*, New York: Palgrave Macmillian, 182–203.

- Pink, S. & Morgan, J. (2013) Short-Term Ethnography: Intense Routes to Knowing. *Symbolic Interaction* 36:3, 351–361.
- Räsänen, K. (2008) Meaningful academic work as praxis in emergence. *Journal of Research Practice* 4:1, Article-P1.
- Räsänen, K. (2009) Understanding academic work as practical activity—and preparing (business-school) academics for praxis? *International Journal for Academic Development* 14:3 185–195.
- Räsänen, K. & Trux, M.-L. (2012) *Työkirja - Ammattilaisen paluu*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Schatzki, T. R. (2001) Introduction: practice theory. Teoksessa: T. R. Schatzki, K. Knorr Cetina & E. von Savigny (toim.) *The Practice Turn in Contemporary Theory*, London: Routledge, 10–23.
- Smart, J. (2003) Ethnic Entrepreneurship, Transmigration, and Social Integration: An Ethnographic Study of Chinese Restaurant Owners in Rural Western Canada. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development* 32:3-4, 311–342.
- Van Maanen, J. (1988) *Tales of the field : on writing ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.

Siirtymä yhteistoiminnallisesta yksinäiseen tutkimuskäytäntöön - ajatuksia käytäntötutkimuksen harjoittamisesta

Meri Jalonen

Aloittaessani jatko-opinnot väitöskirjan tekeminen vaikutti yksinkertaiselta prosessilta: tehdään tutkimus itseä kiinnostavasta aiheesta, raportoidaan se ja lopuksi puolustetaan sitä väitöstilaisuudessa. Olin nähnyt vain prosessin lopputuloksen, lueskellut muiden tekemiä väitöskirjoja ja osallistunut ehkä muutamaaan väitöstilaisuuteen, ja olin vakuuttunut että pystyisin kyllä itsekin tuohon. Vuosien varrella väitöskirjan tekeminen on kuitenkin osoittautunut paljon mutkikkaammaksi työksi kuin olin osannut kuvitella. Olen törmännyt kysymyksiin, joiden olemassa oloa en osannut ennakoida ennen kuin ne osuivat tielleni. Ja nämä kysymykset vaativat ratkaisua, jotta väitöskirja lopulta valmistuisi.

Tarkastelen tässä kirjoituksessa omaa tutkimuskäytäntöäni ja sen muuttumista väitöskirjaprosessin aikana Olav Eikelandin ja Davide Nicolinin (2011) innoittamana. Artikkelissaan käytäntölähtöisen tutkimuksen eri orientaatioista he kysyvät, mitä ”käytäntöön kääntyminen” tarkoittaisi tutkijan tutkimuskäytännön kannalta. Koska haluan tehdä käytäntölähtöistä tutkimusta, tulee minun olla tietoinen omaa tutkimuskäytäntöäni ohjaavista oletuksista, jotka vaikuttavat kohtaa miini

kysymyksiin ja niihin kehittämiini ratkaisuihin. Niinpä käsitelen tutkimuskäytännölleni keskeisiä kysymyksiä väitöskirjaprosessin kahdessa eri vaiheessa, joiden välinen siirtymä on merkinnyt suurta muutosta työskentelytavoissani.

Yritän parhaillaan viimeistellä väitöstutkimustani, joka perustuu tutkimusyhteistyöhön suuren paperiteollisuusyhtiön uudessa liiketoimintayksikössä työskentelevien tuotekehitysammattilaisten kanssa. Tutkimusyhteistyö keskittyi puolentoista vuoden ajanjaksoon tutkimushankkeen aikataulun mukaisesti, minkä jälkeen varsinainen väitöskirjatyöskentelyni alkoi. Hankkeen loputtua työskentelyni on siirtynyt monitahoisesta yhteistyöstä lähinnä yksinäiseen työskentelyyn. Tässä tekstissä tarkastelen miten tämä siirtymä on näkynyt tutkimuskäytännössäni ja siinä keskeiseksi nousevissa kysymyksissä. Kokemukseni pohjalta pohdin, miten sekä teoreettisten että käytännön toimintaa palvelevien tavoitteiden yhdistäminen olisi käytäntötutkimuksessa mahdollista.

Lähtökohdat oman tutkimuskäytännön tarkasteluun: löytöretki käytäntötutkimukseen

Kiinnostukseni käytäntöteoreettiseen tutkimukseen nousi tutkijanpolkuni alkuvaiheissa kun olin aloittelemassa jatko-opintojani eikä oma tutkimusaiheeni ollut vielä selkiytynyt. Kiinnostukseni kohteita olivat työssä tarvittava tieto ja työssä oppiminen sekä tiedon jakaminen eri työyhteisöjen välillä. Koin tiedon hallinnan kirjallisuuden vallitsevat käsitykset tiedosta yksinkertaistaviksi siihen nähden mihin havaintoni yrityksissä

tiedon kietoutumisesta työn tekijöiden toimintaan viittasivat. Törmätessäni käytäntölähtöisiin tutkimuksiin tietämisestä ja oppimisesta osana työkäytäntöjä tunsin löytäneeni teoria-perheen, jonka jäseneksi halusin tulla. Käytäntöteorioihin kiinnittymisen vahvistuessa tutkimukseni on suuntautunut laajemmin työhön toimintana, josta tietäminen on yksi osa.

Käytäntö voidaan yleisesti määritellä sosiaalisesti tunnustetuksi toiminnan muodoksi, jota harjoitetaan sen perusteella mitä yhteisön jäsenet oppivat toisiltaan ja joka voidaan tehdä joko hyvin tai huonosti (Barnes 2001). Käytännöt syntyvät, kehittyvät ja mahdollisesti katoavat sidoksissa tiettyyn paikkaan ja aikaan; ne käsittävät toisiinsa liittyviä elementtejä jotka saavat merkityksensä käytäntöön osallistuvien ihmisten toiminnassa (Shove ym. 2012). Käytännöt muovaavat osallistujien toimintaa tarjoamalla tietynlaisia toimimisen tapoja ja merkityksiä, mutta osallistujat toteuttavat käytäntöjä oman ainutlaatuisen kokemuksensa ohjaamina (Kemmis 2011).

Käytäntötutkimus ymmärretään teoreettisena ja empiirisenä kiinnostuksena käytäntöön, jonka ottaminen analyysin kohteeksi tarjoaa mahdollisuuden ratkaista filosofian ja yhteiskuntatieteiden perustavanlaatuisia kahtiajakoja, kuten subjektin ja objektin erottamista (Miettinen ym. 2009). Käytäntöteoriat eivät muodosta yhtenäistä paradigmaa vaan jakavat joukon perheyhtäläisyyksiä (Nicolini 2013). Yhteistä käytäntöjen tutkimuksen keskiöön ottaville teorioille on toiminnan ja sen olosuhteiden tarkastelu (Nicolini ym. 2003) suhteiden näkökulmasta: käytännön muodostavien elementtien merkitykset rakentuvat

suhteessa toisiinsa eivätkä siis ole suoraan näihin elementteihin ripustettuja vaan tilanneriippuvaisia (Østerlund & Carlile 2005).

Löydettyäni käytänteoriat toiveenani oli päästä tutkimaan työkäytäntöjä väitöskirjassani. Koska kaikki lukemani käytäntötutkimukset perustuivat kenttätöyöhön, oletin työkäytäntöjen tutkimisen edellyttävän etnografista tutkimusotetta, perehtymistä tutkittavan yhteisön toimintaan ja siihen liitettäviin merkityksiin olemalla läsnä ja mahdollisesti osallistumalla tähän toimintaan. Samalla halusin päästä kokeilemaan toimintatutkimuksellista kehittämistyötä yhdessä työpaikan toimijoiden kanssa; olin saanut tällaisesta tutkimuksesta esimakua, mutten ollut osallistunut pidempään kehittämisprosessiin. Nämä kaksi tutkimussuuntausta tuntuivat yhdistyvän tutkimushankkeessa, johon haimme rahoitusta Tekesiltä monitieteisen tutkimusryhmän kanssa. Niinpä olin innokas aloittamaan hanketta, joka toimisi väitöskirjani pohjana ja mahdollistaisi etnografiaan ja toimintatutkimukseen syventymisen.

Yhteistoiminnallinen tutkimuskäytäntö tutkimus- ja kehittämissankkeessa

Tutkimushanke ei luonnollisesti edennyt aivan minun eikä muidenkaan tutkimusryhmämme jäsenten odotusten mukaan, mutta sen käänneet opettivat valtavasti tutkijan työstä ja tutkimusyhteistyöstä työpaikkojen kanssa. Toimimme yhteistyössä kahden yrityksen kanssa, joissa tutkimus- ja kehittäminen luisui lopulta eri lauille erinäisten sattumusten ja

neuvottelujen kautta⁸. Väitöskirjani keskittyy näistä yrityksistä toiseen, jossa yhteistyökumppanina oli moniammatillinen tuotekehitystiimi kansainvälisen paperiyhtiön uudessa liiketoimintayksikössä. Yksikkö oli vastikään perustettu kaupallistamaan uudenlainen elintarvikepakkaus ja sen toiminta oli muuttumassa tutkimusorientoituneesta tuotekehityksestä kaupalliseen massatuotantoon. Yksikön kehittämä ensimmäinen pakkaus oli juuri lanseerattu markkinoille yhdessä pilottiasiakkaan kanssa ja tuotekehitystiimin jäsenet työskentelivät uusissa tuotekehitysprojekteissa. Tiimin monet jäsenet olivat toimineet tuotekehitysyhteistyössä eri korkeakoulujen tutkijoiden kanssa, mutta kehittämishankkeeseen osallistuminen oli heille uutta eivätkä he oikein tienneet mitä odottaa yhteistyöltämme. Tutkimusryhmämme oli luvannut tutkijajäsenille kehittämistyön tuottavan osallistujille käytännön välineitä, mutta emme osanneet kertoa mitä nämä välineet olisivat; lähtökohtamme oli välineiden kehittäminen toiminnassa ilmenneiden tarpeiden mukaan.

Tutkimusyhteistyön ensimmäistä vaihetta voi luonnehtia soveltavaksi etnografiaksi (Chambers 2000): pyrimme erilaisia laadullisia tutkimusmenetelmiä käyttäen tuottamaan tietoa tuotekehitysprojektien käytännöistä ja niitä ohjaavista orientaatioista toiminnan kehittämisen perustaksi. Tutkittavista projekteista ja tutkimuksen osallistujista yksikössä ja sen tuotantoverkostossa sovittiin yhdessä kehittämisryhmän kanssa. Pyysimme yksikön

⁸ Kehittämisprosessien erot näissä yrityksissä olivat yksi syy siihen, miksi päädyin keskittymään väitöskirjassani paperiyhtiössä tuotetun aineiston tarkasteluun. Tässä kirjoituksessa en kuitenkaan avaa näitä eroja vaan käsittelen ainoastaan yhteistyötä paperiyhtiön yksikön kanssa, koska se kuuluu väitöskirjaprosessiini.

jäseniä muodostamaan kehittämisorganisaation (Pålshaugen 2001) tutkimusryhmämme neuvottelukumppaniksi, joka vastaisi tutkimuksen tavoitteiden edistämistä paperiyhtiössä. Käsitteäkseni tutkimusyhteistyötä ei kuitenkaan ihmeemmin käsitelty tuotekehitystiimin piirissä silloin kun emme itse olleet paikalla – kehittämisryhmän merkitys paperiyhtiön sisällä jäi ilmeisen vähäiseksi.

Etnografisen tutkimuksen tekeminen ei ollutkaan niin yksinkertaista kuin olin kuvitellut. Olimme sopineet seuraavamme alkavaa tuotekehitysprojektia sitä mukaa kuin tuotekehitystiimin jäsenet tekevät siihen liittyvää työtä. Projektin havainnoinnin alettua kuvittelimme käyvämmekin yksikössä usein, mutta havainnointipäivien määrä ei ollut lopulta kovinkaan suuri. Osallistumisemme nimittäin perustui siihen, että tiimin jäsenet kutsuivat meidät paikalle kun heidän mielestään jotain merkittävää tapahtui projektissa. Havainnoinnin intensiivisyyttä kuvaa se, että projektin seurannan alkuvaiheessa hankin kymmenen kerran junalipun paikkakunnalle, mutten saanutkaan kaikki matkoja käytettyä lipun kahden kuukauden voimassaoloaikana. Vaikka projektiin liittyvien tapahtumien havainnointi jatkui yli puoli vuotta ja tuotti paljon kiinnostavaa aineistoa, itselläni oli epäilyksiä siitä, ettei tämä ollut aitoa etnografiaa (vrt. Houtbeckers tässä teoksessa). Pidin etnografisen ja käytäntöihin perehtyvän tutkimuksen edellytyksenä pitkäjänteistä osallistumista tutkittavan yhteisön toimintaan, sillä en ollut tietoinen otteista, jotka pitävät lyhyempiäkin kenttätöiden jaksoja oikeutettuna etnografisen tutkimuksen muotona (ks. Marcus 1995; Pink & Morgan 2013). Tutkimuskäytäntömme

epäilyyn liittyi myös jännite etnografian ja toimintatutkimuksen välillä: etnografisessa mielessä havainnointiaineisto muodostui odotettua suppeammaksi, mutta toimintatutkimuksellinen ote edellytti minun kunnioittavan yhteisön jäsenten oikeutta määrittää rajoja osallistumiselleni.

Ajatuksemme jo aineistonkeruuvaiheessa oli saada tuotekehitystiimin jäsenet osallistumaan aineiston tuottamiseen muutenkin kuin toimimalla tiedonlähteinä. Tälle ei kuitenkaan löytynyt luontevaa tapaa, minkä takia olimme iloisesti yllättyneitä hankkeen kehittämisvaiheessa tiimin jäsenten innostuttua raportoimaan mm. työhönsä liittyvistä tiedontarpeista. Yhteistyö tässä hankkeen vaiheessa perustui työpajatyöskentelylle: työpajoja ennen osallistujat tuottivat tutkijoiden keräämää aineistoa täydentävää tietoa ennakkotehtävien avulla. Kun työskentely kohdistui käytäntöjen analysoinnin lisäksi projektinhallinnan välineiden kehittämiseen, jotkut yhteistyöhömmme välillä nuivastikin suhtautuneet tiimin jäsenet ehdottivat itse voivansa täyttää lisää lomakkeita.

Meidän tutkijoiden rooli kehittämisvaiheessa oli jäsentää aineistoa työpajakeskusteluja varten sellaisten käsitteiden avulla, jotka auttaisivat tuotekehitystiimin jäseniä analysoimaan omaa työskentelyään. Tarkoituksena oli tuoda oppimisen mahdollisuuksia yksikön päivittäiseen toimintaan arkisten työvälineiden avulla, joiden käyttö saisi tiimin jäsenet arvioimaan omia käytäntöjään. Kehittämisvaiheen osana hahmotelimme tiimin kanssa tuotekehitysprojektin vaiheet ja niihin kuuluvat välineet, jotka dokumentoisivat projektin aikana

kertyvää tietoa mahdollistaen edellisissä projekteissa opitun hyödyntämisen tulevissa projekteissa. Tiimiläiset vaikuttivat tyytyväisiltä näihin tuotoksiin, mutta yhteistyön päätyttyä välineiden merkitys päivittäisen työn tukena jäi epävarmaksi.

Minulle tutkimusyhteistyö merkitsi intensiivistä työskentelyä niin aineistonkeruu- kuin kehittämisvaiheessa: työskentelimme samanaikaisesti toisessakin yrityksessä ja kerättyämme puolisen vuotta aineistoa saimme ryhtyä analysoimaan sitä kiireen vilkkaa työpajoja varten. Myös työpajojen työskentelyprosessi piti suunnitella ja samalla neuvotella kehittämistyön tavoitteista yritysten kanssa. Lisäksi tutkimusryhmämme toimi neljällä paikkakunnalla, joten työn koordinointi ryhmän kesken edellytti käytännössä päivittäistä sähköpostikirjeenvaihtoa ja puheluita. Välillä kokoonnuimme yhteen analysoimaan aineistoa ja suunnittelemaan hankkeen seuraavia vaiheita. Muutaman kerran vuodessa hankkeen edistymistä käsiteltiin johtoryhmän kokouksissa ja näitä kokouksia valmistelimme usein monen päivän ajan. Lisäksi kirjoittelimme abstrakteja ja myöhemmin papereita erilaisille tutkimusfoorumeille.

Näitä tuotettua aineistoa käsitteleviä dokumentteja luetuimme kehittämisryhmän jäsenillä, kuten tutkimussopimuksemme edellytti. Yksi ensimmäisistä papereista oli oma analyysini tuotekehitysprosessista, joka oli johtanut pakkauksen kaupallistamiseen ja yksikön perustamiseen. Ainakin kolme tiimin jäsentä luki ja kommentoi tekstiäni ja he lähettivät sen luettavaksi pilottiasiakkaallekin, jonka edustajien haastattelut olivat osa käyttämäni aineistoa. Tiimiläiset linjasivat, ettei pakkauk-

sen valmistustekniikan yksityiskohdista eikä pakkausmarkkinoista saa kertoa. He halusivat poistaa myös kuvaukset tuotekehitysprosessiin liittyneistä epävarmuustekijöistä. Tässä vaiheessa minusta tuntui etteivät kyseiset yksityiskohdat olleet analyysini kannalta välttämättömiä ja neuvottelin kompromissiratkaisun, jossa käytetystä teknologiasta puhutaan epämääräisesti ”työkaluna” eikä koeajoissa kohdattuja ongelmia tai niiden ratkaisuja eritellä (ks. Esimerkki 1).

Esimerkki 1: Ote tuotekehitystiimillä hyväksyttämästäni konferenssi-paperista vuodelta 2011.

Production of the first commercial package required that the paperboard material and the tool corresponded to the design of the package. The production processes of paperboard and the tool took place in parallel. The new tool was designed by a tool designer in the case company and manufactured in a company specialised in such tools. (...) After the tool had been delivered to the case company, a series of trial runs with the tool, the plastic material and the paperboard material began. Testing was done in larger scale than with the tool that had been used in manufacture of the prototype packages, and it revealed new problems. In order to solve these problems the development team sought new partners who were experts in their fields. Thereafter alternative solutions were tested through iterative trial runs.

Muut paperimme, jotka käsittelivät yksikön toimintaa yleisemmin sekä tutkimusyhteistyötämme, eivät tiimiläisten mielestä edellyttäneet vastaavia muutoksia. Ensimmäisen paperin editointikokemus on kuitenkin viime aikoina ollut mielessäni

kun olen jatkanut tuolloin aloittamaani analyysiä ja päätynyt vielä syvemmille vesille (vrt. Esimerkki 2).

Tutkimusyhteistyö paperiyhtiön yksikön kanssa päättyi noin puolentoista vuoden työskentelyn jälkeen tutkimussuunnitelman mukaisesti: tutkimushanke siirtyi tiedon levittämisvaiheeseen. Dokumentoitamme kummassakin yrityksessä tapahtuneen työskentelyn ja sen tulokset tutkimusraporteiksi yritysten käyttöön tutkimusryhmämme alkoi kirjoittaa opaskirjaa vastaavien tutkimus- ja kehittämisprosessien toteuttamisesta toisille yrityksille ja kehittämistyön ammattilaisille.

Tutkimusyhteistyön päätyttyä yhteydenpitomme yksikköön rajoittui lähinnä johtoryhmän kokouksiin, jotka jatkuivat hankkeen loppuun asti vielä noin vuoden ajan. Lisäksi pyysimme yksikön yhteyshenkilöä kertomaan kokemuksiaan yhteistyöstämme hankkeen seminaariin, jossa kerrottiin hankkeen tuloksista. Puheenvuorossaan yhteyshenkilö reflektoi yhteistyön etenemistä kertoen tuotekehitystiimin jäsenten oivaltaneen prosessin edetessä, etteivät tutkijat voi antaa heille valmiita ratkaisuja vaan heidän täytyy kehittää ne itse. Tämän kuuleminen seminaariyleisön joukossa tuotti suuren onnistumisen tunteen ja olin hyvin ylpeä tutkimusryhmämme aikaansaannoksista.

Väitöskirjantekijän yksinäinen tutkimuskäytäntö

Koko tutkimushankkeen päättyessä tutkimusryhmämme hajosi siirtyen uusiin projekteihin. Minulle tämä merkitsi siirtymistä

aiempaa yksinäisempään työskentelyyn ja mahdollisuutta keskittyä väitöskirjan tekemiseen. Jatkoin kyllä työskentelyä toisessa tutkimushankkeessa, mutta siinä yhteistyö ei ollut lainkaan niin intensiivistä kuin mihin olin edellisen kahden ja puolen vuoden aikana tottunut. Siirtymän myötä työskentelyni aikaperspektiivi muuttui: siinä missä tutkimusyhteistyön ja oppaan kirjoittamisen aikana oli jatkuvasti pidettävä mielessä projektin aikataulu ja tehtävä monia asioita yhtä aikaa, väitöskirjan aikataulua oli vaikea hahmottaa ja työn edistyminen oli vain minusta kiinni.

Väitöskirjassani tarkastelen hankkeessa tuottamaamme aineistoa omien tutkimuskysymysten ja kehittelemäni teoreettisen viitekehyksen kautta. Analyysiotteeni on vähitellen johtanut siihen, että tarkastelen tuotekehitysprojektien käytäntöjä yhä yksityiskohtaisemmin sellaisesta näkökulmasta, joka mahdollisesti paljastaa tuotekehitystiimin toiminnasta asioita jotka tutkimuksen osallistujat mieluummin pitäisivät salassa.

Kun ryhdyin muotoilemaan väitöskirjani tutkimuskysymyksiä ja etsimään omaa näkökulmaani aineiston analysointiin, lähtökohtanani olivat jo hankkeen aikana tehdyt havainnot yksikön tuotekehitystyön keskittymisestä erilaisten teknisten objektien kehittämiseen erityisesti kokeellisen työskentelyn avulla. Näitä asioita olimme käsitelleet myös tuotekehitystiimin kanssa työpajoissa ja todenneet yksikön tuotantoverkoston rakentuneen näiden objektien kehittämiseksi.

Väitöstutkimuksessani jatkoin perehtymistä tieteen ja teknologian tutkimuksen tarkkoihin empiirisiin kuvauksiin innovaatioprosessien sosioteknisestä rakentumisesta (esim. Law & Callon 1992; Miettinen 1998). Vaikka ihailin tällaisten tutkimusten kerrontatapaa, huomasin joissakin tutkimuksissa vastakkainasettelua yritysten tuotekehittäjien ja käyttäjien tai yhteiskunnan välillä; osassa tulkitsen tämän johtuvan itse tutkimuskohteiden erityispiirteistä (esim. Akrich 1992) tai tuotekehittäjien näkökulman sivuuttamisesta (esim. Teittinen 2008). Näistä tutkimuksista sain kuvan, että tuotekehittäjät pyrkisivät tai pystyisivät sanelemaan, millä tapaa käyttäjät heidän kehittämäänsä tuotteita käyttävät. Halusin omassa tutkimuksessani näyttää, millaisessa epävarmuudessa tuotekehittäjät paperiyhtiön yksikössä työskentelivät ja kuinka työn onnistuminen riippui niin sinnikkäästä ja järjestelmällisestä työskentelystä kuin onnekkaimista sattumista. Halusin myös osoittaa, etteivät nämä tuotekehittäjät ole opportunisteja vaan kunnianhimoisia ja työteliäitä ihmisiä, joiden käsitys omasta ja muiden työstä muotoutuu altistumalla ja vastaamalla vaikutteisiin joihin he työnsä käytännöissä törmäävät.

Etsiessäni väitöskirjani lähestymistapaa organisaatiotutkimuksessa oli lyömässä läpi nk. sosiomateriaalinen näkökulma, jonka edustajat edellyttivät tutkimusten perehtyvän ihmisten ja objektien välisiin suhteisiin organisaatioissa (mm. Orlikowski 2010). Tämä kannusti minua suuntaamaan analyysini objektien rooliin tuotekehitysprosessissa. Analyyseissäni tarkastelen yksikön tuotekehityskäytäntöjä joissa erilaiset tekniset objektit ovat keskeisessä asemassa ja käytäntöihin osallistuvat ihmiset ovat

vuorovaikutuksessa niiden kanssa ratkaistessaan esiin tulevia ongelmia. Analysoidessani aineistoa kuitenkin käsitin, että tuotamani kuvaukset ylittivät yksikön kehittämisryhmän aiemmin asettamat rajat tutkimuksen julkaisemiselle.

Tutkimusyhteistyön rajoja koskevien kysymysten lisäksi analyysin edistyminen sai minut pohtimaan myös itse tekstiä ja käyttämiäni kuvaamistapoja paljon tarkemmin kuin aiemmissa konferenssipapereiden kirjoittamistehtävissä. Huomasin että tuotekehitystiimin havainnointiaineistoon perustuva käytäntöjen kuvaaminen oli kömpelöä, kun kirjoitin osallistujista työröolien nimikkeillä. Niinpä aloin keksiä osallistujille nimiä kuin kertomuksen henkilöahmoille ja huomasin tämän sekä tekevän tekstistä elävämpää että vapauttavan kirjoittamista. Samalla kirjoittamistapa kuvasi suhdettani kuvaamiini henkilöihin – tunsinhan heidät etunimeltä ja olimme tutkimusryhmässä aina puhuneet heistä nimillä. Näin saatoin kirjoittaa myös tutkimusryhmämme jäsenistä nimettyinä ihmisinä enkä anonyymeinä tutkijoina tuoden esiin heidän suuren panoksensa tutkimushankkeessa ja siten myös omassa väitöskirjassani⁹. Päädyin kuitenkin säilyttämään tuotekehitysprojektin historiaa kuvaavan, toisen tutkijan haastatteluihin perustuvan analyysiosuuden etäisemmän, realistisen kirjoitustyylin siinä missä käytäntöjä kuvaava osuus tavoitteli ”impressionistista” tyyliä (Van Maanen 1988). Ajattelin että analyysiosuuksien eri tyylit saisivat heijastaa nojaamiensa aineistojen luonnetta. Seuraava

⁹ Väitöskirjani menetelmäosan kuvaus tutkimushankkeen aineiston tuottamisesta tutkimusryhmän yhteistyönä törmäsi väitöskirjatyöhön liittyviin oletuksiin: ohjaajieni mielestä aineistonkeruu näyttöäytyi liian kollektiivisena kyseenalaistaen väitöskirjantekijän itsenäisyyden ja omat ratkaisut.

ote on esimerkki tavasta jolla kuvaan väitöskirjassani pakkauskehitysprojektin koeajokäytäntöä.

Esimerkki 2: Ote väitöskirja-analyysistäni vuodelta 2014

Finally Tero is ready to start testing moulding of whole packages. The robot picks them from the stand with the grippers and places them on the mould, which forms them by pressing. The first packages break. Tero adjusts the positions of the blanks on the stand and decreases the pressure of the machine; the next packages break less. Before starting to run packages with plastic, Tero needs to empty the machine from old plastic: he injects it on a big piece of cardboard. Then he starts to run only plastic rims, but they do not get filled properly. After these tests he experiments with running both paperboard and plastic. As a result, the packages break from the corners. In addition to Susanna, Tommi and Niina have come to see how the trial runs are proceeding. Tero continues experimenting: at times he runs only paperboard, at times only plastic rims, and he keeps adjusting the parameters of the injection moulding. Then he returns to trials with whole packages. This time the machine manages to produce properly filled whole rims and the paperboard breaks less. Tommi thinks that this will make a good product.

Tutkimusintressieni mukainen analyysitapa kuitenkin arveluttaa minua yhä, koska se ei vastaa yhteistyökumppaneidemme ilmaisemia toiveita. Tekstiä kirjoittaessani mietin usein, millaisia yksityiskohtia voin kuvata ja miten tuotekehittäjät suhtautuisivat kuvaukseen. Koen että minun täytyy ottaa heidän huolensa vakavasti ja keskustella aineiston käytöstä heidän

kanssaan, mutta toivon että he voivat hyväksyä kuvaustapani¹⁰. En nimittäin usko että väitöskirjani paljastaisi yksikön liikesalaisuuksia tai muuten vahingoittaisi tuotekehitystiimin ja sen kumppaneiden toimintaa nyt kun liiketoiminta on jo vakiintunut.

Eri tavoitteiden yhdistämisen vaikeudesta oman tutkimuskäytännön hyväksyntään

Omassa tutkimuskäytännössäni olen pyrkinyt yhdistämään tieteellisen tiedon tuottamisen ja tutkimuskumppaneiden käytäntöjen kehittämisen niiden jäsenyteen ymmärtämisen kautta. Tutkimushankkeessa tutkittiin ensin toimintaa kohdeyksikön tuotekehitysprojekteissa ja käytettiin sitten tätä aineistoa käytäntöjä ohjaavien orientaatioiden tunnistamiseen ja projektinhallintavälineiden kehittämiseen. Nyt käytän tutkimusprosessissa tuotettua tietoa väitöskirjani aineistona. Kaksi tavoitetta, tiedon tuottaminen ja käytännön kehittäminen, ovat oikeastaan vuorotelleet hankkeen toteuttamisen ja väitöskirjaproessin aikana.

Toimintatutkimuksen alkuperäisen idean mukaan tieteellisen teorian ja käytännön toiminnan välillä on suoraviivainen suhde: kun kokeellinen tutkimusasetelma kentällä vastaa teoriaa, tutkimuksen tulokset voidaan palauttaa suoraan teoriaan (Gustavsen 2001). Myöhemmin toimintatutkijat ovat kyseenalaistaneet

¹⁰ Olen sopinut kehittämisryhmän edustajan kanssa että väitöskirja-analyysini tulee ryhmän luettavaksi. Olen jo alkanut miettiä, miten voin perustella kuvaustapani ja saada heidät näkemään se vaarattomana. Samalla olen utelias näkemään miten heidän toimintansa on viime vuosina muuttunut.

näkemyksen, että teoria yksinään voisi muuttaa käytännön toimintaa. Gustavsen (2001) erottelee tieteellisten teorioiden rakentamisen ja käytännön toiminnan kehittämisen omiksi diskursseikseen. Näiden välille tarvitaan ”välittävä diskurssi”, jonka kautta teorioiden elementtejä voidaan huomioida toiminnan kehittämisessä, mutta ei kuitenkaan pystytä soveltamaan niitä suoraan.

Käytäntölähtöisestä näkökulmasta tieteellisen tutkimustyön ja tuotekehitystyön erot eivät johdu ainoastaan kielenkäytön eroista. Niissä on kyse erilaisista käytännöllisen toiminnan muodoista, joilla on omat logiikkansa (vrt. Räsänen & Trux 2012)¹¹. Tällöin tutkimustyöstäkään ei voi puhua yleisesti, vaan kunkin tutkijan toimintaan vaikuttaa niin hänen oma taustansa ja siitä kumpuava ymmärryksensä kuin tutkimusympäristön toimintatavat ja taloudelliset olosuhteet sekä tutkimusyhteisössä vallitsevat sosiaaliset suhteet (Kemmis 2011). Samalla tavalla tutkimuksen kohteena olevassa toiminnassa näkyvät ne kulttuuris-historiallis-taloudelliset olosuhteet joissa ihmiset toimivat. Niinpä sekä teorian ja käytännön toiminnan välinen että tutkijan ja osallistujien välinen suhde on joka tutkimuksessa jossain määrin ainutlaatuinen edellyttäen pohdintaa ja neuvotteluja.

¹¹ Keijo Räsänen ja MERI-ryhmän kehittämän käytännöllisen toiminnan kehityksen mukaan ihmisten toimintaa tietyn käytännön puitteissa ohjaa kanta peruskysymyksiin kuten mitä toiminnalla tavoitellaan ja miten erilaisissa tilanteissa toimitaan omien kykyjen mukaan. Tutkimaamme tuotekehitystyötä ohjasi kaupallisen toiminnan logiikka, jonka tavoitteisiin pyrittiin asiakkaita houkuttelevia tuotteita ja tehokkaita projekteissa työskentelyn tapoja kehittämällä. Meidän tutkijoiden työ pyrki kehittämään käsitteistöä, jolla tutkimamme työn logiikkaa ja sen muuttumista voitiin jäsentää, ja siinä käytettiin sekä muissa tutkijayhteisöissä että omassa ryhmässä kehitettyjä menetelmiä.

Eikeland ja Nicolini (2011) ovat hahmotelleet neljä eri suuntautumista käytäntötutkimuksen tekemiseen tutkijan teoreettisen tai käytännöllisen kiinnostuksen ja hänen tutkimuskohteeseensa muodostaman suhteen näkökulmista. *Soveltava tutkimus*, joka tähtää muutosten toteuttamiseen organisaatioissa, toteutetaan tyypillisesti ulkopuolisen tarkastelijan näkökulmasta ja tutkijat toimivat usein työpaikan johdon asettamien rajoitusten puitteissa vailla kunnianhimoisia teoreettisia tavoitteita. Samaan tapaan teoreettisesti suuntautunut, tutkimustiedon julkaisemiseen tähtäävä ”*normaalitiede*” tarkastelee tutkittavaa toimintaa ulkopuolelta käyttäen sitä aineistona teorioiden muodostamiseen tai testaamiseen. Osallistujien käytäntöjen parantamista tavoitteleva *kehittävä tutkimus* ottaa lähtökohdaksi osallistujien intressit, mutta tutkijoiden teoreettiset tavoitteet ovat usein toissijaisia. Eikelandin ja Nicolinin mukaan neljästä suuntautumisesta harvinaisin on *dialoginen kritiikki*, joka pyrkii teorian kehittämiseen tutkittavaan toimintaan osallistumiseen perustuen. Tällainen käytäntölähtöinen teoria ilmaisee käytännön osallistujien tiedon ja voi tulla heidän toimintansa resurssiksi; tutkimusyhteistyö voi siis tarjota osallistujille mahdollisuuksia kuvitella ja tavoitella uudenlaisia toimintamahdollisuuksia (Engeström 2001).

Tutkimusyhteistyöhön perustuvassa hankkeessa tutkimusryhmämme pyrki sekä rakentamaan uutta tieteellistä tietoa että kehittämään liiketoimintayksikön toimintaa yhdessä tuotekehitystiimin jäsenten kanssa. Vaikka pyrkimyksemme kenties oli edistää Eikelandin ja Nicolinin (2011) luonnehtimaa dialogista kritiikkiä, luulen että hankkeen aikana tapahtuneissa tilanteissa

toimintamme edusti myös muita tutkimustyyppisiä, ainakin kehittävästä tutkimuksesta ja normaalitiedettä. Joka tapauksessa jaoimme kokemuksen että opimme valtavasti tuotekehitystiimin jäseniltä heidän toiminnastaan ja sen olosuhteista. Tämä ymmärryksemme kanavoitui niihin käsitteisiin joiden avulla analysoimme heidän toimintaansa. Myös tiimin jäsenet omaksuivat joitakin käyttämiämme käsitteitä, jotka auttoivat heitä ymmärtämään omaa toimintaansa uusista näkökulmista. Samoin uskon heidän käsityksensä oppimisesta työssä laajenneen: seminaariesityksessään yksikön edustaja kuvasi miten tiimi oli alkanut antaa arvoa toiminnan yhteiselle tarkastelulle järjestämissämme työpajoissa, sillä sen nähtiin palvelevan liiketoiminnan kehittämistä.

Mielestäni toimintatutkimus on parhaimmillaan sekä tutkijoiden että osallistujien ymmärrystä ja toimintaa ruokkivaa: tutkijat voivat tarjota osallistujille käsitteitä ja menetelmiä työkaluiksi, joiden avulla nämä voivat jäsentää omaa toimintaansa ja käsitellä sitä uudella tavalla. Samalla yhteistyö voi avartaa tutkijoiden käsitystä toisten ammattilaisten toiminnasta tuottaen uusia tulokulmia teorioihin, mutta myös tutkijoiden omiin käytäntöihin.

Tämä molemminpuolinen oppiminen tapahtui yhteistoiminnassa ja Gustavsenin (2001) ajatusta soveltaen tutkimusyhteistyötämme voisi luonnehtia "välittäväksi käytännöksi", jonka yksi osa on yhteinen kieli. Tämä käytäntö syntyi vähitellen yhteistyön aikana, kun keskustelimme tiimiläisten kanssa kokouksissa ja työpajoissa. Välittävän käytännön rakentuminen

ei kuitenkaan ole itsestään selvää (kuten kokemuksemme toisen yhteistyöyrityksen kanssa osoitti). Vaikka tuotekehitystiimin jäsenet eivät oikein tienneet millaiseen yhteistyöhön he olivat ryhtymässä, he ilmeisesti alkoivat antaa sille arvoa kun kerran suostuivat osallistumaan tutkimuksen tekemiseen. Uskon että välittävän käytännön syntymisessä oli tärkeää myös tasavertaisuuden kokemus: sekä tutkijat että tuotekehitystiimin jäsenet olivat oman alansa asiantuntijoita ja jokaisen osallistujan käsityksiä pidettiin yhtä arvokkaina (vrt. Gustavsen 1992, demokraattisen dialogin periaatteet). Meidän oli kuitenkin tasapainoteltava työpaikan toimijoiden osallistumisen edellytysten ja toimintatutkimuksen ideaalien välillä (vrt. Beirne 2008). Vaikka esimerkiksi yksikön suhteet joidenkin alihankkijoiden kanssa eivät mielestämme olleet tasavertaiset, emme halunneet käsitellä tällaisia asioita kärjistäen vaan yritimme tuoda eri osapuolten käsityksiä yhteistoiminnasta yhteisen tarkastelun kohteeksi.

Kun taas pohdin nykyistä tutkimuskäytäntöäni väitöskirjan tekemisessä, en usko tutkimukseni tulosten palvelevan käytännön toimintaa väitöskirjan lukemisen kautta. Tutkimuskäytäntöni on tasapainottelua eri tutkimussuuntausten välillä: yritän tuottaa uutta tieteellistä tietoa yhdistämällä useamman tieteenalan tutkimuksia sekä analysoimalla tuotekehitystyötä ja ammattilaisten ja tutkijoiden välistä dialogia. Väitöskirjassani tarkastelen tutkimiani käytäntöjä lähinnä ulkopuolelta – minulla ei ole asiantuntemusta joka olisi mahdollistanut tuotekehityskäytäntöihin osallistumisen – ja otan sen analyysin kohteeksi. Analyysissäni pyrin ymmärtämään

ammattilaisten käytäntöä tulkitsemalla sitä viitekehysten käsitteiden kautta sekä osoittamaan käytäntöjen rikkauden, mitä he itse eivät kenties osaa arvostaa työnsä arjessa. Vaikka yhteys tuotekehitystiimiin on tutkimushankkeen loputtua katkennut, tuotekehittäjien mahdolliset käsitykset tutkimuksestani vaikuttavat yhä tutkimuskäytäntöni. Samalla se tarkoittaa että tutkimukseni tulokset eivät ole jatkuvasti ammattilaisten arvioitavina, vaan keskustelen tutkimuksestani pääasiassa muiden tutkijoiden kanssa.

Edeltävän tutkimuskäytäntöjen tarkastelun pohjalta minusta tuntuu, että Eikelandin ja Nicolinin luonnostelemien käytäntötutkimuksen orientaatioiden käyttäminen oman tutkimuksen luokitteluun tiettyyn lokeroon tukee tutkimuskäytännön kehittämistä rajallisesti. Samaan tapaan kuin merkittävällä osalla etnografian ja toimintatutkimuksen metodikirjallisuutta tällaisella erittelyllä on tapana arvottaa tutkimuksen tekemistä tietyillä kriteereillä nostamalla yhden tutkimussuuntauksen tavoittelemisen arvoiseksi ja pitäen muita suuntauksia vähempiarvoisina. Mielestäni käytäntölähtöinen tutkimus voi olla arvokasta palvellessaan erilaisia intressejä; yhteistyötä tutkijoiden ja ammattilaisten kesken on mahdollista tehdä vaikka tavoitteet eivät olisikaan täysin jaettuina. Uskon ettei tutkijan tarvitse potea huonoa omaatuntoa, vaikka käytännölliset ja teoreettiset intressit vuorottelisivatkin tutkimusyhteistyössä. Tutkijan on tärkeä pohtia omaa tutkimuskäytäntöään ohjaavia oletuksia, missä luokittelevat kriteerit ovat käyttökelpoisia. Pidän käytäntötutkimuksen tekemisessä ohjenuorana sitä, että tutkija kunnioittaa tutkimuksen osallistujien käsitystä yhteis-

työn rajoista ja pyrkii neuvottelemaan molemmille osapuolille hyväksyttävistä tutkimuskäytännöistä.

Vaikka pystynkin perustelemaan itselleni oman epätäydellisen tutkimuskäytäntöni oikeutuksen, pidän dialogista kritiikkiä tuottavaa käytäntötutkimusta tavoittelemisen arvoisena. Uskon että tällaista tutkimustapaa on mahdollista noudattaa yhteistoiminnallisissa tutkimushankkeissa erilaisissa yhteisöissä, joiden kanssa pystytään muodostamaan välittävä käytäntö. Tällainen yhteistyö on kuitenkin monille työyhteisöille vierasta ja tutkimuksen osallistujat voivat odottaa olevansa mukana normaalitiedettä tuottavassa tutkimuksessa (vrt. Penttilä tässä teoksessa). Lisäksi tutkimushankkeet on usein organisoitu siten, että aineiston tarkempi analyysi ja kirjoittaminen tapahtuu yhteistyön ulkopuolella, usein hankkeen päättymisen jälkeen. Tällöin analyysi herkästi erkanee itse yhteisöä koskettavista kysymyksistä tarkastelun abstraktiotason noustessa ja tavoitteen siirtyessä jossakin tiedeyhteisössä ajankohtaiseen keskusteluun osallistumiseen. Kuitenkin tutkimuksen osallistujat ovat tutkijoiden tapaan kykeneviä analysoimaan omaa toimintaansa ja käyttämään enemmän tai vähemmän tieteellisiä käsitteitä ja malleja reflektoinnissaan. Islam (2015) kutsuu tutkijoita ottamaan tutkimuksen osallistujat kanssatutkijoiksi aineiston tuottamisen lisäksi myös sen analysoimiseen ja teorian tuottamiseen. Hänen mukaansa nykypäivän työpaikoilla tutkittavia käytäntöjä voidaan pitää aiempien teorioiden ilmentyminä, jotka ovat suodattuneet erilaisten tulkintojen ja tilanteisten rajoitusten kautta. Näin ymmärrettynä tutkijoiden

käytäntöjen lisäksi myös muiden ammattilaisten työkäytännöt voivat tuottaa omanlaisiaan teorioita.

Käsittääkseni oma tutkimushankkeemme tuotti yhteistyökumppaneidemme käytäntöihin perustuvaa tietoa, jota mahdollisesti muutkin työyhteisöt voivat käyttää oman toimintansa ymmärtämiseen ja kehittämiseen. Vaikka tämä käytännöllinen tieto on osa väitöskirjani taustaa vaikuttaen tulkintoihini tuotetusta aineistosta, en ainakaan vielä ole keksinyt tapaa viedä sitä tiedeyhteisön piiriin. Tässä mielessä väitöskirjatyöni tutkimuskäytäntö on vajavaista, mutta itseäni ainakin ajoittain tyydyttävää.

Viitteet

- Akrich, M. (1992) The de-scription of technical objects. Teoksessa: W. Bijker & J. Law (toim.) *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change*, Cambridge, MA: MIT Press, 205–224.
- Barnes, B. (2001) Practice as collective action. Teoksessa: T. Schatzki, K. Knorr Cetina & E. von Savigny (toim.) *The practice turn in contemporary theory*, Florence: Routledge, 25–36.
- Beirne, M. (2008) Idealism and the applied relevance of research on employee participation. *Work, Employment & Society* 22:4, 675–693.
- Chambers, E. (2000) Applied ethnography. Teoksessa: N. Denzin & Y. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage, 851–869.
- Eikeland, O. & Nicolini, D. (2011) Turning practically: broadening the horizon. *Journal of Organizational Change Management* 24:2, 164–174.
- Engeström, Y. (2001) Expansive learning at work: Toward an activity theoretical reconceptualization. *Journal of Education and Work* 14:1, 133–156.

- Gustavsen, B. (1992) *Dialogue and Development*. Assen: van Gorcum.
- Gustavsen, B. (2001) Theory and practice: The mediating discourse. Teoksessa: P. Reason & H. Bradbury (toim.) *Handbook of Action Research*, Lontoo: Sage, 17-26.
- Islam, G. (2015) Practitioners as theorists: Para-ethnography and the collaborative study of contemporary organizations. *Organizational Research Methods* 18:2, 231-251.
- Kemmis, S. (2011) What is professional practice? Recognising and respecting diversity in understandings of practice. Teoksessa: C. Kanen (toim.) *Elaborating Professionalism. Studies in Practice and Theory*, New York: Springer, 139-165.
- Law, J. & Callon, M. (2000) The life and death of an aircraft: A network analysis of technical change. Teoksessa: W. Bijker & J. Law (toim.) *Shaping technology/building society*, Cambridge, MA: MIT Press, 21-52.
- Marcus, G. (1995) Ethnography in / of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, 95-117.
- Miettinen, R. (1998) Object construction and networks in research work: The case of research on cellulose-degrading enzymes. *Social Studies of Science* 28:3, 423-463.
- Miettinen, R., Samra-Fredericks, D. & Yanow, D. (2009) Re-turn to practice: An introductory essay. *Organization Studies* 30:12, 1309-1327.
- Nicolini, D. (2013) *Practice Theory, Work, & Organization*. Oxford: Oxford University Press.
- Nicolini, D., Gherardi, S. & Yanow, D. (2003) Introduction: Toward a practice-based view of knowing and learning in organizations. Teoksessa: D. Nicolini, S. Gherardi & D. Yanow (toim.) *Knowing in organizations: A practice-based approach*, Armonk, NY: M.E. Sharpe, 3-31.
- Orlikowski, W. (2010) The sociomateriality of organisational life: considering technology in management research. *Cambridge Journal of Economics* 34:1, 125-141.
- Pink, S. & Morgan, J. (2013) Short-term ethnography: Intense routes to knowing. *Symbolic Interaction* 36:3, 351-361.
- Pålshaugen, Ø. (2001) The use of words: Improving enterprises by improving their conversations. Teoksessa: P. Reason & H. Bradbury (toim.) *Handbook of Action Research*, London: Sage 209-218.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012) *The dynamics of social practice: Everyday life and how it changes*, London: Sage.

- Teittinen, H. (2008) *Näkymätön ERP: Taloudellisen toiminnan-ohjauksen rakentuminen*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Räsänen, K. & Trux, M.-L. (2012) *Työkirja - ammattilaisen paluu*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Van Maanen, J. (1988) *Tales of the Field: On writing ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- Østerlund, C. & Carlile, P. (2005) Relations in practice: Sorting through practice theories on knowledge sharing in complex organizations. *The Information Society* 21:2, 91-107.

Näyttämön rajoille - matkakertomus käytänteoreettiselta tutkimuspolulta

Tea Lempiälä

Tämän luvun tarkoituksena on tuoda yhteiseen keskusteluun asioita, jotka useasti hautautuvat tutkimuksen kulisseihin, ja peräänkuuluttaa tutkijan omien kokemusten reflektoinnin merkitystä kiinteämmin tutkimustulosten tuottamisen yhteydessä. Olen kirjoittanut luvun matkakertomuksen muotoon tehdäkseni eroa (sekä itselleni että muille) tavallisen akateemisen tekstin sekä tämän, tutkimuksen näyttämöä ja kulissia käsittelevän tekstin välille.

Matkakertomuksen kontekstina on tutkimusprojekti, joka tarkastelee kehittämistoimintaan liittyvän yhteistyön paljastettuja ja piilotettuja puolia - eli sitä, miltä asiat pyritään saamaan näyttämään yhteisessä toiminnassa ja toisaalta, mitkä eri toimijoiden käytäntöjen aspektit joutuvat piilotetuksi toiminnan kulisseihin. Tämän matkakertomuksen keskiössä ei kuitenkaan ole tuon kyseisen projektin tutkimusagenda, vaan se, miten tutkijan omat kokemukset omasta käytännöstään auttavat häntä ymmärtämään tutkimuksessaan tarkastelemia käytäntöjä ja niiden dynamiikkaa.

Lisäksi reflektoin tekstissä tutkimuskohteina olevien käytännön toimijoiden kohtaamista sekä sitä, mitä tämä kohtaaminen saa aikaan tutkijassa itsessään. Kertomus kuvaa yhtä tutkimusprosessia, joka on vienyt minut – ja matkakumppanini – hyvin lähelle tutkiemme organisaatioiden päivittäistä käytäntöä sekä myös omia tuntemuksiamme tuota käytäntöä tutkiessa. Lisäksi se on vienyt meidät tilanteeseen, jossa tutkimus-tematiikkamme näkyy voimakkaasti myös omassa yhteistyössämme informanttiemme kanssa. Tutkittavien organisaatioiden käytäntöjen lisäksi tutkimusmatkallemme on noussut siis olennaiseksi tarkastella myös omia käytäntöjämme ja löytää tapoja liittää tämä osaksi tutkimuskäytäntöämme.

Matka alkaa

Tiesin tutkimusmatkamme olevan haastava jo sitä valmistellessani, mutta samalla se oli valtavan innostava. Matka veisi minut ja retkikuntamme syvemmälle käytäntöteoreettiseen tematiikkaan - maastoon, johon olin aiemmilla retkilläni tutustunut, mutta jonka syvempiä korpia en ollut vielä päässyt samoamaan. Tämän matkan agenda kulissin ja näyttämön tarkastelemisesta johdattaisi minut kuitenkin syvälle käytännön toimijoiden jokapäiväiseen arkeen ja edellyttäisi heidän kohtaamistaan sekä uudella tavalla että uudella tasolla. Koska pyrkimyksenämme oli päästä havainnoimaan kulisseihin piilotettua toimintaa, kiinnitimme erityistä huomiota luottamuksellisten suhteiden luomiseen näiden toimijoiden kanssa.

Tutkimallemme sosiaalisen toiminnan näyttämölle olennainen piirre on, että sitä ylläpitämällä pyritään tuottamaan mahdollisimman myönteinen kuva omasta itsestä ympäröivän ”yleisön” silmissä (esim. Goffman 1959). Täten uskoimme, että meidän tulisi pyrkiä luomaan tutkimuksemme kohteena olevan yhteisön jäsenten kanssa mahdollisimman vahva hyväksynnän ja avoimuuden ilmapiiri, jotta he todennäköisemmin uskaltaisivat päästää meidät osalliseksi toimintansa kulissia pelkäämättä paheksuntaa tai tuomitsemista. Tämän uskoimme olevan haastavaa, mutta vasta matkan aikana ymmärsimme kuinka monitahoisia haasteita se toisi mukanaan.

Kohti näyttämöitä ja kulisseja

Neljä yhteisöä suostui lopulta vastaanottamaan retkikuntamme vieraakseen. Järjestimme tutkimuksemme niin, että jokaiselle yhteisölle oli yksi henkilö retkikunnastamme erityisenä rajanpintana ja luottohenkilönä. Näin uskoimme rakentavamme paremmin luottamusta yhteisöjen ja niissä keskeisten henkilöiden suuntaan. Tämä tuntuikin toimivan hyvin luottamuksen rakentamisen kannalta, ja saimme suhteellisen hyvin ymmärrystä siitä, missä pääasialliset näyttämöt ja kulissit sijaitsivat. Alkuperäinen huolestimme siitä, että kulisseihin osalliseksi pääseminen olisi vaikeaa, osoittautui kuitenkin aiheelliseksi. Epämuodolliset kokoontumiset tapahtuivat usein ennakoimatta ja paikoissa, joihin oli vaikea päästä mukaan. Nämä vaikeudet eivät kuitenkaan olleet retkikuntaamme erityisesti vavahduttavia kokemuksia, koska olimme niihin osanneet varautua. Yllättävät haasteet liittyivät sen sijaan siihen, mihin polku

meidät johti suhteessa omiin näyttämöihimme ja kulissiemme rajoihin.

Olimme valmistautuneet havainnoimaan tarkkaavaisena yhteisöjen ja niiden jäsenten näyttämöitä ja kulisseja. Emme kuitenkaan olleet varautuneet siihen, millä tavalla tämä muiden käytäntöjen tarkastelu veisi meidät omien näyttämöittemme äärelle. Tutkimuksemme kysymykset alkoivat kietoutua kaikkien tutkimusmatkallamme tekemään ja kokemaan, eikä tutkimuskysymys jäänyt vain tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön kohdistuvaksi asiaksi. Retkikuntamme joutui itse vedetyksi mukaan tutkimusaiheemme syövereihin, ja tarkasteltavat ilmiöt alkoivat eittämättä peilautua meidän omista käytännöissämme – erityisesti vuorovaikutuksessamme tutkittavan yhteisön kanssa.

Retkikuntamme joutui matkan aikana useampaan otteeseen pohtimaan, miten suhtaudumme näihin kokemuksiin ja niiden herättämiin ajatuksiin. Kävimme läpi aiempia matkaraportteja etsien kokemuksia aiemmilta tutkimusmatkailijoilta, mutta löysimme vain harvoja mainintoja siitä, tutkimusmatkailijat olivat käsitelleet omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan osana tutkimusaineistoaan. Aiemmat löytöretkeilijät olivat kyllä mm. huomauttaneet, että yhteisöjen kanssa käydyt neuvottelut tutkimusprosessin aikana voivat antaa arvokasta tietoa tutkittavan yhteisön käytännöistä (esim. Bruni 2006, Chege 2014). Tässä keskustelussa kuitenkin retkikunnan itsensä kokemat tunteukset ja kokemukset kuitataan sivulauseessa, ja painotus on siinä, milloin tutkija alkaa keräämään ns. ”oikeaa aineistoa”.

Meidän kohdallamme tämä ei kuitenkaan ollut riittävä tarkastelutapa, sillä keskiöön nousivat omat tuntemuksemme ja kokemuksemme.

Onneksemme löysimme myös raportointia, joissa retkikunnat kertoivat kohtaamistaan epämukavista tilanteista (Koning & Ooi 2013) tai sydänsuruista (Whiteman 2010). Nämä valoivat uskoa siihen, että tämänkaltaiset kokemukset ja tuntemukset ovat todella osa tutkimusprosessia eivätkä vain todiste turhan tunteellisesti tutkimukseensa suhtautuvasta tutkijasta. Näissä tutkimusraporteissa löytöretkeilijät kuvaavat kohtaamiaan tunnetiloja tutkimuksen aikana sekä niiden tuomaa arvoa heidän tutkimustulostensa rikkaudelle ja syvyydelle. Meidän tutkimusmatkallamme tuntemuksemme ja tutkimuskysymyksemme tuntuivat kietoutuvan yhteen vielä kokonaisvaltaisemmin. Tuntemuksemme eivät vain auttaneet meitä ymmärtämään tutkimamme yhteisön käytäntöjä, vaan kytkeytyivät perustavanlaatuisella tavalla tutkimuskysymykseemme yhteistyön näyttämöistä ja kulisseista. Vaikka saimme aiemmista raporteista välineitä omien kokemustemme työstämiseen aineistona, meille jäin kuitenkin tunne, että matkallamme tapahtui jotain, mistä aiemmat retkikunnat eivät olleet puhuneet.

Epämukavuutta ja omien kulissien rajoittamista

Viettäessämme aikaa yhteisöjen parissa ja erityisesti ollessamme vuorovaikutuksessa niiden päälliköiden kanssa aloimme pitkin matkaa kohdata tilanteita, joissa tunnekokemuksemme tuntuivat tarjoavan meille ymmärrystä yhteisöjen toiminnasta. Tähän

yhdistyi myös kokemamme epämukavuus ja lisääntynyt tasapainoilu suhteessa siihen, miten halusimme esittää itsemme ja oman roolimme muille. Tästä eteenpäin kerron henkilökohtaisesti kokemiani tapahtumia ja tuntemuksia retkikuntamme matkan varrelta. Vaikka olemme keskustelleet kokemuksistamme retkikuntamme jäsenten kanssa, minulla ei ole samanlaista pääsyä heidän kokemuinsa tunnetiloihin kuin omiini.

Kuten yllä mainitsin, pyrin yhteisön kokoontumisiin osallistuessani luomaan avointa, rentoutunutta ja refleктоivaa tilaa päästäkseni yhteisöjen jäsenten näyttämön taakse. Mutta pyrkieissäni kohti heidän kulissiaan jouduin enenevässä määrin pohtimaan myös sitä, missä määrin olen itse valmis paljastamaan omaa kulissiani. Huomasin esimerkiksi, että onnistuin saamaan yhteisön jäsenet rentoutumaan seurassani aivan eri tavalla, jos jaoin jotain omasta yksityiselämästäni – harrastuksistani, tavoistani tai mieltymyksistäni. Eräänä iltana osallistuin tutkimani yhteisön jäsenten illalliselle, jossa tunnelma oli selkeästi hieman jännittynyt tai ”esittävä”, uskoakseni minun läsnäoloni vuoksi. Ihmiset eivät tuntuneet tietävän, miten minuun tulisi suhtautua. Kuitenkin kun oma-aloitteisesti kerroin olleeni samalla paikkakunnalla aiemmin jazzmusiikkiworkshopissa ja laulaneeni kyseisessä illallispaikassa, tunnelma rentoutui huomattavasti. Jotkut seurueen jäsenet jakoivat omia harrastuskokemuksiaan, ja sen jälkeen yhteisön jäsenet tuntuivat myös rennommin uppoavan omiin keskusteluihinsa ja leikinlaskuun. Olin itse astunut ulos neutraalin tarkkailijan

roolista ja jakanut jotain omasta itsestäni, ja se auttoi heitä myös pääsemään tuon tarkkailijaroolini yli.

Tämäntyyppiset huomiot olivat kuitenkin niitä helpompia osioita oman kulissin raottamisesta. Vaikeampia olivat ne kerrat, joilla jouduin paljastamaan sellaisia asioita, joita en olisi halunnut paljastaa tai joiden koin asettavan minut sellaiseen valoon, jossa en olisi halunnut tulla nähdyksi. Esimerkiksi keskustellessani yhteisön edustajien kanssa heidän kahvihuoneessaan he laskivat leikkiä omasta rutiinistaan ja päivärhythmistään. Samalla joku viittasi tutkimusmatkailijan päivärhythmiin ja kyseli minulta, olenko aamuvirkku ja että minun kaltaisellani kulkijalla ei varmaankaan ole niin justinsa mihin aikaan päivä alkaa ja päättyy. Tähän vastasin, etten ole aamuvirkku lainkaan, vaan aikaiset heräämiset ovat minulle kovin vaikeita. Koin kuitenkin tarpeelliseksi lisätä, että päivät kuitenkin jatkuvat myöhään ja ajantaju katoaa polulla kulkiessa. Vielä tämän jälkeenkin jäin miettimään sitä, oliko hyvä asia paljastaa olevansa aamuntorkku, koska se usein liitetään laiskuuteen ja yhteisön jäsenet tuntuivat aamuvirkuilta. Tässä kohtaa ensimmäistä kertaa pysähdyin ajattelemaan omaa näyttämöäni suhteessa heimolaisiin – minkälaista näyttämöä minä halusin pitää heille ja miten se liittyy siihen, minkälaista näyttämöä he haluavat pitää minun suuntaani?

Tämän tapahtuman jälkeen samankaltaiset kokemukset syvenivät ja muuttuivat myös vahvemmin epämiellyttäviksi. Myöhemmin tutkimusprosessin aikana menin mukaan erään yhteisön kanssa pidettyyn retriittiin, jossa viiden hengen

miesporukka kokoontui syrjäiselle majalle pohtimaan yhteisön tulevaisuutta. Saapuessamme majalle kävi ilmi, ettei minulle ollut mahdollista järjestää omaa tilaa nukkumista varten, vaan jouduin jakamaan nukkumatilan erään yhteisön jäsenen kanssa. Tämä aiheutti minussa huomattavaa epämukavuutta. En halunnut tutkimuskohteitteni näkevän itseäni yöasussa tai nukkumassa. Nämä kuuluivat minulle erityisen yksityiseen alueeseen ja tämän alueen jakaminen tuntui tuovat yhteisön jäsenet liian lähelle minua. Selviytymisstrategiani tilanteeseen oli se, että menin nukkumaan ennen yhteisön jäseniä, ja nousin ylös vasta kun huoneen kanssani jakanut henkilö oli jo lähtenyt aamulla toisaalle.

Ajattelin jo ennen retriittiin lähtöä, että nähdäkseni kulisseja minun on pakko tehdä kompromisseja oman mukavuuteni suhteen – ajatellen lähinnä kyseisen matkan rasittavuutta ja retriitin kestoa. Mutta tämän kokemuksen jälkeen mieleeni nousi syvempiä kysymyksiä. Miten voisin säilyttää oman etäisyyteni yhteisön jäseniin ja kuitenkin päästä lähelle heidän kulissejaan? Onko se mahdollista, ja onko se edes reilua? Lisäksi sain oman kokemuksen kautta uutta näkökulmaa näyttämöiden ja niiden raottamisen pohdintaan. Aloin ymmärtää paremmin yhteisön jäsenten reaktioita ja suojelevaa käyttäytymistä näyttämönsä suhteen; sain enemmän ymmärrystä siitä, minkälaisilta tunteilta näyttämöt voivat tuottajiaan suojella ja minkälaisia vahvoja epämukavuuden tunteita niiden (muiden näkökulmasta pienikin) raottaminen voi aiheuttaa.

Seuraavaksi aloin kiinnittää huomiota siihen, kuinka mukautin intuitiivisesti omaa toimintaani suhteessa kuhunkin heimoon ja kuinka jokaisen kanssa tunnuimme rakentavan omanlaisen näyttämön yhteistyölle. Tähän näyttämöön kuuluivat esimerkiksi puhuttujen asioiden neutraalius ja korrektius, retkikunnan toimintaa ja suunnitelmia kohtaan osoitettu kiinnostus, sekä yleisesti kommunikaation tiheys ja luonne. Huomasin myös, että se tapa ja olemus, jonka pyrin ottamaan kunkin yhteisön kanssa toimiessani, tuntui heijastelevan kyseisen yhteisön näyttämöä. Ainakin se tunne, joka itselleni tuli kyseisen heimon kanssa toimiessani, tuntui auttavan minua ymmärtämään heidän keskeistä näyttämöään ja sen sisällä tapahtuvia reaktioita.

Erään yhteisön kohdalla olin kiinnittänyt huomiota tapaan, jolla he yhdessä toimiessaan tuottivat rooleja ja johtajuutta lausumattomilla tavoilla. Yhteisön tapoihin kuului toimia mahdollisimman rennosti ja ystävällisesti, mikä tarkoitti myös sitä, etteivät he olleet halukkaita määrittelemään hierarkiaa. Hierarkia-asemia viestittiin pikemminkin sanattomin viestein, joihin liittyi aika ajoin epäselvyyttä kuten myös ristiriitoja. Eräessä hankkeessa yksi jäsenistä valikoitui tehtävään, jossa hän oli vastuussa työn edistymisestä viestimisestä muille sekä keskinäisestä järjestäytymisestä. Tämän kaltaisiin tehtäviin oli totuttu liittämään myös eräänlainen johtoasema ryhmässä, mitä muut yhteisön jäsenet eivät kuitenkaan nähneen hänen selkeästi ottaneen. Tämä aiheutti ryhmässä muutamia näkyviäkin ristiriitoja, kun koordinoivan jäsenen toiminnan koettiin olevan osin ristiriidassa hänen ottamansa roolin kanssa.

Ihmettelin välillä toisten yhteisön jäsenten reaktioita, koska ne tuntuivat suhteettomilta ja epäloogisilta. Kuitenkin, kun oma yhteistyöni kyseisen jäsenen kanssa syveni, aloin paremmin ymmärtää muiden reaktioita. Tämä tapahtui sitä kautta, että huomasin itsessäni samanlaisia reaktioita (joskin peitettyinä), joita olin havainnut muissa jäsenissä. Tämä tapahtui muun muassa sen kautta, että kohtasimme tilanteita, joissa kyseinen yhteisön jäsen pyrki koordinoimaan ja vaikuttamaan retki-kuntamme matkajärjestelyihin ja suunnitelmiin yllättävällä tavalla. Hän saattoi esimerkiksi ehdottaa meille valitsemiamme matkantekotapoja mielestään toimivampia ratkaisuja ja tehdä järjestelyjä jopa niiden toteuttamiseksi. Kuitenkin vaikka hän olikin innokas osallistumaan ja jopa kontrolloimaan toimiamme, hän ei aina pitänyt huolta siitä, että sopimillemme keskusteluille tai kokoontumisille tuli tilaisuutta. Hän oli ottanut suuntaamme tietynlaista koordinoijan roolia ja johtajuutta, mutta tämä tuntui toteutuvan enemmän huolenpitäjän tasolla. Koimme tällöin turhautumisen tunteita sekä tarvetta sulkeutua häneltä, jottei hän pyrkisi vaikuttamaan (sinänsä merkityksettömiin) retkemme järjestämiseen liittyviin käytännön asioihin. Nämä kokemuksemme autoivat meitä ymmärtämään aiemmin näkemiamme reaktioita hänen yhteistyökumppaniensa taholta – ei vain hänen käytäntöjensä näkemisen vaan niiden aiheuttamien tuntemusten *kokemisen* ansioista.

Epilogi: miten tuoda tutkimusmatkan kokemukset osaksi tutkimuksen tekemisen näyttämöä?

Olen pyrkinyt tällä matkakertomuksella tuomaan esille kolmenlaisia huomioita käytäntöteoreettiselta tutkimuspolulta. Ensimmäkin olen halunnut raottaa tutkimuksen tekemisen kulissia ja nostaa keskusteluun tutkijan kohtaamia tuntemuksia tutkimusmatkallaan. Minua tälle matkalle vieneet kysymykset ovat osoittautuneet monitahoisemmiksi kuin olin osannut kuvitella. Jokainen päivä tutkimusmatkalla tuntuu kuorivan uusia kerroksia kysymyksestä ja vievän minua syvemmälle myös omien käytäntöjeni ja tavoitteitteni reflektointiin. Tämä ei tietenkään ole tavatonta retkikunnille, vaan monet joutuvat kohtaamaan itsensä uudella tavalla matkalla kulkiessaan. Tästä ei mielestäni matkakertomuksissa puhuta riittävästi. Näiden kokemusten käsitteleminen ja niihin valmistautuminen on samalla tavalla osa tutkimuskäytäntöämme kuin muun metodologisen osaamisen kartuttaminen. Näiden asioiden suhteen tutkija jää turhan usein yksin tai lähipiirinsä varaan, ja tutkimusyhteisössä karttunut kokemus jää suurelta osin hyödyntämättä. Tutkimusyhteisössä tarvittaisiin lisää tukea siihen, että tutkijoilla (nuorilla sekä vanhemmilla) olisi rohkeutta hyödyntää oman roolinsa, toimintansa ja tuntemustensa reflektoinnin potentiaali tutkimusta tehdessä.

Toisekseen halusin tuoda keskusteluun sen, kuinka arvokasta ymmärrystä nämä tutkijan kokemukset voivat tarjota itse tutkimuskysymyksen ymmärtämiselle. Se, että tutkija hyödyntää omia tuntemuksiaan sekä oman toimintansa reflektointia

kenttäkokemuksia tulkitessaan, on mielestäni arvokasta – ja usein jopa välttämätöntä. Tästä kuitenkin puhutaan suhteellisen vähän – ja vielä vähemmän se näkyy itse matkakertomuksissa. Vaikka retkikuntien ja tutkittavien yhteisöjen suhteesta sekä siihen liittyvistä epämukavistakin tuntemuksista on puhuttu (esim. Van Maanen 2011; Lawlor & Mattingly 2001), matkajaajan omien tuntemusten hyödyntämisestä analyysissä on keskusteltu huomattavasti vähemmän.

Siitäkin huolimatta, että tutkija osallistuvana, tuntevana ihmisenä on jo legitimiä tunnistettu asia ainakin käytäntö-tutkimuksen kentällä, tuntuu näiden tunteiden käyttäminen osana ”aitoa aineistoa” yhä vaikealta. Usein pelkona on, että tunteiden kuvaamisella houkutellaan lukijaa seuraamaan loogisesti hataraa ajatuskulkua tai sitten itse antaudutaan tuntemusten valtaan tutkimustyön vaatiman perusteellisuuden kustannuksella. Sekä Koning ja Ooi (2013) että Whiteman (2010) kuitenkin puhuvat täysin vastakkaisen vaikutuksen puolesta. He sanovat, että ovat päässeet tutkimuksissaan vakuuttavampaan logiikkaan sekä monimuotoisempaan analyysiin ottaessaan tutkimusmatkan aikana koetut tuntemukset mukaan matkakuvauksiinsa ja analyysiinsä. Tämä vastaa myös meidän retkikuntamme kokemuksia tutkimiemme yhteisöjen parissa. Lisäksi meidän matkamme osoittaa sen, kuinka omat kokemuksemme voivat kietoutua yhteen varsinaisen tutkimuskysymyksen kanssa ja tuottaa sen kannalta hyödyllistä aineistoa – jos vain ymmärrämme kääntää katsemme myös omaan toimintaamme.

Lisäksi kokemuksemme nostavat keskusteluun elementtejä tutkimusmatkailijan ja tutkittavan yhteisön suhteesta – ja tutkimusmatkailijan ylläpitämästä näyttämöstä tähän liittyen. Yleensä dynamiikka on se, että tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittavan yhteisön käytäntöä, muttei oikeastaan paljasta paljoakaan omasta käytännöstään. Hän on vierailija, joka pyrkii ymmärtämään heimoa, jossa vierailee. Mutta kuinka lähelle on todennäköistä päästä, jos tutkimusmatkailija ei paljasta mitään omasta kulussistaan? Ja entä miten tutkijan kannattaa hoitaa tasapainottelu oman ammatillisen näyttämönsä säilyttämisen ja oman kulussinsa avaamisen välillä? Tämä ei ole helppo kysymys, koska jonkinasteisen etäisyyden säilyttäminen on todennäköisesti yhtä tärkeää kuin riittävän läheisyyden saavuttaminen. Mitä todennäköisimmin kyseessä ei ole tietyn oikean balanssin löytäminen, vaan jatkuva tasapainottelu kahden vastakkaisen voiman välillä eli paradoksaalisessa jännitteessä (ks. esim. Smith & Lewis 2011). Myös tämä tasapainottelu on tutkimusmatkailijan ja yhteisön vuorovaikutuksen kannalta merkityksellistä – kuten myös tutkimusmatkailijan oman mukavuuden (ja epämukavuuteen valmistautumisen) kannalta (kuten myös huomauttavat Koning ja Ooi, 2013).

Tutkimusmatkamme on tuonut itselleni varmuuden siitä, että retkikunnan kokemukset ja tuntemukset ovat arvokkaita osia mukaan otettavaksi käytäntöteoreettiseen analyysiin. Tätä myös tukevat muiden matkailijoiden reflektiot. Näiden hyödyntäminen metodologisesti legitimiällä tavalla on kuitenkin yhä monella tapaa avoin kysymys. Kysymys kuuluukin: Voiko matkaaja hyödyntää näitä kokemuksiaan ja reflektiotaan

näkyvästi analyysissään ja matkakertomuksessaan - vai joutuuko hän yhä kätkemään ne oman polkunsa kulisseihin?

Viitteet

- Bruni, A. (2006) Access as Trajectory: Entering the Field in Organizational Ethnography. *M@n@gement* 9:3, 129-144.
- Chege, N. (2014) 'What's in it for me?': Negotiations of asymmetries, concerns and interests between the researcher and research subjects. *Ethnography*. Julkaistu online ennen painamista, 21.10. 2014, DOI: 10.1177/1466138114552953.
- Goffman, E. (1959) *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor.
- Koning, J. & Ooi, C.-S. (2013) Awkward encounters and ethnography. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal* 8:1, 16-32.
- Lawlor, M. C. & Mattingly, C. F. (2001) Beyond the unobtrusive observer: Reflections on researcher-informant relationships in urban ethnography. *American Journal of Occupational Therapy* 55, 147-154.
- Smith, W. & Lewis, M. (2011) Toward a Theory of Paradox: A Dynamic Equilibrium Model of Organizing. *Academy of Management Review* 36, 381-403.
- Whiteman, G. (2010) Management Studies That Break Your Heart. *Journal of Management Inquiry* 19:4, 328-337.

Kirjan valokuvat: Keijo Räsänen

Teos kertoo perehtymisestä
käytäntöteoreettisiin
tutkimussuuntauksiin, jotka ovat
ajankohtaisia monilla tutkimusalueilla.
Tekstit käsittelevät ja edistävät
keskeneräisiä, henkilökohtaisia
oppimisprosesseja, joista ei ole tapana
kertoa julkaisuissa. Kirja antaa realistisen
kuvan tutkijoiden arjesta.
Tutkimuskäytännön kehittämisessä ei ole
kyse vain uuden sanaston omaksumisesta.
Kirjasta selviää mitä muuta se vaatii.
Kirjasta voi olla iloa erityisesti niille, jotka
haluavat perehtyä käytäntöteorioihin tai
muuten joutuvat käsittelemään suhdettaan
tarjolla oleviin tutkimuskäytännön
muotoihin.

ISBN 978-952-60-6266-2 (painettu)
ISBN 978-952-60-6265-5 (pdf)
ISSN-L 1799-4799
ISSN 1799-4799 (painettu)
ISSN 1799-4802 (pdf)

Aalto-yliopisto
Kauppakorkeakoulu
Johtamisen laitos
www.aalto.fi

**KAUPPA +
TALOUS**

TAIDE +
MUOTOILU +
ARKKITEHTUURI

TIEDE +
TEKNOLOGIA

CROSSOVER

DOCTORAL
DISSERTATIONS